

HADŽIĆKA TOPONIMIJA

VAHID ALADUŽ

HADŽIĆKA TOPONIMIJA

Glava bez pamćenja, isto je što i tvrđava bez vojske.

Napoleon

AUTOR:

Vahid Alađuz

IZDAVAČ:

Općina Hadžići

ZA IZDAVAČA:

Općinski načelnik Hamdo Ejubović

UREDNIK:

Mr. sci. Edin Bujak

RECENZENTI:

Doc. dr. Adnan Kaljanac

Mr. sci. Mehmed Kardaš

Mr. sci. Enes Kazazović

TEHNIČKI UREDNIK:

Adnan Čolo, dipl. žurnalist

LEKTOR:

Adnan Čolo, dipl. žurnalist

DTP:

Emir Dupovac

NASLOVNA STRANA:

Amar Helać

CIP - Katalogizacija u publikaciji

Nacionalna i univerzitetska biblioteka Bosne i Hercegovine, Sarajevo

811.163.4*3'373.21(497.6-21 Hadžići)

ALAĐUZ, Vahid

Hadžićka toponimija / Vahid Alađuz. - Hadžići : Općina, 2016. - 275 str. : ilustr. ; 25 cm

Bibliografija: str. 262-268 i uz tekst. - Registar.

ISBN 978-9958-057-06-9

ŠTAMPA: "Štamparija FOJNICA" D.D

TIRAŽ: 1000

Vahid Aladžuz

HADŽIČKA TOPONIMIJA

Hadžići decembra 2016. godine

SADRŽAJ

RIJEČ UREDNIKA.....	8
UVOD.....	10
Hadžička toponimija.....	15
1. Opća toponimija.....	17
1.1. Kulturno-historijski toponimi.....	18
1.2. Arheološki toponimi.....	48
1.3. Toponimi vezani za duhovni život.....	64
1.4. Toponimi kao odraz društvenog života.....	70
1.5. Toponimi od etnika i etnonima.....	85
1.6. Toponimi motivirani izgledom i geomorfologijom tla.....	96
1.7. Toponimi inspirirani geografskim oznakama i oblicima tla.....	104
1.8. Toponimi motivirani nazivima biljaka (fitotoponimi).....	110
1.9. Toponimi motivirani nazivima životinja (zootoponimi).....	114
1.10. Toponimi motivirani gospodarskom djelatnošću.....	116
1.11. Toponimi antroponimnog postanja.....	125
1.12. Toponimi astralne motivacije.....	128
1.13. Toponimi motivirani plemenitim metalima i novcem.....	129
2. Ojkonimi Hadžića.....	131
2.1. Kulturno-historijski ojkonimi.....	133
2.2. Ojkonimi vezani za duhovni život.....	138
2.3. Ojkonimi od etnika i etnonima.....	143
2.4. Ojkonimi antroponimnog postanja.....	152
2.5. Ojkonimi motivirani gospodarskom djelatnošću.....	166
2.6. Ojkonimi inspirisani geografskim oblicima i položajem.....	181
2.7. Ojkonimi motivirani životinjama.....	191
2.8. Ojkonimi biljne motivacije.....	198
2.9. Ojkonimi motivirani geomorfološkim sastavom tla.....	205
2.10. Ostali ojkonimi.....	209
3. Oronimija (nazivi brda i planina) na području Hadžića.....	217
4. Hidronimija općine Hadžići.....	227
4.1. Rijeke i potoci.....	228
4.2. Jezera.....	234
5. Registar toponima općine Hadžići	238
5.1. Obradeni toponimi.....	239
5.2. Ostali toponimi Općine Hadžići.....	243
6. Literatura.....	262

Svaki toponim je djelo čovjeka. On je spomenik ljudskog pamćenja i jezičko-historijska zidina koja u sebi sadrži bitna saznanja o prošlosti hadžičkog kraja i naroda koji je ovdje živio. Poseban značaj imaju imena sela, koja su se vrlo često transformisala iz jednog naziva u drugi, a, zapravo, označavala isto. Ona koja su historijska konstanta, kazuju o hiljadugodišnjem životu naroda na ovim prostorima. Ova knjiga upotpunjuje saznanja o hadžičkoj prošlosti, a ponajviše o njenim demografskim promjenama, koje su nekad bile rezultat Božije volje, a ponekad ljudske sile.

Čovjek treba čitav život da uči, jer znanje je blago koje svog vlasnika svugdje prati.

Općinski Načelnik

Hamdo Ejubović

RIJEČ UREDNIKA

Ma koliko bila mala, ili velika, svaka zajednica ima svoju historiju. Kroz lokalnu prošlost, ogleda se zapravo kompletna prošlost. Kako pojedinog naroda ili nacije, tako i cjelokupnog čovječanstva. Zato je teško govoriti o lokalnoj prošlosti bez pomisli da je to zapravo globalna prošlost. Izučavanje tragova prošlosti, posebno kada je riječ o terenskom radu, težak je i mukotrpan posao. To znaju svi oni koji su se bavili terenskim istraživanjima. Pogotovo je to teško u sredini kakva je današnja Bosna i Hercegovina, u kojoj se za naučno-istraživačke djelatnosti izdvaja jako malo sredstava. Zbog toga, svaki rad koji ide u ovom pravcu treba posebno pozdraviti. Općina Hadžići je u posljednje vrijeme svijetli primjer po ovom pitanju. Još jedan pokazatelj toga jeste i knjiga Vahida Alađuza koju danas držimo u rukama.

Moje druženje sa autorom rukopisa Hadžićka toponimija počelo je tokom zajedničkog projekta na popisu stećaka Općine Hadžići. Prilikom dugih ugodnih i posebno korisnih razgovora na temu šta dalje raditi nakon „stećaka,“ iskristalizirala se ideja o proučavanju toponima Hadžića. Na početku je Vahidu prividno djelovalo da nema dovoljno materijala. Kako je vrijeme odmicalo, te kako se autor upuštao u daljnje izučavanje terena i toponomastike Hadžića, pojavljivale su se desetine novih do sada djelomično zaboravljenih i nepoznatih toponima čineći jedan ogroman korpus spreman za daljnju obradu.

Uslovno rečeno, ovi ponovno oživljeni toponimi, i njihova često živa i slikovita objašnjenja, sačuvali su se samo u sjećanju mještana starih seoskih područja u okolini Hadžića. Život svakog toponima pronađenog na raznim kartama ili u nekim drugim pisanim izvorima trebalo je provjeriti „u narodu.“ Usljed demografskih promjena nekad ni to nije bilo moguće. Danas ovaj korpus imamo ispred sebe. Riječ je o jednoj koherentnoj cjelini koja pred nas donosi obilje novih podataka o svemu onome što se dešavalo kroz minule vijekove na području Hadžića. Ona govori o događajima koji su utisnuli svoj pečat u nazive rijeka, brda, polja, livada i ledina ovoga kraja. Na ovaj način oni su prenosili tragove minulih stoljeća škrto čuvane u svojim imenima.

Toponomastika je naučna disciplina koja proučava toponime, odnosno imena mjesta sa stanovišta njihovog porijekla i tvorenja, njihove proširenosti i semantičkog značenja. Kroz proučavanje imena mjesta ona proučava savremeni jezik kroz odnose među riječima od kojih je svaki toponim sastavljen ali i odnose sa drugim jezicima odakle toponimi mogu vući porijeklo. U svom izučavanju ona često proučava i iščezle riječi starih jezika. Proučavanjem toponima može se pratiti i historijski razvoj pojedinog područja. Ovako se mogu posmatrati etničke populacije koje su živjele na određenom području u davnim vremenima, a svoj trag su ostavile u nazivima pojedinih mjesta. Kombinirana sa historijskih podacima i arheološkim izvorima ona tvori jednu cjelinu koju je onda moguće sagledavati iz više različitih uglova.

Radova koji se bave toponomastikom Bosne i Hercegovine jako je malo. Ako ih i ima oni onda obrađuju jedno uže područje, često i površno, bez detaljnijeg sagledavanja svakog toponima kako sa jezičke, tako i sa historijsko-arheološke strane. Knjiga Hadžićka toponimija je izuzetak. Iako je i ovdje slučaj o, uslovno rečeno, relativno malom području, toponomastika je ovdje sagledana do najsitnijih detalja što je vjerovatno i najznačajniji aspekt ove publikacije.

Historičari ili arheolozi tumače prošlost, svako na svoj način, pokušavaju rekonstruisati određene historijske procese iz bliže i dalje prošlosti na osnovu pisanih ili materijalnih izvora. Međutim, često nisu spremni, nekad čak i ne znaju, u svoje istraživanje uključiti čitav niz dostignuća brojnih naučnih disciplina, ili pak uzimaju samo ono što im odgovara i uklapa se u sastavljanje njihove priče. Ni druge naučne discipline po ovom pitanju nisu izuzetak. Zbog toga se nadati da će rezultati izneseni u ovoj knjizi pomoći velikom broju naučnih radnika. Nadati se da će ona proširiti njihova saznanja o toponomastičkoj građi Hadžića, a tako i Bosne i Hercegovine.

Ni jedna knjiga pisana ljudskom rukom nije savršena, pa tako ni ova. Autor nije obradio sve toponime koji se pojavljuju na području Hadžića. To i sam naglašava u tekstu te donosi spisak neobrađenih toponima. Ova činjenica može biti podstrek narednim generacijama naučnika i zaljubljenika u prošlost da detaljno prošire dostignuća ove knjige.

Također, svaki tekst je živa materija. U skladu sa tim, pojedine informacije i zaključci izneseni ovdje pobudit će određenu raspravu. Neko se možda neće slagati sa pojedinim zaključcima autora ili će možda pronaći bolja rješenja. To i jeste bit svakog naučnog rada. Na kraju krajeva, kada se nakon izvjesnog vremena svi vratimo našim napisanim riječima shvatimo i vidimo da trebamo sami sebe ispraviti u nekim segmentima. U tom smislu konstruktivna kritika i samokritika je najmerodavniji pokazatelj vrijednosti svakog naučnog rada i istraživanja. Ako bi naučni rad bio zatvorena cjelina, on bi po automatizmu bio i mrtva cjelina.

Knjiga koju držimo ispred sebe može biti korisna i svima onima koji žele saznati nešto više o našoj zajedničkoj bližoj ili daljoj prošlosti kroz posmatranje šarolikosti i bogatstva toponima koji se ovdje pojavljuju. Hadžići su u ovom pogledu samo još jedan dobar primjer bogatstva kulturnohistorijskog naslijeđa Bosne i Hercegovine. Na nama je da ga čuvamo, ispravno koristimo i proučavamo.

Edin Bujak

UVOD

Općina Hadžići jedna je od devet općina Kantona Sarajevo i pokriva njegov zapadni dio. Smještena je većim dijelom u slivu rijeke Zujevine, dok je tarčinska regija razmještena u slivu rijeke Bijele. Sa istočne strane je zatvaraju planine Bjelašnica i Igman, sa juga Ivan-sedlo, sa zapada Tmor, a sa sjeverne strane brda Oštrik, Batalovo brdo, Plješevac i Liševac. Najistočnije tačke su Veliko polje, Trešnjevo i Golo brdo na Igmanu, a najzapadnije Veliko šljeme, Tmor i Sastavci. Na najvišoj nadmorskoj visini je planinski vrh Krvavac sa 2.062 metra, što znači da je samo pet metara niži od najviše tačke na Bjelašnici (Meteorološki opservatorij). Na najnižoj tački nadmorske visine od 513 metara je Mostarsko raskršće, istočno od Hadžića na magistralnom putu za Sarajevo. Ukupna površina područja općine Hadžići iznosi 27.326 hektara ili 273,26 km², na tri regije koncentrisano je 86 naselja i sela. Prema popisu stanovništva iz 2013. godine, općina Hadžići imala je 24.979 stanovnika, 7.569 domaćinstava i 11.674 stanova. Prosječna gustina naseljenosti je 91 stanovnik/km².¹ Sa istočne i sjeveroistočne strane graniči sa Ilidžom, sa sjeverne i sjeverozapadne sa Kiseljakom, a sa sjeverozapadne graniči i sa općinom Kreševo (malim dijelom). Južnom i jugozapadnom stranom graniči sa općinom Konjic i Trnovom na jugoistoku.

Općina Hadžići je smještena u podnožju Igmana i Bjelašnice. Njeno brdsko-planinsko područje čine planinski vijenci Bjelašnice i Igmana na južnom i jugoistočnom dijelu, Ormanja i Oštrika na sjevernoj strani i Ivan-planine i Tmora na zapadu. Ove masive razdvaja pazarička i hadžićka kotlina i veže ih za Sarajevsko polje. Tarčinska kotlina geografski je zasebna i na tom području homogenizirala je veliki broj sela, povezanih preko prevoja Osenik sa Pazarićem, Hadžićima i Sarajevom kao političkim, vojnim i ekonomskim centrom BiH. Kroz općinu Hadžići prolazi magistralni put Sarajevo – Mostar (M-17) i željeznička pruga Sarajevo – Ploče. Ova dva puta povezuju kontinentalni sjever sa južnim primorjem čineći općinu Hadžići tranzitnim područjem. Sa aspekta geološke strukture zemljišta, općinu Hadžići karakterišu tri geološke cjeline, svaka sa specifičnim petrografskim karakteristikama (trijaski, tercijarni sedimenti i kristalasti škriljci). Klimatske prilike su u direktnoj zavisnosti od geografske širine, atmosferske cirkulacije i reljefa. Načelno, općina Hadžići ima umjereno kontinentalnu klimu. Ona se sa povećanjem nadmorske visine postepeno mijenja. Prosječna godišnja temperatura zraka u Hadžićima iznosi oko 8,5°C. Međutim, ona je individualno, zbog konfiguracije terena i velikih visinskih razlika, vrlo neujednačena. Na Igmanu je godišnji prosjek temperature 4,5°C, julski 13°C, a januarski čak 4,5°C. Julski prosjek u Hadžićima iznosi 18°C.² Općina Hadžići ima relativno gustu ri-

1 *Popis stanovništva, kućanstava i stanova u Bosni i Hercegovini (2013); Preliminarni rezultati* (http://www.bhas.ba/obavjestenja/Preliminarni_hr.pdf, pristupljeno 25.6.2016. g.).

2 V. Alađuz, *Hadžići od najstarijih vremena do agresije na BiH 1992. godine*, Općina Hadžići, Hadžići, 2013, 14–15.

ječnu mrežu. Izdvajaju se dva slivna područja. Razvođe između sliva Zujevine i Lepenice čini prevoj Osenik. U pedogeografskom pogledu, može se reći da općina Hadžići nema kvalitetna tla. Razvijeni su automorfni tipovi zemljišta od kojih je najviše zastupljeno kiselo smeđe zemljište – distrični kambisoli.

Geografski položaj, reljef, klima, hidrografske i pedogeografske karakteristike uticale su na veliki broj klimatogenih pojaseva – ekosistema (u užem smislu). U biogeografskom pogledu općina Hadžići pripada eurosibirskoj podoblasti koju predstavljaju biomi listopadnih četinarskih i umjereno vlažnih šuma, vrba i topola. U administrativno-političkom pogledu sastavni je dio Kantona Sarajevo. Graniči sa dva kantona: Hercegovacko-neretvanskim i Srednjobosanskim.³

Općina Hadžići je bila vječito tranzitno područje preko kojeg su vodili putevi iz doline Neretve preko Ivana u Tarčin, odakle su se račvali u više pravaca. Jedan je vodio kroz Tuhelj prema Kreševu i Fojnici, važnim rudarskim centrima. Drugi je preko sela Luke i Medvjedica vodio u Lepenicu i dalje za Visoko, a treći preko Osenika u Pazarić, pa kroz sutjesku Gradac za Sarajevsko polje i dalje. Tranzitnost ovog područja je neminovno uvjetovala nastajanje punktova za kontrolu putnika i roba. Tu funkciju su obavljale carine koje su se, u određenim vremenskim razdobljima, nalazile u Gradcu, Tarčinu i Raštelici. Uz njih su se gradila utvrđenja za smještaj ljudi i osiguranje nesmetanog rada carina. Uz tranzitne pravce su se gradila naselja, o čemu svjedoče materijalni ostaci njihove duhovnosti i kulture. U velikom vremenskom rasponu – od predrimskog doba do dvadesetog stoljeća – naši preci su iza sebe ostavili trajne tragove svoga života i rada, koji se ogledaju u velikom broju *toponima* čije pažljivije izučavanje može dati ogroman doprinos u pisanju hadžićke historije.

Pojam *toponim* je nastao od grčkih riječi *τόπος* = mjesto + *ὄνομα* = ime, što znači ime ili naziv mjesta. U tom obliku je veoma korišten u jezicima slavenskih naroda na Balkanu. Izučavanjem toponima bavi se toponomastika kao zasebna jezikoslovna disciplina. Njen prevashodan cilj je proučavanje naziva mjesta (toponima) sa stajališta njihova porijekla, sastava i njihovog nastanka, geografske raširenosti, semantičke motiviranosti i na kraju njihovog značenja. Toponomastika se dijeli na više posebnih grana: *hidronomastiku* (proučavanje imena voda i vodenih tokova), *oronomastiku* (proučavanje imena planina), mikrotoponomastiku (proučavanje imena zemljišnih čestica). Zajedno s antroponomastikom toponomastika je glavna grana onomastike. Toponomastikom (ili toponimijom) naziva se i ukupnost toponima nekoga područja ili neke kategorije.⁴

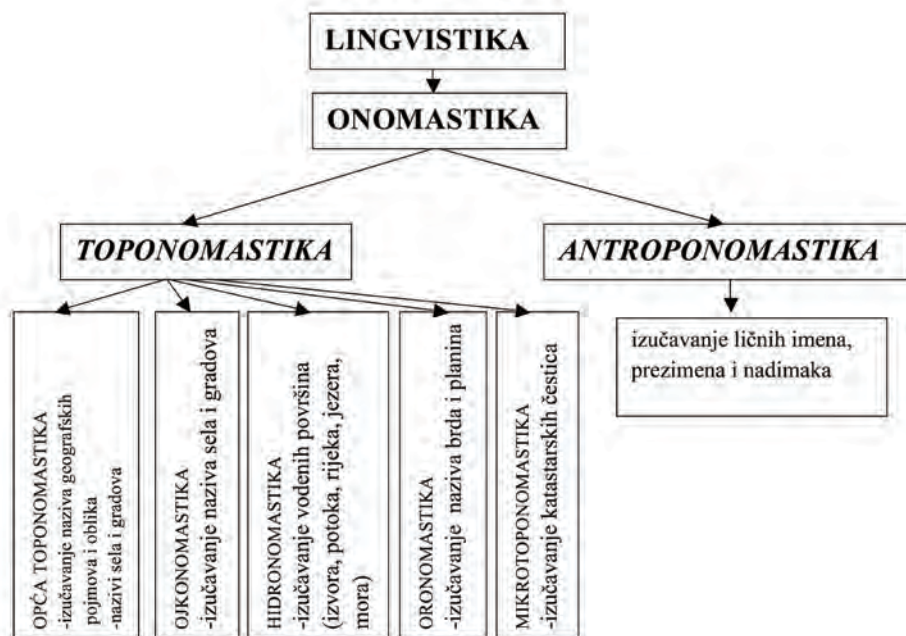
Proučavajući porijeklo mjesnih imena, toponomastika proučava njihove odnose s riječima (apelativima i imenima) domaćega jezika, jezika drugih zemalja ili pak nestalih jezika. Među toponime se ubrajaju vlastita imena ljudskih naselja (zaselaka, sela, trgovišta i gradova) i različitih formacija kopnenih i vodenih

3 V. Alađuz, *Monografija Hadžića od najstarijih vremena do agresije na BiH 1992. godine*, Općina Hadžići, Hadžići, 2013, 14–15.

4 *Hrvatska enciklopedija*, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, Zagreb, (<http://www.enciklopedija.hr/>), (8.11.2016.)

površina (brda, planinskih kosa, humaka, dolina, polja, zemljišnih čestica, visoravni, klanaca, rijeka, šuma, kanala itd.).

Nažalost, u Bosni i Hercegovini, toponomastika, nije zastupljena ravnopravno sa drugim naukama. Hrvatska je, primjera radi, veoma posvećena tom pitanju i može se pronaći veliki broj znanstvenih radova u kojima je publikovana hrvatska toponomastička građa, a posebno toponimi određenih područja. Koliko

Šema br.1: Struktura toponomastike kao jezikoslovne discipline
V. Aladž, 2016.

znamo, na našim prostorima se tim pitanjem dosta bavio P. Anđelić, o čemu je objavio i jedan broj svojih radova.⁵ Značenje toponima možemo tražiti i u narodnim predanjima kojih je, nažalost, sve manje, a počinju i da gube na svojoj vjerodostojnosti. Ako se uzme u obzir velika vremenska distanca od nastanka određenih toponima i događaja pa do danas, onda je vrlo teško govoriti o narodnim predanjima na bazi kojih bi se mogli tumačiti toponimi i događaji. Istraživanjem na terenu spoznali smo da su narodna predanja ponekad neuvjerljiva, ili nauka ima drugačiji stav o tome. Često je kontinuitet predanja prekidan na nekoj generaciji, pa ona dobivaju formu improvizirane ili novokomponovane predaje. Zbog toga toponomastika kao nauka, uz pomoć dugih srodnih nauka, pokušava objasniti porijek-

5 P. Anđelić, *Srednjovjekovna kulturna mjesta u okolini Konjica*, GZM BiH, 1957, *Visoko i okolina kroz historiju*, Opština Visoko, 1984, *Zbornik Lepenica, Arheološka istraživanja*, Naučno društvo BiH, Sarajevo, 1963, *Srednjovjekovni gradovi u Neretvi*, GZM BiH, br. 13, Sarajevo, 1958. i mnoga druga djela i članci u kojima se, ne baš sistemski, sporadično doticao toponima određenog kraja.

lo i značenje određenog toponima s obzirom na vrijeme njegovog nastanka. Na području hadžićke općine veoma je mnogo toponima koji svoj korijen imaju u slavenskim nazivima određenih prirodnih pojava, naziva životinja i biljaka, titula i zvanja, namjene određenog prostora, vjerskih simbola itd. Naravno, ima i toponima iz prethistorijskog doba, te nešto manje iz rimskog i osmanskog perioda. Toponimi su u historijskim traganjima veoma pouzdan partner istraživaču jer on pomoću njih, vrlo često, dosta precizno može ispričati priču o nekom području. Ako im se dodaju historijske činjenice i arheološki nalazi tog područja, onda ćemo se iznenaditi koliko tačno možemo govoriti o historijskoj hronici nekog područja. Za tumačenje toponima općine Hadžići korištena je dostupna naučna literatura, arhivska građa, arheološki nalazi, neobjavljena dokumenta Dubrovačkog arhiva, i svakako, nezaobilazna, narodna predanja. U ovom istraživanju se koristila do sada vrlo malo ili nikako primjenjivana metoda izučavanja mikro katastarskih čestica (mikrotoponomastika), koja je dala izvanredne rezultate. Cilj nam je o svakom toponimu napisati koliko je u ovom trenutku moguće. Želja nam je da svaki čitalac pronađe njemu interesantne podatke. Nekima će ova publikacija biti dobra inspiracija da nastavi istraživanje ove oblasti i pronađe ono što smo mi propustili. I to će biti veliki uspjeh ovog djela.

Posebnu pažnju smo posvetili istraživanju porijekla i geneze naseljenih mjesta na području Hadžića. Pored pokušaja utvrđivanja značenja naziva mjesta (*ojkonima*) i vremena njegovog nastanka, trudili smo se o svakom selu sačiniti hronologiju njegovog života te urbanističke i demografske promjene koristeći se, prije svega, popisima iz 1455, 1468/9, 1526, 1562, 1604, 1711, 1841, 1879, 1885, 1895. i 1910. godine, kao i drugim izvorima. Dotakli smo se i onih sela koja su nekad postojala, a danas ih nema. Kontinuitet naselja od srednjeg vijeka pa do danas je održao veliki broj hadžićkih sela: *Binježevo, Kasatići, Gradac, Drozometva, Dolac, Mokrine, Zovik, Ljubovčići, Lokve, Doljani, Luke, Bioča, Korča, Raštelica, Orahovica, Smucka (Kavica) i Grab* (koji danas ne postoji kao selo). Neka od navedenih sela su dolaskom osmanske vlasti ostala naseljena, a neka postala pusta sela – mezre. Srednjovjekovna sela *Hobić, Kalica (Kalića) i Zloćut / (Izloćut)* nisu nikad ubicirana. Početkom 17. stoljeća se javljaju nova imena sela: *Žrnovnica, Sokolar (Garovci), Osojnik (Pridvorica), Doljani (Milojevići)*. Smatramo potrebnim istaći i to da popisi ponekad nisu obuhvatali sva sela koja su u tom trenutku postojala, pa makar ona i ne bila naseljena. Na takvu pojavu upozorava H. Šabanović primjećujući nedostatak selā *Blažuj, Trnovo i Kreševo* u popisu iz 1455. godine i tvrdeći da su ona tada sigurno postojala.⁶ Takvo nešto se moglo dogoditi i na području koje sada pokriva općina Hadžići. Primjera radi, selo *Osenik* se ne spominje u popisu iz 1468. iako sve historijske i arheološke činjenice upućuju da je na području današnjeg *Osenika* postojalo selo u srednjem vijeku.

Predstavljanje jednog dijela rezultata popisa stećaka na području Općine Hadžići, obavljenog u 2015. godini, je obogaćivanje ovo publikacije, jer stećci

6 H. Šabanović, *Krajište Isa-bega Ishakovića, Zbirni katastarski popis iz 1455. godine*, Sarajevo, 1964, 63.

predstavljaju jednu od najvažnijih kulturno-historijskih vrijednosti ove općine. Bez njihovog pomena, ovo djelo bi bilo manjkavo.

HADŽIĆKA TOPONIMIJA

Kako bismo čitaocu omogućili najbolju percepciju hadžićkih toponima i toponima uopće, te bolje razumijevanje njihovog nastanka i značenja, podijelili smo ih u grupe po motivacijskoj pripadnosti. Pri tome smo se rukovodili praksom zastupljenoj u naučnoj i stručnoj literaturi koja se bavi ovom problematikom. U ovoj publikaciji obrađene su ukupno 433 toponomastičke jedinice od čega je 316 toponima sa 582 lokaliteta, koji nose nazive toponima. Toponimi su razvrstani u 13 grupa utvrđenih po njihovoj motivacijskoj pripadnosti. U nekim grupama pod jednim toponimom obrađeno je više lokaliteta, kao što je slučaj sa toponimima: Zgon / Zagoni (9), Stup / Stublovi (10), Trzno / Trzan (7), Igrišća (4), Selišće (15), Gromile (7), Gradina (6) itd. Svaka grupa ima svoj značaj, ali posebni pažnju zaslužuju toponimi iz kulturno-historijske i arheološke grupe. Oni, na neki način, stvaraju percepciju hadžićke duge prošlosti.

Ispravno tumačenje toponima implicira različite zaključke i analize na bazi kojih se može sagledati pojava prvih stanovnika određenog područja, stvaranje društvenih grupa, njihov razvoj i migracije, urbanizacija područja, ukupna demografska kretanja na određenom području, itd. Toponimi svjedoče o njihovom i našem milenijskom postojanju i, na neki način, otkrivaju naše korjene. Neki toponimi su nastali u vrijeme kada nije postojalo pismo pa su oni rezultat pamćenja i prenošenja s koljena na koljeno. Toponimi kao geografski pojmovi su toliko važni da bi bez njih bilo nemoguće snalaženje u prirodi. Čovjek bi, bez imenovanih orijentira, bio izgubljen u prostoru.

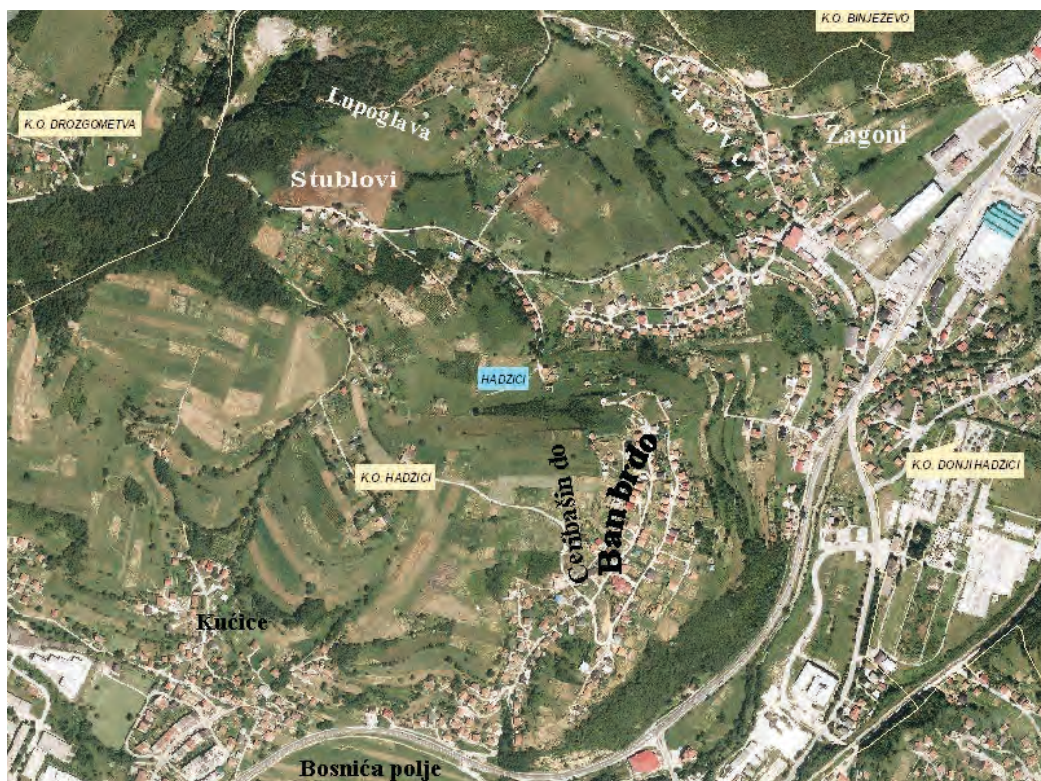
Sadržaj i motivi nastanka nekog geografskog pojma su društveno uslovljeni, jer uvijek je svjesno i pažljivo trebalo odabrati objekat i ocijeniti njegov značaj, te utvrditi čemu, kako i zašto dati određeno ime. Ta imena su jednovremeni odraz pogleda na svijet naroda ili pojedinaca, koji su ta imena stvarali. Po tome, koliko god toponimi odražavaju karakter objekta oni istovremeno karakterišu i njihove imenitelje. U tome je neprocjenjivo sociološko, socio-lingvističko i historijsko značenje toponima. I ne samo to. Toponimi su spomenici našeg postojanja, dokaz neraskidive veze čovjeka i njegovog okruženja, ali i veza sa drugim narodima u vjekovnom međusobnom prožimanju i životnoj simbiozi. Toponimi su svjedoci čovjekove pažnje spram duhovnih i etničkih odnosa u jednom vremenu, pažnje usmjerene prema biljnom i životinjskom svijetu, prema geografskom okruženju te poštovanja prema sebi samom. Savremeni odnos bosanskog čovjeka, posebno bosanske nauke, prema ovom pitanju je skoro pa alarmantan. Neophodno je buđenje svijesti o značaju toponomastičke nauke i izučavanju toponima, koji su, zaista, živi spomenici čiji korjeni su duboko u našoj prošlosti, a oni imaju svoju historijsku priču za svako područje, malo ili veliko.

1. OPĆA TOPONIMIJA

1.1. KULTURNO-HISTORIJSKI TOPONIMI

Ban brdo

Toponim *Ban brdo* nalazi se, oko 500 metara, sjeverno od grada Hadžići.⁷ On po samom nazivu asocira na srednjovjekovne vladare – banove. Porijeklo riječi *ban*, prema našem mišljenju, najslikovitije je prezentirala N. Klaić pozivajući se na O. Kronsteinerja i Nestora kao važne naučne autoritete u toj oblasti. Kronsteinerovi dokazi vezani za nastanak bosanske države su veoma značajni. Između ostalog, on upozorava i na to da je riječ *ban* avarskog porijekla. Riječ *ban* / *bajanje* u mnogim turskim jezicima poznata u značenju 'bogat, posjednik', ali i kao osobno ime.⁸ Riječ *ban* je došla sa Avarima na njihovom dugom putu dok se

Slika br. 1: Prikaz toponima 'Ban brdo', 'Stublovi' i 'Zagoni' kod Hadžića, FGU, Geoportal, <http://www.katastar.ba/>, 2016.

nisu nastanili na području današnjih slavenskih zemalja na Balkanu. Oni su s vre-

7 Vojnogeografski institut Beograd, *Topografska karta 1:25 000*, sekcija Hadžići, III–1–4, 1975. godine.

8 N. Klaić, *Srednjovjekovna Bosna*, Zagreb, 1994, 23–24.

menom doživjeli simbiozu sa Slavenima, prilikom čega je, kad je u pitanju jezik, ona završila u korist Slavena.⁹ Prema nekim drugim autorima, riječ *bajan* odnosno *ban* je perzijskog porijekla, a na tlo Hrvatske su je donijeli Avari.¹⁰

Pravni historičar A. Dabinović pretpostavlja da je riječ *ban* germanskog porijekla navodeći sljedeće: *Germanski pojam 'Ban' ima svakako pored svjetovnog i sakralni značaj. Vršilac mnogobožaćkih obreda imao je pravo i dužnost odrediti zgodno vrijeme i zgodno mjesto za zborovanje. To bi se mjesto ogradilo, a unutar ograde morao je vladati najpotpuniji mir. Kao znak nazočnosti zaštitnog božanstva podizao se znak 'bandva'. Zbor je, dakle, služio za suđenje i za saziv vojske u rat.*¹¹ Muhamed Hadžijahić je mišljenja da hadžićko *Ban brdo* (s obzirom na konfiguraciju terena) ne bi trebalo upućivati na banske posjede nego upravo na mjesto gdje su se održavali skupovi na čelu sa banom.¹² Međutim, V. Skarić mu daje više vlasničku dimenziju, pa kaže: *Gledajući na selo Ban brdo ono je pripadalo nekom banu.*¹³ U prilog Skarićevoj tvrdnji ide i Mažuranićevo tumačenje pojma *banj* koji se nalazi u imenima mjesta i znači isto što i *banov* odnosno *ono što pripada banu* kao što je *banov dvor*.¹⁴

Toponim *Ban brdo* kod Hadžića, prvi put se spominje na katastarskim mapama iz 1882. godine.¹⁵ Na geografskoj karti iz 1910. godine *Ban brdo* se ne spominje. Ovaj lokalitet je na njoj, nosi naziv *Solat Maxina*. Nije jasno značenje naziva *Solat Maxina* niti razlozi ove zamjene. U kasnijim kartama i dokumentima se redovno javlja kao *Ban brdo*.

Istočno od *Ban brda*, nalazi se toponim *Zagoni*. Zapadno od *Ban brda* nalazi se lokalitet koji nosi naziv *Stublovi*. Prema tumačenju M. Hadžijahića, koji se poziva na M. Baradu, riječ *stup / stub* ima slično značenje kao i *zgon*, pa bi se ovdje radilo o obradivim posjedima najviše vlastele srednjovjekovne Bosne.¹⁶ Da li je *Ban brdo* kod Hadžića predstavljalo banske posjede zajedno sa *Stublovima* i *Zagonima*, ili je ono bilo mjesto gdje su se održavali skupovi na čelu sa banom, ostaje i dalje nerazjašnjeno.

9 N. Klaić, *Srednjovjekovna Bosna*, Zagreb, 1994, 23–24.

10 V. Mažuranić, *Prinos za hrvatski pravno-povjestni rječnik*, Zagreb, 1908–1922, 21.

11 A. Dabinović, *Hrvatska državna i pravna povijest*, Zagreb, 1940, 124. Prema: M. Hadžijahić, *Razvoj ekonomskih, političkih i kulturnih centara u općini Hadžići do 1878. god.*, Prilozi za proučavanje istorije Sarajeva, Sarajevo, 1974, 75.

12 M. Hadžijahić, *Razvoj ekonomskih, političkih i kulturnih centara u općini Hadžići do 1878. god.*, Prilozi za proučavanje istorije Sarajeva, Sarajevo, 1974, 75.

13 V. Skarić, *Sarajevo i njegova okolina od najstarijih vremena do austrougarske okupacije*, Sarajevo, 1930, 50.

14 V. Mažuranić, *Prinos za hrvatski pravno-povjestni rječnik*, Zagreb, 1908–1922, 34.

15 *Katastral Vermefungs Abtheilung*, Vermefungsjaaler, 1882, Kreis Sarajevo, Bezirk Sarajevo, Gemeinde Hadžići; Općinski katastarski odjel Hadžići, (uvid: 3.2.2016. god.)

16 M. Hadžijahić, *Razvoj ekonomskih, političkih i kulturnih centara u općini Hadžići do 1878. god.*, Sarajevo, 1974, 79.

Banova

Sjeverozapadno od Ban brda, na udaljenosti oko tri kilometra nalazi se malo selo *Turuntaši*, koje je do pred zadnji rat imalo nekoliko kuća. To malo selo na karti iz 1910. godine nosi naziv *Banova*.¹⁷ Ovaj ojkonom u formi prisvojne zamjenice bi trebao upućivati na neku posjedovnu vrijednost (imanje, objekat, odmaralište) koja se odnosila na bana ili mu je pripadala.¹⁸

Slika br. 2: Geografski položaj toponima 'Banova' na karti Austrougarska geografska karta iz 1910.

Banjevac

Toponim *Banjevac* se javlja samo jedanput na području općine Hadžići. Nalazi se u neposrednoj blizini nekropole stećaka Metaljica na Vilovcu. Sjeveroistočno od nekropole, sa lijeve strane lokalnog puta Vilovac – Kazina bara, pruža se lokalitet koji pokriva preko 50 dunuma zemljišta i nosi katastarski naziv Banjevac.¹⁹ Lokalitet pripada KO Japalaci i nalazi se u trouglu spoja katastarskih općina: Japalaci, Osenik i Budmolići. Sada je to lokalitet sa preko dvadeset katastarskih čestica sa istim nazivom. Toponim Banjevac upisan je i na katastarskim mapama iz 1882. godine.²⁰ Ovaj toponim vjerovatno označava banske posjede u iz vremena njihove vlasti u Bosni, tim prije što se u neposrednoj blizini nalazi nekropola stećaka Metaljica. U opisu ove nekropole V. V. Vukasović je rekao da se ovdje radi o velikoj nekropoli stećaka te da je njihov značajan broj iskorišten za izgradnju crkve u Kazinoj bari.²¹ Po posljednjem popisu stećaka, na ovoj nekropoli je evidentirano 18 stećaka (18 sanduka i dvije ploče).²² Prema predaji, pored nekropole stećaka se nalazila i srednjovjekovna crkva.²³ U rasponu od jedan do jedan i po kilometar sjeverno od ovog lokaliteta nalaze se toponimi Stanci kod Osenika, Stanci

17 Austrougarska geografska karta iz 1910. godine, (kartu ustupio Ramić Ahmed (1935) iz sela Gornji Zovik.)

18 V. Mažuranić, *Prinos za hrvatski pravno-povjestni rječnik*, Zagreb, 1908–1922, 34.

19 FGU BiH, Općina Hadžići (KO Japalaci, k.č. 340, 341, 350+).

20 *Katastral Vermessungs Abtheilung*, Vermessungsjaler, 1882, Kreis Sarajevo, Bezirk Sarajevo, Gemeinde Pazarić.

21 V. V. Vukasović, *Dopisi*, Vjesnik arheološkog muzeja u Zagrebu, Vol.12, No1, 1890, 104.

22 E. Bujak, V. Aladžuz, A. Džemidžić, D. Jasika, *Izveštaj o popisu stećaka na području općine Hadžići br. 02/5-49-2992-4/16 - 2.3.2016. g. – Nekropola Bastahe Osenik*, Općina Hadžići i Društvo Stanak, Hadžići, 2016, 2.

23 Numo Sejmenović iz Tarčina, (zabilježio: V. Aladžuz, 20.11.2015. godine).

u Deovićima, nekropola stećaka Bastahe u Oseniku i Stublovi kod Buturovića. Lokalitet Banjevac po svom položaju, kvalitetu zemljišta, komunikacijskoj povezanosti i blizini drugih značajnih srednjovjekovnih lokaliteta se čini logičnim mjestom za banovo imanje, bez obzira kojoj svrsi ono koristilo.

Bojišće

Bojišće je naziv za mjesto gdje su se održavala razna natjecanja, ali i sudski dvoboji, božiji sudovi i slično. Ovakvi nazivi datiraju iz vremena starih Slavena.²⁴

Na području hadžićke općine su evidentirana dva takva lokaliteta. Toponim Bojišće kod Lokava predstavlja brdo koje se uzdiže iznad samog sela prema Igmanu. Pokriva široko područje od Lokava do Igmana, a jugozapadno se veže za planinski masiv Bjelašnice.²⁵ Lokalitet koji pokriva ovaj toponim, zbog njegove konfiguracije terena, mogao je služiti aktivnostima takmičenja, dvoboja, igara i sl. Moguće je da je ovaj toponim pokrivaio i ravničarske dijelove ispod samog brda, ali je on vremenom promijenio svoj stari naziv. Na području Lokava imamo evidentiranih šest nekropola stećaka, što ukazuje na to da se ovdje nalazilo veće srednjovjekovno naselje. Imamo evidentirane i lokalitete *Zgoni* i *Stubljine*, pa bi bilo logično i postojanje nekog mjesta gdje su se mogle obavljati različite igre, turniri i takmičenja koji su u srednjem vijeku bili veoma zastupljeni. Ne isključuje se mogućnost da se na nekom od bojišća odigrala i bitka (boj), po čemu je lokalitet dobio naziv.

Drugi toponim *Bojište*²⁶ nalazi se sjevero-zapadno iznad sela Do kod Tarčina.²⁷ Ovdje se nalazi dosta prostora koji bi mogao služiti aktivnostima vezanim za ovaj toponim. Kada govorimo o Bojištima kod Tarčina, treba imati u vidu značajnu koncentraciju srednjovjekovne kulture u tarčinskoj kotlini, a to je dovoljan razlog da se ovdje, vjerovatno, nalazio i prostor za obavljanje igara zabavnog i takmičarskog karaktera.

Generalno, toponim bojište odnosno bjišće nije tako čest na području hadžićke općine, ali ni na području drugih općina. Primjera radi, istaći ćemo da P. Anđelić nije registrovao nijedan ovakav toponim na području Konjica, koji je daleko bogatiji ostacima srednjovjekovne bosanske kulture.²⁸ Istražujući srednjovjekovnu toponomastiku zeničkog kraja F. Ibrahimpašić je samo spomenuo postojanje toponima *bojišće* na području ove općine.²⁹

24 F. Ibrahimpašić, *Srednjovjekovni tragovi u toponomastici zeničkog kraja*, Izdanja Muzeja grada Zenice, knjiga III, 1973, 433.

25 Vojnogeografski institut Beograd, *Topografska karta 1:25 000*, sekcija Hadžići, III-1-4, 1975.

26 *Katastral Vermessungs Abtheilung*, Vermessungsjaler, 1882, Kreis Sarajevo, Bezirk Sarajevo, Gemeinde Korča; Općinski katastarski odjel Hadžići, uvid: 3.2.2016. godine.

27 *Katastral Vermessungs Abtheilung*, Vermessungsjaler, 1882, Kreis Sarajevo, Bezirk Sarajevo, Gemeinde Korča.

28 P. Anđelić, *Srednjovjekovna kulturna mjesta u okolici Konjica*, GZM BiH, 1957, 185–199.

29 F. Ibrahimpašić, *Srednjovjekovni tragovi u toponomastici zeničkog kraja*, Izdanja Muzeja grada Zenice, knjiga III, 1973, 433.

Djedovača

Djedovača je toponim u Mehinoj Luci iznad Gornje Bioče kod Tarčina. Zbog njegove semantičke forme, postoji mogućnost da ovaj toponim ima veze sa srednjovjekovnom Crkvom bosanskom. *Djed* ili *did*, kako su ga zvali u nekim bosanskim krajevima, je starješina koji je stajao na čelu Crkve bosanske. Nižerangirane starješine bili su *gost* i *starac*. O ulozi i značaju navedenih crkvenih velikodostojnika govori i podatak da je bosanski ban Stjepan II i njegov brat knez Vladislav, prilikom davanja zakletve na vjernosti Crkvi bosanskoj, pozvali Vukoslava Hrvatinića i još 11 knezova i župana u kuću gosta Radoslava, upravo pred najvažnije predstavnike heretičke Crkve bosanske – *velikog djeda, velikog gosta i dvojicu staraca* – kako bi svi zajedno bili svjedoci Stjepanove i Vladislavove vjere.³⁰ Toponim *Djedovača* odgovara nazivu za posjed koji je uživao prvi čovjek Crkve bosanske. Sličan pojam, *djedovina*, se koristi za označavanje posjeda naslijeđen od djeda (očevog oca). Previše smjelo bi bilo tvrditi da naš toponim *Djedovača* ima veze sa prvakom Crkve bosanske, ali tu mogućnost ne treba ni isključiti.

Gostinjac

To je toponim koji obilježava lokalitet u širem području Ravnih njiva iznad sela Zovik, a ispod brda Ormanj.³¹ Tu se nekad nalazilo selo. Nastanak toponima *Gostinjac* bi mogao imati veze sa visokim zvanjem ili titulom u srednjovjekovnoj Crkvi bosanskoj – *gost* (*visoki gost*). Položaj *gosta* u crkvenoj hijerarhiji vidimo iz zakletve bana Stjepana II datoj u Milima a potom *Moištru: Ban Stepan se najprije zakleo u Milama pred svjedocima 'dobrim Bošnjanima', a onda su pošli svi 'na Moištru', u kuću 'velikoga gosta Radina' da ondje ponovi zakletvu i 'pred vsom crkvom i pred Bosnom'*.³² To nam potvrđuje i primjer da su pred velikim djedom (didom) Radislavom i velikim gostom Radoslavom ban Stjepan bosanski i njegov brat knez Vladislav dali prisegu knezu Vukoslavu, sinu ključkoga kneza Hrvatina.³³ Naš *Gostinjac* bi, prema tome, mogao predstavljati naziv za posjede koje je na tom području imao veliki gost Crkve bosanske. Tim prije što je nedaleko odatve, oko dva kilometra sjeveroistočno, iznad sela Gradac, u to vrijeme egzistirala srednjovjekovna crkva za koju ne znamo kojoj je konfesionalnoj grupi pripadala. Našu pretpostavku i tumačenje ovog toponima potvrđuje i M. Hadžijahić koji objašnjava kakav smisao ima to što se uopće u defterima pojavljuje pojam *krstjani*. Njegovo mišljenje je *da je ovdje u pitanju prije svega zemljište krstjanskih 'kuća', 'hiža', odnosno gostinjaca (domus patarenorum, domus christianorum, u dubrovačkim izvorima)*.³⁴ Zapravo, u defterima se koriste samo tri naziva za

30 N. Klaić, *Srednjovjekovna Bosna*, Zagreb, 1994, 181.

31 *Katastral Vermefungs Abtheilung*, Vermefungsjaler, 1882, Kreis, Sarajevo, Bezirk Sarajevo, Gemeinde Pazarić.

32 N. Klaić, *Srednjovjekovna Bosna*, Zagreb, 1994, 197.

33 N. Klaić, *Srednjovjekovna Bosna*, Zagreb, 1994, 181.

34 M. Hadžijahić, *Zemljišni posjed 'Crkve bosanske'*, HZ XXV–XXVI, 1972, 463.

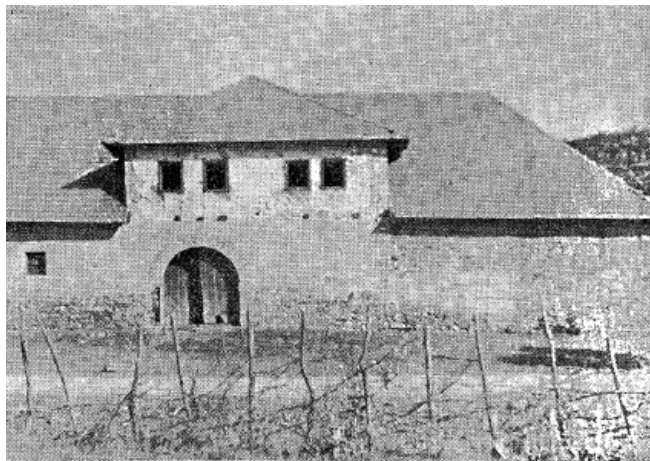

konfesionalne skupine. Muslimani predstavljaju konfesionalnu skupinu kojoj pripadaju stanovnici islamske vjeroispovjesti. Krstjanima se nazivaju pripadnici Crkve bosanske ili patareni, dok se za sve druge vjerske skupine koristi pojam nevjernici. (v. *Doljani*).

Prema drugom tumačenju, primjerenom hrvatskom primorju, toponim *gostinjac* je praslavenska ili sveslavenska riječ koja znači: *tuđinca, pridošlicu*, također i *konak* ili *dvor*, odnosno *dar što gost daje gazdi*.³⁵ Ne bi se moglo reći da naš Gostinjac, zbog svog geografskog položaja, ima veze sa prethodnim tumačenjem.

Han

Toponim *Han* je riječ koja označava lokaciju na kojoj su se nekad nalazili jedan ili više hanova. *Hän* je perzijska riječ koja označava *kuću koja služi kao svratište i prenoćište za putnike*.³⁶ Istu namjenu imaju i karavan-saraji. Razlika između njih je u tome što je u hanu putnik plaćao konak i ogrjev zimi, dok je u karavan-saraju konak putniku bio besplatan, a za ogrjev i hranu se morao sam brinuti. Hanovi su imali bar nešto namještaja, a karavan-saraji nisu. Hanovi su bili profitabilne ustanove od čijeg prihoda su se izdržavale zadužbine (vakufi), dok su karavan-saraji bili humanitarne ustanove koje su izdržavane od drugih. Postojale su tri vrste hanova: hanovi uz puteve, trgovački hanovi i sezonski hanovi.³⁷ Hanovi koji su se nalazili na području hadžićke općine spadali su u kategoriju hanova uz puteve, kakvih je bilo najviše u BiH. U njima je putnik boravio najčešće samo jednu noć radi odmora i nastavka putovanja, ali je mogao ostati i duže ukoliko su okolnosti uticale da se mora zadržati.³⁸ Gradili su ih imućniji seljaci i sami su ih držali ili davali u zakup. Hanovi se javljaju u cijelom osmanskome periodu i zadržavaju se do prve polovice

Sl. 3 — Stari han između Tarčina i Raštelice

Slika br. 3: Stari han između Tarčina i Raštelice iz 19. vijeka
S. Bakaršić, *Prevoj Ivan, Sarajevo 1957, 77.*

35 P. Skok, *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, JAZU, Zagreb, 1971, 136. i 595.

36 A. Škaljić, *Turcizmi u srpskohrvatskom jeziku*, Sarajevo, 1973, 309.

37 H. Kreševljaković, *Hanovi i karavan-saraji u BiH*, Izabrana djela III, V. Masleša, Sarajevo, 1991, 268–269.

38 H. Kreševljaković, *Hanovi i karavan-saraji u BiH*, Izabrana djela III, V. Masleša, Sarajevo, 1991, 268.

20. stoljeća. Prvi hanovi na području Hadžića sagrađeni su kod džamije u Pazariću početkom 16. stoljeća. U carskom fermanu od 3. zul-kadeta 1006. h. g. zapisano je: “u mjestu Ljubočić drugim imenom Pazarić, katib Mahmud podigao je karavan-saraj koji je veoma prometan, pa ga treba popravljati i održavati.”³⁹ Kasnije su na tom mjestu građeni i vakufski hanovi, a u Gornjem Zoviku, nedaleko od ušća Ljubovačkog potoka u Zujevinu, nalazio se Sultanovića han⁴⁰ odnosno Han Pazarić.⁴¹ On je funkcionisao sve do 1938. god.⁴² Pored toga, na austrougarskoj karti su ubicirani i sljedeći hanovi: Krstića han u Raštelici, Mrkajin han između sela Vrbanja i Smucka, Han Kazića na mjestu koje se i danas zove Han kod Tarčina, Mutevelića han u Kazinoj bari.⁴³ U Raštelici se nalazio i Tubokov han.⁴⁴ U Tarčinu su postojala dva hana porodice Japalak. Nalazili su se na mjestu gdje je danas zgrada Šumarstva Hadžići.⁴⁵ Na Mostarskom raskršću Isić Dervo je držao jedan han,⁴⁶ a u Garovcima, pored rijeke Zujevine, nalazio se Hrnjića han.⁴⁷ Pred kraj osmanske vlasti u BiH, S. Bakaršić navodi postojanje tri hana u Pazariću, dva u Tarčinu, dva u Raštelici i jedan između Tarčina i Rašteliće.⁴⁸

Toponimi *Zahan* i *Nadzahan* nalaze se preko puta džamije i šehidskog mezarja u Kahrimanima kod Pazarića (KO Dub, k.č. 48, 49/1, 50, +). Ovo potvrđuje postojanje hanova kod džamije u Pazariću u osmansko doba. Toponim *Podhanom* nalazi se u selu Dupovci. Pokriva područje između rijeke Zujevine i magistralnog puta, odnosno između *Kamenoloma Hadžići* i dupovačkog greblja.⁴⁹ Ovaj toponim upućuje na postojanje hana u njegovoj neposrednoj blizini. Tjesnac između brda Ormanj i Tinova brda je uvjetovao da je ovuda prolazio put od najstarijih vremena, pa je to bilo dobro mjesto za jedan han. Ovaj han u izvorima nije spominjan. Možda je bilo i drugih hanova na hadžićkom području? U posljednje vrijeme se javljaju različita predanja o postojanju nekih porodičnih hanova, što treba uzimati sa određenom rezervom. Stiče se utisak da se na taj način želi kazati kako su preci nekih porodica bili imućni ljudi, age i begovi.

Igrišće

Toponim *Igrišća* (*Igrišta*) je, po svojoj prilici, praslavenske provenijencije. Još u 11. stoljeću, u doba paganstva Rusa, *igrišća* spominje kijevski monah, ljeta-

39 A. Handžić, *Opširni popis Bosanskog sandžaka iz 1604. godine*, 221.

40 M. Hadžijahić, *Razvoj ekonomskih centara.*, Sarajevo, 1974, 83.

41 *Austrougarska geografska karta iz 1910. godine.*

42 Ahmed Ramić (1928). iz Gornjeg Zovika, (zabilježio: V. Alađuz, 16.5.2013. godine).

43 *Austrougarska geografska karta iz 1910. godine.*

44 H. Kreševljaković, *Hanovi i karavan-saraji u BiH*, Izabrana djela III, Sarajevo, 1991, 309.

45 Hasan Japalak (1927), iz Japalaka (Tarčin), (zabilježio: V. Alađuz, 20.11.2006.godine).

46 Isić Samir, Mostarsko raskršće (njegov pradjed bio je Derviš-aga, a predanje je slušao od svog oca i drugih starih ljudi), (zabilježio: V. Alađuz, 8.3.2016.godine).

47 Sakib Rešidović (1956). iz Donjih Hadžića, (zabilježio: V. Alađuz, 29.3.2016. godine).

48 S. Bakaršić, *Prevoj Ivan*, Geografski pregled I, Sarajevo, 1957, 77.

49 FGU BiH, *Općina Hadžići*, (KO Hadžići, k.č. 1399, 1400, 1401 i 1402).

pisac Nestor, a označavaju mjesta gdje se sastajala mladež.⁵⁰ Fikret Ibrahimpašić tvrdi da su to mjesta gdje su se vršile razne zabavne igre, programi za razonodu naših predaka, natjecanja u raznim vještinama i slično.⁵¹ Ustanova je poznata i kod Ukrajinaca⁵². Pavo Anđelić je našao da gotovo sva veća naselja u okolini Konjica imaju svoja *igrišta*, dodajući da su gotovo svi današnji zborovi, teferiči i derneći prostorno i vremenski vezani za vjerske obrede. Kod starih Slavena igre su činile sastavni dio kulturnih ceremonija. *Igrišta su*, nastavlja Anđelić, *terenski raspoređena tako da se nalaze uz veća naselja koja čine geografske centre pojedinih grupa naselja*. Razmatrajući terensku situaciju u okolini Konjica, Anđelić je došao do zaključka da se broj igrišta donekle poklapa sa brojem crkava, odnosno općina u srednjem vijeku, ali igrišta nisu nigdje blizu crkava.⁵³ Možda je najbolje kazati da su Slaveni dolaskom na ove prostore, negdje u 6. stoljeću, sa svojim običajima donijeli i ovaj naziv kao i aktivnosti koje su se na njemu provodile.

Na području teritorije općine Hadžići nalazi se nekoliko lokaliteta sa toponimom Igrišća. Igrišća u Vrančićima⁵⁴ nosi naziv prostor koji pokriva oko 20 dunuma ravne livade sa lijeve (istočne) strane potoka Drozgotetva, preko puta raskršća gdje se lokalni put za selo Vrančiće odvaja od lokalnog puta Hadžići – Mokrine. Sada je to lokalitet na kojem su izgrađeni stambeni objekti. Ne zna se pouzdano gdje bi se moglo nalaziti srednjovjekovno naselje na ovim prostorima koje gravitira našim Igrišćima. Ako Igrišće posmatramo kroz njegovo značenje, onda su morale postojati neke nasebine iz tog i kasnijeg vremena. Ako ćemo govoriti o kasnom srednjem vijeku, onda ova Igrišća imaju svoje puno opravdanje i utemeljenje. Ovo govorimo iz razloga što je selo Drozgotetva, ili područja pod tim nazivom, bilo jedno od najnaseljenijih u kasnom srednjem vijeku. Selo Drozgotetva je nekada pokrivalo čitavo područje od Grivića do prevoja Koščan. Na to upućuje prvi osmanski popis 1468. godine u kojem se na ovom području ne spominje ni jedno selo osim Drozgotetve, koja je tada brojala 35 domaćinstava. To potvrđuje i popis iz 1604. godine. Za takvo naselje je trebao prostor namijenjen onome što *igrišće* u suštini i znači.

Igrišća u Budmolićima i Donjoj Bioči predstavljaju lokalitet na budmolićkom polju, koji po katastarskim podacima pokriva površinu od približno 150 dunuma livada i obradivih njiva. Njegov sjeverni kraj veže se za selo Donja Bioča, a južni za nekropolu stećaka Bjelica Budmolići, odnosno selo Budmolići. Južni dio je znatno uži. Igrišća geografski pripadaju i Budmolićima i Donjoj Bioči. Muhamed Hadžijahić je naveo toponime Igrišća u Budmolićima i Donjoj Bioči. Ako je znao za činjenicu da čitavo polje nosi naziv Igrišća i veže oba sela, onda

50 M. Hadžijahić, *Razvoj ekonomskih, polit. i kult. centara u općini Hadžići do 1878. god.*, 76.

51 F. Hadžipašić, *Srednjovjekovni tragovi u toponomastici zeničkog kraja*, Izdanja Muzeja grada Zenice, knjiga III, Zenica, 1973, 433.

52 M. Hadžijahić, nav. djelo, 1974, 76. (V. Mažuranić, *Prinosi za hrvatski pravno-povjestni rječnik*, Zagreb, 1908–1922, 424).

53 P. Anđelić, *Srednjovjekovna kulturna mjesta u okolici Konjica*, GZM BiH, 1957, 186.

54 FGU BiH, *Općina Hadžići*, (KO Drozgotetva, k.č. 550 +).

je vjerovatno kao Igrišće u Donjoj Bioči uzeo lokalitet koji je na vojnoj topografskoj karti obilježen kao *Igrišće*,⁵⁵ a za Budmoliće lokalitet koji se veže za lokalno mezarje Čičkovo groblje, odnosno nekropolu stećaka Bjelica. Nejasno je zašto bi ovako veliki prostor nosio naziv Igrišća. Vjerovatno je mjesno stanovništvo kod prvog katastarskog popisa po inerciji ili zbog historijskog značaja ovog toponima davalo nazive njivama koje nisu baš imale veze s tim. Jedan plato iznad sela Doljani kod Pazarića takođe nosi naziv *Igrišta*.⁵⁶ Udaljen je oko 600 metara sjeveroistočno od Doljana u pravcu brda Šišan. Zapadno od sela Korča nalazi se toponim *Igrinje*.⁵⁷ Vjerovatno je ovdje riječ o varijaciji toponima *igrišće*.

Kaldrma

Riječ *kaldrma* je nastala od turske riječi *kaldyrum*, koja označava pločnik od neravnog kamenja.⁵⁸ Prema Škaljićevom tumačenju, *dròmos* znači lijep put.⁵⁹ Kako vidimo, radi se o tursko-grčkoj riječi koja je kao turcizam na naše prostore vjerovatno stigla u osmansko doba. To apsolutno ne isključuje mogućnost da put nije postojao i mnogo ranije, ali je sam termin preuzet iz vremena osmanske vlasti. Pojam *kaldrma* se i danas u istom obliku koristi i ima isto značenje. Ostaje nejasno otkud *kaldrmisani* put na lijevoj strani rječice Zujevine. Prema Bojanovskom, rimska cesta Narona – Ivan-planina – Sarajevsko polje prolazila je desnom stranom rijeke Zujevine.⁶⁰ Jedna od značajnih karakteristika rimskih puteva je to da su uglavnom popločani odnosno pokaldrmisani, pa se često prilikom oranja zemlje naiđe na njegove ostatke.⁶¹ Na taj način su otkriveni i ostaci rimske *kaldrme* u Pazariću. U osmansko doba put je od Resnika prolazio sa desne strane rječice Zujevina do džamije u Pazariću, gdje se nalazio most preko koga se prelazilo na lijevu stranu Zujevine i nastavljalo prema Gradcu.⁶²

Toponim *Kaldrma* u Pazariću nalazi se sa lijeve strane magistralnog puta Sarajevo – Mostar, oko 200 metara prije željezničke stanice u Pazariću. Pokriva nekoliko katastarskih parcela (KO Pazarić, k.č. 1402, 1493 +) koje čine jednu cjelinu. Ovaj lokalitet se u narodu zove *Kaldrma*, a razlog za to je što su vlasnici zemlje prilikom njene obrade iskopavali kamenje koje podsjeća na ostatke *kaldrme*. Inače, kamena nema na drugim mjestima osim na toj potencijalnoj trasi puta.

Toponim *Kaldrma* nalazi se i na području Žunovnice. To je put koji vodi iz sela Žunovnica, istočno od brda Tinjak, do Lasca. Na tom mjestu se odvajaju

55 Vojnogeografski institut Beograd, *Topografska karta 1:25 000*, sekcija Tarčin, III-1-3, 1975.

56 FGU BiH, *Općina Hadžići*, (KO Pazarić, k.č. 1745, 1745, 1736).

57 FGU BiH, *Općina Hadžići*, (KO Korča, k.č. 1775, 1776, 1782+).

58 B. Klaić, *Rječnik stranih riječi*, Zagreb, 1986, 646.

59 A. Škaljić, *Turcizmi u srpskohrvatskom jeziku*, Svjetlost, Sarajevo, 1973, 387.

60 I. Bojanovski, *Prilozi za topografiju rimskih i predrimskih komunikacija i naselja u rimskoj provinciji Dalmacija*, Godišnjak ANUBiH, knj. XVII, Sarajevo, 1978, 125–126.

61 I. Bojanovski, *Dolabelin sistem cesta u rimskoj provinciji Dalmacija*, ANUBiH, knj. XLII, Sarajevo, 1974, 36.

62 V. Skarić, *Sarajevo i njegova okolina od najstarijih vremena do austrougarske okupacije*, Sarajevo, 1930, 116.

putevi za Brezovaču i Kasatiće.⁶³ Sada je to u zahvatu kasarne Žunovnica.

Katarina

Katarina je naziv za lokalitet i izvor pitke vode na samom ulazu u Tarčin iz pravca Hadžića. Naziv je dobio, najvjerojatnije, po kraljici Katarini. Predanje koje se još uvijek može čuti kod starijih ljudi na području Tarčina, a vezano je za nastanak naziva ovog vrela, identično je onom koje je zabilježio hroničar M. Molnar. Prema njemu, bosanska kraljica Katarina je prilikom bijega pred Turcima 1463. godine iz Kozograda, preko Tarčina i Konjica

*Slika br. 4: Spomen-česma 'Katarina' iz 1879. godine.
Foto: Adnan Čolo, 2016. godina*

do Stona, svratila sa svojom pratnjom od 40 plemića na ovaj izvor, napojili su konje, osvježili se hladnom izvorskom vodom i nastavili put.⁶⁴ Od tada ovo vrelo nosi njezino ime. Historijski izvori potvrđuju da je – *stara bosanska kraljica Katarina ostavila Kozao (castello di Hvojniza) 1463. godine i pobjegla ispred Turaka u Konjic, iz Konjica u Ston i dalje u Dubrovnik*,⁶⁵ što ukazuje na veliku vjerovatnoću da je predanje istinito. Na ovom bogatom izvoru je krajem 19. stoljeća podignuta spomen-česma na kojoj je ispisan, sada jedva vidljiv, natpis. S obzirom na to da je tekst klesan u sedri koja je vrlo gruba i porozna, teško je sa sigurnošću utvrditi tačan sadržaj teksta. U gornjem dijelu epitafa, polulučnim tekstom, ispisan je: *KATARIHNEN–...GENIE...* U centralnom dijelu je uklesana godina izgradnje spomen-česme – 1879. U donjem dijelu može se nazrijeti nastavak teksta: *21 M*

63 Vojnogeografski institut Beograd, *Topografska karta 1:25 000*, sekcija Hadžići, 1-III.4, 1975.

64 Mladen-Anto Molinar, *Katarina Kosača Kotromanić*, HKD Napredak, Kiseljak, 2007, 16.

65 M. Vego, *Naselja bosanske srednjovjekovne države*, Sarajevo, 1957, 62.

GENIE COMPAGNI ili 21.1. GENIE COMPAGNI.⁶⁶ Lokalitet Katarina (*Katharinen Qu*) je ubilježen na austrougarskoj karti iz 1888. godine.⁶⁷ Prema pričanju Ane Morgental iz Sarajeva, a prenosi je od svojih roditelja koji su živjeli u Tarčinu, sa ovog izvora je pitka voda bila odvedena u zgradu Željezničke stanice u Tarčinu 1890. godine. Prilikom izvođenja radova na Koridoru Vc na području Tarčina radnici kompanije *Džengiz Inšat* nosili su vodu sa česme Katarina na analizu. Nakon toga su pili samo vodu sa ovog izvora.⁶⁸ Motiv za podizanje spomen-česme bio je vjerovatno očuvanje sjećanja na prvu bosansku kraljicu.

Kopišanj

Toponim *Kapišta* među prvima spominje i tumači P. Skok opisujući lokalitet *Kapište* na otoku Lastovu zabilježen još 1184. godine. Nastao je kao izvedenica od praslavenske riječi *kapb + ište = kapište*, a označava *oltar*. Otuda kod Rumuna posuđenica *capiste* što označava *paganski hram* ili *idol u nepravoslavnim crkvama*.⁶⁹ Prema P. Anđeliću, *kapište* je staroslavenska riječ koja označava pogansku crkvu odnosno poganski oltar.⁷⁰ Izražavajući isti stav o ovom pitanju M. Hadžijahić ide i dalje tvrdeći da je hadžićki toponim *Kopišanj* nastao, vjerovatno, kao izvedenica od odgovarajuće staro slavenske riječi kojom se označava paganski hram odnosno oltar.⁷¹ Ovu riječ Hadžijahić nalazi u djelima starog srpskog biografa Domentijana koji tvrdi da je *Nemanja po Srbiji obarao nezabožačka kapišta i idole, a na mjesto njih gradio 'crkvi Hristovi'*.⁷² Na ovaj način, po M. Hadžijahiću, pojmovi *kapište* i *kopište* imaju isto značenje. S tim se ne slaže P. Skok, jer on u svom drugom djelu, pravi jasnu razliku između pojma *kapište* i *kopište*. Samo na jednom broju jadranskih otoka, *zbog bodulskog izgovora* slova 'a' kao slovo 'o', javljaju se toponimi *kopište* umjesto *kapište*, sa istim značenjem.⁷³ Vjerovatno je i naš toponim *Kopišanj*, po nekom jezičkom pravilu, ili narodnom izgovoru zabilježen prvi put na austrougarskoj katastarskoj mapi, kao *Kopišnievi*.⁷⁴

66 GENIE COMPAGNIE je naziv za inženjersku jedinicu austrougarske vojske koja izvodila radove na izgradnji puteva na ovom području, a kasnije i željezničke pruge 1889–1891. Slične skraćenice ova jedinica ostavljala je u vidu otisaka u betonskim blokovima, i to na više mjesta gdje su izvodili građevinske radove na području hadžićke općine. Ne može se sa sigurnošću razlučiti, na osnovu donjeg teksta, da li se radi o 21.M. inž. jedinici, ili se radi o datumu 21.1. kada je podignuta spomen-česma.

67 *Austrougarska geografska karta iz 1910*, Arhiva Komisije za istraživanje, Općina Hadžići.

68 Admir Muhibić iz Tarčina, (zabilježio: V. Aladžuz, 23.2.2016. g.).

69 P. Skok, *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, Zagreb, 1971. 38.

70 P. Anđelić, *Srednjovjekovna kulturna mjesta u okolici Konjica*, GZM BiH, 1957, 185; P. Skok: *Slavenstvo i romanstvo na Jadranskim otocima*, Zagreb, 1950, 222.

71 M. Hadžijahić, *Razvoj ekonomskih, političkih i kulturnih centara u općini Hadžići do 1878. god.*, Prilozi za proučavanje istorije Sarajeva, Sarajevo, 1974, 76.

72 M. Hadžijahić, *Razvoj ekonomskih, centara... do 1878. god.*, Sarajevo, 1974, 76.

73 P. Skok: *Slavenstvo i romanstvo na Jadranskim otocima*, Zagreb, 1950, 222.

74 *Katastral Vermessungs Abtheilung*, Vermessungsjahr, 1882, Kreis, Sarajevo, Bezirk Sarajevo, Gemeinde Hadžići.

Toponim *Kopišanj* kod Hadžića je, ustvari, brdo koje se nalazi između Žunovnice i D. Hadžića. Na njemu se nalazi gradsko groblje Hadžići, a krajem 20. stoljeća na njemu je izgrađeno naselje. Stanovnici Hadžića, za *Kopišanj*, vrlo često koriste riječ *Kopište*, kako se ono nekad i zvalo. Hipotetički, *Kopište* bi moglo označavati i mjesto kopanja (sahranjivanja odnosno ukopa) umrlih. Međutim, nije poznato da se na ovom mjestu nalazilo groblje u vrijeme nastanka njegovog imena. Na austrougarskim katastarskim mapama toponim nosi naziv *Kopišnevi*. To je, ujedno, i prvo pominjanje ovog toponima u bilo kojem obliku.

Zbog svega navedenog ne možemo se sa potpunom sigurnošću opredjeliti niti za prvu niti za drugu tvrdnju o nastanku i značenju toponima *Kopišanj*, iako obje nude argumente za njihovu potvrdu.

Kozo

Kozo je vrlo rijedak toponim u Bosni i Hercegovini i jedini do sada poznat u hadžičkoj i okolnim općinama. U toponimu *Kozograd* kod Fojnice javlja se isti korijen. Marko Vego navodi nekoliko toponima koji u korijenu imaju riječ *koz* iz riječi *kozmos* = *svemir*, a to su: srednjovjekovni grad *Kozao* kod Fojnice (1444. g.), srednjovjekovni grad *Kozara* u župi Sana (1334. g.), *Kozman* na Drini u kome se nalazio dvorac Hranića (1430. g.), srednjovjekovni grad *Koznik* kod Pljevalja (1441. g.).⁷⁵ Kao što vidimo, riječ je o srednjovjekovnim gradovima u vlasti bosanskih vladara i druge srednjobosanske vlastele.

Nastanak i značenje toponima *kozo* u dostupnoj literaturi nije obrađeno. Prema P. Skoku, naznake njegovog pojašnjenja se nalaze u riječi *kozob* (kao *ora*) > *kazao*, gen. *kozla*...⁷⁶ Obzirom da ovaj toponim označava lokalitete na kojima su se nalazila utvrđenja okružena teško pristupačnim terenom možda on ima veze sa *kozom* / *divokozom*. Do ubikacije toponima *Kozo* došlo se tragajući za toponimom *Kozal* koji spominje M. Drmač u svom radu o Župi Lepenici.⁷⁷ Obrađujući historijski značaj fojničkog *Kozograda* za koji postoji značajan broj historijskih i arheoloških materijalnih dokaza, M. Drmač donosi nove informacije u vezi s ovim toponimom: *Godine 1331. u izvorima se spominje Kozal kod Suhodola za koji se ne može sa sigurnošću tvrditi da ima ikakve veze s Kozogradom kod Fojnice*.⁷⁸ U sjećanju stanovnika Suhodola, ali ni u katastarskim planovima, ne postoje nikakve informacije o toponimu *Kozal*. Međutim, na istočnoj strani planine Tmor, oko kilometar i po sjeverno od sela Grab kod Tarčina, nalazi se toponim *Kozo*.⁷⁹ Pored njega je prolazio poznati trgovački srednjovjekovni put od Tarčina preko Graba

⁷⁵ M. Vego, *Naselja srednjovjekovne bosanske države*, Svjetlost, Sarajevo, 1957, 62–63.

⁷⁶ P. Skok, *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, Zagreb, 1971, 173.

⁷⁷ M. Drmač, *Župa Lepenica, Historijska traganja*, Institut za historiju, Sarajevo, 2014, 23; (u: Thallóczy, L. 1914, 17).

⁷⁸ M. Drmač, *Župa Lepenica*, 23; (Među brojnim drugim lokalitetima zabilježen je “**КОЗАЛ ДО СУХОДОЛА**” u: Thallóczy, L. 1914, 17).

⁷⁹ FGU BiH, *Vojna topografska karta Tarčin*, Razmjer 1:25 000; (Fojnički Kozograd je nastao od iste riječi Kozo + grad. M. Vego ga u knjizi *Naselja srednjovjekovne bosanske države* piše kao *Kozal*.)

u Gunjane i dalje za Kreševo, kojim su trgovci izbjegavali carinsku kontrolu na Tuhelju.⁸⁰ Na osnovu toga može se zaključiti da je upravo to taj Kozal koji se spominje 1331. godine.

Kradenik

Toponim *Kradenik* se može dovesti u vezu sa pojmovima *krada* ili *skrada*. Prema V. Skariću, ove riječi signaliziraju na ognjišta i vatru, 'a pod vatrom se ponajčešće podrazumijeva ona koja je namijenjena žrtvama i paljenju mrtvaca; ova se, dakle, značenja stječu oko religioznih i fumeralnih vatara'.⁸¹ Jedini lokalitet sa ovim imenom se nalazi u samom centru sela Pazarić, sa zapadne strane osnovne škole. Pokriva čitavo područje južne strane glavne ulice kroz Pazarić, od škole do novosagrađene džamije u Pazariću.⁸² Vjerovatno se ovdje nalazio žrtvenik, po čemu je nastao naziv. Naziv *Kradenik* nosi i potok koji izvire ispod Djevojačkih stijena kod Hranisave na Bjelašnici. Potok ispod Kraljevca protiče prema Pazariću. Ne bi se moglo reći da naziv vrela i potoka odgovara značenju riječi koje navodi V. Skarić, izuzev da postoji neka funkcionalna veza između dva geografski bliska toponima *Kraljevac* i *Kradenik*. Narodno predanje, istina neuvjerljivo, prenosi da je izvor vode *Kradenik* dobio ime po tome što su sa njega vodu kralji stanovnici Pazarića i Bioče. Zapravo, i jedni i drugi, vodili su vodu sa vrela, a da se nisu prethodno dogovorili.⁸³ Neuvjerljivim se čini predanje iz razloga što Bioča ima sasvim dovoljno bližih izvorišta pitke vode sa kojih se i danas snabdijeva. Moguće da u ovoj narodnoj predaji nedostaje njen jedan dio odnosno njen nastavak. Stanovnici Bioče su, vjerovatno, vodu sa *Kradenika* dovodili na svoje posjede na području Lupoglave iznad Bioče radi navodnjavanja zasijanih njiva, ali i za lične potrebe. Područje Lupoglava nema adekvatnih izvora vode, a Biočani tamo imaju dosta posjeda obradive zemlje. Zbog velike nadmorske visine Lupoglave voda se, prirodnim padom, nije mogla ovdje dovesti sa bilo kojeg drugog izvora.

Kraljevac

Na prvi pogled moglo bi se reći da je toponim *Kraljevac* nastao od riječi *kralj*. *Pravno-povjestni rječnik* V. Mažuranića, kao i druga literatura koja se bavi onomastičkim pitanjima i pravno-historijskim terminima nije usaglašena o pitanju tumačenja ovog toponima. Izuzetak čini P. Anđelić. Objasnjavajući toponim *Kraljevac* kod Visokog on kaže: *Kako i samo ime Kraljevac kaže ovaj predio je morao nekada pripadati kralju ili imati neku direktniju i trajniju vezu sa Kraljem*.⁸⁴ Na visočkom *Kraljevcu* je, prema mišljenju Anđelića, mogao biti kraljevski dvor Pod-

80 P. Anđelić, *Arheološka ispitivanja*, Naučno društvo SR BiH, Sarajevo, 1963, 184.

81 V. Skarić, *O geografskoj nomenklaturi BiH*, Glasnik geografskog društva, sv. 13, Beograd, 1927, 42.

82 FGU BiH, *Općina Hadžići* (KO Pazarić, k.č. 595, 596, 583+).

83 Haris Turčinović (1989), prenosi od djeda Šaćira (1909), (zabilježio: V. Alađuz, 7.7.2016. godine).

84 P. Anđelić, *Visoko i okolina kroz historiju*, Opština Visoko, 1984, 163–164.

visoki. U Bradini, ispod Ivan planine, sa lijeve strane potoka Trešanica nalazi se brdo koje nosi naziv *Kraljevac*. Južno od njega nalazi se *Kraljeva kosa*, a preko puta *Kraljevca*, sa druge strane potoka nalazi se toponim *Gradac*.⁸⁵ Petar Skok je mišljenja da se riječ *kraljevac* može odnositi na vrstu ljekovite biljke (kravljak, vilino sito, kravojac itd.), ili, u pravno-historijskom smislu, na pristalicu kralja (...s pridjevom (neologizam) *kraljevinski*, na - äc – *kraljevac* što znači: *pristaša kralja, ali i biljka carlina*...).⁸⁶ Po svemu sudeći toponimi *Kraljevac*, uključujući i ovaj kod Pazarića, imaju veze sa srednjovjekovnim bosanskim ili drugim kraljevima pod čijom vlašću su se nalazili. Teško je vjerovati da se se na hadžićkom *Kraljevcu* nalazili objekti ili posjedi koji su pripadali nekom kralju s obzirom na geografski položaj i udaljenost ovog lokaliteta od vjekovnih komunikacijskih pravaca te drugih kulturnih mjesta, ali postoje drugi razlozi i okolnosti zbog čega je on mogao imati veze sa kraljevima. Prema predanju koje se prenosi od starijih ljudi iz Pazarića *Kraljevac* je uvijek bio poznat kao atraktivno lovište gdje su u lov dolazili veoma ugledni ljudi uključujući i visoke državnike. Tako je u vrijeme *Kraljevine Jugoslavije, oko 1933/34. godine*, u lov na medvjeda na *Kraljevcu* dolazio i sam kralj Aleksandar Karađorđević. Po tome ovo mjesto, kako kaže predaja, dobi ime *Kraljevac*.⁸⁷ U svrhu veličanja ličnosti i titule kralja u to vrijeme, i novoizgrađeni tunel ispod Ivana 1931. godine, dobio je ime kralja Aleksandra II Karađorđevića.⁸⁸ Pazarički *Kraljevac* je šumski predio koji se nalazi oko tri kilometra južno od Pazarića, a iznad sela Lihovci ispod planine Bjelašnice. Preko *Kraljevca* vodi planinska staza koja se malo južnije račva u dva pravca: za Šavnike i Bjelašnicu, te zapadno za Mehinu luku i Zelene njive. Jugozapadno, ne tako daleko od njega, ispod Djevojačke stijene, izvire Krščan-potok, a jugoistočno od *Kraljevca* izvire snažan izvor pitke vode Kradenik. Ispod krajnjeg jugoistočnog dijela *Kraljevca* izvire potocić *Kraljevac* koji se ulijeva u potok Kradenik. Ovo je jedini toponim sa ovim nazivom na području Hadžića.

Kraljevi vrtovi

Toponim *Kraljevi vrtovi* označava prostor sjeveroistočno od sela Gradac, a ispod Gradine i nekeropole stećaka Orah. Označava prostor na kojem su se nalazili kraljevi posjedi u Srednjem vijeku. Na austrougarskim mapama on nosi naziv *Kraljičin vrt*.⁸⁹

85 *Katastral Vermefungs Abtheilung*, Vermefungsjahr, 1882, Kreis Sarajevo, Bezirk Sarajevo, Gemeinde Dragočaj.

86 P. Skok, *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, JAZU, Zagreb, 1971, 48.

87 Haris Turčinović (1989), iz Pazarića. Predaju prenosi od Smaje Rahmanovića (1947) iz Pazarića koji je tu priču slušao od svog oca.

88 V. Aladžuz, *Monografija Hadžića*, 2013, 207.

89 *Katastral Vermefungs Abtheilung*, Vermefungsjahr, 1882, Kreis Sarajevo, Bezirk Sarajevo, Gemeinde Hadžići.

Kraljica

Toponim *Kraljica* označava lokalitet koji se nalazi oko 500 metara sjeverno od sela Selimovići, sjeverozapadno od Drozgometve. Lokalitet pokriva područje oko 500 dunuma livada i šume. Sastavljen je od više katastarskih parcela i proteže se sjeverno do brda Oštrik. Istočno od njega, udaljeno oko 2,5 km, nalazi se Batalovo brdo. Između ostalih, jedna k.č. na prostoru koji pokriva ovaj toponim nosi oznaku 832, a pokriva oko 142 dunuma zemljišta. Na austrougarskom katastarskom planu je također ubilježen lokalitet *Kraljica*.⁹⁰ On po konfiguraciji terena odgovara ovom iz aktualnih katastarskih planova, samo je nešto manji lokalitet i bliže je selu Buturovići. Zbunjujući je raspored toponima na ovoj karti jer su iznad *Kraljice* locirani toponimi Paljika i Laništa, koji se

u stvarnosti nalaze na drugom mjestu, sa zapadne i južne strane sela Košćan. Ova dva toponima su vjerovatno greškom upisana ovdje, a toponim *Kraljica* odgovara stanju na terenu. Po čemu je ovaj lokalitet dobio ime, nije se moglo utvrditi. Dostupna literatura ga ne tretira ni u kom pogledu.

Toponim *Kraljica* bi mogao biti metaforički izraz za vrijednu i kvalitetnu zemlju na kojoj dobro uspijevaju usjevi.

Slika br. 5: Geografski položaj toponima 'Kraljica' kod Drozgometve
Austrougarska katastarska mapa iz 1882. godine

Kraljevo guvno

Stotinjak metara sjeverno od regionalnog puta Hadžići – Mokrine – Lepenica, sa desne strane lokalnog puta koji vodi za Plješevac i Batalovo brdo, nalazi se mali lokalitet koji nosi naziv *Kraljevo guvno*. U narodu ga tako zovu iako se u današnjim katastarskim planovima vodi kao *Guvno*.⁹¹ Možda je pridjev *kraljevo* izostavljen kod prepisivanja katastarskih planova. Obično u literaturi prisvojni pridjevi *kraljevo*, *kraljicino*, *banovo* i sl. upućuju na vlasničke posjede i objekte. Ovdje vjerovatno nije takav slučaj, nego se vjerovatno na prihod od guvna, koje je često u to vrijeme koristilo za potrebe čitavog sela, plaćao porez kraljevskom dvoru.

90 *Katastral Vermessungs Abtheilung*, Vermessungsjaler, 1882, Kreis Sarajevo, Bezirk Sarajevo, Gemeinde Drozgometva.

91 U. Dunjić, *Hadžići u prošlosti*, Beograd, 2002, 58.

Kraljevića bašča

Toponim koji označava prostor u južnom dijelu sela Beganovi nosi naziv *Kraljevića bašča*.⁹² Pored njega se nalazi toponim *Kraljevića štala*, a u nastavku, istočno, do njega je lokalitet koji se zove kula. Toponim je nastao od apelativa *kralj*. “Poimeničenja sa deminutivnim –ič, koji označuje descendenciju, nalaze se u apelativima: *banović*, *kraljević*, *carević*, gdje znači sina *banova*, *kraljeva*, *careva*, i veoma brojnim prezimenima, u patronimicima, koja su stara.”⁹³

Kraljevića štala

Označava lokaciju u Beganovima pored *Kraljevića bašče*.⁹⁴ Kao i prethodni, i ovo je jedinstven toponim na području Hadžića. Prema zasad neargumentovanim saznanjima, ovdje je izgleda živjela jedna kršćanska porodica koja je imala prezime *Kraljević*, pa su navedeni toponimi dobili nazive po tom prezimenu. Također, i toponim *Kula*, koji je u njihovoj blizini, u narodu se zvao *Kraljevića kula*. Zapravo, tu je bila njihova kuća koja je imala malo veće garabite od drugih kuća iz tog vremena, zbog čega su je prozvali *Kula*.⁹⁵

Megara, Kuvija, ili Mijatova pećina

Pećina *Megara* se nalazi na području Laništa, iznad sela Korča na planini Bjelašnici.⁹⁶ Danas je to zaštićeni objekat kulturno-historijskog naslijeđa općine Hadžići i u sklopu je lokalne turističke ponude.

Megara je turski naziv za špilju (tur. *megara* = *špilja*, *pećina*)⁹⁷. Vjerovatno se ovaj naziv koristi od vremena osmanske uprave u Bosni i Hercegovini. Ime *Mijatova pećina* potječe od imena hajduka Mijata Tomića iz prve polovice 17. stoljeća. Naziv *Mijatova pećina* prvi spominje istraživač Franjo Fiala 1892. godine.⁹⁸ Spominje ga i Biela Lada Lukić donoseći, u studiju, i sliku Mijata Tomića sa njegovom kraćom biografijom.⁹⁹ Međutim, vjerovatno je, na bazi narodne predaje, F. Fiala izvršio pogrešno pripisivanje *Kuviji* naziva *Mijatova pećina*, a B. L. Lukić je izvršila nedovoljno precizno tumačenje pisanja P. Anđelića, na koga se poziva, prilikom opisa pozicije pećine *Megara*. Naime, P. Anđelić, opisujući stari turski put preko Ivana i njegovu trasu do Porima navodi dvije karaule, na tom putu, između Bradine i Brđana. Između karaula Bratosovo i Pjeskovača nalazilo se vrelo *Mijatuša* sa česmom. *Prema tradiciji okolnog stanovništva, harambaša Mijat Tomić je kraj česme prostirao kabanicu na koju je svaki putnik morao*

92 FGU BiH, *Općina Hadžići*, (KO Pazarić, k.č. 310 i 311).

93 P. Skok, *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, JAZU, Zagreb, 1971, 497.

94 FGU BiH, *Općina Hadžići*, (KO Pazarić, k.č. 312 i 313).

95 Haris Turčinović (1989) iz Pazarića, (zabilježio: V. Alađuz, 7.7.2016. godine).

96 Vojnogografski institut Beograd, *Topografska karta 1:25 00*, sekcija Bjelašnica, zapad, 1975.

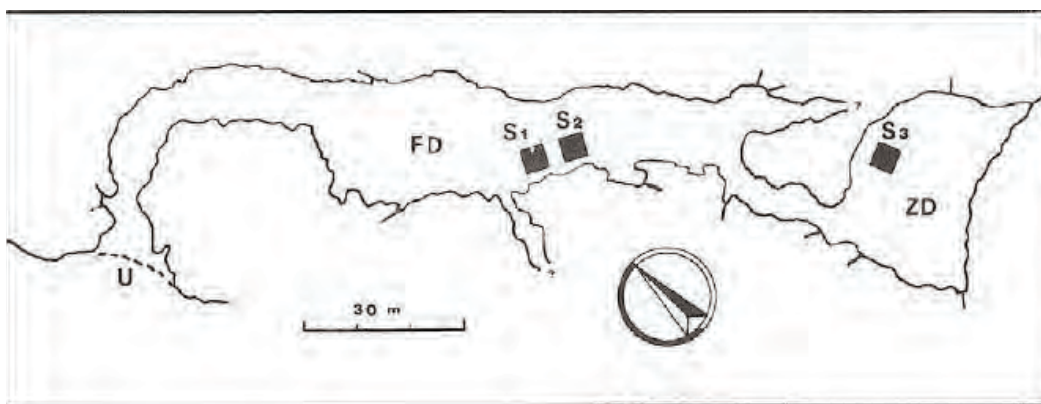
97 A. Škaljić, *Turcizmi u srpskohrvatskom jeziku*, Sarajevo, 1973, 452.

98 F. Fiala, *Pretraživanje pećina u Bosni*, GZM BiH, 1892, knj. 3, 240.

99 B. L. Lukić et al., *Valorizacija pećine 'Megara' na planini Bjelašnici općina Hadžići*, Sarajevo, Prirodno-matematički fakultet, 2011, 44.

ostaviti izvjesnu sumu novca. Nešto dalje, u Planini Preslici postoji i špilja zv. »Mijatova pećina«¹⁰⁰. Mijatova pećina se, zapravo, nalazi južnod od sela G. Bradina ispod stijena planine Preslice i udaljena je oko 500 metara istočno od vrela Mijatuaša.¹⁰¹ Ovuda je vodio put od pamtivjeka pa do probijanja nove trase puta desnom stranom rijeke Trešanice ispod Zukića 1868. godine. Hajduk Mijat Tomić, po kome su nastali navedeni toponimi, je živio u XVII vijeku.¹⁰²

Naziv *Kuvija*, najvjerojatnije je skraćeni termin *kukuvija*, nastao, vjerovatno, od dalmatinsko-romanskog naziva za pticu sovu, što ukazuje na boravak jedne vrste sova u ulaznom dijelu špilje.¹⁰³ Ovaj naziv je, izgleda, svojstven pećinama jer se i pećina u Ribićima kod Čelebića zove Kuh(v)ija.¹⁰⁴ U pećini Kuvija odnosno Megara na Bjelašnici pronađeni su ostaci pleistocenog medvjeda. Misli se da je u doba pleistocena (otprilike 500.000–10.000 godina pr. n. e.) na stranama Bjelašnice okrenutim jugu živio naš davni predak koji je bio lovac na špiljske medvjede. U pećini *Kuviji* (*Megari*), nedaleko od Bradine, otkriveni su diluvijalni slojevi sa

Slika br.6: Šematski prikaz pećine 'Megara'

L. Lukić Bilela i dr, *Valorizacija pećine 'Megara'*, PMF Sarajevo, 2011, 57.

brojnim ostacima kostiju spomenute izumrle životinje. Kamene alatke pleistocenog čovjeka mogu se naći pored kostiju pleistocenog medvjeda u pećini *Kuviji*.¹⁰⁵ Za vrijeme austrougarskog perioda, kustos Zemaljskog muzeja BiH Viktor Apfelbeck (1859–1934) prikupljao je (Apfelbeck, 1889) uzorke kostiju koje je nalazio u *Megari*, a koje preuzima František Franjo Fiala (1861–1898). Ponukan ovim zanimljivim nalazima, za koje zaključuje da pripadaju rodu medvjeda (*Ursus*), Fi-

100 P. Anđelić, *Turski put od Ivana do Porima*, Naše starine, Sarajevo, 1957, 173.

101 Vojnogeografski institut Beograd, topografska karta 1: 25 000, sekcija Bradina.

102 P. Anđelić, *Turski put od Ivana do Porima*, Naše starine, Sarajevo, 1957, 173.

103 B. L. Lukić et al., *Valorizacija pećine 'Megara' na planini Bjelašnici općina Hadžići*, Sarajevo, Prirodno-matematički fakultet, 2011, 55.

104 P. Anđelić, *Srednjovjekovna kulturna mjesta u okolini Konjica*, GZM BiH, 1957, 187.

105 Lj. J. Mihić, *Bjelašnica i Igman*, 168.

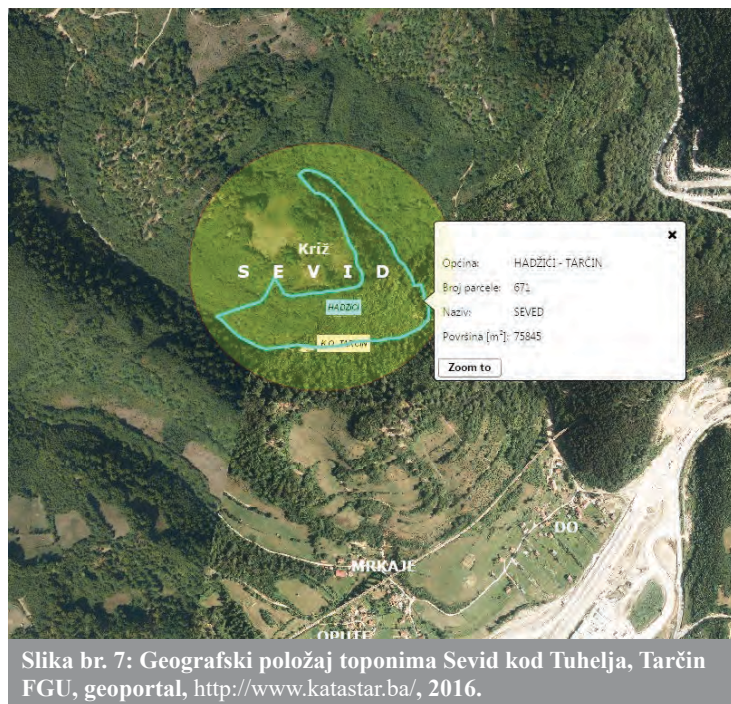

ala poduzima kroz 1892. i 1893. godinu, kada postaje kustos Zemaljskog muzeja BIH, više istraživačkih posjeta, pri čemu kopa više pokusnih paleontoloških sonde (Fiala, 1892; Malez, 1971). Zbog iznimnih nalaza *Megara* je, po nalogu zemaljske vlade, zatvorena zaštitnim vratima (Fiala, 1892). Nažalost, Fiala je umro mlad, s tek 37 godina, i nije uspio dovršiti složena istraživanja *Megare*.¹⁰⁶ Iznimno zanimljivi nalazi sad već utvrđenog špiljskog medvjeda (*Ursus spelaeus*) i mogućnost otkrivanja paleolitskog čovjeka navode tada jednog od najvećih svjetskih stručnjaka, zagrebačkog paleontologa Dragutina Gorjanovića Krambergera (1856–1936), da provede opsežna iskapanja *Megare* u razdoblju od 6. do 11. 9. 1907. godine, pri čemu mu pomaže ravnatelj Zemaljskog muzeja Ćiro Truhelka (1865–1942). Bilješke i skice s tog istraživanja pohranjene su u HPM-u u Zagrebu (Malez i Slišković, 1989).¹⁰⁷

Sevid

Toponimi koji u osnovi imaju *vid* ili *vit* upućuju na staroslavensko božanstvo Sveti Vid.¹⁰⁸ *Svetovid* (Sv. Vid) je poznato vrhovno božanstvo Zapadnih Slavena, a mjesta s tim nazivom mogu se smatrati kulturnim mjestima posvećenim tom božanstvu. Petar Skok u svom tumačenju ovog toponima uzima kao osnov kristijanizirano božanstvo koje je ranije pripadalo baltičkim Slavenima: “(...) u imenu božanstva na Rujani *Svetovid*, koji je na Balkanu bio kristijaniziran u kultu sv. *Vida* (*Vidova gora*, na Braču), imena *Vidimir*, *Vidaš* (...)”¹⁰⁹

Neki autori iz Hrvatske, Sv. Vida vežu za iransku du-

106 B. L. Lukić, et . al., *Valorizacije pećine Megara*, 44.

107 B. L. Lukić, et. al., *Valorizacije pećine Megara*, 45.

108 M. Hadžijahić, *Razvoj ekonomskih, političkih i kulturnih centara u općini Hadžići do 1878. god.*, 76.

109 P. Skok, *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, JAZU, Zagreb, 1971, 371.

alističku vjeru. Kako god da je prava istina, radi se o mitologiji koja je bila jako zastupljena u vjerovanju starih Slavena.

Na području hadžićke općine je ranije bio evidentiran jedan lokalitet koji nosi naziv *Sevid*. Ovaj put evidentiramo još jedan. *Sevid* je brdo koje se nalazi sjeverno od Tuhelja, na udaljenosti oko 1.200 metara, a južno od Suhodola je udaljen otprilike isto toliko. Proteže se visoko uzdignut iznad desne obale rijeke Lepenice, od Sastavaka pa skoro do sela Toplica u Lepenici. Najviša tačka mu je kota tt 686. *Sevid* pokriva dijelove administrativnog područja općina Hadžići i Kiseljak. Na topografskim kartama je označen kao *Sevid*, dok u katastarskim planovima tog naziva nema. Geografski položaj je takav da povezuje srednjovjekovnu župu Lepenicu sa srednjovjekovnom župom

Slika br. 8: 'Sevid' iznad sela Opute kod Tarčina
FGU, geoportal, <http://www.katastar.ba/>, 2016.

Smučkom. Sjeverni susjed mu je srednjovjekovni grad Gradac, koji se nalazi iznad sela Toplica u krajnjem jugozapadnom dijelu Lepenice i od *Sevida* je udaljen približno 500 metara. U jugozapadnom podnožju brda *Sevid*, u zahvatu rijeke *Bijele*, nalazi se Tuhelj sa ostacima istoimenog srednjovjekovnog grada. U okruženju *Sevida* nalazi se nekoliko nekropola stećaka. Neke pripadaju tarčinskom, a druge lepeničkom području. Arheološkim istraživanjem na području Lepenice i Kiseljaka su otkrivene rupe uklesane u kamenu, za koje J. Korošec smatra da *najvjerovatnije pripadaju Slavenima*.¹¹⁰ Na brdu *Sevid* i njegovom podnožju prema selu Toplica nalaze se rupe iz koji se vadila ruda. Neke su iz prošlog stoljeća, a za neke se ne zna vrijeme njihove eksploatacije.¹¹¹ Vladislav Skarić je pisao o rudnim rupama na padinama brda *Sevid* iz kojih se vadila željezna ruda, živi-ruda i cinabarit, a u rudnicima ovog brda pronađeni su razni rudarski alati iz davnih vremena koji su pohranjeni u Zemaljskom muzeju u Sarajevu.¹¹² Pavao

110 P. Anđelić, *Arheološka ispitivanja*, Zbornik Lepenica, Naučno društvo SR BiH, Sarajevo 1963, 174.

111 M. Hadžijahić, *Razvoj ekonomskih, političkih i kulturnih centara u općini Hadžići do 1878. god.*, 76.

112 V. Alađuz, *Hadžići od najstarijih vremena do agresije na BiH 1992. god.*, Hadžići, 2013, 64/65.

Anđelić je mišljenja da rudnici čiji su promjeri te veličine – kroz koju se jedva može čovjek provući – pripadaju srednjem vijeku, pa i osmanskom periodu. Oni sa većim otvorima pripadaju rimskom dobu.¹¹³

Sjeverozapadno od sela Opute kod Tarčina nalazi se brdo Križ. Sam vrh brda nosi katastarski naziv Križ, a prostor ispod njega prema selu Do, sa oko 80 dunuma zemljišta, nosi naziv *Seved*.¹¹⁴ S obzirom na geografski položaj ovog toponima, vjerovatno naziv *Seved* ima isto značenje kao i Sevid, Sv. Vid. Sa ovog mjesta se pruža pogled na čitavu tarčinsku kotlinu. U bližem okruženju ovog brda nalazi se još nekoliko parcela sa istim nazivom.¹¹⁵ Pretpostavlja se da su stari Slaveni dolaskom na tarčinsko područje donijeli i svoje vjerovanje u Svetog Vida, odakle dolaze i ovi toponimi.

Stanci

Izrazom *Stanak* označava se državni sabor Bosne.¹¹⁶ Prema Mihailu Diniću, *stanak* se održavao u raznim mjestima kao što su Mili, Milodraž, Bobovac, Jajce itd. O *stancima* on kaže: *Ukoliko se ta mjesta mogu ustanoviti, 'to su mjesta gdje inače nalazimo obično dvor vladaoca'*.¹¹⁷ Prema tome, sabor se sazivao u mjestu gdje se nalazio vladarov dvor, ali ne i nužno. Toponim *Stanak* se nalazi na dva mjesta na području Hadžića. Jedan se nalazi u selu Deovići, a drugi ispod sela Osenik.¹¹⁸ *Stanak* u Deovićima prvi je otkrio i o njemu pisao M. Hadžijahić, koji kaže: *Mada nema izričite potvrde u pisanim vrelima, možemo s razlogom uzeti da se stanak održavao i u Dehovićima, a ovo je tim vjerovatnije, što je kralj odsjedao u ovome kraju, imajući ovdje svoje gradove i zemljišne posjede*.¹¹⁹ Ovakav stav je primjenjiv i za *Stanak* kod Osenika. S obzirom na njegov geografski položaj, možda je on primjerenije mjesto za održavanje jednog državnog sabora. Udaljen je od sela Osenik oko 600 metara južno.

Pri razmatranju mogućnosti održavanja bosanskog državnog sabora na jednom ili drugom *Stanku* treba imati u vidu činjenicu da se na oko 700 metara sjeverozapadno od Deovića nalazi nekropola stećaka Bastahe na Oseniku sa dva kneževska stećka, da se na oko četiri kilometra zračne linije sjeveroistočno od Deovića nalazi srednjovjekovni grad Gradac sa nekropolom i crkvom, da se na oko četiri kilometra zapadno od Deovića nalazi srednjovjekovni grad Tuhelj te

113 P. Anđelić, *Arheološka ispitivanja*, Zbornik Lepenica, Naučno društvo SR BiH, Sarajevo 1963, 167.

114 FGU BiH, *Općina Hadžići*, (KO Tarčin, k.č. 671).

115 FGU BiH, *Općina Hadžići*, (KO Tarčin, k.č. 671, 678/1, 667, 668 +).

116 M. Hadžijahić, *Razvoj ekonomskih, političkih i kulturnih centara u općini Hadžići do 1878. god.*, Prilozi za proučavanje istorije Sarajeva, Sarajevo, 1974, 75.

117 M. Dinić, *Državni sabor srednjovjekovne Bosne*, SANU, Beograd, 1955, 5; (prema: M. Hadžijahić, *Razvoj ekonomskih, političkih i kulturnih centara u općini Hadžići do 1878. god.*, Sarajevo, 1974, 75).

118 FGU BiH, *Općina Hadžići*, (KO Osenik, k-č. 732, 743,744, +).

119 M. Hadžijahić, *Razvoj ekonomskih, političkih i kulturnih centara u općini Hadžići do 1878. god.*, Prilozi za proučavanje istorije Sarajeva, Sarajevo, 1974, 75.

činjenicu da se na području općine Hadžići nalaze 43 nekropole sa 730 stećaka, što je, svakako, moglo biti dobar razlog za moguće održavanje državnog sabora na jednom od ova dva mjesta. S obzirom da se ovdje nalaze dva *Stanka*, a nije realno očekivati da se na oba održavao bosanski državni sabor, vjerovatno se na jednom od njih održavao sastanak ili sabor drugih bosanskih velikaša mimo državnog sabora, možda i lokalnog nivoa.

Ako prihvatimo pretpostavku da su se ovdje održavali navedeni sabori, proizilazi da smo na današnjem hadžićkom općinskom području imali dva centra koji su u određenom smislu daleko prevazilazili lokalne okvire, *Stanci* u Dehovićima i Oseniku te Ban brdo u Hadžićima.¹²⁰

Uzimajući u obzir stav M. Dinića da toponim *Stanak* označava, između ostalog, mjesto gdje se nalazio dvor vladalaca, te mišljenje M. Hadžijahića da se na lokalitetu *Stanak* u Deovićima održao državni sabor srednjovjekovne Bosne, ili možda na *Stancima* na Oseniku, onda tu negdje treba tražiti ostatke vlastelinskog dvora. U tom slučaju ćemo podsjetiti na tvrdnju I. Bojanovskog o postojanju srednjovjekovnog malog grada *Jelen-grada* u ovom okruženju.¹²¹

Strebinjača

Istočno od Mehine luke kod Tarčina, a iznad potoka Bjelašnica, uzdiže se brdo čija je zapadna strana skoro okomita, a njegov vrh ima 1.006 m nadmorske visine. Sa njegove istočne i zapadne strane teku mali šumski potoci. Brdo nosi naziv *Strebinjača*.¹²² Ovaj toponim bi mogao imati kulturni značaj, jer prema P. Anđeliću: “toponimi sa korijenom *treb-trijeb* često čuvaju uspomenu na staroslavenska žrtvišta. U staroslavenskom jeziku riječ – *treba* – znači žrtva, a *trebište* je mjesto gdje se prinose žrtve. Poznato je Trebište u Novgorodu, posvećeno bogu Perunu. I na teritoriju Zapadnog Balkana trebišta označavaju svetišta.”¹²³ Možda je ovo brdo prvobitno nosilo naziv *Trebinjača*, pa je s vremenom došlo do ubacivanja slova ispred riječi, što i nije promijenilo suštinu riječi niti doprinijelo lakšem tumačenju naziva.

Južno od *Strebinjače* nalazila se šumarska kuća zvana Aliborina kuća. Ovuda prolazi planinska transferzala Aliborni put, koja spaja Mehinu luku i Kraljevac odnosno Šavnike.

Stup / Stub (Stublovi, Stubline i sl.)

To je toponim koji ima slično značenje kao *zgon* i zauzima važno mjesto u izučavanju srednjovjekovne toponomastike. *Stup* je kategorija vlasteoskog zem-

120 M. Hadžijahić, *Razvoj ekonomskih, političkih i kulturnih centara u općini Hadžići do 1878. god.*, Prilozi za proučavanje istorije Sarajeva, Sarajevo, 1974, 75.

121 I. Bojanovski, *Prilozi za topografiju rimskih i predrimskih komunikacija i naselja u rimskoj provinciji Dalmacija*, Godišnjak ANUBiH, Sarajevo, 1978, 104, fusnota 135.

122 Vojnogeografski institut Beograd, *Topografska karta 1:25 000*, sekcija Tarčin, III-1-3, 1975.

123 P. Anđelić, *Srednjovjekovna kulturna mjesta u okolici Konjica*, GZM BiH, 1957, 185; (u: L. Leger, *Slovenska mitologija*, Beograd, 1901, 186–187).

ljišta koje vlastelin obrađuje u vlastitoj režiji, ali na način da svaki kmet (kuća, selište) ima određenu parcelu ili *stup* koju je dužan obraditi u okviru obaveze na *tlaku* ili *rabotu*.¹²⁴ Kao što vidimo, to su zemljišni posjedi sa kvalitetnom zemljom koji su bili u posjedu vladara / vlastelina, a čiju obradu su vršili kmetovi. Nisu se nalazili daleko od vlastelinskog dvora, šta više, vrlo često je vlastelinski objekat bio sagrađen na samom posjedu. O ovom toponimu, sa posebnim naglaskom na Hadžiće, najbolje tumačenje je dao M. Hadžijahić, koji kaže: *Blizu lokaliteta 'zgon', pa i 'stup', po pravilu su se nalazili dvorovi vlastele, a to se potvrđuje i situacijom na hadžićkom terenu*.¹²⁵

Na području hadžićke općine evidentirano je nekoliko takvih lokaliteta. Katastarski i narodni naziv *Stup* nosi kompleks njiva sa 30 dunuma površine, udaljen oko 200 metara južno od sela Đanići kod Tarčina.¹²⁶ Taj lokalitet je presjekao magistralni put Sarajevo – Mostar. Sjeverozapadno, na oko 600 metara od *Stupa*, nalazi se lokalitet *Carina*.

Približno 1,5 km sjeverozapadno od sela Korča prema Raštelici nalazi se brdo koje se zove *Stup*. Sada je to kompleks pašnjaka i šume koji nosi jedinstveno ime i teško je znati koliki površinski prostor je pokrivaov ovaj toponim u prošlosti. Ne zna se da li je to nekad bila obradivo zemljište za agrarnu proizvodnju. S obzirom na konfiguraciju terena, to je vrlo moguće pretpostaviti. Na vrhu brda nalazi se ravan plato sa pašnjacima koji se protežu jugozapadno od samog vrha brda. Sjeveroistočno od *Stupa*, oko jednog kilometra udaljenosti, nalazi se lokalitet *Zagon*. Od lokaliteta *Zgon* u selu Odžak kod Tarčina, prema sjeveroistoku, na oko 1,5 km udaljenosti, pored lokalnog puta Korča – Tarčin nalazi se nekropola stećaka Rogin potok. To je prostor na samom ulazu u selo Češće iz pravca Korče. Zapadno od nekropole pruža se polje na kome ima više katastarskih parcela koje nose naziv *Stub* (*Stubo*, *Stublo*).¹²⁷ Pokrivaju površinu oko petnaest dunuma kvalitetne obradive zemlje. Na području Češća, gdje se nalazi Rogin potok i lokalitet *Stup*, nalaze se još dvije nekropole stećaka: Brdo i Ravne. S obzirom na ovako veliku koncentraciju srednjovjekovnih nekropola, vrlo je moguće da se na području polja *Stup* nalazio vlastelinski dvor sa posjedom.

Lokalitet *Stup* nalazi se i na Raglju, oko 1000 metara istočno od Korče.¹²⁸ Lokalitet pokriva oko 15 dunuma i danas obradivog zemljišta (v. *Ragalj*). Na području Lokava nalazi se kompleks livada koji nosi naziv *Stubnjača*, čiji je naziv vjerovatno nastao prilagođavanje izgovoru riječi *stup(b) > stup(b)njače*. Nalazi se u KO Lokve na više katastarskih parcela, ali je najveća k.č. 1240. Lokalitet pokriva površinu oko 10 dunuma i nalazi se oko 200 metara sjeverozapadno od nekropole Grepčine i Orašak.

124 F. Ibrahimpašić, nav. djelo, 433.

125 M. Hadžijahić, *Razvoj ekonomskih, političkih i kulturnih centara u općini Hadžići do 1878. god.*, Prilozi za proučavanje istorije Sarajeva, Sarajevo, 1974, 79.

126 FGU BiH, *Općina Hadžići*, (KO Raštetica, k.č. 1842, 1841, 2559 +).

127 FGU BiH, *Općina Hadžići*, (KO Budmolići, k.č. 1047, 1048, 1049 +).

128 Vojnogeografski institut Beograd, *Topografska karta 1:25 000*, sekcija Tarčin, III-1-3, 1975.

Hadžićki *Stublovi* se nalaze zapadno uz Ban brdo, sa sjeverne strane Ceribašinoḡ dola. Pokrivaju površinu do 50 dunuma. Pripadaju KO Hadžići sa više parcela, a najveće su k.č.307 i 308. Zajedno sa Ban brdom i Ceribašininim dolom čine jedan historijski kompleks. U popisu 9–18. maja 1455. godine spominje se mezra *Stubla (Istubla)* koja pripada Bosanskom krajištu. H. Šabanović je nije mogao ubicirati, pa je pretpostavio da se odnosi na naziv jedne njive u Nahorevu – *Stubla*.¹²⁹ Vjerovatno H. Šabanović nije znao da se kod Hadžića nalazi lokalitet *Stublovi*, koji po svemu može odgovarati jednom srednjovjekovnom selu koje su mještani napustili pred dolazak Osmanlija.

Lokalitet *Stupnik* se nalazi oko 500 metara zračne linije iznad sela Ušivak prema Igmanu. Ovaj lokalitet danas čini desetak dunuma livade okružene visokom šumom. Iznad njega se uzdiže brdo koje nosi isti naziv i ima najvišu kotu od 992 mnv. Oronim *Stupnik* je nastao od riječi *stup + nik*. Jugozapadno od *Stupnika*, na oko dva kilometra udaljenosti, nalazi se velika nekropola stećaka Brce Kasatići. Sa *Stupnika* je veoma lijep pogled na Kasatiće i hadžićku kotlinu. Pored njega prolazi starinski put koji je u vrijeme austrougarske nazvan Nanića put, po Avdagi Naniću koji je imao pilanu u Hadžićima i ovim putem izvlačio šumski etat iz Igmana za potrebe svoje pilane. Ovaj put je bio jedina vjekovna komunikacija koja je vodila od Hadžića na Brezovaču, Igman i dalje prema Trnovu i bjelašničkim selima. Put nije u funkciji od 60-ih godina 20. stoljeća, kada je trasom austrougarske šumske pruge napravljen kolski put za Igman.

Stublovi je naziv i za lokalitet u Lihovcima, koji se katastarski sastoji od četiri parcele sa istim nazivom, sa oko 10 dunuma obradivog zemljišta.¹³⁰ Lokalitet je zabilježen i na austrougarskoj katastarskoj mapi.

Toponim *Stubljina* bi također mogao imati isto značenje kao i ranije navedeni toponimi u vezi s korijenom riječi *stub(p)*. Nalazi se istočno od sela Osenik prema Sejdanovićima i proteže se do lokaliteta *Zborište*. Pokriva prostor od oko 15 dunuma obradivog zemljišta.¹³¹

Toponim *Stublić* nalazi se između sela Grude i Ramići kod Pazarića,¹³² a nedaleko odatle nalazi se i *Stublića brdo*.¹³³

Trzan, Trizna, Trzno

Riječ je, po svoj prilici, o ustanovi praslavenske provenijencije. Temeljitu studiju o značenju riječi *trzan*, *trzanj* ili *trzno/-a* sačinio je V. Skarić navodeći da, po njegovom istraživanju, *na području Sarajeva i okoline postoje samo četiri sela ili mahale sa takvim imenom ili nazivom. Među njima je i hadžićko naselje, sada mjesna zajednica Trzanj*.¹³⁴ Šta je ustvari *Trzan*? Vladimir Skarić je mišljenja da

129 H. Šabanović, *Popis Bosanskog krajišta 1455*, 14.

130 FGU BiH, *Općina Hadžići*, (KO Pazarić, k.č. 336 +).

131 FGU BiH, *Općina Hadžići*, (KO Pazarić, k.č. 544, 545, 546).

132 FGU BiH, *Općina Hadžići*, (KO Pazarić, k.č. 213/1, 260, 261).

133 FGU BiH, *Općina Hadžići*, (KO Pazarić, k.č. 274/1-3).

134 V. Skarić, *Trzan*, GZM BiH, 1928, knj. 2, 127.

nazivi *Trzan* i *Trzanj* potiču od riječi *trizna*. Za to je našao uporište u djelu Lubora Niderlea, prema čijem je mišljenju *trizna* kod starih Slavena označavala *igre ratničkog karaktera, priređene u počast nekog odličnog pokojnika, prije nego što će mu se tijelo spaliti*. *Trzan* se obično nalazi u blizini naselja ili na seoskim raskršćima. Na tim mjestima su se odvijale igre i natjecanja (konjske trke, bacanje kamena s ramena), djevojke su igrale kolo, održavali su se različiti sastanci i druženja i sl. Novija istraživanja pokazuju da su se u današnjem vremenu, pa i u našoj bližoj prošlosti, koristila dva naziva za naselja ili lokalitete sa ovim toponimom. Među muslimanima obično se koristio oblik *Trzan*, dok se oblik *Trzna* čuje među seljacima pravoslavne vjere.¹³⁵ Ovaj toponim je u prošlosti pripadao samo jednom kraju, a taj kraj je srednja ili prava Bosna.¹³⁶ Zbog toga se njegova etimologija ne može naći ni u Vukovom niti u Mažuranićevom rječniku.

Selo *Trzanj* na području Tarčina, općina Hadžići, jedno je od naselja koje je zadržalo svoj vjekovni naziv. Ono i po svojoj konfiguraciji, rasporedu kuća, sjecištu puteva i posebno seoskom trgu u potpunosti odgovara onome što sam naziv i znači. Na skici V. Skarića iz 1928. godine to je veoma jasno vidljivo. Istina, danas je to nešto drugačije zbog novogradnje stambenih objekata, čime je došlo do sužavanja prostora trga, ali on ipak postoji i ima svoj značaj i vrijednost tim prije što se odmah uz njega nalazi lokalna džamija. Na tom trgu se i danas obavljaju sva masovnija okupljanja građana kao što su obilježavanja značajnih događaja iz prethodnog rata (Dan oslobođanja Prehulje i Bradine u aprilu / maju 1992. godine), zborovi građana, politički skupovi, kulturne manifestacije i sl. U neposrednoj blizini trga izgrađen je i društveni dom koji upotpunjuje bolje uvjete za provođenje navedenih manifestacija.

Drugi toponim *Trzanj* nalazi se istočno od naselja Hadžići i Žunovnica, na padinama planine Igman. Lokalitet je sada sastavljen od više katastarskih čestica koje nose različite nazive *Trzna*, *Trzno* i *Trzanj*, a u suštini čine jednu cjelinu. Nalaze se sa zapadne strane puta Hadžići – Igman (ispod njega prema Žunovnici). Pokrivaju površinu oko 10 dunuma i nalaze se ispod regionalnog puta Hadžići – Igman – Bjelašnica.¹³⁷

U starom dijelu sela Grivići, oko 100 metara iznad puta u pravcu jugozapada prema brdu Ormanj, nalazi se lokalitet koji nosi katastarski i narodni naziv *Trzanj*.¹³⁸ Oko te parcele su druge parcele sa nazivom Borak, a jedna nosi naziv Grmčar. Ovaj lokalitet je okružen kućama koje ga zatvaraju u polukrug sa sjevera, istoka i jugoistoka, a zapadno do njega je rodovsko selo Kore. Na taj način on je i sada svojim položajem neka vrsta geografskog centra navedenih kuća. Na području sela Sejdanovići kod Pazarića lokalitet *Trzna* predstavlja još uvijek neizgrađeni kompleks livada koje se nalaze u jugoistočnom dijelu sela.¹³⁹ Zapad-

135 V. Skarić, *Trzan*, GZM BiH, 1928, knj. 2, 129.

136 V. Skarić, *Trzan*, GZM BiH, 1928, knj. 2, 131.

137 FGU BiH, *Općina Hadžići*, (KO Žunovnica, k.č. 839, 840, 841, 842 +).

138 FGU BiH, *Općina Hadžići*, (KO Drozgometa, k.č. 198, površina 1.500m²).

139 FGU BiH, *Općina Hadžići*, (KO Resnik, k.č. 720/1-5).

no od ovog lokaliteta, na oko 400 metara udaljenosti, kod sela Deovići, nalaze se toponimi Zgon i Stanci.

U samom centru sela Ljubovčići nalazi se lokalitet koji nosi naziv *Trzan*.¹⁴⁰ S tim lokalitetom graniči lokalitet koji nosi naziv Zagon.

U selu Kasatići, nedaleko od izvora potoka Počivala, pored seoskog puta, nalazi se lokalitet koji nosi katastarski naziv *Trzno*. Tako ga nazivaju i stanovnici ovog sela. Ovaj prostor vjerovatno je bio nekad mnogo veći, a sada je to mala katastarska parcela sa oko 250 m² površine.¹⁴¹ Tu se nekad nalazio centar sela sa društvenim domom i prodavnicom. Sada je tu sagrađena moderna lokalna džamija pored koje se nalazi izvor pitke vode. Na ovaj izvor su svi stanovnici sela dolazili po vodu, a na njemu se nalazilo veliko korito. Po svemu sudeći, ovaj prostor je i u davna vremena predstavljao centar naselja, gdje su se održavale društvene igre, zabave i sastanci.

Toponim *Trzna* (*Trzno*) nalazimo i u Binježevu.¹⁴² Nalazi se preko puta džamije u Binježevu, a proteže se od mosta preko Zujevine uzvodno između rijeke i željezničke pruge. Pokriva površinu od oko osam dunuma zemljišta. Sada je to zemljište podijeljeno na više katastarskih parcela od kojih jedan broj njih nosi naziv *Trzno*, a drugi dio *Trzna*. Ovuda je vijekovima prolazio tranzitni put koji je vodio za Sarajevsko polje te Rakovicu i Kiseljak. Ovdje se, vjerovatno, nekad nalazilo raskršće za selo Obrovac, sjeverozapadno od *Trzna*, i Binježevo, jugoistočno od *Trzna*. Njegov položaj ukazuje na to da se ovdje u stara vremena nalazio centar sela ili grupe sela. Toponim Obrovac je svjedok života na ovom području još u vrijeme dolaska Avara u Bosnu. Možda je u to vrijeme bilo i drugih naselja u okruženju. To pouzdano ne znamo. *Trzna* je kao dobar lokalitet uz samu rijeku vjerovatno predstavljala mjesto okupljanja i zabave stanovnika tih sela.

Kutova Trzanj je toponim koji se nalazi u samo centru sela Vukovići.¹⁴³ Pridjev Kutova nam nije poznat, a Trzanj je naziv za mjesto koje je služilo svojoj namjeni u davnoj prošlosti.

Tuhelj

Ovo je toponim koji se odnosi na lokalitet i srednjovjekovni utvrđeni grad oko tri kilometra udaljen od Tarčina prema Kreševu. *Tuhelj* predstavlja arheološki lokalitet koji se spominje u značajnom broju historijskih izvora. Prvi put se spominje 1160. godine, a odnosi se na moguće postojanje bosanske crkve na tom lokalitetu.¹⁴⁴ Kasnije se spominje u Starom nacrtu župe Smučke.¹⁴⁵ O njemu su

140 FGU BiH, *Općina Hadžići*, (KO Dub, k.č. 713, 714, 715).

141 FGU BiH, *Općina Hadžići*, (KO Žunovnica, k.č. 2043).

142 FGU BiH, *Općina Hadžići*, (KO Binježevo, k.č. 368, 369, 370, +).

143 FGU BiH, *Općina Hadžići*, (KO Raštelica, k.č. 1957.)

144 P. Anđelić, *Studija o teritorijalnopoličkoj organizaciji srednjovjekovne Bosne*, Sarajevo, 1982, 53–54; kopija u arhivi Komisije.

145 V. V. Vukasović, *Stari nacrt Župe Smučke*, GZM BiH, 1891, 275.

pisali I. Ruvarac¹⁴⁶, V. Radimsky¹⁴⁷, M. Vego¹⁴⁸, Đ. Mazalić¹⁴⁹, P. Anđelić¹⁵⁰, M. Hadžijahić¹⁵¹ i drugi. Raspravu o njegovoj vjerodostojnosti su vodili Ruvarec i Radimsky. Ruvarec osporava uopće postojanje *Tuhelja*,¹⁵² dok mu Radimsky godinu kasnije odgovara navodeći dokaze o postojanju *Tuhe-grad*.¹⁵³ *Tuhelj* je posebno poznat po falsifikatima dokumenata kojima su Ohmućevići željeli dokazati svoje plemićko porijeklo.

Pavao Anđelić je evidentirao ostatke starog grada na lokaciji *Tuhelj-grad*.¹⁵⁴ Vaclav Radimsky upućuje na ostatke starog grada na lijevoj obali rijeke Bijele, na padinama brda Tmor.¹⁵⁵ Na desnoj obali rijeke nalaze se značajni arheološki ostaci. Naime, u samoj stijeni nalaze se ručno rađeni žljebovi za stavljanje i pričvršćivanje drvene građe, četvrtaste rupe ručno klesane u stijeni za vertikalne drvene grede, ručno uklesana staza u stijeni ispod gornje terase i drugi detalji koji jasno potvrđuju da se tu nalazila neka građevina.¹⁵⁶

Toponim *Tuhelj* označava područje koje ima dosta vlage, a toponim je nastao od riječi *tuhljiv* što znači „vlažan“; *tuhlina* je „vlaga“, a *tyhtelnō* je francuska riječ koja znači „miris po vlazi.“¹⁵⁷

Čitavo područje koje nosi naziv *Tuhelj* je zaista bogato vodom, a usjek između Tmora i Sevida je pun vlage. Iz stijena pišti voda. Iz pravca Tmora u Tuhelj teče nekoliko malih potočića. Ovdje se nalaze i dva izvora pitke vode, a stijene sa zapadne strane puta su uvijek vlažne. Kod jednog izvora je sagrađen spomenik herojima općine Hadžići iz odbrambeno-oslobodilačkog rata 92–95. godine.

Ujak

Ujak je toponim koji se nalazi na krajnjem sjeverozapadnom dijelu Lokava, iznad strme kose koja se spušta prema selu Gradac.¹⁵⁸ Ovdje se nalazi kompleks livada sa preko 25 dunuma površine, a u njegovom jednom dijelu nalazi se izvor pitke vode koji se zove *Ujak*. Po njemu je čitavo područje dobilo ime. Ovdje je bio postavljen kamen u obliku piscine. Nije se jasno vidjelo ima li neki natpis na

146 I. Ruvarac, *O privileđijama kuće Ohmućevića-Grgurića*, GZM BiH, 1890, knj. III.

147 Luccari, Copiso ristrefo, Ragusa, 1790, 35,43 i V. Radimsky, *Podor gradine Tuhelja u Bosni*, GZM BiH, 1891, I, 53–54.

148 M. Vego, *Gradska naselja srednjovjekovne Bosne*, Sarajevo, 1957, 119.

149 Đ. Mazalić, *Novi podaci o Gradcu kod Hadžića*, 83.

150 P. Anđelić, *Arheološka ispitivanja*, Zbornik Lepenica, Sarajevo, 1963.

151 M. Hadžijahić, *Razvoj ekonomskih, političkih i kulturnih centara u općini Hadžići do 1878. god.*, Prilozi za proučavanje istorije Sarajeva, Sarajevo, 1974.

152 I. Ruvarec, *O privileđijama kuće Ohmućevića-Grgurića*, GZM BiH, knjiga III, 1890, 267.

153 V. Radimsky, *Podor gradine Tuhelja u Bosni*, GZM BiH 1891, I, 53.

154 P. Anđelić, *Arheološka ispitivanja*, Zbornik Lepenica, Sarajevo, 1963, 53–54.

155 V. Radimsky, *Podor gradine Tuhelja u Bosni*, GZM BiH, 1891, 53.

156 Komisija za istraživanje i dokumentovanje kulturno-historijskog naslijeđa općine Hadžići, Izvještaj br. 02/5-49-2992-sl/15, od 13.10.2015; (E. Kurtović, E. Filipović, E. Bujak, V. Aladžuz).

157 P. Skok, *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, JAZU, Zagreb, 1971, 520.

158 FGU BiH, *Općina Hadžići*, (KO Lokve, k.č. 328, 329, 330+).

njemu zbog grube površine kamena-sedre od koga je spomenik izrađen. Na ovom izvoru se pojila stoka kada je bila na ispaši. Muhamed Hadžijahić nije detaljnije opisao predmetnu piscinu, ali ju je svrstao u sakralne motive. U konkretnom slučaju radilo se, možda, o kamenom koritu na izvoru pitke vode koje je po izgledu asocijalo na sakralnu piscinu. *Prema tradiciji ovdje je u davna vremena bio neki 'ujak' koji je vršio izvjesne obrede.*¹⁵⁹ Krajem 19. stoljeća to korito, sa izvora Ujak, lokavski Srbi su prenijeli u crkvu u Kazinoj bari. Do početka Drugog svjetskog rata Srbi su to korito tri puta nosili u crkvu u Kazinoj bari, a muslimani iz Lokava ga vraćali na staru lokaciju. Početkom rata i dolaskom partizana izgubio se i trag tom koritu.¹⁶⁰

Toponim *Ujak* vjerovatno je ime dobio od apelativa *ujak* koji su franjevci u vrijeme osmanske vlasti u BiH koristili kao metaforički naziv za fratre. Vrlo često su se i sami fratri nazivali *ujacima*. Otuda dolazi i naziv za ovaj toponim. *Za fratra Turcima bi narod govorio: To mi je ujak, a naziv ujak za fratra u Bosni zadržao se do danas.*¹⁶¹ Ovaj toponim ukazuje na moguće prisustvo franjevac na ovom prostoru. Sve informacije upućuju na to da se ovdje radi o ostacima franjevačke duhovne kulture. Zbog toga je nejasno zašto je piscina prenesena u pravoslavnu crkvu i na njoj vršeno krštenje djece?

Varda / Vardište

Varda je toponim koji obilježava prostor sjeveroistočno od starog grada Gradac.¹⁶² Nastao je od istog korijena kao i toponim Vardište, "slav. *vardir*, i imperativ *varda* što znači: *pazi, pozor, attento; vardati*, odnosno *paziti, čuvati*; na *-ište* toponim *Vardište (Bosna)*.¹⁶³ Slično tumačenje daje i B. Klaić po kome je toponim *varda i vardište* nastao od talijanske riječi *guardare* što znači *paziti – čuvati*.¹⁶⁴ U širem smislu riječi, to je čitav prostor koji služi u svrhu zaštite objekta koji se čuva, uključujući i fortifikacijske prepreke (zidovi, jaraci i druge prepreke).

Mada se toponim *Varda* nalazi na skici Đ. Mazalića¹⁶⁵ između Gradine i Kule, na katastarskoj mapi iz 1882. godine taj je toponim obilježen za oko 100 metara sjeveroistočno od njih. Moguće da je *varda* (stražarnica) Kule obuhvatala ne samo njen južni i jugozapadni dio nego se produžavala na njenu sjeveroistočnu stranu. *Varda* ovdje predstavlja prostor koji je služio direktnoj fizičkoj zaštiti srednjovjekovne kule starog grada Gradac, a lokalitet nalazio se između Kule i Gra-

159 M. Hadžijahić, *Razvoj ekonomskih, političkih i kulturnih centara u općini Hadžići do 1878. god.*, Prilozi za proučavanje istorije Sarajeva, Sarajevo, 1974, 76; (Ova pisnica se donedavno nalazila u crkvi, ali je odatle izbačena jer se uvidjelo da se ne može uklopiti u pravoslavne liturgijske obrede.)

160 Mehmed Joldo (1934), iz Lokava, (zabilježio: V. Alađuz, 5.5.2016. godine).

161 D. Nikolić, *Bosanski ujac*, Franjevačka provincija Bosna Srebrena, Rim, 2012, 13.

162 *Katastral Vermessungs Abtheilung*, Vermessungsjaler, 1882, Kreis Sarajevo, Bezirk Sarajevo, Gemeinde Hadžići.

163 P. Skok, *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, JAZU, Zagreb, 1971, 642.

164 B. Klaić, *Rječnik stranih riječi*, Zagreb, 1986, 1406.

165 Đ. Mazalić, *Novi podaci o Gradcu kod Hadžića*, Naše starine, XIII, Sarajevo 1972, 81.

dine.¹⁶⁶

Vardište je toponim koji označava muslimansko groblje kod Dragovića u Pazariću, kao i šire područje oko njega. Ovaj lokalitet na katastarskim planovima iz 1882. g. nosi naziv *Varduša*.¹⁶⁷ Možda je ovaj prostor sa preko 200 dunuma zemljišta predstavljao neku vrstu zaštite (predstraže) lokalitetu *Stanci* u Deovićima, gdje se održavao bosanski Sabor na kome je prisustvovao, vjerovatno, i bosanski kralj. Na istoj karti označen je i toponim *Varda* na prostoru starog grada Gradac kod Hadžića.¹⁶⁸

Preko puta željezničke stanice u Pazariću, prema Doljanima, nalazi se nekropola stećaka u kojoj je, prema zadnjem popisu, evidentirano – dva sanduka, jedan sanduk / ploča.¹⁶⁹

Vranduk

To je naziv za livade u selu Ušivak ispod sela Musići kod Hadžića.¹⁷⁰ *Vranduk* je utvrđeni grad kod Zenice, a kao toponim se javlja vrlo rijetko. Precizno značenje toponima *Vranduk* nismo pronašli. Nastanak ovog toponima ima u korijenu riječi *vran* koja je nastala od sveslav. i praslav. *ornъ*, što znači *mrk*.¹⁷¹ Kod Vuka postoji još *Duke*, što je narodni naziv za *zidine u kutu između Zete-Morače, gdje se ove dvije vode sastaju*. Taj oblik može biti arbanaskog porijekla.¹⁷² Naziv *Vranduk* bi se mogao posmatrati kao složenica od riječi *vran* (crn) + *duke* (zidine). Crno je u narodu simbol za nešto opasno, teško, nemilo i sl. Opasna mjesta, posebno opasne krivine na putevima, označavaju se crnom tačkom. *Vranduk* bi po tome označavao opasno ili nesavladivo, jako utvrđenje. Hadžićki toponim *Vranduk*, svojim geografskim položajem i stanjem na terenu, nema historijskih i arheoloških pretpostavki za takvo značenje i tumačenje. Svakako da naziv ima veze sa korijenom riječi *vran* (crn). Možda je na tom području kvalitetna zemlja koja se u narodu zove *crnica*. Pokriva površinu od oko 40 dunuma zemljišta.

Zgon

Zgon (pl. *zgoni*) je komad oranice koji za svoje potrebe drže i koriste gospodari. Za sjetvu na tom posjedu kmetovi su dužni dati radnu snagu, a gospodari njima za trud dati samo hranu.¹⁷³ Prema M. Baradi, *zgon* je nastao ili ima jezičku vezu sa riječju *gonjaj*. Pod pojmom *zgon* se podrazumjevaju i zemljište (posjed) i

166 Đ. Mazalić, *Novi podaci o Gradcu kod Hadžića*, Naše starine, XIII, Sarajevo, 1972, 81.

167 *Katastral Vermessungs Abtheilung*, Vermessungsjaler, 1882, Kreis Sarajevo, Bezirk Sarajevo, Gemeinde Pazarić.

168 *Katastral Vermessungs Abtheilung*, Vermessungsjaler, 1882, Kreis Sarajevo, Bezirk Sarajevo, Gemeinde Pazarić.

169 E. Bujak i drugi, *Izveštaj o popisu stećaka na području općine Hadžići 2015*, Nekropola Vardište Pazarić, 2.

170 FGU BiH, *Općina Hadžići*, (KO D. Hadžići, k.č. 647, 648, 675).

171 P. Skok, *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, JAZU, Zagreb, 1971, 617.

172 P. Skok, *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, JAZU, Zagreb, 1971, 455.

173 M. Barada, *Starohrvatska seoska zajednica*, JAZU, Zagreb, 1957, 136.

radna snaga koja je pod prisilom dolazila obrađivati tu zemlju. Ovo navodimo iz razloga što je R. Grujić prethodno smatrao da se *zgonom* smatraju svi kmetovski poslovi i obaveze spram vlastelina. *Time bi naziv 'zgon' odgovarao zemljištima u zapadnom feudalizmu zvanim mansus dominicus, terra dominicata, terra indominicata, dominicum i sl. (nadodajemo hassa zemljama, odnosno beglucima u tursko-bosanskom feudalizmu).*¹⁷⁴ Barada upozorava da se 'zgon' kao vlasteosko-gospodarska ustanova redovito nalazila uz dvorno mjesto, pa se pod tim nazivom sačuvalo mnogo mjesta u našoj geografskoj nomenklaturi u susjedstvu gradina, razvalina i nekadašnjih vlasteoskih dvorova.¹⁷⁵ *To bi mogla biti sjedišta krupnijih srednjovjekovnih feudalaca, dakako, izuzimajući kralja.*¹⁷⁶

Da se *zgon* nalazio uz dvor srednjovjekovne bosanske vlastele, potvrđuje i situacija na hadžićkom terenu makar u dva slučaja. To su Odžak kod Tarčina i Odžak kod Pazarića, sela u kojima se nalaze toponimi *Zgon* i *Stup*. S obzirom da se pod nazivom Odžak u osmansko doba označavao dvor krupnije feudalne gospode, okolnost da se tu u isti mah nalazilo i zemljište uz dvor srednjovjekovnog feudalca govori o jednom vremenskom i prostornom kontinuitetu iz srednjovjekovnog u tursko doba. Pored ova dva toponima, *zgon* je evidentiran na još nekoliko lokacija na području hadžićke općine.

Toponim *Zgon* se nalazi u selu Odžak kod Korče, sa desne (istočne) strane potoka Korča, na udaljenosti oko 200 metara od lokalnog puta Korča – Tarčin.¹⁷⁷ Do njega se nalazi Selište, a preko puta njega, oko 1.000 metara jugozapadno, nalazi se brdo *Stup* sa kotom 979 metara nadmorske visine.

Iznad sela Vukovići, istočno za oko 300 metara, iznad samog magistralnog puta, nalazi se nekoliko njiva koje nose naziv *Zagoni*.¹⁷⁸ Ovaj toponim je zabilježen i na katastarskoj mapi iz 1882. godine. Sjeveroistočno do njega nalazi se također nekoliko njiva kvalitetne obradive livade koje nose naziv *Stub*. Ukupna površina oba ova lokaliteta iznosi oko 50.000 m² zemljišta.

U selu Do kod Tarčina, između potoka Kalašnica i sela u najplodnijem dijelu polja, nalazi se lokalitet *Zagoni*. Livada je iscijepana na sitne parcele, ali najmanje njih 12 sa površinom od oko 20.000 m² nosi naziv *Zagoni*.¹⁷⁹ Sada je pored njih izgrađen moderni autoput, Koridor Vc, ali je potok i dalje ostao granica između njih.

Između Šavnika i sela Ljubovčići nalazi se desetak katastarskih parcela koje nose naziv *Zagon*, *Veliki Zgon* i *Mali Zagon* sa površinom oko 15 dunuma.¹⁸⁰ U selu Lokve, sa lijeve strane puta Zovik – Lokve, a između nekropola stećaka Martinovača i Grepčine, nalazi se nekoliko usitnjenih parcela koje nose naziv

174 M. Hadžijahić, *Razvoj ekonomskih, političkih i kulturnih centara u općini Hadžići do 1878. god.*, 79.

175 M. Barada, *Starohrvatska seoska zajednica*, JAZU, Zagreb, 1957, 136.

176 M. Barada, *Starohrvatska seoska zajednica*, JAZU, Zagreb, 1957, 134.

177 FGU BiH, *Općina Hadžići*, (KO Duranovići, k.č. 1377, 1383, 1384+).

178 FGU BiH, *Općina Hadžići*, (KO Raštelica, k.č. 2134, 2135 +).

179 FGU BiH, *Općina Hadžići*, (KO Tarčin, k.č. 1052, 1053, 1054 +).

180 FGU BiH, *Općina Hadžići*, (KO Dub, k.č. 3059, 879, 880+).

Zagon i čine zajedno površinu oko pet dunuma.¹⁸¹ Muhamed Hadžijahić navodi i jednog od feudalnih, gospodara ovog posjeda, vjerovatno iz predosmanskog perioda. Zvao se Petar, sin je Obrenov, a imao je titulu kneza. Spominje se u sidžilu 1555–1558. godine: *zgon i čifluk kneza Petra sina Obrenova i*, što je opet karakteristično, *uz njega još i jedna hassa njiva (njiva koju je eksploatirao spahija u vlastitoj režiji)*.¹⁸² Za iste posjede – *tri njive zvane Izgon, što je uživao Đirin sin Obrena* – se 1604. godine navodi da je to čifluk Murada i drugih suvlasnika.¹⁸³ Očigledno M. Hadžijahić nije potpuno siguran u vrijeme u koje je navedeni knez Petar živio ovdje, niti navodi druge podatke o njemu. Prema navedenom sidžilu, to bi bilo vrijeme osmanske vlasti u kome zvanje kneza nije imalo isto značenje kao u srednjovjekovnoj bosanskoj državi. Ovdje se vjerovatno radi o imanju seoskog kneza odnosno muhtara koji je obavljao neke javne poslove za osmansku vlast. Mogao je biti zapovjednik vojnika, akindžija, derbedžija, ili i knez Vlaha.

Na ulazu u selo Kasatići iz pravca Hadžića, sa desne strane, oko 500 metara udaljen od puta, nalazi se toponim *Zagoni*. Sastoji se od nekoliko parcela sa oko 10 dunuma obradivog zemljišta.¹⁸⁴ Između *Zagona* i lokalnog puta prostor popunjavaju parcele koje nose naziv *Gromile*, što nas podsjeća na prahistorijska i srednjovjekovna arheološka nalazišta. Oko 500 metara sjeverozapadno od njega nalazi se arheološki vrlo značajna nekropola stećaka *Brce* Kasatići.¹⁸⁵

U okviru arheološkog kompleksa stari grad Gradac nalazi se također jedan lokalitet koji nosi naziv *Zagoni*. On je kao toponim ubilježen na katastarskoj mapi iz 1882. godine, i to između sela Gradac i sela Grivići, ustvari jugozapadno iznad sela Dupovaca. Radi se o širem lokalitetu čiji se veći dio nalazi u šumskom kompleksu Brezovača (KO Hadžići, k.č. 1826), a zarastao je u nisko i visoko rastinje. U Garovcima su *Zagoni (Zgonovi)* smješteni uz sami magistralni put Sarajevo – Mostar, u polju jugoistočno od Garovaca.¹⁸⁶ Na tom lokalitetu se sada nalazi industrijska zona Garovci sa izgrađenom benzinskom pumpom, preduzećem *Euro-metali*, Poliklinikom itd. U selu Garovci se nalazi jedan ukrašeni stećak sljemenjak, koji može imati veze sa toponimom *Zagoni*. Vjerovatno je posjede *Zagoni* držao neki srednjovjekovni feudalac koji je ovdje živio, a poslije smrti možda je i sahranjen u mjestu življenja.

Između sela Sejdanovići i Deovići kod Pazarića nalazi se lokalitet koji čini desetak katastarskih parcela sa ukupno oko 40 dunuma obradivog zemljišta. Lokalitet nosi naziv *Zagoni, Donji i Gornji Zagoni*.¹⁸⁷ Na njega se nastavlja lokalitet

181 FGU BiH, *Općina Hadžići*, (KO Lokve, k.č. 1243, 1244, 1245, +).

182 M. Hadžijahić, *Razvoj ekonomskih, političkih i kulturnih centara u općini Hadžići do 1878. god.*, 1972, 80; (u: H. Šabanović, *Regesta iz sarajevskog sidžila 1555–1558*, br. 659,732. i 734.

183 A. Handžić, *Opširni popis Bosanskog sandžaka iz 1604. godine*, 237.

184 FGU BiH, *Općina Hadžići*, (KO Žunovnica, k.č. 1500+).

185 E. Bujak i drugi, *Izveštaj o popisu stećaka na području Hadžića 2015*, Nekropola Brce, Kasatići, 2.

186 *Katastral Vermessungs Abtheilung*, Vermessungsjaler, 1882, Kreis Sarajevo, Bezirk Sarajevo, Gemeinde Hadžići.

187 FGU BiH, *Općina Hadžići*, (KO Resnik, k.č. 594/1, 594/2, 590, 591, 592 +).

Stanci koji se proteže sve do sela Deovići i po površini je veći od *Zagona*.

Kao što vidimo, toponimi koji su nastali inspiracijom ili motivacijom određenih kulturno-historijskih činjenica vrlo su raznoliki. Dominiraju toponimi koji imaju porijeklo u srednjovjekovnim slavenizmima, ali su neki i mnogo starijeg nastanka. Poseban značaj ovog istraživanja je to što je ono pokazalo da na području hadžičke općine ima respektabilan broj srednjovjekovnih toponima koji imaju poseban značaj, kao što su: *Ban brdo*, *Stanak*, *Zgon*, *Stup*. Njihov broj i raspored na teritoriji općine pokazuje interes srednjovjekovne bosanske vlastele za ovim područjem. A to govori i o njegovom značaju. Iz vremena osmanske vlasti u Bosni i Hercegovini imamo također značajan broj toponima koji imaju kulturno-historijski značaj, ali smo njih obradili u posebnoj grupi.

1.2. ARHEOLOŠKI TOPONIMI

Bastahe, Osenik

Lokalitet *Bastahe* pokriva šire područje oko nekropole stećaka *Bastahe* na *Oseniku* i spušta se do željezničkog tunela u *Lukama*. Nazivi katastarskih parcela tog područja su varijacije naziva nekropole: *Bastani* i *Bastaje*. Parcela ima više i čine ukupnu površinu preko 30 dunuma zemljišta.

Toponim *Bastahe* po svojoj prilici nije slavenskog porijekla i datira u vrijeme ranog rimskog ili predrimskog perioda na području Bosne i Hercegovine. To je posebno značajno jer većina toponima vuče korijene iz slavenskog jezičkog korpusa. Korijen toponima *Bastahe* se može tražiti u raznim stranim riječima kao što su: *tal. basta = dosta*,¹⁸⁸ *grč. bastagma = breme, teret*, što bi u prenesenom značenju bilo: 1. *sluga, nosač*, 2. *ranac*, 3. *telećak*; *bastadur (tal.) = sposoban, hrabar čovjek*.¹⁸⁹ Petar Skok navodi da je pojam *bastah* nastao od grčke riječi βαστάζω što znači *nosim ili nositi*, a femininum od te riječi je *basterna* što znači "nosiljka".¹⁹⁰ Na skoro isti način se označavaju nosači odnosno kiridžije u srednjovjekovnim dokumentima: *Bastah, bastaji, odnosno bastasi su prema dubrovačkim izvorima srednjeg vijeka nosači, ponosnici ili kiridžije koji su se profesionalno bavili prenosom i transportom robe. Na desnoj obali Drine se nalazi selo Bastasi, smješteno preko puta ušća Sutjeske u Drinu. Tu se nalazilo srednjovjekovno naselje kiridžija koji su ovdje prihvatili robu i dalje je transportovali u unutrašnjost*.¹⁹¹ Na lokalitetu *Bastasi* u Livanjskom polju arheološka ispitivanja je obavio D. Sergejevski i pronašao nekoliko nadgrobnih spomenika sa reljefnim prikazima

188 R. Aleksić, Rečnik stranih reči i izraza, Prosveta Beograd, 1978, 86.

189 B. Klaić, Rječnik stranih riječi, Nakladni zavod MH Zagreb, 1986, 150.

190 P. Skok, Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika, JAZU, Zagreb, 1971, 117.

191 E. Bujak, *Nastanak i značenje toponima Bastahe*, e-mail: od 29.3.2016. godine, Arhiva Komisije.

ljudskih figura.¹⁹² Na području Dalmacije dosta gradova i naselja u svom imenu imaju zastupljen ovaj toponim ili njegov korijen. Pored Baške vode kod Makarske se nalazi mali gradić *Bast*. Antički grad *Biston* u okolici Makarske nosi naziv od hrvatskog oblika *Bast* koji se spominje 1434. godine. Najstarijem predslavenskom sloju pripadaju ojkonomi *Basta...* *Ojkonim Bast se izvodi od predrimskog ojkonima Biston.*¹⁹³

Naš lokalitet *Bastahe*, sa varijacijama riječi *Bastaja* i *Bastani*, bi mogao imati svoj historijski kontinuitet od davnog predrimskog ili rimskog doba. Naprijed navedeni korijeni riječi i njihovo značenje ukazuju i na grčko, kao i italijansko porijeklo. Možda se u ovom slučaju može prihvatiti alternativno tumačenje nastanka toponima *Bastahe* (*Bastaje*): *od (tal.) bastadur što znači umješšan, sposoban, hrabar čovjek, pregalac*¹⁹⁴, po čemu bi to onda označavalo groblje sposobnih

Slika br. 9: geografski položaj toponima 'Bastahe' kod Osenika
FGU, Geoportal, <http://www.katastar.ba/>, 2016. godine

192 D. Sergejevski, *Iz rimske arheologije*, GZM BiH, 1935, 19.

193 D. Vidović, *Pogled u toponimiju makarskog primorja*, Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, Zagreb, 2013, 207–211.

194 B. Klaić, *Rječnik stranih riječi*, Nakladni zavod MH Zagreb, 1986, 150.

i hrabrih ljudi, odnosno metaforički – groblje uglednih, uspješnih, hrabrih, groblje bosanske vlastele, možda i kneza. Po veličini, obliku, izradi i ukrasima nekih stećaka u nekropoli, to je vrlo moguće. Ili možda od grč. riječi *bastagma*, što, između ostalog, znači i *sluga* (*božiji sluga*) – groblje *sluga božijih*.

Lokalitet na kome se nalazi nekropola stećaka *Bastahe* predstavlja položaj za prahistorijsku gradinu. Upravo postoji mogućnost da se na ovom mjestu nalazilo naselje iz predrimskog doba, a kontinuitet korištenja mjesta se ogleda i u nekropoli stećaka na ovom mjestu, kao i pravoslavnog groblja u savremenom dobu. Treba imati na umu upozorenje I. Bojanovskog na postojanje *Jelen-grad*a na ovom području.¹⁹⁵ O ovom gradu ne znamo ništa. Tek arheološkim ispitivanjem ove lokacije moglo bi se znati nešto više, te naše pretpostavke potvrditi ili odbaciti. U svom izvještaju o arheološkom ispitivanju ranoslavenske nekropole u Gomjenici kod Prijedora N. Miletić, u jednom dijelu, spominje prahistorijsku gradinu u *Bastasima*, koja se nalazi pored nekropole Gomjenica na desnoj obali rijeke Sane.¹⁹⁶

Nekropola stećaka *Bastahe* na Oseniku je jedna od najvrednijih na području hadžićke općine. Prilikom popisa stećaka 2015. godine, na ovoj nekropoli je evidentirano 13 stećaka od čega: jedan visoki sljemenjak sa tri postolja, jedan

Slika br. 10: Kneževski stećak u nekropoli stećaka 'Bastahe' Osenik
E. Bujak i dr, Izvještaj o popisu stećaka na području Hadžića 2015. godine

195 I. Bojanovski, *Prilozi za topografiju rimskih i predrimskih komunikacija i naselja u rimskoj provinciji Dalmacija*, Godišnjak ANUBiH, Sarajevo, 1978, 104, fusnota 135.

196 N. Miletić, *Slovenska nekropola u Gomjenici kod Prijedora*, GZM BiH, 1967, 139.

visoki sljemenjak na postolju, četiri sljemenjaka sa postoljem, jedan sanduk sa postoljem, dva sanduka na postolju, jedan visoki sanduk i tri sanduka. Izuzetnu vrijednost imaju četiri stećka ukrašena različitim ornamentima te jedan stećak kod koga se na čeonj strani nalazi veoma čitljiv natpis. Na nekropoli stećaka Bastahe dominira veliki kneževski sljemenjak postavljen na tri postolja, i jedan je od rijetkih ovakvih stećaka u Bosni i Hercegovini.¹⁹⁷

Borak

Borak je toponim koji P. Skok svrstava u kategoriju toponima nastalih od apelativa *bor*, koji služi kao korjen za njihove izvedenice. Najčešći toponimi nastali od apelativa *bor* su *Samobor*, *Borike*, *Borije*, *Borci*, *Borova glava*, i sl. *Borak* je toponim nastao kao deminutiv apelativa *bor* i označava mali bor odnosno manju borovu šum.¹⁹⁸ Međutim, P. Anđelić smatra da nastanak toponima *borak* ne treba vezati, isključivo, za bor i borovu šumu potkrijepljujući to činjenicom da se: *toponim borak često javlja i u sjeverozapadnim krajevima Bosne i Hercegovine, gdje nije prirodno stanište borovih šuma.*¹⁹⁹ P. Anđelić toponim *borak*, primarno, veže za srednjovjekovne nekropole stećaka, navodeći da je to: *obično manja uzvisina smještena u blizini naselja.* U prilog tvrdnjama P. Anđelića idu i primjeri toponima *Borak* na području hadžićke općine. *Borak* se javlja, takođe, i kao lokalitet gdje su se nalazila prahistorijska naselja. Kao primjer ovoj tvrdnji može poslužiti i *Borak*, *Katići kod Busovače*,²⁰⁰ *Borak kod Tarčina*, općina *Hadžići*²⁰¹ i dr. Na području *Hadžića* nalazi se pet lokaliteta koji nose naziv *Borak*.

Borak nosi naziv brdo jugozapadno iznad *Tarčina* na kome se nalazi istoimena nekropola srednjovjekovnih stećaka²⁰². Na ovoj nekropoli se nekad nalazilo preko 100 stećaka.²⁰³ Prema zadnjem popisu, ovdje su evidentirana svega tri stećka, od čega: jedan sljemenjak s postoljem, jedan visoki sljemenjak i jedan sljemenjak.²⁰⁴ Ovo brdo je također i prahistorijska gradina²⁰⁵ na kojoj je E. Bujak, prilikom popisa stećaka 2015. godine, na površini pronašao dosta ostataka prahistorijske keramike.

Naziv *Borak* nosi brdo koje se nalazi jedan kilometar jugoistočno od sela

197 E. Bujak, V. Alađuz, A. Džemidžić, D. Jasika, *Izveštaj o popisu stećaka na području općine Hadžići*, br. 02/5-49-2992-4/16-2.3.2016. g., Nekropola Metaljica Vilovac, Općina Hadžići i Društvo Stanak, Hadžići, 2016, 2.

198 P. Skok, *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, JAZU, Zagreb, 1971, 188.

199 P. Anđelić, *Srednjovjekovna kulturna mjesta u okolici Konjica*, GZM BiH, 1957, 194.

200 *Arheološki leksikon BiH*, Tom II, Sarajevo 1988, 195.

201 *Arheološki leksikon BiH*, Tom II, Sarajevo 1988, 39.

202 E. Bujak i drugi, *Izveštaj o popisu stećaka na području općine Hadžići 2015. god.*, Nekropola *Borak Tarčin*, 2.

203 M. Hadžijahić, *Razvoj ekonomskih, političkih i kulturnih centara u općini Hadžići do 1878. god.*, Prilozi za proučavanje istorije Sarajeva, Sarajevo, 1974, 81.

204 E. Bujak i drugi, *Izveštaj o popisu stećaka na području općine Hadžići 2015. god.*, Nekropola *Borak Tarčin*, 2.

205 *Arheološki leksikon BiH*, Tom III, Sarajevo 1988, 39.

Kasatići prema Lokvama. Na jugoistočnoj padini ovog brda nalazi se nekropola stećaka Dubić 2²⁰⁶, a 500 metara sjeverno od vrha brda nalazi se druga nekropola stećaka Ćorin Do²⁰⁷.

Oko 300 metara sjeveroistočno od vrha brda Tinovo kod Hadžića, na njegovim padinama, a iznad mjesnog žunovačkog groblja Grahorišće, nalazi se kompleks njiva površine oko 50 dunuma koje se u katastru i u narodu zovu *Borak*²⁰⁸. Na ovom lokalitetu ne postoje stećci i niko se od mještana ne sjeća da su bili nekad. Najbliža nekropola Tinovo nalazi se od *Borka* oko 500 metara sjeveroistočno u pravcu Hadžića.

Borak je toponim koji označava lokalitet u dijelu starog sela Grivići.²⁰⁹ Nalazi se iznad lokalnog puta koji prolazi kroz stare Griviće, gdje skoro pod pravim uglom pravi zavoj na sjeverozapad prema Drozgometvi. Čitav lokalitet brda, koji je okružen kućama skoro sa svih strana, u narodu, ali i u općinskom katastru naziva se *Borak*. U njegovom sjeverozapadnom dijelu se nalazi parcela koja nosi naziv *Trzanj*. U razgovoru sa stanovnicima sela saznajemo da se za to brdešće u narodu uvijek koristio naziv *Borak*. *Borak* je zapravo jedno uzvišenje iznad nizova kuća sa ravnim platoom na vrhu. Lokalitet jako podsjeća na mjesta na kojima su se uspostavljale prahistorijske gradine. Međutim, na lokaciji nema nikakvih tragova prahistorijske gradine niti postojanja srednjovjekovne nekropole. Najbliže su nekropole *Brce* Grivići²¹⁰, koja je od *Borka* udaljena oko 350 metara u pravcu sjeveroistoka, te nekropola *Pravoslavno groblje* Grivići²¹¹, koja je od *Borka* udaljena isto toliko, ali u pravcu sjevera.

Borak Vrančići. Oko 300 metara jugozapadno od sela Vrančići prema brdu Ormanj nalazi se lokalitet Borak sa oko 15 dunuma livade i šume.²¹² Jedan kilometar jugoistočno od njega nalazi se nekropola stećaka *Pravoslavno groblje* Grivići. Na austrougarskim kartama toponim *Borak* obilježava brdo između Gornjeg Zovika i rijeke Krupe. Sada se ono zove Vrtić.

Gomjenica

To je toponim koji označava prostor pored lokalnog puta na izlazu iz sela Gradac prema Zoviku. Sada se tu nalazi pilana *Klejton* (vl. O. Šehića iz Gradca).

206 E. Bujak i drugi, *Izveštaj o popisu stećaka na području općine Hadžići 2015. god.*, Nekropola Dubić II, Lokve, 2.

207 E. Bujak i drugi, *Izveštaj o popisu stećaka na području općine Hadžići 2015. god.*, Nekropola Ćorin do, Kasatići, 2.

208 FGU BiH, *Općina Hadžići*, (KO Hadžići, k.č. 1648, 1649, 1651+).

209 FGU BiH, *Općina Hadžići*, (KO Drozgometva, k.č. 215 + 4).

210 E. Bujak i drugi, *Izveštaj o popisu stećaka na području općine Hadžići 2015. god.*, Nekropola Brce Grivići, 2.

211 E. Bujak i drugi, *Izveštaj o popisu stećaka na području općine Hadžići 2015. god.*, Nekropola Pravosavno groblje Grivići, 2.

212 E. Bujak i drugi, *Izveštaj o popisu stećaka na području općine Hadžići 2016. god.*, (KO Drozgometva, k.č. 3071, 3070, 3092 +).

Ovdje se nalazi i nekropola stećaka Gomjenica.²¹³ U selu *Gomjenica* kod Prijedora nalazi se istoimena nekropola iz ranog srednjeg vijeka u kojoj su arheološkim ispitivanjem otkrivena 243 skeletna groba.²¹⁴ Kako vidimo, toponim *Gomjenica* je vezan za srednjovjekovne nekropole stećaka. Prema V. Mažuraniću *Gomjenica ili gomionica* je kuća sazidana od suhog zida, zapravo od kamena.²¹⁵ Uzimajući u obzir sve navedeno pored nekropole stećaka u *Gomjenici* kod Hadžića vjerovatno se nalazio i neki građevinski objekat, ili više njih. Bili su zidani *suhozidom* najkasnije u srednjem vijeku. Ova pretpostavka bi se mogla temeljiti na činjenici da se na području Gradca nalaze ostaci srednjovjekovne crkve, srednjovjekovnog grada, velika nekropola srednjovjekovnih nadgrobnih spomenika – stećaka i još dvije manje, te da se na području Gradca nalazilo trgovište u srednjem vijeku, kao i da je u Gradcu egzistiralo selo koje je sa srednjovjekovnom crkvom predstavljalo centar grupe naselja iz sliva rijeke Zujevine.²¹⁶

U popisu 1468/69. godine spominje se pusto selo krstjana *Gomica* kao čifluk Husejina Bevaba (Vratara) zajedno sa jednim vinogradom i jednim mlinom.²¹⁷ A. Aličić je selo *Gomicu* evidentirao kao “nepoznato” mjesto na području nahije Gradačac. Vjerovatno se ovdje radi o današnjoj *Gomjenici* koja se nalazi pored rijeke Zujevine. Ako je tako, onda je *Gomjenica* drugo selo na području općine Hadžići u kome su živjeli krstjani odnosno pripadnici Crkve bosanske.

Gradac

To je toponim slavenskog porijekla i odnosi se na lokalitete na kojima se nalaze srednjovjekovni utvrđeni gradovi, ali ne i nužno. Prema mišljenju F. Ibrahimpašića, to može biti često toponim i prehistorijskog, a iznimno i rimskog doba.²¹⁸ Srednjovjekovni grad *Gradac* kod Hadžića je arheološki lokalitet na kome su istraživači pronašli materijalne ostatke više kultura: iz prehistorijskog vremena, iz vremena rimske uprave u BiH i srednjeg vijeka²¹⁹. U zahvatu arheološkog kompleksa *Gradac* nalazi se Gradina, Kik sa kulom, ostaci srednjovjekovne crkve i nekropola stećaka.²²⁰ Toponim Kraljevi vrtovi, ispod starog grada, ukazuju na postojanje kraljevskog posjeda *terra regis* u tom području. Ovaj arheološki loka-

213 E. Bujak i drugi, *Izveštaj o popisu stećaka na području općine Hadžići*, Nekropola Gomjenica Gradac, 2

214 N. Miletić, *Slovenska nekropola u Gomjenici kod Prijedora*, GZM BiH, 1967, 81. i 109.

215 V. Mažuranić, *Prinosi za hrvatski pravno-povjestni rječnik*, JAZU, Zagreb, 1908–1922, 326.

216 L. Fekeža, *Arheološka ispitivanja srednjovjekovnog grada i crkve u selu Gradac kod Hadžića*, GZM BiH, 1987/88, n. sv. 42/43, 182.

217 A. Aličić, *Sumarni popis sandžaka Bosna iz 1468/69. godine*, 72.

218 F. Ibrahimpašić, *Srednjovjekovni tragovi u toponomastici zeničkog kraja*, Izdanja Muzeja grada Zenice, knjiga III, 1973, 431.

219 I. Bojanovski, *Prilozi za topografiju rimskih i predrimskih komunikacija i naselja u rimskoj provinciji Dalmacija*, Godišnjak ANUBiH, knj. XVII, Sarajevo, 1978, 104.

220 E. Bujak i drugi, *Izveštaj o popisu stećaka na području općine Hadžići*, Nekropola Orah Gradac, 2.

litet su istraživali i o njemu pisali M. Mandić²²¹, Đ. Mazalić²²², L. Fekeža²²³, P. Anđelić²²⁴ o čemu su napisali više naučnih radova. Đ. Mazalić, *Novi podaci o Gradcu kod Hadžića*, Naše starine, Sarajevo, 1972, 81.

Drugi *Gradac* nalazi se 2,5 km sjeverno od hadžićkog Ban brda prema Miševićima i pokriva područje od oko 650 dunuma površine. Na zapadnoj strani *Gradca*, na istoj udaljenosti, nalazi se Batalovo brdo. Na istočnoj strani veže se za naselje Miševići (KO Binježevo, k.č. 2240/1.). Ne bi se moglo reći da ovaj *Gradac* ima neke veze sa srednjovjekovnim gradovima s obzirom na njegovu površinu i geografski položaj, ali ne treba isključiti ni tu mogućnost. Prije bi se moglo reći da je ovdje postojalo neko prahistorijsko naselje.

Sjeveroistočno iznad sela Do kod Tarčina uzdiže se brdo koje nosi topografski naziv Šiljak (tt 779). Između vrha brda i sela Do nalazi se plato u blagom nagibu prema selu Do i on nosi naziv *Gradac*. Na katastarskom listu broj 5 za KO Japalaci, općina Hadžići, Republičkog geodetskog zavoda SR BiH iz 1990. godine nalazi se ucrtana navedena parcela. Na kraju tog platoa iznad samog sela brdo počinje, naglo, da se spušta prema selu završavajući vrlo strmim stranama praveći polukružni završetak brda. Prilaz uz strme strane

Skica br. 1: Gradac kod Hadžića, tlocrtna karta starog grada i okoline

221 M. Mandić, *Arheološke crtice iz Bosne*, Starinar, 1926/27, 9.

222 Đ. Mazalić, *Gradac kod Hadžića*, Glasnik Hrvatskog zemaljskog muzeja, Sarajevo, 1942, 193–206. i Đ. Mazalić, *Novi podaci o Gradcu kod Hadžića*, separat iz Godišnjaka Naše strane, XIII, Sarajevo 1972.

223 L. Fekeža, *Arheološka istraživanja srednjovjekovnog grada i crkve u selu Gradac kod Hadžića*, GZM BiH, 1987/88, n. sv. 42/43.

224 P. Anđelić, *Arheološka ispitivanja*, Zbornik Lepenica, Naučno društvo BiH, Sarajevo 1963.

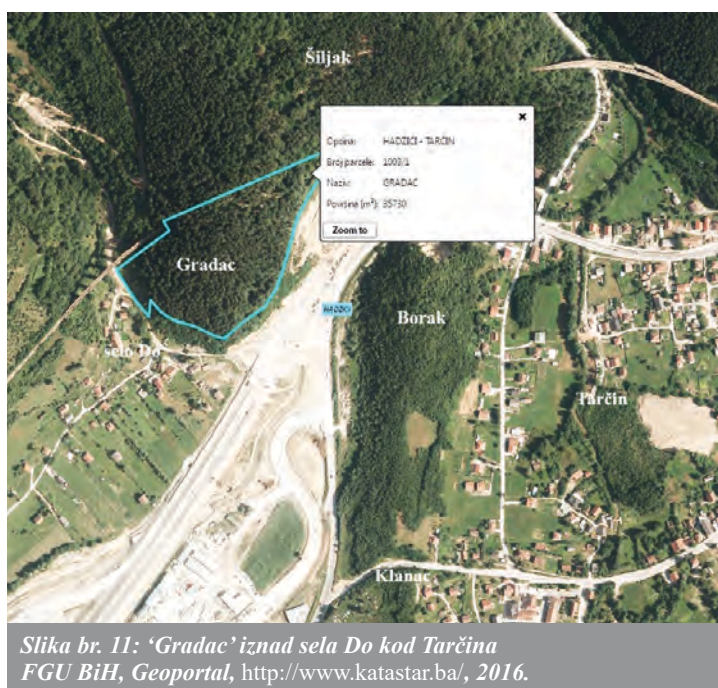

je otežan, a znatno lag-aniji iz pravca Šiljka. Takav lokalitet je veoma pogodan za naselje ili gradinu koja ima prirodnu zaštitu sa tri strme strane. U jednoj posjeti brdu Šiljak u septembru mjesecu 2015. godine²²⁵ naišli smo na nizove razrušenog kamenog zida, a u blizini smo pronašli i jedan kameni blok pravilnih dimenzija otprilike 2,2 x 1,3 metara, dobro obrađen, koji neodoljivo podsjeća na stećak. Bez odgovarajućeg arheološkog istraživanja teško je bilo išta pretpostaviti, ali upravo iz tog razloga ćemo navesti još neka saznanja vezana za ovaj lokalitet.

Prema kazivanju Nade Jakopec²²⁶ iz Tarčina, čija kuća se nalazi u podnožju Brda Šiljak, ovo brdo su lokalni mještani zvali *Gradac*, a na njemu su bile neke zidine. Njen sin Darko je na tim zidinama pronašao manju kamenu skulpturu na kojoj su bila uklesana dva ljudska lika. Prilikom kopanja pored njene kuće pronađena je figura u obliku ljudskog stopala te jedan ćup u kome je bila neka praškasto-kristalna smjesa. Prilikom kopanja temelja za kuću nailazilo se na zemljane ćupove ili njihove dijelove koji su bili crne boje. Nada prenosi i kazivanje izvjesnog Marka Krstića iz sela Do (blizu njene kuće) koji više nije živ. Naime, prema kazivanju, on joj je čitao iz neke male knjižice o brdu *Gradac* iznad sela Do, i o tome šta se nalazi na njemu. Kaže da su (nekad davno) u Mrkajinom potoku, ispod *Gradca*, prilikom zemljanog iskopa za gradnju vodenice naišli na ljudske kosti.²²⁷ Sudeći po navedenom, ovaj *Gradac* mogao bi imati važan arheološki i historijski značaj. Bez arheološkog istraživanja teško je bilo šta tvrditi ili pretpostavljati.

Gradina

Naziv *gradina* susrećemo prvenstveno i najprije kao oznaku za veće rimske i srednjovjekovne građevinske komplekse. Nakon arheoloških istraživanja jednog

Slika br. 11: 'Gradac' iznad sela Do kod Tarčina
FGU BiH, Geoportala, <http://www.katastar.ba/>, 2016.

225 V. Aladžuz, D. Jasika i E. Kazazović, *Izveštaj sa terena*, septembar 2015. godine.

226 Nada Jakopec (1955) iz Tarčina, (zabilježio: V. Aladžuz, septembar 2015. godine).

227 Komisija za istraživanje i dokumentovanje, Općina Hadžići, *Izveštaj sa terena*, 12.11.2015. godine.

broja *gradina* ovaj toponim se počinje sve više koristiti za označavanje određenih vrsta prahistorijskih nalazišta.²²⁸ Sadržaj ovog termina ni do danas nije precizno definisan. Prvobitno je on obuhvatao prahistorijske nepokretne objekte s određenim geografskim položajem i tipom fortifikacija bez obzira na funkcije koje su ti objekti mogli imati. To bi bila uža definicija pojma *gradina*. Praksa je pokazala potrebu za proširenjem značenja ovog toponima, ali je i dalje osnovni kriterij njegov geografski smještaj. Termin *gradina* u širem smislu riječi obuhvata:

1. sva prahistorijska nalazišta sa (šire ili uže posmatrano) dominantnim geografskim položajem i fortifikacionim sistemom izgrađenim od trajnog materijala;
2. sva mjesta trajnijeg boravka manjih ili većih prahistorijskih zajednica koja su, samim geografskim položajem, pružala:
 - a) određeni stepen sigurnosti od iznenadnog napada,
 - b) mogućnost sagledavanja i kontrole bliže okoline.²²⁹

Na području Hadžića evidentirana su tri toponima *Gradina*, i dva lokaliteta koja se vežu za isti toponim.

Svakako, najinteresantnija *Gradina* nalazi se iznad sela Gradac kod Hadžića. Na njoj postoje ostaci materijalne kulture iz prahistorijskog i rimskog doba, ali najviše iz srednjeg vijeka.²³⁰ Ova *Gradina* je sastavni dio arheološkog kompleksa starog grada Gradac. Na njoj, do sada, nisu vršena nikakva arheološka istraživanja.

Drugi lokalitet *Gradina* nalazi se iznad desne obale potoka Bjelašnica, oko 300 metara južno od sela Gornja Bioča. Ništa materijalno ne ukazuje na postojanje arheološkog lokaliteta niti postoji narodna predaja vezana za nju. To, naravno, ne mora značiti da zaista i ne postoje arheološki tragovi prahistorijske kulture.

Treći lokalitet *Gradina* nalazi se jedan kilometar sjeverno od Mrtvanja na Bjelašnici,

Slika br. 12: 'Gradina' kod Mrtvanja na Bjelašnici
Foto: V. Aladuz, juni, 2015. godine

228 B. Čović, *Uvod u stratigrafiju i hronologiju praistorijskih gradina u Bosni*, GZM BiH, 1965, 29–30.

229 B. Čović, *Uvod u stratigrafiju i hronologiju praistorijskih gradina u Bosni*, GZM BiH, 1965, 29–30.

230 Đoko Mazalić, *Novi podaci o Gradcu kod Hadžića*, separat iz Godišnjaka Naše strane, XIII, Sarajevo 1972, 79–84.

a iznad planinarskog doma Podgradina. Južno, iznad planinarskog doma, dižu se vertikalne stijene visoke više od 50 metara formirajući na vrhu polukružni plato kome je pristup moguć samo sa južne strane. Čini se idealnim mjestom za organizovanje sigurnog života u davna vremena. Kraška uvala Mrtvanje, sa plodnom zemljom, mogla je biti mjesto za bavljenje ratarstvom, a Bjelašnica idealna za stočarstvo. Sjeveroistočno od *Gradine*, zapravo ispod nje, nalazi se lokalitet Ravne Mrtvanje, što je također moglo služiti kao obradiva zemlja za potrebe stanovnika koji žive u blizini njih. Arheološko istraživanje nije obavljeno. Prvi put je u literaturi spominje Ljubo Mijić kao ilirsku gradinu u blizini Pazarića.²³¹ U Deovićima, pored toponima Stanci, nalazi se i toponim *Zagradnica*²³², koji se svojim značenjem uklapa u niz naziva na ovom području koji imaju kulturno-historijski značaj.

Južno od sela Mokrine, a istočno od zaseoka Gaj, nalazi se lokalitet koji nosi naziv *Zagradine*.²³³ Nismo sigurni ima li ovaj toponim ikakve veze sa starom gradinom s obzirom na to da nema nikakvih saznanja da se ona ovdje nalazila. Dok sa druge strane, geografske karakteristike ovog područja pružaju takvu mogućnost.

Gradelj

Toponim *Gradelj* vjerovatno je nastao od toponima *gradina*, pa s toga imaju isto značenje. *Gradelj* je ime za brdo južno iznad Kasatića sa kotom 877 metara nadmorske visine. Na njegovim jugozapadnim i zapadnim padinama nalaze se dvije nekropole stećaka. U jednom dokumentu Gradskog zavoda za zaštitu spomenika Sarajevo, iz 1987. godine *Gradelj* se spominje kao nalazište materijalnih ostataka praistorijske kulture.²³⁴ S vremenom se promjenila semantička struktura ovog toponima. Sam lokalitet *Gradelja* kod Kasatića, njegov položaj i konfiguracija snažno upućuju postojanje prahistorijske gradine. Arheološka istraživanja bi jedina mogla razriješiti ovu pretpostavku.

Gromile / Gomile

Prahistorijske grobne gomile (tumulusi) u Bosni i Hercegovini su poznati pod različitim nazivima (gomila, kamena gomila, gromila, grobna gomila, umka, humka, unjka, zasp). *Tumulusi* predstavljaju nasute objekte po pravilu kružne osnove (ponekad i eliptične), prvobitno najvjerojatnije kupastog oblika, a sačuvani su najčešće u obliku više ili niže kalote. Podizani su od zemlje kombinacijom zemlje i kamena, a u tipično kraškim krajevima od kamena. Najstarije sahrane pod tumulusima u Bosni i Hercegovini potiču iz eneolita. Najveći broj tumulusa pripada bronzanom dobu. Ovdje treba istaći, da ima slučajeva u Bosni i Hercegovini

231 V. Alađuz, *Monografija Hadžića*, Hadžići, 2013, 51.

232 FGU BiH, *Općina Hadžići*, (KO Resnik, k.č. 860).

233 FGU BiH, *Općina Hadžići*, (KO Mokrine, k.č. 631, 632, 633+).

234 V. Mušeta-Aščerić, *Kulturno historijsko i prir. nasljeđe za podr. urbanističkog plana Hadžići*, Gradski zavod za zaštitu kulturno-istor. i prir. nasljeđa Sarajeva, Sarajevo, 1987, 15.

da naziv gomila ili gromila imaju i mjesta na koja su seljani odlagali veće količine kamena, panjeva, i svega drugoga što je smetalo prilikom krčenja šume i čišćenja njiva. Zbog toga je potrebno izvršiti arheološka ispitivanja navedenih toponima kako bi se utvrdilo radi li se zaista o grobnim gromilama.

Na području Hadžića evidentirano je nekoliko toponima *Gromile / Gomile*. Jedan se nalazi sjeverno od lokaliteta *Stanci* na Oseniku, sa istočne strane lokalnog puta Kazina Bara – Osenik i pokriva površinu približno 200 x 200 metara.²³⁵ Sada je to zemljište isparcelisano, ali su nazivi zadržani (*Gromile, Velike gromile, Male gromile, Mujanova gromila*). Njegov geografski položaj i reljefni izgled neodoljivo podsjećaju na veliku humku.

Drugi toponim *Gromile* zabilježen je u Kasatićima kod Hadžića. Nalazi se desno od lokalnog puta Hadžići – Kasatići, na ulazu u selo Kasatići.²³⁶ Pokriva površinu preko 10 dunuma šume i livade. Zapadno od *Gromila* su toponimi *Zagoni, Zagrebica* i *Dukatnica*. Ovaj toponim je zabilježen i na katastarskim mapama iz 1882. godine.²³⁷, samo nešto zapadnije na području zaseoka Prohe. Ta lokacija danas nosi katastarske nazive *Krsci* i *Zakršnjače*.²³⁸

U samom naselju Tarčin toponim *Gromile* pokriva područje uz rječicu Bioču, a na kome se danas nalaze objekti nove ambulante i zgrada solidarnosti.²³⁹ Isti naziv nosi i lokalitet gdje se nalazi „Silos“ Tarčin i njive južno i istočno od njega.

Toponim *Gromila Krčevina* nalazi se u Dupovcima kod Hadžića, južno uz groblje u Kućicama.²⁴⁰ U selu Dupovci, pored magistralnog puta M-17, nalazi se još jedan toponim *Gromila*. Udaljen je oko 200 metara južno od prethodnog toponima *Gromila Krčevina*.²⁴¹ Pokriva područje između magistralnog i seoskog puta sve do rijeke Zujevine. Jugoistočno od sela Ljubovčići, prema *Vali* i *Bjelašnici*, sa lijeve strane potoka Ljubovača nalazi se lokalitet koji nosi katastarski naziv *Gromila*.²⁴² Južno od sela Sivice, iznad stare željezničke pruge, a sa zapadne strane potoka *Predamlina*, nalazi se toponim *Gromile*.²⁴³ Južno ispod sela Luke, a oko 200 metara od željezničkog tunela u pravcu Sivica, sa desne strane željezničke pruge, nalazi se lokalitet koji nosi naziv *Gromila*.²⁴⁴ Toponim *Gromiljača* (od apelativa *gromila*) nalazi se između Raštelice i Đanića. Smješten je sa desne strane potoka Sirovica, odnosno između potoka i magistralnog puta Sarajevo – Mostar.

Pored navedenih toponima *gromile*, evidentirane su i lokacije koje po svom geografskom obliku podsjećaju na *gromile*. Najznačajnija je lokacija na Vilov-

235 FGU BiH, *Općina Hadžići*, (KO Osenik, k.č. 317, 317, 320+).

236 FGU BiH, *Općina Hadžići*, (KO Žunovnica, k.č. 1522, 1523, 1524, 1526, +).

237 *Katastral Vermessungs Abtheilung*, Vermessungsjaler, 1882, Kreis Sarajevo, Bezirk Sarajevo, Gemeinde Hadžići.

238 FGU BiH, *Općina Hadžići*, (KO Žunovnica, k.č. 1821, 1825, 1830, 1839 +).

239 FGU BiH, *Općina Hadžići*, (KO Tarčin, k.č. 593/1-7).

240 FGU BiH, *Općina Hadžići*, (KO Hadžići, k.č. 1220).

241 FGU BiH, *Općina Hadžići*, (KO Hadžići, k.č. 1283, 1285/1-3, 1286).

242 FGU BiH, *Općina Hadžići*, (KO Dub, k.č. 860, 862, 858).

243 FGU BiH, *Općina Hadžići*, (KO Luke, k.č. 124/1-3).

244 FGU BiH, *Općina Hadžići*, (KO Luke, k.č. 469, 467/1-4).

Slika br. 13: Humka (gromila) kod nekropole stećaka na Vilovcu kod Tarčina
Foto: V. Aladžuz, juli, 2016. godine

cu kod Tarčina²⁴⁵, u sastavu nekropole stećaka Metaljica. Ovdje se nalazi humka promjera oko 20 metara, okruglog oblika, koja nadvisuje teren oko nje 2–3 metra. Na njoj je evidentirano pet srednjovjekovnih nadgrobnih spomenika – stećaka. Na samoj humci su Srbi tarčinskog kraja na Đurđevdan obavljali vjerski obred. Ritual je podrazumijevao polijevanje prisutnih mlijekom po glavi i tijelu, dok su žene naricale.²⁴⁶ Po predaji Bože Varagića iz Bioče (koji je već davno umro), 10-ak metara jugozapadno od humke nalazila se crkva, a od nje 30-ak metara sjeverozapadno Numo je obrađujući zemlju traktorom nailazio na velike kamene ploče.²⁴⁷ Sljedeći lokalitet koji podsjeća na humku nalazi se na području sela Lokve. To je jedno uzvišenje u Lokavskom polju, jugozapadno od sela, koje nosi jedinstven naziv Njive²⁴⁸. Sa sjeverne strane su toponimi Prevrata i Posojnice, sa zapadne strane Kaćipor, sa južne Brijeg i Crvljivak, a sa istočne Selište i Močionik.

Kuzmadanj

Toponim *Kuzmadanj* ili, kako ga još zovu, *Skuzmadanj* nalazi se sjeverno od sela Mokrine, preko puta Šehidskog mezarja.²⁴⁹ Naziv je dobio po zaštitnicima liječništva sv. Kuzme i Damjana.²⁵⁰ Prema mišljenju M. Hadžijahića, ovdje se nalazila crkva navedenih svetaca, a on je identificira sa Crkvom sv. Kuzme i Damjana koja se spominje u povelji mađarskog kralja Bele IV iz 1244. godine.²⁵¹ Kuzma na grčkom znači Svemirko, a Damjan Krotitelj. Rođeni su u 3. stoljeću kao blizanci u

245 FGU BiH, *Općina Hadžići*, (KO Japalaci, k.č. 354).

246 Numo Sejmenović, Tarčin (zabilježio: V. Aladžuz, 20.11.2015. godine).

247 Numo Sejmenović, Tarčin (zabilježio: V. Aladžuz, 20.11.2015. godine).

248 FGU BiH, *Općina Hadžići*, (KO Lokve, k.č. 1147-1162 +).

249 FGU BiH, *Općina Hadžići*, (KO Mokrine, k.č. 39, 51, 52).

250 M. Hadžijahić, *Razvoj ekonomskih, političkih i kulturnih centara u općini Hadžići do 1878. god.*, 77–78.

251 M. Hadžijahić, *Razvoj ekonomskih, političkih i kulturnih centara u općini Hadžići do 1878. god.*, 77–78.

gradu Egeji u Siliciji, u današnjoj Republici Turskoj. Roditelji su im bili liječnici, pa su oni nastavili porodičnu tradiciju. Pored tjelesnog i duhovnog liječenja, oni su bili i misionari kršćanstva. Zbog toga su proganjani, a 297. godine su pogubljeni odrublivanjem glave u rodnom gradu. U znak poštovanja i sjećanja na njih, iznad njihovih grobova car Justinijan je podigao crkvu odnosno baziliku. Papa Feliks III podigao im je baziliku u 5. stoljeću. I u Siriji im je podignuta crkva, kao i na drugim mjestima.²⁵² Jedna takva, vjerovatno skromnija crkva, bila je sagrađena i u Mokrinama. Ovdje se nalazi i nekropola srednjovjekovnih nadgrobnih spomenika koja broji tri stećka i to: jedan sljemenjak s postoljem, jedan visoki sljemenjak i jedan sanduk.²⁵³ Stotinu metara sjeverno od ove nekropole nalazi se još jedna nekropola stećaka sa dva sanduka.²⁵⁴

Obrovac

Obrovac je toponim koji označava naziv brda i na njemu sela koje se nalazi oko 1.000 metara sjeverno od naselja Binježevo prema Gladnom polju. Sa njegove zapadne strane nalazi se brdo Križevi, a sa istočne Toviš.

Toponim je vjerovatno nastao od riječi *Obri što je*, „u stvari, „ruski naziv za tursko-tatarsko pleme Avara, koji se očuvao u tom značenju samo u ruskom jeziku.“²⁵⁵ Po tome Obrin je „Avarin“. Njegov pridjevski oblik je *Obrov*, a sa poimeničenja dobija oblik *Obrovac*, *Obrovica*.²⁵⁶ Prema F. Ibrahimpašiću, *Obrovac je toponim za gradska naselja, a u osnovi riječi je „rov“*.²⁵⁷

Toponim *obrovac* nije baš tako čest na području BiH. Prema V. Skariću, na sarajevskom području postoje dva toponima *Obrovac*. Jedan je u Ugorskom, a drugi kod Binježeva, općina Hadžići. Pored starog grada na brdu Gradac kod Kotorca (Catera) koji je bio naseljen u predhistorijsko i rimsko doba V. Skarić navodi da je na ovom području, u to vrijeme, bilo još gradova. To su dva Obrovca, onaj u Ugorskom i ovaj u Binježevu.²⁵⁸ Oni su nastali u periodu između 7. i 10. stoljeća, kada su u Bosnu došli Avari. Arheološko istraživanje lokaliteta bi dalo odgovore na mnoga, sada nejasna pitanja.

Izvan granica BiH nalazi se još toponima istog naziva. Jedan od njih je grad *Obrovac* na rijeci Zrmanji u Hrvatskoj. Arheološka istraživanja gradina Smokovac u Krupi i Cvijina gradina u Kruševu su pokazala da su tu živjela ilirska plemena prije dolaska Rimljana u prvom stoljeću pr. n. e. To su zasada jedini znaci prvog

252 Mirko Ikić, *Sveti Kuzma i Damjan, mučenici*, (http://www.katolicki-tjednik.com/vijest.asp?n_UID=385, 8.7.2016. g.).

253 E. Bujak i drugi, *Izveštaj o popisu stećaka na području općine Hadžići 2015*, Nekropola Skuzmadanj, 2.

254 E. Bujak i drugi, *Izveštaj o popisu stećaka na području općine Hadžići 2015*, Nekropola Vrtače Mokrine, 2.

255 P. Skok, *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, JAZU, Zagreb, 1971, 535.

256 P. Skok, *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, JAZU, Zagreb, 1971, 535.

257 F. Ibrahimpašić, *Srednjovjekovni tragovi u toponomastici zeničkog kraja*, 431.

258 V. Skarić, *Sarajevo i njegova okolina od najstarijih vremena do austrougarske okupacije*, Sarajevo 1930, 48.

života u *Obrovcu*.²⁵⁹

Kod Kaknja se nalaze poznata neolitska arheološka nalazišta koja nose naziv *Obre I i II*. Ona su u značajnoj mjeri arheološki istražena.²⁶⁰ Iako ima isti korijen riječi, prema spomenutim izvorima, historijska dimenzija lokaliteta *Obre* nije kompatibilna sa njihovim tumačenjem. Slična situacija je i sa *Obrovcom* na moru. Po tome bi vjerovatno i Skarićeva dva navedena toponima mogla pripadati vremenu prije dolaska Avara. O kojem vremenu se radi, pokazala bi arheološka istraživanja tih lokacija.

Šišan

Brdo Šišan nalazi se oko jedan kilometar sjeverno od Pazarića, odnosno iznad sela Doljani. Do njega se nalazi toponim *Trojan*. Na brdu Šišan Mihovil Mandić je 1937. i 1938. godine vršio arheološka istraživanja i otkrio veoma bogato nalazište ostataka zemljanog posuđa. Prema rezultatima njegovog istraživanja, ovdje ima ostataka iz predhistorijskog i rimskog doba, a sam lokalitet naziva *prahistorijsko i rimsko kultno mjesto*.²⁶¹ Na samom vrhu brda Šišan Mandić je pronašao ostatke suhozida koji vjerovatno potječe od neke stražarnice iz predhistorijskog vremena. Toponim Šišan nastao je vjerovatno od riječi šišarta, *njem. (Schiescharte) – strelnica, puškarnica, otvor kroz koji se puca iz utvrđenog postava*.²⁶² Vrijeme nastanka ovog toponima nije naučno utvrđeno. Ako se njegov nastanak može vezati za osmanski period, onda bi on imao veze sa turskom riječju perzijskog porijekla šeš = šest, od čega je nastao naziv za tvrđavske puške šešane-šišane sa izolučenim cijevima od šest polja (žljebova).²⁶³ Takva puška, pod nazivom *bedemska puška Dupovka*, proizvodila se u selu Dupovci kod Hadžića.²⁶⁴ I jedna i druga pretpostavka o nastanku toponima Šišan ima veze sa građevinom koja se vjerovatno nalazila ovdje, a čije ostatke je evidentirao Mandić. Ovakvih toponima ima i na drugim mjestima slavenskog jezičkog korpusa i njihova značenja i nastanak imaju veze sa njihovim geografskim položajem. U neposrednoj blizini Pule u Republici Hrvatskoj nalazi se naselje Šišan po čemu čitav rog Istre nosi ovaj naziv.

Trojan

Trojan je lokalitet koji se nalazi stotinjak metara sjeverozapadno od brda Šišan, a oko jedan kilometar sjeverno od Pazarića, odnosno iznad sela Doljani kod Pazarića. To je zapravo lokalitet koji leži nešto više od oronima Šišan prema brdu

259 N. Radman, *Historija Grada Obrovac*, web-stranica grada Obrovac, (<http://www.obrovac.hr/povijest.php>, 28.4.2016)

260 A. Benac, *Obre I – Neolitsko naselje starčevačko-impresso i kakanjske kulture na Raskršću*, GZM BiH, 1972, 101.

261 K. Topolovac, *Arheološki leksikon*, Sarajevo, 1988, 57. (M. Mandić, 1940, 1–6).

262 B. Klaić, *Rječnik stranih riječi*, Nakladni zavod MH Zagreb, 1986, 1295.

263 A. Škaljić, *Turcizmi u srpskohrvatskom-hrvatskosrpskom jeziku*, Svjetlost, Sarajevo, 1973, 587.

264 V. Obradović, *Vojne puške velikog kalibra*, Vojni muzej Beograd, 2011, 45. i 46.

Ormanj.²⁶⁵ Mandić ovaj lokalitet naziva *prahistorijsko i rimsko kultno mjesto*.²⁶⁶ Prilikom izvođenja zemljanih radova u podnožju Ormanja, Šerif Mešanović iz Kahrimana kod Pazarića iskopavao je kamenje koje je vještački obrađivano, a podsjeća na ostatke neke kaldrme koja je vodila od Kahrimana prema Trojanu.²⁶⁷ To je put koji vodi od rijeke Zujevine prema Šišanu, Trojanu i Ormanju. Ovaj put se već dugo ne koristi osim kao šumska staza. Polazište puta je, otprilike, na mjestu gdje se Ljubovača potok ulijeva u rijeku Zujevinu, a znamo da su tu pronađeni ostaci antičke građevine.²⁶⁸ Moguće da je put od spomenute antičke vile vodio ovuda do Trojana, na kome se vjerovatno nalazila antička vila. Detaljnije arheološko istraživanje bi razjasnilo mnoge nepoznanice.

O nastanku i značenju toponima *Trojan* postoji više objašnjenja. *Trojan* je u slavenskoj historiji jedan od slavenskih patrijarha prema kome je, u znak poštovanja, čak i jedan historijski period Slavena nazvan Trojanovo doba. *Trojan* je i mitski naziv za troglavo čudovište koje sije zlo ljudima i životinjama.²⁶⁹ *Trojan* može biti i nešto što je trojako, trodimenzionalno i sl. Trojan se u historiji vrlo često identifikuje i sa rimskim carem Trajanom. *Trajan* je kod starih Slavena bio mitsko biće koje se ponekad smatralo božanstvom. Njegov kult bio je vezan za ruševine zamkova i utvrđenja rimskog cara Trajana, zbog čega se smatra da je slavenski bog Trojan zapravo samo deifikovani rimski car.²⁷⁰

Arheološki nalazi M. Mandića, na ovom lokalitetu, vjerovatno su uticali na njegovo mišljenje da se ovdje radi o prahistorijskom i rimskom kultnom mjestu. Otkrivanje ostataka suhozida na samom Trojanu ukazuje da je ovdje postojala neka građevina. Ova građevina bi mogla biti jedna od nekoliko nalazišta ostataka rimske kulture na području Hadžića. Na području Pazarića su evidentirani: Vila rustika, Vila urbana, hram ili svetište (Trojan) te spomenik cipus, stela, ara.²⁷¹ Vila urbana predstavljala je raskošan objekat za odmor rimskih velikodostojnika, a Vila rustika objekat rimskih posjednika koji su imali robove i bavili se poljoprivrednom proizvodnjom na imanjima u čijem centru se nalazila vila. Stoga nije daleko od vjerovanja da je na brdu *Trojan*, koje nije daleko od Pazarića, postojao neki rimski objekat.

Navedeni toponimi označavaju samo dio lokaliteta koji imaju arheološki značaj. Zadnjim popisom stećaka na području općine Hadžići evidentirane su 43 nekropole stećaka. Svaka nekropola je zaseban i vrlo značajan arheološki lokalitet. One u ovom radu nisu posebno obrađivane, osim nekropole Bastahe i Gomjen-

265 *Austrougarska geografska karta iz 1910. g.*; Čitav lokalitet nosi naziv Trojan, bez toponima Šišan.

266 K. Topolovac, *Arheološki leksikon*, Sarajevo, 1988, 57. (M. Mandić, 1940, 1–6).

267 Šerif Mešanović Šera, r. 1956. g., iz Pazarića, (zabilježio: V. Alađuz, 5.4.2016. g.).

268 S. Mesihović, *Incriptiones latinarvm Saraevonensis*, Historijska traganja, Institut za historiju, Sarajevo, 2008, 36.

269 V. Kakaševska, *Trojan, Trajan*, <http://www.starisloveni.com/Trojan1.html> (7.1.2016).

270 V. Kakaševska, *Trojan, Trajan*, <http://www.starisloveni.com/Trojan1.html> (7.1.2016).

271 K. Topolovac, *Arheološki leksikon*, Sarajevo 1988, 57; (Prilog: *Arheološka karta – regija XV, Doba rimske vladavine*).

Slika br. 14: Brdo 'Trojan' kod Pazarića
Austrougarska geografska karta iz 1910. godine

ica koje imaju specifičan značaj u pogledu tumačenja toponima. Sa 12 toponima iz ove grupe obrađeno je ukupno 40 lokaliteta. Sedam je lokaliteta koji nose naziv *Gromile* i šest *Gradina*, dva *Gradac*, što je u odnosu na ranija saznanja o njima ogroman napredak. Njihov raspored na području općine – Bioča, Tarčin, Deovići, Bjelašnica, Gradac, Oštrik, Mokrine – pokazuje da je čitavo njeno područje bilo naseljeno od najstarijih vremena. Na sličan način su raspoređeni i toponimi *gromile*: Tarčin, Sivice, Luke, Metaljica, Osenik, Ljubovčići, Kasatići, Dupovci.

1.3. TOPONIMI VEZANI ZA DUHOVNI ŽIVOT

Djevojačko groblje

Toponim *Djevojačko greblje* pokriva lokalitet od 35 dunuma zemljišta, a nalazi se jugoistočno od naselja Tarčin.²⁷² Na ovom području nalazi se i istoimeno mjesno muslimansko mezarje po kome je čitav lokalitet oko njega dobio naziv. Usmeno predanje govori da su se ovdje susreli dvoji svatovi između kojih je, iz nepoznatih razloga, nastala tuča. U njoj je bilo i poginulih, a među poginulim su bili mlada i mladoženja. Na tom mjestu, kaže dalje predanje, podignuti su nišani. Dva velika nišana označavaju mezare mladenaca, a drugi manji nišani označavaju mezare poginulih svatova. Lokalitet je ime dobio u znak sjećanja na tragične djevojačke smrti na ovom mjestu.²⁷³

Djevojačke stijene

Toponim *Djevojačke stijene* nalazi se između Crnog vrha na Hranisavi i Kraljevca kod Pazarića.²⁷⁴ Nastanak ovog toponima je motiviran nesretnim djevojačkim sudbinama.

Gomornjača

Toponim Gomornjača se nalazi jugozapadno, oko jednog kilometra, od sela Korča.²⁷⁵ Na drugim kartama i dokumentima se ne spominje. *Gomora* ili *Sodoma* su, prema bibliji, dva staroizraelska grada grijeha i razvrata. Bog ih je zbog toga ognjem satrao i tu je nastalo *Mrtvo more*.²⁷⁶ U prenesenom značenju *gomor* može označavati nešto što je društveno, privredno, ili ekonmski negativno, mrtvo, kažnjeno, pa bi naš toponim mogao označavati beskorisno područje, područje sa slabom kvalitetom zemljišta.

Greblje

Iako je veliki broj muslimanskih grobalja na području Hadžića, vrlo malo njih nosi takav naziv. Toponim *greblje* označava, uglavnom, staro muslimansko groblje, ili muslimansko groblje koje, više, nije aktivno. Jedan takav lokalitet nalazi se Ispod Crepljana, sa desne strane strane puta Lokve – Kasatići. Na ovom mjestu nekoliko parcela nosi naziv *Greblje*.²⁷⁷ Ovdje se nalazilo lokavsko staro muslimansko groblje, koje datira i u osmansko doba. Sada ovdje nema ništa što bi upućivalo

272 FGU BiH, Općina Hadžići, (KO Japalaci, k.č. 267),

273 Jasika Halid iz Japalaka, (zabilježio H. Maslo, 17.6.2016. godine.).

274 Vojnogeografski instirtut Beograd, *Topografska karta 1:25 000*, sekcija Bjelašnica, zapad, 1975.

275 *Katastral Vermefungs Abtheilung*, Vermefungsjahr, 1882, Kreis Sarajevo, Bezirk Sarajevo, Gemeinde Korča.

276 B. Klaić, *Rječnik stranih riječi*, Zagreb, 1986, 1246.

277 FGU BiH, Općina Hadžići, (KO Lokve, k.č. 743, 744, 745).

na postojanje groblja.

Drugi toponim *Greblje* nalazi se u istočnom dijelu sela Kasatići.²⁷⁸ Do njega je pravoslavno groblje Kasatići i nekropola stećaka *Brce*.

Toponim *Gradački mezar* označava muslimansko groblje u selu Gradac. Nalazi se između naseljenog dijela Gradca i rijeke Zujevine. Izgradnjom magistralnog puta u osamdesetim godinama 20. vijeka groblje je razdvojeno na dva dijela.²⁷⁹ Nedaleko od groblja, na obali rijeke Zujevine, nalazi se izdvojeni bosanski nišan iz osmanskog doba, koji je vjerovatno bio sastavni dio mezaristana. Stanovnici Gradca su ga ogradili, okrečili i zaštitili od propadanja.

Toponimi koji obilježavaju groblja/groblja se javljaju u dva oblika. Neka od njih ispred apelativa *groblje* imaju prisvojni pridjev koji se odnosi na selo kome groblje pripada, ili prisvojni pridjev nastao od imena ili prezimena osnivača groblja. Drugi oblik toponima se sastoji od katastarskog naziva samog lokaliteta gdje se ono nalazi, bez apelativa *groblje*.

Hadžimovac

To je brdo između sela Trzanj i Rašteliće.²⁸⁰ Zapadno do njega je uvala koja se zove Hadžijin Do. Ime su dobili, vjerovatno, po nekom hadžiji čiji su to bili posjedi.

Križ / Krst

Toponim *Križ / Krst* veoma je rasprostranjen ne samo na području općine Hadžići nego i na području cijele BiH, pa i šire. Na području općine Konjic ima oko 40 ovakvih toponima.²⁸¹ Hadžićka općina ih ima znatno manje. Toponim *Križ / Krst* pojavljuje se u Miševićima, Mokrinama, Košćanu, Doljanima i Dolu, a toponim *Kršće* i *Zakršće* u Gradcu, Zoviku, Kasatićima i Vukovićima.²⁸²

O nastanku i značenju toponima *Križ, Krst, Kršće, Krstac* svoje mišljenje je dao P. Anđelić istražujući toponime Konjica: *Kao vjerovatno objašnjenje nameće se pomisao na – redovno – drvene križeve koji su nekada stajali na tako istaknutim mjestima. Nije isključeno da je ovaj simbol kršćanstva na tim mjestima zamijenio stara slavenska svetišta. Možda je iz političkih razloga ponekad bilo potrebno na ovakav način obilježiti kristijanizaciju jednog kraja – župe. Teško je zamisliti da su ovako brojni križevi bili izraz intenzivnog religioznog života. Naprotiv, područje Bosne i Hercegovine u Srednjem vijeku bilo je čuveno zbog svoje vjerske neukosti. Najveći dio tih naziva će svakako poticati od graničnih oznaka koje su u Srednjem vijeku redovno imale oblik križa.*²⁸³ Na području Hadžića se značajan broj toponi-

278 FGU BiH, *Općina Hadžići*, (KO Žunovnica, k.č. 2192, 2193).

279 FGU BiH, *Općina Hadžići*, (KO Zovik, k.č. 98 i 162.)

280 Vojnogeografski institut Beograd, *Topografska karta 1:25 000*, sekcija Tarčin, III-1-3, Beograd, 1975.

281 P. Anđelić, *Srednjovjekovna kulturna mjesta u okolici Konjica*, GZM BiH, 1957, 185–199.

282 M. Hadžijahić, *Razvoj ekonomskih, političkih i kulturnih centara u općini Hadžići do 1878. god.*, Sarajevo, 1974, 78.

283 P. Anđelić, *Srednjovjekovna kulturna mjesta u okolici Konjica*, GZM BiH, 1957, 188–189.

Slika br. 15: Ukrašeni stećak na brdu 'Križ' kod Gradca
E. Bujak i dr, Izvještaj o popisu stećaka na području Hadžića 2015. godine

ma križ, krst, kršće i zakršće nalazi u blizini grobalja ili nekropole stećaka, ali ima i onih čiji položaj upućuje na moguće postojanje i crkvenog objekta.

Na brdu *Križ*, koje se nalazi zapadno od sela Gradac, na oko 500 metara udaljenosti, nalazi se nekropola stećaka, a među stećcima je jedan koji se smatra najukrašenijim na području općine Hadžići. Prema usmenom predanju mjesnog stanovništva, u selu Gradac, na tom brdu, baš gdje se nalazi nekropola, nekad je postojala stara crkva.²⁸⁴

Lokalitet *Križ* nalazimo i na Miševićima. Sa lijeve i desne strane lokalnog puta Binježevo – Miševići – Gladno polje nalazi se lokalitet koji se zove *Križ*. To je prostor površine oko 50 dunuma. Izgradnjom navedenog lokalnog puta podijeljen je na dva dijela (KO Binježevo, k.č. 2317/1 i k.č. 2049/1.)

Oko 500 metara jugozapadno od sela Vukovići nalazi se parcela (k.č. 1737/1) površine oko 85 dunuma koja nosi naziv *Krstac*. Nalazi se sa desne strane starog puta Ivan-sedlo – Raštelica, a svojim južnim uskim krajem veže za Ivan-sedlo. Južno od nje se nalazi nekoliko parcela koje se zovu *Zakrstje* i *Podkrstje*.

Zapadno od brda Gradac kod Tarčina, na udaljenosti od oko 550 metara, a sjeverno od sela Opute, na oko 300 metara prema Tmoru, nalazi se lokalitet *Križ* (tt 806 mnv). U katastarskim planovima se ovaj lokalitet sastoji od nekoliko parcela sa ovim nazivom, a na vojnoj topografskoj karti 1 : 25 000 je ucrtan kao kota ili vis *Križ*. Odmah do njega, sjeverno i zapadno, nalaze se lokaliteti koji se

284 Đ. Mazalić, *Gradac kod Hadžića*, GZM BiH, LIV, 1942, 204.

katastarski nazivaju Seved.

U jugozapadnom dijelu Kasatića, zvanom Prohe, nalaze se dva lokaliteta koji nose nazive *Krsce* i *Krsnice*, a odmah do njih lokalitet *Zakršnjače*. Nijedan nema veze sa grobljem ili nekropolom stećaka, a nalaze se u dijelu naselja Prohe u Kasatićima.

Jedan kilometar sjeverozapadno od Mokrina nalazi se lokalitet koji nosi naziv *Križ*.²⁸⁵ Ne postoje saznanja koja upućuju na njegovu vezu sa duhovnim obilježjima.

Mesdžid

Toponim *Mesdžid* nalazi se u centru sela Gornja Bioča. To je lokalitet na kome se nalazi i danas vjerski muslimanski objekat mesdžid. Ovaj toponim je zabilježen u austrougarskom popisu 1895. godine što ukazuje na činjenicu da se ovdje nalazio mesdžid mnogo ranije.²⁸⁶

Nišani

Toponim *Nišani* nalazi se u selu Ušivak.²⁸⁷ Sa zapadne strane *Nišana* nalazi se toponim *Mejdan*.²⁸⁸ Narodno predanje kaže da su se u prošlosti na tom mjestu sukobili dvoji svatovi pri čemu je bilo i poginulih. Na tom mjestu su podignuti nišani.²⁸⁹ V. Trifković, 1908. godine, spominje lokalitet Nišani, kao staro grobište, koji se nalazi niže Lješćanja i na njemu jedan stari nišan. U Lješćanj kod Muratovog vrela, u osmansko doba, nalazila se pandurska karaula koju je držao neki Murat buljubaša.²⁹⁰ Ni najstarijim stanovnicima Binježeva i Miševića nije poznat toponim *Lješćanje* niti *Muratovo vrelo*. Na bazi ostalih informacije koje nudi V.

Slika br. 16: Stećak na brdu 'Križ' kod Tarčina
Foto: V. Alađuz, novembar 2015. godine

285 Vojnogeografski institut Beograd, *Topografska karta 1:25 000*, sekcija Hadžići III-1-4, Beograd, 1975.g.

286 *Glavni rezultati popisa u BiH, 22.4.1895*, Sarajevo, 1896, 10.

287 FGU BiH, *Općina Hadžići*, (KO D. Hadžići, k.č. 692, 693, 750+).

288 FGU BiH, *Općina Hadžići*, (KO D. Hadžići, k.č. 745, 746+).

289 Musić Dževad, selo Musići, Hadžići, (zabilježio: V. Alađuz, maj 2014. godine).

290 V. Trifković, *Sarajevska okolina – Sarajevsko polje*, Beograd 1908, 194.

Slika br. 17: Ukrašeni nišani (stela) iznad Musića.
Foto: V. Aladžuz, decembar 2016.

Trifković, *Nišane* kod Lješćanja treba tražiti u zapadnom dijelu Miševića ili Dugog dola, kuda je u stara vremena vodio put od Drozgometve za Rakovicu. Tamo se mogla nalaziti i spomenuta karaula. *Lješćanje* bi mogao biti stari naziv za brdo *Liševac* iznad Miševića.

Toponim *Nišani* nalazimo i u području brda Pišin, zapadno od sela Trzanj.²⁹¹

Svatovsko greblje

Toponim *Svatovsko greblje* nalazi se na području Raglja, iznad sela Budmolići.²⁹² Prema jednom predanju, ovdje su se sukobili svatovi. Poginulim svatovima su podignuti na tom mjestu nišani. Prema drugom predanju, hajduci su napali starosjedilačku porodicu Maslo²⁹³ i sve ih pobili, osim jednog muškog djeteta. Njima su ovdje podignuti nišani.

Drugo *Svatovsko greblje* nalazi se iznad sela Ušivak kod Hadžića.²⁹⁴ U općinskom katastarskom operatu ovaj lokalitet nosi naziv *Nišani*.²⁹⁵ *Svatovsko greblje* je narodni naziv za ovaj lokalitet, dok se općinskom katastarskom operatu ovaj lokalitet nosi naziv *Nišani*.²⁹⁶

291 FGU BiH, *Općina Hadžići*, (KO Duranovići, k.č. 98).

292 Maslo Halid, selo Budmolići, (zabilježio: V. Aladžuz, juni 2014. godine.),

293 Prezime Maslo je starosjedilačko na području Budmolića. Ne zna se sigurno, ali se pretpostavlja da su oni prvobitno živjeli na Raglju. U prilog tome ide činjenica da se na planini Bjelašnici, južno iznad Raglja, nalazi toponim Maslina planina. (H. Maslo, Budmolići, zabilježio: V. Aladžuz, april 2014.godine).

294 Musić Dževad, selo Musići, Hadžići, (zabilježio: V. Aladžuz, maj 2014. godine).

295 FGU BiH, *Općina Hadžići*, (KO D. Hadžići, k.č. 692, 693, 750+).

296 FGU BiH, *Općina Hadžići*, (KO D. Hadžići, k.č. 692, 693, 750+).

Vilića šuma

Nalazi se između Duranovića i Vrbanje. Ime je dobila, vjerovatno, po narodnom vjerovanju u *dobre vile* koje su se pojavljivale na ovom lokalitetu. Možda su se ovdje, nekada, nalazili posjedi porodice koja je nosila prezime Vilić po čemu je nastao i toponim.

Vilovac

Toponim je nastao od slavenske riječi *vila*, što je naziv za mitsko žensko biće koje živi i klikće po planinama i kamenjacima i ima magične moći (liječi i proriče). Epiteti od riječi *vila* su *posestrima*, *bijela* (*vila*) itd., a izvedenice *vilina kosa*, *vilina voda*, *vilina vlas*, *vilenjak* itd.²⁹⁷ *Vilovac* se nalazi između Bioče i Kazine bare.²⁹⁸ Na njemu se nalazi jedna humka čiji sadržaj nije poznat. Na samoj humci nalazi se nekoliko stećaka. Prema usmenom predanju, ovdje se nalazila i crkva.²⁹⁹ Prema zadnjem popisu stećaka, ovdje je evidentirana nekropola stećaka imenovana kao Metaljica - Vilovac. Ovdje se nalazi 18 stećaka od čega su 16 sanduka i dvije ploče.³⁰⁰

Prema rezultatima ovog istraživanja, moglo bi se reći da je općina Hadžići bogata toponimima duhovne provenijencije. To se posebno odnosi na vjerske objekte i vječna počivališta umrlih. Na području Hadžića nalaze se 34 vjerska objekta, od čega 21 džamija, 10 mesdžida, dvije pravoslavne crkve i jedna katolička. Na istom području ima oko 45 grobalja, od čega: muslimanskih 34, pravoslavnih devet, katolička dva, Cigansko jedno i Djevojačko jedno, koje je zapravo muslimansko groblje. Pored toga, na području hadžićke općine su, prema zadnjem popisu stećaka 2015. godine, evidentirane 43 nekropole srednjovjekovnih nadgrobnih spomenika. One također spadaju u duhovnu kulturu ovog kraja. Njihovi nazivi uglavnom nisu motivirani stećcima kao duhovnom vrijednošću, nego se radi o uobičajenim katastarskim i geografskim nazivima.

297 P. Skok, *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, JAZU, Zagreb, 1971, 593.

298 Vojnogeografski institut Beograd, *Topografska karta 1:25 000*, sekcija Tarčin, III-1-3, 1975.

299 Nuno Sejmenović iz Tarčina, (zabilježio: V. Alađuz, 20.11.2015. godine).

300 E. Bujak i drugi, *Izveštaj o popisu stećaka na području općine Hadžići 2015*, Nekropola stećaka Metaljica (Vilovac) Tarčin, 2.

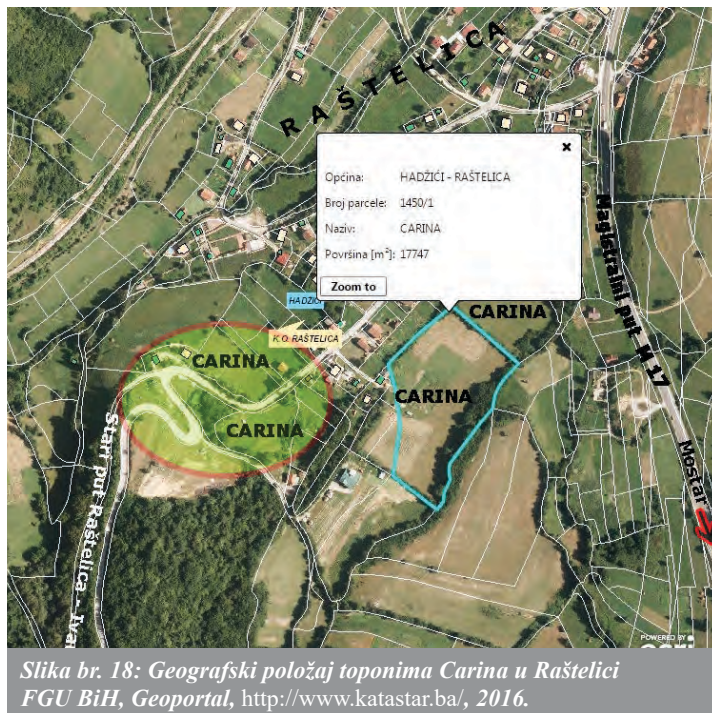
1.4. TOPONIMI KAO ODRAZ DRUŠTVENOG ŽIVOTA

Bašinske bare

Toponim *Bašinske bare* nastao je od turske riječi *baša*, što znači: 1. *stariješina, poglavar, prvak*, 2. *titula imućnijih ljudi*, 3. *titula prostog janjičara*.³⁰¹ *Bašinske bare* označavaju prostor na kome su se vjerovatno nalazili posjedi nekog osmanskog velikodostojnika ili imućnog stanovnika sela Luke. Na topografskoj karti to predstavlja veći prostor koji se prostire južno od željezničke pruge Sarajevo – Ploče, kod izlaza pruge iz tunela u selu Luke.³⁰² Prema katastarskim nazivima, on se nalazi sjeveroistočno od željezničke pruge u zahvatu potoka Predamlina.³⁰³ Odmah do njega, sa obje strane potoka, nalazi se toponim Vaganj na kojem se nalazila kovačka radionica sa pogonom na vodu.

Carina

Carina je toponim koji ne treba posebno pojašnjavati iz razloga što je i danas u zvaničnoj upotrebi sa nepromijenjenim značenjem. Naš toponim *Carina* se odnosi na nekoliko parcela na području Raštelice. Lokalitet pored muslimanskog mezarja u Raštelici, uz njegovu jugoistočnu stranu, na duploj oštroj krivini starog puta Raštelica – Ivan, naziva se *Carina*.³⁰⁴ Spominje se i u katastarskim mapama iz 1882. godine.³⁰⁵ Navedeni put ga dijeli na dva dijela. Jugoistočno od ovog lokaliteta, oko 150 metara prema selu

Slika br. 18: Geografski položaj toponima *Carina* u Raštelici
FGU BiH, Geoportal, <http://www.katastar.ba/>, 2016.

301 A. Škaljić, *Turcizmi u srpskohrvatskom jeziku*, Sarajevo, 1973, 122.

302 Vojnogeografski institut Beograd, *Topografska karta 1:25 000*, sekcija Tarčin, III-1-3, Beograd, 1975.

303 FGU BiH, *Općina Hadžići*, (KO Luke, k.č. 532, 533, 534+).

304 FGU BiH, *Općina Hadžići*, (KO Raštelica k.č.1454, 1515, 354 +).

305 *Katastral Vermessungs Abtheilung*, Vermessungsjaler, 1882, Kreis Sarajevo, Bezirk Sarajevo, Gemeinde Dragočaj – Ivan planina.

Đanići, nalazi se više parcela sa nazivom *Carina* i *Gornja carina*, a pokrivaju više od 20 dunuma zemljišta. Lokalitet *Carina* je ubilježen i na austrougarskoj katastarskoj mapi, ali istočnije oko 150 metra i sa desne istočne strane Mukovac potoka.³⁰⁶ Vjerovatno čitav ovaj lokalitet je nosio naziv *Carina*, ali je s vremenom dolazilo do cijepanja zemljišta i davanja novih naziva podijeljenim parcelama. Kada M. Hadžijahić spominje povelju Dubrovačke republike upućenu bosanskom kralju 1428. godine, i u tom kontekstu carinu u župi Smučka, on kaže da nije isključena mogućnost da se ova carina nalazila jedno vrijeme ili stalno u obližnjoj Raštelici. Za ovu pretpostavku uporište nalazi u nastanku ojkonima Raštelica (tal. *rastello = trgovišće na granici*), kao i toponima *Carina* u Raštelici.³⁰⁷

Despotovac

Lokalitet *Despotovac*, između Kazine Bare i Vilovca, podsjeća na imanje koje je pripadalo nekom feudalnom velikodostojniku – despotu. Toponim je identičan grčkoj riječi *despotac*, što znači *gospodar*. To je titula nekih srpskih i raških vladara nakon propasti srpske države u 14. stoljeću.³⁰⁸ Prema mišljenju B. Klaića, despot ima nešto šire značenje i on označava, između ostalog, vladara koji vlada samovoljno, diktatora, tiranina, silnika itd. U prenesenom značenju to je carski namjesnik u Bizantu i Srbiji, ali je to i naziv za svakog čovjeka koji postupuje nasilno.³⁰⁹ Izvedenice od riječi despot su despotov, despotski, despotizam, despotovac i sl. Ovaj termin se slabo, ili nikako, koristio kao titula u srednjovjekovnoj Bosni, pa bi zbog toga trebalo potražiti drugo objašnjenje toponima *Despotovac*. U tom slučaju bi se nastanak ovog toponima vjerovatno mogao vezati za ime vlasnika tog zemljišnog posjeda – Despota, ili nešto slično, ali nikako za titulu despota iz srednjeg vijeka. Nije rijedak primjer nastanka toponima na osnovu ličnih imena posjednika određenih nekretnina (zemlje, šume, kuće, vile itd.). Lokalitet *Despotovac* se nalazi na području Dragovića kod Pazarića, zapravo uz istočnu stranu Vardišta, i pokriva površinu od oko 20 dunuma zemlje.³¹⁰ Ovo je jedini ubicirani lokalitet na području općine Hadžići sa nazivom *Despotovac* ili nekim drugim toponimom koji u korijenu ima riječ despot.

Dvora

Ovo je toponim koji bi trebao označavati mjesto gdje se nalazio srednjovjekovni dvor, ali ne i nužno. U Bosni i Hercegovini postoji dosta lokaliteta i sa ostacima rimskih naselja koji nose ovaj toponim. Lokalitet se nalazi sa desne strane puta koji iz Lokava vodi ka Pratači, a udaljen je od Lokava oko jednog kilo-

306 *Katastral Vermessungs Abtheilung*, Vermessungsjaler, 1882, Kreis Sarajevo, Bezirk Sarajevo, Gemeinde Dragočaj – Ivan planina.

307 M. Hadžijahić, *Razvoj ekonomskih, političkih i kulturnih centara u općini Hadžići do 1878. god.*, Prilozi za proučavanje istorije Sarajeva, Sarajevo, 1974, 73.

308 V. Mažuranić, *Prinosi za hrvatski pravno-povjestni rječnik*, JAZU, Zagreb, 1908–1922, 221.

309 B. Klaić, *Rječnik stranih riječi*, Zagreb, 1986, 284.

310 FGU BiH, *Općina Hadžići*, (K.O Pazarić, k.č. 756/1/2/3, 755, 763).

metra i pokriva površinu od 25 dunuma zemljišta.³¹¹ Stotinjak metara prije *Dvora*, idući iz pravca Lokava, sa lijeve strane puta u dužinu oko 300 metara, pruža se lokalitet sa oko 30 dunuma zemljišta koji se katastarski zove *Seoce* (*Soce*). Polazeći od činjenice da se na području Lokava nalazi pet nekropola sa 114 stećaka,³¹² a da osim Zagona nemamo drugih toponima koji su vezani za srednjovjekovno naselje na ovom području, onda postoji velika vjerovatnoća da se na području *Seoca* i *Dvora* moglo nalaziti srednjovjekovno naselje pored kojeg se nalazio i vlastelinski odnosno feudalni dvor. Stari su pričali da su se na tom mjestu mogli vidjeti ostaci neke stare građevine debelih zidova sve do polovice prošlog vijeka.³¹³ U području toponima *Seoce* nalazi se staro muslimansko groblje. Neki nišani u njemu podsjećaju na nišane iz osmanskog doba. Ovo groblje je veoma udaljeno od današnjeg sela, nije već dugo u upotrebi, pa bi ono moglo pripadati starom selu koje se nalazilo ovdje. Muhamed Hadžijahić je utvrdio postojanje vremenskog, prostornog pa i urbanog kontinuiteta iz srednjovjekovnog u osmansko doba.³¹⁴ Srednjovjekovni luksuzni objekti su samo promijenili vlasnika, a svrha im je ostala ista. Takav slučaj je vjerovatno i sa ovim selom i dvorom koji se tu nalazio. Vjerovatno se ovdje nalazio dvor nekog osmanskog dostojanstvenika, koji je još bio i čelebija. Možda je po njemu nastao toponim Čelebin vrh na Igmanu iznad Lokava. Možda je on bio Kara Mustafa po kome su ime dobila Kara Mustafina čaira na Igmanu iznad Lokava. Možda su ovo previše smjele pretpostavke, ali po našem mišljenju zasnovane su na realnim osnovama.

Između sela Trzanj i Vrbanja, a istočno od potoka Želebuje, nalazi se toponim *Zadvorje*,³¹⁵ koji upućuje da se u njegovoj blizini nekad nalazio dvor. O njemu ne postoje nikakvi historijski podaci niti narodna predanja.

Dvorišta

Ovaj toponim je ostao nedovoljno razjašnjen kad je riječ o njegovoj teritorijalnoj pripadnosti. U prevodu popisa iz 1604. godine A. Handžić ga nije mogao sa sigurnošću ubicirati. Na području Nahije Sarajevo javljaju se dva sela sa istim nazivom, a ubiciran je samo toponim *Dvorište*, koji nosi jedno selo kod Pala.³¹⁶ Za drugo selo *Dvorište* nije se moglo naći adekvatno rješenje, a popis ga je smjestio među sela koja su sa sigurnošću identifikovana na području općine Hadžići. Uspjeli smo identifikovati dva lokaliteta na području Donjih Hadžića koji nose katastarski naziv *Dvorište*. Prvi se nalazi u starom dijelu sela, stotinjak metara sjeveroistočno od džamije.³¹⁷ Prema rasporedu navedenih parcela, može se zaključiti da je ovaj lokalitet bio mnogo veći, ali cijepanjem zemljišta na parcele radi gradnje

311 FGU BiH, *Općina Hadžići*, (KO Lokve, k.č. 1457-1460).

312 E. Bujak i drugi, *Izvještaj o popisu stećaka na području općine Hadžići 2015*, Nekropole: Dubić 1 i 2, Orašak, Grebčine, Tinjak i Martinovača.

313 Rizvo Izet (1955), *Hadžići*, rodom iz sela Lokve, (zabilježio: V. Alađuz, 17.10.2015. god.).

314 M. Hadžijahić, *Razvoj ekonomskih, polit. i kult. centara u općini Hadžići do 1878. god.*, 79.

315 FGU BiH, *Općina Hadžići*, (KO Tarčin, k.č. 1523).

316 A. Handžić, *Opširni popis Bosanskog sandžaka iz 1604. god.*, 197.

317 FGU BiH, *Općina Hadžići*, (KO Donji Hadžići, k.č. 469, 470, 480, 482).

objekata davani su novi, funkcionalni nazivi novoformiranim parcelama, kao što su okućnica, bašča, guvno i sl. Sadašnji vlasnici ovih parcela i objekata na njima su Derviš Lokvančić i Redžo Sulejmanović. Imajući u vidu sve druge historijske činjenice vezane za ovo područje, čini se potpuno opravdanim pretpostaviti da je neidentifikovano selo *Dvorište* bilo baš ovdje. U njegovoj blizini se nalazi kompleks sa preko 100 dunuma zemljišta koji se zove *selišta*, što bi trebalo značiti da je tu u srednjem vijeku postojalo selo. U blizini je i Ban brdo, pa Stublovi iznad Ban brda, a preko puta selo Sokolar. Možda sve to može upućivati na razmišljanje da je ovdje zaista postojao srednjovjekovni vlastelinski posjed sa dvorom. Drugi lokalitet na području Donjih Hadžića koji nosi katastarski naziv *Dvorište* nalazi se sa desne strane puta, koji iz Hadžića izlazi na magistralni put, prije samog mosta na rijeci Zujevini.³¹⁸ Tu se donedavno nalazilo nekoliko starih bosanskih kuća. Nije sigurno da li se ovdje radi o katastarskom nazivu novijeg vremena ili je naziv zadržan od starina.

Slika br. 19: Toponim Dvorišta u D. Hadžićima
FGU BiH, geoportala, <http://www.katastar.ba/>, 2016.

O trećem lokalitetu *Dvorište* piše I. Bojanovski kada opisuje rimske puteve na području hadžićke općine. On govori o jednom lokalitetu koji se nalazi južno od današnjeg sela Luke kod Tarčina, bliže magistralnom putu. O tome on piše: *Ovdje bi lokalitet Dvorište (neispitan) mogao možda biti antički. Istočno od sela je*

318 FGU BiH, *Općina Hadžići*, (KO Donji Hadžići, k.č. 157, 158, 159).

*mala razvalina malog srednjovjekovnog grada 'Jelen grad' (...) Pod gradom je i veća nekropola stećaka.*³¹⁹ Danas na tom lokalitetu ne postoji ništa što bi indiciralo njegovo postojanje na lokaciji koju navodi Bojanovski. Postoji toponim *Dvorište* u samom selu Luke.³²⁰ Istina, to je sada mala parcela na kojoj je sagrađena kuća. Oko ovog toponima su izgrađene kuće čiji lokaliteti nose naziv okućnica. Preko puta je parcela Staro kućište, Guvno, Štalište i dr. Prema rasporedu i grupisanju parcela oko *Dvorišta*, moglo bi se pretpostaviti da je ovaj toponim pokrivaio mnogo veće područje koje je dijeljeno na parcele radi gradnje, a parcele su dobile nova imena (uglavnom okućnica). Na kraju, možda je I. Bojanovski pisao upravo o ovom *Dvorištu* iznad koga se nalazio *Jelen-grad*, a ispod njega nekropola stećaka. Prema ovoj pretpostavci, *Jelen-grad* bi trebalo tražiti na putu od Luka do Osenika, ili u samom dijelu Osenika. Možda i Buturovića.

Zapadno od sela Lokve, pored Močovnika, nalazi se toponim *Staro dvorište*.³²¹ Ovo je mali prostor oko koga se nalaze toponimi Staro kućište i Stara štala. Vjerovatno se radi o nazivu koji je iz novijeg vremena i nema historijski i arheološki značaj. Isti slučaj je i sa selom Karaosmanovići, gdje se nalazi mali prostor koji nosi katastarski naziv *Dvorište*.

Toponim *Dvorište* je nastao od slavenske riječi *dvor*, koja se koristila u srednjovjekovnoj Bosni i označavala *aulu*, *dvorje*, *dvorište*, *objekte u kojima su živjeli banovi, kraljevi i druga visoka vlastela*. *Dvorišće* (*dvorišće*) znači što i dvor, mjesto gdje se dvor nalazi ili se može sagrađiti.³²²

Glasinjac

Lokalitet koji se nalazi na polovici starog puta od Ivana do Rašteliće, sa njegove zapadne strane, nosi naziv *Glasinjac*.³²³ To je, u stvari, brdo uz zapadnu stranu puta preko kojeg, od puta, vodi pješačka staza i ponovo silazi na put sa njegove druge strane. Ne postoji nikakav naučni stav niti predanje o njegovom nastanku i značenju, ali svakako ima veze sa slavenskom riječju *glas*, koja se nalazi u njegovom korijenu. Vjerovatno označava mjesto odakle se dobijao neki glas, nekome se nešto glasom javljalo ili obavještavalo. Njegova dominacija visinom u odnosu na okolinu, također, ide u prilog tome. To možda ima veze sa postojanjem hanova i karaule na Ivan-sedlu, te carine u Raštelići.

Kamenica

To je katastarski naziv za lokalitet uz samu rijeku Zujevinu u Binježevu, preko puta fabrike *Argeta*. U narodu ovo mjesto zovu *Pralo*.³²⁴ Nekada se tu nal-

319 I. Bojanovski, *Prilozi za topografiju rimskih i predrimskih komunikacija i naselja u rimskoj provinciji Dalmacija*, Godišnjak ANUBiH, Sarajevo, 1978, 104, fusnota 135.

320 FGU BiH, *Općina Hadžići*, (KO Luke, k.č. 342).

321 FGU BiH, *Općina Hadžići*, (KO Lokve, k.č. 246).

322 V. Mažuranić, *Prinosi za hrvatski pravno-povijesni rječnik*, JAZU, Zagreb, 1908, 293. i 295.

323 Vojnogeografski institut Beograd, *Topografska karta Tarčin*, sekcija III-1-3, 1975.

324 Rešidović Sakib, Donji Hadžići (zabilježio: V. Alađuz, 29.3.2016. godine).

azio jak izvor vode na koji su žene nosile haljine na pranje. Uz izvor se nalazilo veliko kamenje na kojem su žene pratljačama³²⁵ lupale haljine prije ispiranja. Prema P. Skoku kamenica je: 1. *kamen izdubljen kao sud*; 2. *prirodno udubljenje u kamenu vapnencu gdje se nakupi vode od kiše*; 3. *toponim*.³²⁶ Naš toponim je dobio naziv *Kamenica* po velikom kamenju na kome su se prale haljine. Tu se je nalazilo i kameno korito. Sada je to mali prostor uz rijeku, sa dvije parcele koje nose naziv *Kamenica*.³²⁷

U selu Bare kod Hadžića, sa sjeverne strane do nekropole stećaka *Jerkića groblje*, nalazi se lokalitet koji nosi naziv *Kamenice*. Geomorfološki sastav zemljišta ne odgovara ni u kom slučaju ovom nazivu. *Kamenicama* se, između ostalog, nazivaju stećci koji imaju udubljenja različitih oblika u kojima se sakupljala voda. U ovoj nekropoli stećaka ne nalazi se ni jedna kamenica, što ne znači da u njoj ili u njenoj blizini nije bila. Ovaj toponim je dobar indikator za buduće istraživače. U svakom slučaju lokalitet je mogao dobiti naziv po tome što se u njegovoj neposrednoj blizini nalaze stećci za koje narod često, između ostalih naziva, koristi i naziv *kamen* ili *kamenje*.³²⁸

Karaula

Karaula je naziv za područje koje se proteže od prevoja Ivan-sedlo prema Gornjoj Bradini. Radi se o velikom lokalitetu uz samu granicu između općina Hadžići i Konjic, sa više istoimenih parcela.³²⁹ Pored njih prolazi stari rimski, a sada šumski put koji sa Ivan-sedla silazi u Gornju Bradinu, gdje je po predaji nekada bila stara *grčka* crkva.³³⁰ Ispod lokaliteta *Karaula* prema Bradini nalazi se brdo Gradac, a prema Vukovićima toponim *Krstac*. Između njih je plato Ivan-sedla, gdje se nalazi meteorološka stanica. To je bila zgrada hotela u austrougarsko doba, a preko puta nje hanovi.

Riječ *karaula* je turskog porijekla, a nastala je od *karavul* = *stražarnica*, *policijska stanica*, *vojna pogranična stanica*; *karakol* = *noćni stražar*, *stražar uopšte*.³³¹ Neki autori ovom toponimu daju mongolsko porijeklo – od riječi *kara* = *gledaj* i *aul* = *selo*³³², što, u suštini, znači isto. Toponim *Karaula* javlja se u srednjem vijeku, ali i kasnije, tako da je ova *Karaula*, zbog njenog geografskog položaja i neizbježne putne komunikacije preko nje od mora ka Sarajevskom pol-

325 *Pratljača* je drvena daska veličine otprilike 20x40 cm, debljine 2–3 cm, lijepo urađena, od bukovog drveta, sa ručkom. Kada bi se haljine (veš, košulje, deke i sl.) dobro namočile, nasapunjale ili otkuhale u lukšiji, onda bi se stavljale jedna po jedna na kamen te se po njima lupalo pratljačom. Tako bi se haljinka prevrtala nekoliko puta i lupala sve dok se iz nje ne istjera i najmanja prljavština. Poslije toga bi uslijedilo ispiranje u čistoj vodi na vrelu, u koritu i sl.

326 P. Skok, *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, JAZU, Zagreb, 1971.

327 FGU BiH, *Općina Hadžići*, (KO Binježevo, k.č. 901 i 902).

328 Nekropola stećaka *Kamen*, Aleksići kod Luka, kao i *Kamen* kod džamije u Oseniku.

329 FGU BiH, *Općina Hadžići*, (KO Bradina, k.č. 626 sa oko 100 dunuma zemljišta).

330 Đ. Mazalić, *Srednjovjkov. kulturna mjesta u okolini Konjica*, GZM BiH, Sarajevo 1957, 191.

331 A. Škaljić, *Turcizmi u srpskohrvatskom jeziku*, Svjetlost, Sarajevo, 1973, 397. i 395.

332 B. Klaić, *Rječnik stranih riječi*, Nakladni zavod MH Zagreb, 1986, 665.

ju, srednjoj i istočnoj Bosni, funkcionisala kontinuirano jedan duži period. Ovdje se u jednom trenutku nalazila stražarnica čiji je zadatak bio staranje o sigurnosti ovog kraja.

Drugi toponim *Karaula* nalazi se na planini Igman, između Brezovače i Kabalova odnosno Malog Polja.³³³ To je naziv za lokalitet u zahvatu putne komunikacije Hadžići – Igman, u neposrednoj blizini vrela Radava, gdje Trešnjevo brdo sa istočne i Butila sa zapadne strane prave tjesnac kroz koji prolazi put. Ovuda je vjerovatno prolazio put koji je vjekovima spajao trnovsko područje i bjelašnička sela sa Hadžićima i dalje sa rudarskim mjestima Kreševom i Fojnicom. Ovuda je bio i najbliži put za Visoko i dalje prema sjevernoj Bosni. Možda je ovo mjesto predstavljalo srednjovjekovnu graničnu stražarnicu (karaulu) između dvije zemlje, Kraljeve zemlje i zemlje Pavlovića.

Katunišće

Toponim *Katunišće* nastao je od riječi *katun*, koja se kod slavenskih naroda, pa tako i kod nas u Bosni i Hercegovini, koristi kao naziv za nomadsko selo odnosno pašnjak na koji se preko ljeta izvodi stoka.³³⁴ Prema tumačenju P. Skoka, katun ima sljedeće značenje: 1. *pastirsko selo nomadskoga karaktera u planini*, 2. *selo uopće*. Pojam *katun* je nastao vrlo davno i prvi put se spominje 1278. godine u imenu *Miroschlavus blacus de cotono Ladovich*. Bugarski (bugarski) i vlaški *katuni* spominju se 1313–1318. godine³³⁵ Nazivi stanovnika *katuna* svršuju se na *-ci*, *-ići*, *-evci* u *pl.* u *izvedenicama od slavenskih ličnih imena. Izvedenice od riječi katun su: katúnjanin = 'sta-*

Slika br. 20: Katunsko naselje (mahala) Hranisava J. Popović, Ljetni stanovi (mahale) na planini Bjelašnici, GZM BiH, 1932, tabla XIII.

333 Vojnogeografski institut Beograd, *Topografska karta 1:25 000 – Hadžići*, Beograd, 1975.

334 B. Klaić, *Rječnik stranih riječi*, Zagreb, 1986, 677.

335 P. Skok, *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, JAZU, Zagreb, 1971, 64.

novnik *katunske nahije*, na –'ište' *katumšte* = 'mjesto gdje je bio *katun*'.³³⁶ *Katun* označava i tabor odnosno vlašku upravnu jedinicu.³³⁷ U našim lokalnim okvirima toponim *katunišće* (*katunište*, *katunjišće*, *katunjište*) označava mjesto ili lokalitet gdje se izgonila stoka na ispašu, ali su tu mogla biti i vlaška pastirska naselja u osmansko doba. Obrazloženje leži u tome da se oba lokaliteta sa tim nazivom nalaze nedaleko od sela Zovik i Smucka, odnosno Vrbanja, u kojima su se nalazili objekti za smještaj stoke. Pastirska naselja su se nalazila na planini Bjelašnici, a zvala su se mahale ili konaci. Tamo nema nijedan toponim sa nazivom *katunišće*, iako za to postoje uvjeti. Na planini Igman, u zahvatu Lokvanjskog brda, nalazi se toponim *Katunišće*.³³⁸ Nedaleko od njega nalaze se toponimi Klanice, Tovišće i Čifluk. O mahali Kara Mustafina čaira u kojoj su stočari iz Lokava izgonili stoku na ispašu pisao je J. Popović, ali ne spominjući ovaj lokalitet na kome je očigledno nekada postojalo katunsko naselje.³³⁹

Čitavo područje na kome je izgrađeno selo Vrbanja (Donja Vrbanja), sve do magistralnog puta Sarajevo – Mostar, nosi naziv *Katunišće*. Ovdje je vjerovatno postojalo vlaško pastirsko naselje. Također, južno od sela Gornji Zovik prema Ljubovčićima nalazi se jedan lokalitet sa nekoliko karakterističnih toponima među kojima je i toponim *Katunišće*.³⁴⁰

Konak

Prevoj između Žunovnice i Hadžića, sada Ulica Tinohovska, nosi katastarski naziv *Konak*.³⁴¹ Ovaj *Konak* se spominje u literaturi kao *Merđanovića konak*, u kojem se nalazi nekropola stećaka.³⁴² Vjerovatno je porodica Merđanović, čiji potomci i danas žive u Žunovnici, na ovom mjestu imala neki objekat u kome su putnici namjernici mogli konačiti.

Na planini Bjelašnici između mahale Mrtvanje i mahale Krošnjje nalazi se mjesto koje nosi ime *Stari konak*. Ovdje se nalazi izvor pitke vode na kojem je Rejonska uprava za planinske

Slika br. 21: Korito sa česmom na Starom konaku, Bjelašnica, izgrađena 1959.g.

Foto: N. Čiko, avgust, 2006. godine

336 P. Skok, *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, JAZU, Zagreb, 1971, 64.

337 D. Vidović, *Gradačka toponimija*, Institut za hrvatski jezik i jezikosl., Zagreb, 2010, 200.

338 FGU BiH, *Općina Hadžići*, (KO Lokve, k.č. 1504, 1508, 1510).

339 J. Popović, *Ljetni stanovi (mahale) na planini Bjelašnici*, GZM BiH, 1932, 5–6.

340 FGU BiH, *Općina Hadžići*, (KO Zovik, k.č. 763, 764, 765 +)

341 FGU BiH, *Općina Hadžići*, (KO Hadžići, k.č. 1546, 1547, 1542+).

342 E. Bujak, V. Alađuz, A. Džemidžić, D. Jasika, *Izveštaj o popisu stećaka na području općine Hadžići 2015. godine*, Nekropola Tinovo, 2016, 2.

pašnjake Kalinovik 1957. godine sagradila česmu i korito. Ovuda prolazi put koji je vodio iz Pazarića preko Mrtvanja i Krošanja u Lukomir i Čuhoviće. Vjerovatno je pored izvora pitke vode postojala građevina u kojoj se moglo odmoriti, konačiti, snabdjeti vodom i nastaviti put.

Kovačevac

U staroslavenskom jeziku je postojao pojam *kov* koji je označavao oruđe ili alat za potkivanje konja.³⁴³ U bosanskim prilikama *kov* označava pribor za otkivanje kose. Od apelativa *kov* nastalo je više izvedenica među kojima je i *kovnik* koji je označavao: 1. čovjeka koji kuje novac, 2. dugačke međe koje su razdvajale zemljišta.³⁴⁴ Od apelativa *kov* nastala je i radna imenica *kovač* što je naziv za čovjeka koji obrađuje metal kovanjem.³⁴⁵ Od nje je nastao prisvojni pridjev *kovačev* koji je dodavanjem sufiksa *ac* prerastao u toponim *Kovačevac*. Precizno značenje ovog toponima nije u potpunosti jasno, ali u svakom slučaju, ima veze sa pojmom *kovač*, reflektovanom u antroponim ili istoimeni *kovački zanat*. Malo selo *Kovačevac*, na Miševićima, 1908. godine, imalo je samo dvije kuće.³⁴⁶

Kovačica

Sjeveroistočno, oko 500 metara, od Malog Polja na Igmanu, nalazi se planinski proplanak sa izvorom pitke vode koji nosi ime *Kovačica*. U staroslavenskom jeziku postojao je pojam *kov* koji je označavao oruđe ili alat za potkivanje konja.³⁴⁷ U bosanskom jeziku *kov* označava pribor za otkivanje kose. Od apelativa *kov* nastalo je više izvedenica među kojima je i *kovnik* koji je označavao: 1. čovjeka koji kuje novac, 2. dugačke međe koje su razdvajale zemljišta.³⁴⁸ Od apelativa *kov* nastala je i radna imenica *kovač* što je naziv za čovjeka koji obrađuje metal kovanjem.³⁴⁹ Od pojma *kovač*, dodajući sufiks *ica*, dobila se imenica ženskog roda *kovačica*, koja se javlja u svojstvu toponima. Poznato je da se sa ovog igmanskog područja eksploatisao šumski etat od dolaska austrougarske vlasti u Bosnu. Šuma se je izvlačila konjima zbog čega se nedaleko od *Kovačice* nalazila konjska komora. To je zahtjevalo postojanje jednog *kovača* koji je potkivao konje. Možda je taj posao obavljala žena (*kovačica*) po čemu je vrelo dobilo ime. Toponim *Kovačica* nalazi se i u Drogometvi, oko 500 metara sjeverno od Društvenog doma prema Batalovom brdu.³⁵⁰

Kratine

Toponim *Kratine* javlja se dva puta na području hadžićke općine. Jedan

343 P. Skok, *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, JAZU, Zagreb, 1971, 172.

344 P. Skok, *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, JAZU, Zagreb, 1971, 171.

345 I. Čedić, i dr., *Rječnik bosanskog jezika*, Institut za jezik Sarajevo, 2007, 314.

346 V. Trifković, *Sarajevska okolina, Sarajevsko polje*, Svet knjige, Beograd, 1908, 193.

347 P. Skok, *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, JAZU, Zagreb, 1971, 172.

348 P. Skok, *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, JAZU, Zagreb, 1971, 171.

349 I. Čedić, i dr., *Rječnik bosanskog jezika*, Institut za jezik Sarajevo, 2007, 314.

350 FGU BiH, Općina Hadžići, (KO Drogometva, k.č. 1274,1289 +)

toponim *Kratine* nalazimo između rječice Korče i brda Stup, sjeverozapadno od sela Korča, a drugi kod sela Budmolići. Oba lokaliteta se nalaze u okruženju srednjovjekovnih toponima i nekropola stećaka, a pokrivaju veće komplekse zemljišta.³⁵¹ Nismo sasvim sigurni za značenje ovog toponima i njegov nastanak. Prema tumačenju P. Skoka, nastao je od riječi *krát*: “ sveslavenska i praslavenska riječ (*kortb*), dolazi danas samo u multiplikativnim priložima *dvakrát*, *trikrát* itd., kao i u, odatle izvedenim, pridjevima na *an– jednokratán*, *dvòkràtan* itd....“³⁵² Isto tumačenje daje i V. Mažuranić u rječniku na strani 537.³⁵³

Krbava

Prema tumačenju P. Skoka, toponim *Krbava* mogao je nastati od dvije riječi, odnosno dva njihova korijena. „Pojam *krbina* u vezi s *cumin* označava vrstu grožđa. Možda *Krbava* ima veze i sa vodom: Budmani izvodi od tur. < ar. *qyrba* 'mješina za vodu'.³⁵⁴ (*Krbava od Corbavia, prastara župa u Hrvatskoj*)“. *Krba* ima veze i sa turskom riječi *kyrba* koja označava duguljasti, sa jedne strane sužen, sud za vodu.³⁵⁵ Krbavska župa (biskupija) pod vlašću hrvatskog bana je postojala od 1185. pa sve do 1460. godine. Možda je ovaj kraj bio bogat groždem odnosno vinovom lozom, po čemu je i dobio ime. Naš toponim *Krbava* pokriva područje na kome se nalaze tri izvorišta vode, koja prave tri potočića i ulijevaju se u Ramički potok u Resniku. To je plato koji se nalazi 300 metara jugozapadno od Deovića kod Pazarića. Isto tako, radi se o prostoru koji je pogodan za vinograde i uzgajanje grožđa, a poznato nam je da su se u srednjovjekovnim poveljama spominjali vinogradi na širem području Tarčina. Kako god, toponim ima svoje lingvističko objašnjenje, ali bi bilo previše smjelo opredijeliti se za jedno od njih.

Lokavska čaira

Jugoistočno od sela Lokve, na udaljenosti od oko dva kilometra, nalaze se prostrane livade koje se zovu *Lokavska čaira*. Iznad njih se uzdiže Lokavsko brdo i Čelebin vrh.³⁵⁶ Ovdje se nalaze livade i pašnjaci sa preko 300 dunuma površine. U zapadnom dijelu *Lokavskih čaira* nalaze se Čifluci. Pored njih su toponimi Tovišće i Klanice. Sjeveroistočno se nalazi oko 50 dunuma livada koje nose naziv Katunišće. Sve navedeno ukazuje na višestoljetno korištenje ovog prostora za potrebe bavljenja ratarskom i stočarskom djelatnošću. Očigledno je i osmanska vlast prepoznala ljepotu i bogatstvo ovog područja pa su njeni dostojanstvenici ovdje imali svoje čifluke. Kasnije je došlo do njegovog dijeljenja na više parcela koje su dobile nova imena, kao što su: Podgorje, Huremovina, Dionice, Brdo, Gvozd, Barica, Javor, Paljika, Suho brdo itd. Iako J. Popović i Lj. Mihić prilikom obrade

351 *Katastral Vermefungs Abtheilung*, Vermefungsjahr, 1882, Gemeinde Korča.

352 P. Skok, *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, JAZU, Zagreb, 1971, 182.

353 V. Mažuranić, *Prinosi za hrvatski pravno-povjestni rječnik*, JAZU, Zagreb, 1908–1922, 537.

354 P. Skok, *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, JAZU, Zagreb, 1971, 184–185.

355 A. Škaljić, *Turcizmi u srpskohrvatskom jeziku*, Svjetlost, Sarajevo, 1973, 537.

356 Vojnogeografski institut Beograd, *Topografska karta 1:25 000*, sekc. Hadžići, III-1-4, 1975.

stočarskih mahala na planini Bjelašnici i Igmanu ne spominju *Lokavske čaire*, nesporno je da se ovdje nalazila mahala odnosno katunsko naselje stanovnika Lokava, na što upozorava toponim *Katunišće* koji obilježava značajan dio *Lokavskih čaira*.

Menjici

Južno iznad sela Lihovci kod Pazarića nalazi se toponim *Menjici*. *Menjik* je granični kamen, po čemu je ovaj lokalitet i dobio ime. Ovdje se nalazi jedan stećak, sljemenjak sa postoljem, zavaljen za jedno drvo.³⁵⁷

Mrdženovića ćuprija

Sjeveroistočno od Donjih Hadžića nalazi se Mrdženovića polje na kojem je sada izgrađen jedan broj industrijskih objekata. Na krajnjem sjeveroistočnom dijelu polja nalazila se, u prošlosti, ćuprija ili most preko koga je vodio glavni karavanski, a kasnije i kolski put.³⁵⁸ Ovdje je put prelazio sa desne na lijevu stranu rijeke i nastavljao prema Sarajevu.

Padalište

Toponim *Padalište* nalazi se u Drozgometvi, u neposrednoj blizini toponima Srebrenica.³⁵⁹ Padališta se nalaze i kod katunskog naselja Mrtvanje na Bjelašnici.³⁶⁰ Nalazimo ga i 200 metara sjeverno od sela Trzanj.³⁶¹ Prema tumačenju D. Vidovića, *Pàdalište* označava mjesto na kojem se trguje sa strancima ili je to pastirsko noćivalište.³⁶² Geografski položaj naših toponima sugerira da se radi o pastirskim noćivalištima odnosno mjestima gdje su pastiri imali uvjete za boravak sa stokom. Mrtvanje su svakako bile katunsko naselje odnosno mahala u kojoj su boravili stočari, zbog čega je toponim *Padalište* u neposrednoj blizini Mrtvanja, primjeren njegovom značenju. *Padalište* kod Drozgometve je imalo istu funkciju.

Plandište

Toponim *Plandište* se nalazi sa desne strane lokalnog puta Grivići – Bare. Pokriva jednu uvalu između toponima Brda i Mrkote, od sela Grivići prema Barama.³⁶³ *Plàndište* označava sjenovito (osojno) mjesto na koje se u ljetnim vrućim

357 E. Bujak i drugi, *Izveštaj o popisu stećaka na području općine Hadžići 2015*, Nekropola Menjici, Pazarić, 2.

358 *Katastral Vermessungs Abtheilung*, Vermessungsjahr, 1882, Kreis Sarajevo, Bezirk Sarajevo, Gemeinde Hadžići.

359 FGU BiH, *Općina Hadžići*, (KO Drozgometva, k.č. 2246, 2247 i 2249.).

360 Vojnogeografski institut Beograd, *Topografska karta 1:25 000*, sekcija Bjelašnica, zapad, 1975.

361 FGU BiH, *Općina Hadžići*, (KO Duranovići, k.č. 473 i 474)

362 D. Vidović, *Gradačka toponimija*, Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, Zagreb, 2010, 198.

363 FGU BiH, *Općina Hadžići*, (KO Drozgometva, k.č. 515, 519, 524, +).

danima sklanja stoka.³⁶⁴ Drugi toponim *Plandište* nalazi se pored rječice Zujevine u Pazariću nedaleko od toponima Palučak. (v. Palučak). Takođe, toponim *Plandište* nalazimo i u području mahale Opančak ispod Masline planine na Bjelašnici.³⁶⁵

Pralo

Ovo je jedinstven toponim na području Hadžića, a nalazi se istočno od sela Ušivak.³⁶⁶ Naziv asocira na mjesto gdje se vršilo pranje veša u prošlosti, koje se obavljalo na izvorištima koja su imala odgovarajuća korita za natapanje i kamen za pranje veša.

Selište

Selište ili *selišće* su pojmovi koji se koriste u zavisnosti od govornog područja, a u suštini znače isto. Toponim *Selišće* je nastao od praslavenske odnosno sveslavenske riječi *selo*³⁶⁷, koja je osnova za nastanak velikog broja izvedenica. Od riječi *selo* na *ski* > *seoski*, *selski*, *seljski*, na *ina* > *seočina* (zemlja koja pripada čitavom selu); na *ište* > *selišće* = *selišće*, a to je: 1. *mjesto gdje je nekad bilo selo*, 2. *vrsta dobre zemlje*, 3. *toponim*...³⁶⁸ Toponimi *seona*, *selna*, *seonica* se javljaju veoma rano. *Seonica* se javlja u Grčkoj, gdje nema Slavena, možda već u 10 stoljeću³⁶⁹, što ukazuje da riječ *selo* nije nužno praslavenskog porijekla.

Ibrahimpašić proširuje značenje ovog toponima dodajući to da se on odnosi i na kmetovsko selište, odnosno na čitav posjed sa zgradom i zemljištem.³⁷⁰ Toponim se pojavljuje u prvim osmanskim popisima, iako je čisti slavenizam. To govori da potiče iz srednjeg vijeka. Zabilježena su na sljedećim mjestima:

1. Žunovnica, Ul. Igmanska, iznad Gačanovića prema brdu Trzno nalazi se nekoliko parcela pod nazivom *Selište*, (KO Žunovnica, k.č. 1097, 2203 /1–4, 1104 itd.);
2. U Donjim Hadžićima *Selištem* se zove prostor od oko 100 dunuma površine, (KO D. Hadžići, k.č. 469, 470, 480), koji pokriva prostor od potoka Ušivak do industrijske zone (bivša Tvornica stolarije Hadžići). U jednom kraju tog prostora sagrađena je džamija 1700. godine, a i sada se tu nalazi;
3. Jugozapadno od sela Vrančići, iznad Crnogorčevih vikendica prema Ormanju, nalazi se mjesto koje nosi katastarski naziv *Selišće*, (KO Drozgometa, k.č. 3799, 3801, 3802);
4. Sjeverno od sela Koščan, iznad sela Valage, nalazi se lokalitet koji se zove *Selište*;³⁷¹

364 D. Vidović, *Gradačka toponimija*, Zagreb, 2010, 198.

365 *Katastral Vermefungs Abtheilung*, Vermefungsjahr, 1882, Kreis Sarajevo, Bezirk Sarajevo, Gemeinde Korča.

366 FGU BiH, *Općina Hadžići*, (KO D. Hadžići, k.č. 1053, 1054, 1056).

367 P. Skok, *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, JAZU, Zagreb, 1971, 218.

368 P. Skok, *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, JAZU, Zagreb, 1971, 218.

369 P. Skok, *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, JAZU, Zagreb, 1971, 218.

370 F. Ibrahimpašić, nav. djelo, 434.

371 *Katastral Vermefungs Abtheilung*, Vermefungsjaler, 1882, Gem. Drozgometa – Kliješ.

5. Sjeverozapadno od sela Gradac, uz potok prema Ormanju, nalazi se nekoliko parcela koje nose naziv *Lučko selište* i *Vučkovo selište*, (KO Zovik, k.č. 139, 141, 143+);
6. U selu Gornji Zovik lokalitet *Selište* se nalazi nekoliko stotina metara jugozapadno od ovog sela, (KO Zovik, k.č. 781/1 i 781/2);
7. Zapadno od vrela Močovnik, u selu Lokve, nalazi se toponim *Selište*.³⁷² Sa njegove istočne strane nalazi se toponim Staro kućište, te Močila i Prisojnice;
8. Oko 400 metara sjeverno iznad sela Dragovići, sa desne strane puta Pazarić – Ormanj, nalazi se nekoliko parcela sa oko 20 dunuma površine koje nose naziv *Selište*, (K.O Pazarić, k.č. 1884,1839 i dr.). Na katastarskoj karti iz 1882. godine čitav prostor između Dragovića i Odžaka obilježen je kao *Ried Selište*;
9. U selu Smucka, 100 metara zapadno od vrela Studenac, iznad rijeke Orhovice, sa njene lijeve sjeverne strane, nalazi se *Selište*, (KO Tarčin, k.č. 843 i 847, ~ 10 dunuma);³⁷³
10. U selu Odžak, sjeveroistočno od lokaliteta Zagoni, nalazi se i lokalitet *Selište*, (KO Duranovići, k.č. 1236/1-5);
11. Sa zapadne strane sela Vukovići i potoka Sirovci nalazi se toponim *Selište* sa oko sedam dunuma zemljišta, (KO Raštelica, k.č. 1754/1, 1754/2, 1755);
12. Južno od sela Budmolići i Gornja Bioča, na oko jedan kilometar daljine, nalazi se lokalitet koji se na austrougarskoj karti³⁷⁴ naziva *Selišta*. Na topografskoj karti 1:25 000 to je sjeverni dio lokaliteta Željtkovo, sa kotom tt 962. Na aktuelnim katastarskim mapama takva parcela na ovom području ne postoji;
13. U selu Japalaci također postoji *Selište*, (KO Tarčin, k.č. 21);
14. *Babino selišće* se nalazi u zahvatu sela Vrbanja kod Tarčina, (KO Raštelica, k.č. 1595);
15. Jugozapadno iznad sela Korča, prema Rudnom brdu, nalazi se toponim *Selišće*, (KO Korča, k.č. 2176, 2181, 2175+).

Osmanskim popisom iz 1468/69. godine na hadžićkom području su evidentirana sljedeća selišta, koja su ustvari bila pusta sela (mezre): *pusto selo Klica (Kalića)*, *pusta mezra Kavica – Smučka*, *pusto selo Luke*, *pusto selo Sokolar*, *pusta sela Kašetica i Gomica*, *mezra Kamavica*, *pusta zemlja (dio Doljana)*. Ovo su sela i baštine koje su njihovi stanovnici i posjednici napustili pred osmansko osvajanje ovog područja. Iz kasnijih popisa se vidi da su se u njih vratili njihovi stanovnici. Ostala selišta su nastala u narednom dugom periodu osmanske vlasti.

372 FGU BiH, *Općina Hadžići*, (KO Lokve, k.č.251, 252, 253, 256 +).

373 *Katastral Vermessungs Abt, heilung*, Vermessungsjaler, 1882, Kreis Sarajevo, Bezirk Sarajevo, Gemeinde Tarčin.

374 *Austrougarska geografska karta iz 1910. godine*.

Sokak

Sokak je turska riječ, a znači isto što i *put, ulica ili cesta*. Od nje su nastale izvedenice: *sokaci* (više *sokaka*), *sokačić* (*mali sokak*), *sokačara* (*žena koja je stalno na sokaku*) itd.³⁷⁵ Naš toponim Sokak nalazi se u starom dijelu sela Grivići³⁷⁶, a toponim Sokaci pokrivaju lokalitet u samom selu Trzanj i pruža se u pravcu sjeverozapada oko 200 metara.³⁷⁷

Stanine

To je toponim koji se nalazi južno od Mrtvanja, na planini Bjelašnici. Ovdje se nalazilo katunsko naselje u koje su Hercegovci iz Podveležja tokom ljeta dogonili stada ovaca na ispašu. Stočari su preko ljeta ovdje živjeli u svojim kolibama, a stoku zatvarali u torove i štale. To je ustvari jedan dio Mrtvanja, ali je bio odvojen zbog stočara koji su dolazili sa dva različita područja.³⁷⁸ Prema tumačenju D. Vidovića, apelativ *stan* se, u određenim uvjetima, koristi kao naziv za pastirske nastambe u kojima su stočari boravili određeni vremenski period u godini. Toponim *Stanine* označava napuštena stočarska naselja.³⁷⁹

Šigalo

Šigalo označava ravni plato sjeverno iznad sela Dupovci, a južno od Grivića. Šigalo je narodni naziv za ovaj lokalitet.³⁸⁰ Na ovom platou održavala su se razna takmičenja čobana u stara vremena. Među čobanskim, i dječijim igrama uopće, bila je zastupljena i igra šige. A šiga je naziv za okrugle izrasline na drvetu koje su čobani otkidali sa stabla i koristili za igru. Ta vrsta igre je slična američkoj igri bejzbol. Toponim Šigalo se nalazi i u Ušivku, a toponim Šiga sjeverno od Obadina na Miševićima.

Takalo

Toponim zanimljivog prizvuka koji asocira na neko takmičenje. Takati (takmati) se znači takmičiti se. Tako se na selu nekada igrala igra koja se zvala *takanje* odnosno *potako-poliko* (potako = par, poliko = nepar). Prema tome, ovaj toponim bi označavao mjesta gdje su se obavljala određena takmičenja ili igre koje su bile zastupljene među stanovnicima određenog područja. Prema P. Skoku: *takât*, na Kosovu, znači 'snaga, moć, imanje'; praslavenski korjen *tek* znači *teći*, a *takalo* bi značilo što i *točilo* – mjesto gdje se nešto toči.³⁸¹ Na osnovu izloženog, toponim *Takalo* može imati veze sa vodom (točenje, takanje, natakanje, istakanje, pretakanje i sl.). U našem slučaju oba toponima imaju veze sa vodom, ali ne treba

375 B. Klaić, *Rječnik stranih riječi*, Zagreb, 1986, 1247.

376 FGU BiH, *Općina Hadžići*, (KO Drozgometa, k.č. 270+)

377 FGU BiH, *Općina Hadžići*, (KO Duranovići, k.č. 523, 524, 563 +)

378 J. Popović, *Ljetni stanovi (mahale) na planini Bjelašnici*, GZM BiH, 1932, 65.

379 D. Vidović, *Gradačka toponimija*, Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, Zagreb, 2010, 198.

380 N. Čović, r. 1959. g, s. Grivići, (zabilježio: V. Aladžuz, 7.11.2016.)

381 P. Skok, *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, JAZU, Zagreb, 1971, 435.

isključiti i moguću vezu sa seoskim ili čobanskim igrama i takmičenjima.

Jedan lokalitet sa nazivom *Takalo* nalazi se u selu Smucka, uz rječicu Orahovicu, i ima uvjete za sve vrste igara. Ovdje se nalazio benat na rijeci Orahovici u kojem su se mještani kupali u ljetnim danima. Uz benat je bilo i malo nogometno igralište. Istina, može se toponim posmatrati i kao rezultat određenih radnji koje se obavljaju sa vodom.

Drugi toponim *Takalo* nalazi se oko 500 metara južno od sela Gornji Zovik prema planini Bjelašnici. Pokriva oko 25 dunuma livada i obradivog zemljišta, a njegov geografski položaj nema pretpostavke za vršenje igara koje zahtijevaju ravan prostor. On je više motiviran vodom i radnjama koje se obavljaju njom. Ispod lokaliteta *Takalo* protiče mali potočić iz koga se možda nekad natakale (zaljevale) njive koje sada nose taj naziv.

Teferič

Toponim Teferič se nalazi u zapadnom dijelu sela Duranovići, nešto bliže od lokaliteta Selišta.³⁸² Lokalitet je dobio naziv po zabavama i druženjima koja su se ovdje odvijala odnosno teferičilo se.

Zborište

To je toponim koji se nije sretao u starijoj literaturi o području općine Hadžići. Vrlo je rijedak kao toponim i na području drugih općina. *Zborište je mjesto gdje su se održavali zborovi (sastanci).*³⁸³ Naše *Zborište* se nalazi na prostoru na kome se javljaju, nedaleko jedan od drugog, srednjovjekovni toponimi: stanci, zagoni, stublovi. Moglo bi se reći da se njegov naziv i značenje uklapaju u ambijent navedenih srednjovjekovnih toponima. *Zborište* se nalazi oko 300 metara sjeverno od Deovića i isto toliko istočno od Osenika.³⁸⁴ On se zapravo veže za selo Urduk sa njegove zapadne strane. Sastoji se od nekoliko katastarskih parcela i pokriva površinu oko 10 dunuma. Za ovaj lokalitet na sjevernoj strani veže se druga parcela sa 10 dunuma površine, koja nosi naziv *Zvorište*. Vjerovatno je došlo do greške u pisanju, umjesto slova *b* pisano je slovo *v*. Jugozapadno od *Zborišta* nastavlja se lokalitet sa parcelama koje nose nazive *Stubljina*.

Ova skupina toponima omogućuje rekonstrukciju životnih prilika u prošlosti na ovom području hadžićke općine, naznaka nekih feudalnih sistema, zastupljenost gospodarskih zanimanja stanovništva i sl. Neki toponimi su ipak svrstani u druge skupine, gdje, po svom značenju, više pripadaju.

382 *Katastral Vermessungs Abt, heilung*, Vermessungsjaler, 1882, Kreis Sarajevo, Bezirk Sarajevo, Gemeinde Korča.

383 D. Vidović, *Gradačka toponimija*, Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, Zagreb, 2010, 200.

384 FGU BiH, *Općina Hadžići*, (KO Resnik, k.č.549/1).

1.5. TOPONIMI OD ETNIKA I ETNONIMA

Agine njive

Toponim *Agine njive* nalazi se na Medvjedicama kod Tarčina. Smješten je na oko 250 metara sjeverozapadno od nekropole stećaka Medvjedice. Pokriva preko 30 dunuma površine obradivog zemljišta okruženog šumskim kompleksom.³⁸⁵ Toponim je dobio naziv po tituli *aga* iz vremena osmanske vlasti u BiH. Aga je turska riječ koja označava: 1. *gazda, dobrostojeći građanin, gospodar, prvak, veleposjednik*; 2. *naslov svih zapovjednika turske plaćene vojske*; 3. *počasni naslov za svakoga ko ne pripada inteligenciji i plemstvu > prvobitno: veliki, stariji, kasnije: gospodin, starješina, zapovjednik, prvak i zvanična civilna i vojna titula*.³⁸⁶ Agama ili čifluk-sahibijama su se zvali i zemljoposjednici u čiflučkom sistemu, posebno poslije 18. stoljeća. To su bili uglavnom trgovci i zanatlije koji su stečeno blagu ulagali u kupovinu čifluka, na koje su naseljavali kmetove da ih obrađuju, a oni su uglavnom živjeli u gradovima. Vjerovatno je takav slučaj i kod našeg toponima *Agine njive*. Možda je bio nosilac civilne ili vojne titule osmanske uprave u Bosni, komandant nekog utvrđenja. U dostupnim osmanskim popisima nisu evidentirani posjedi čiji je tutular bio neki aga, što ne znači da naša pretpostavka nije tačna. Ne treba isključiti ni mogućnost da toponim potječe od ličnog imena *Agan (Ago)* – pridjev *Agino / Agine*, iako, prema našem tumačenju, to je manje vjerovatno s obzirom da na području Medvjedica od starina živi nemuslimansko stanovništvo. Do zadnjeg rata u njihovoj blizini su se nalazile dvije kuće starosjedilačkih porodica Lučić, a nešto istočnije od njih i kuća porodice Ljevak. Nastanak toponima od turske titule *aga* ima smisla i zbog toga što se do njega nalaze parcele koje nose naziv Buljubašin do, koji je ime dobio po svom vlasniku buljuk-baši.

Bašinske bare

Toponim *Bašinske bare* nastao je od tur. riječi *baša*, što znači: 1. *starješina, poglavar, prvak*; 2. *titula imućnijih ljudi*; 3. *titula prostog janjičara*.³⁸⁷ *Bašinske bare* označavaju prostor na kome su se vjerovatno nalazili posjedi nekog osmanskog velikodostojnika ili imućnog stanovnika sela Luke. Na topografskoj karti one zauzimaju veći prostor koji se prostire južno od željezničke pruge Sarajevo – Ploče, kod izlaza pruge iz tunela u selu Luke.³⁸⁸ Po katastarskim nazivima on se nalazi sjeveroistočno od željezničke pruge, u zahvatu potoka Predamlina.³⁸⁹ Odmah do njega, sa obje strane potoka, nalazi se toponim Vaganj, gdje se nalazila kovačka radionica.

385 FGU BiH, *Općina Hadžići*, (KO Luke, k.č. 576, 584, 585).

386 B. Klaić, *Rječnik stranih riječi*, Nakladni zavod MH Zagreb, 1986, 22.

387 A. Škaljić, *Turcizmi u srpskohrvatskom jeziku*, Sarajevo, 1973, 122.

388 Vojnogeografski institut Beograd, *Topografska karta 1:25 000*, sekcija Tarčin, III-1-3, Beograd, 1975.

389 FGU BiH, *Općina Hadžići*, (KO Luke, k.č. 532, 533, 534+).

Begluk

Toponim *Begluk* nalazi se u selu Češće, sa istočne strane do lokaliteta Stub i nekropole stećaka Rogin potok.³⁹⁰ *Begluk* je turska riječ koja označava begovsko imanje, posjede koji nisu u kmetskom vlasništvu, nego njima direktno upravlja beg ili ih izdaje pod zakup. *Begluk* označava i državno zemljište, ali i sjedište, odnosno čardak i konak bega ili paše.³⁹¹

Buljubašin do

To je toponim koji se nalazi na Medvjedicama kod Tarčina, sa površinom od oko 17 dunuma zemljišta.³⁹² Pojam *buljubaša* nastao je od turskih riječi *buljuk* = *četa* (puno) + *baša* = *poglavar, vođa, komandant, a tu titulu su imali zapovjednici vojnih jedinica ranga čete (kapetan)*.³⁹³ Prema Škaljićevom tumačenju, *buljubaša, buljukbaša, buljumbaša* = *u janjičara zapovjednik buljuka, oficir u rangu juzbaše-kapetana*.³⁹⁴ Naziv toponima je nedvosmislen, kao i njegov nastanak. Mada u osmanskim popisima nema evidentiranih posjeda niti timara čiji je titular *buljubaša*, ovdje se

vjerovatno radi o posjedima (čiflucima) osmanskog *buljubaše* iz nekog perioda osmanske u p r a v e za koji, još uvijek, popisi nisu dostupni. Pored njega se nalaze i *Agine njive*.

Slika br. 22: 'Buljubašin' do i 'Agine njive', Medvjedice kod Tarčina
FGU BiH, Geoportar, <http://www.katastar.ba/>, 2016.

390 FGU BiH, *Općina Hadžići*, (Ko Duranovići, k.č. 1022/1-5).

391 A. Škaljić, *Turcizmi u srpskohrvatskom jeziku*, Svjetlost, Sarajevo, 1973, 130.

392 FGU BiH, *Općina Hadžići*, (KO Luke, k.č. 577, 578, 579 +).

393 B. Klaić, *Rječnik stranih riječi*, Nakladni zavod MH Zagreb, 1986, 203.

394 A. Škaljić, *Turcizmi u srpskohrvatskom jeziku*, Svjetlost, Sarajevo, 1973, 153.

Ceribašin (Čeribašin) do

To je narodni i katastarski naziv za prostor koji se nastavlja na zapadni dio Ban brda kod Hadžića. Pokriva površinu oko 20 dunuma i po konfiguraciji terena je uvala koja se proteže pored Ban brda prema Hadžićima. Sjeverno od *Ceribašina dola* nastavlja se lokalitet pod nazivom Stublovi, koji se sa istočne strane nadovezuje na Ban brdo. Nastanak naziva je prepoznatljiv u tituli ili zvanju osmanskog vojnog starješine ceribaše. Ceribaša (čeribaša): 1. *u starije vrijeme Turske Carevine zapovjednik odreda neredovne ili pomoćne vojske*, 2. *pripadnik vojnog odreda akindžija koji je služio kao obavještajac za ratni pohod*, 3. *ciganski muhtar, knez. Riječ nastala od tur. čeri = vojska + tur. baš = glavni, najstariji*.³⁹⁵ Prema tome, ovaj toponim označava prostor koji je u nekom vremenskom periodu pripadao nekom osmanskome ceribaši (has, čifluk, timar ?).

Čardak

Lokalitet Čardak nalazi se između Jabuke i Vilovca kod Tarčina, oko 500 metara, sjeveroistočno od Japalaka.³⁹⁶ Naziv je dobio, vjerovatno, po kuli sa čardakom (čardaklija), koja je pripadala nekom od osmanskih velikodostojnika. Čardak je turska riječ nastala od *perz. čārtāq* (čār = četiri + tāq = svod – luk u graditeljstvu), a predstavlja: 1. *lijepa, obično dvospratna kuća okružena baščama, dvorac, ljetnikovac (na čardaku bijele kule)*, 2. *drvena zgrada na stubovima*, 3. *velika soba na spratu sa velikim vidikom*...³⁹⁷ Čardak može biti i metaforički toponim za mjesto odakle se ima dobar pogled na okolinu. Drugi toponim Čardak nalazi se u Drozometvi.³⁹⁸

Čifluci

Turska riječ *čiftlik* nastala od korijena riječi *čift* = *par volova za oranje*.³⁹⁹ Prvobitno je čifluk bio izraz za kompleks obradivog zemljišta koje je mogao obrađivati jedan par volova. Kasnije to je bio izraz za kompleks zemljišta u posjedu jedne muslimanske porodice dovoljan za njeno izdržavanje. Bio je ograničen na veličinu jednog sela. Poseban čifluk na *mirijskoj* zemlji u okviru *lena* nije bio ograničen i mogao se sastojati od jedne *baštine* ili više sela.⁴⁰⁰

Danas na području općine Hadžići imamo evidentirano više toponima koji nose ovaj naziv:

1. Na prevoju Osenik, sa istočne strane starog magistralnog puta, na samom prevoju, nalazi se 11 parcela sa preko 20 dunuma obradivog zemljišta pod nazivom Čifluci;⁴⁰¹

395 A. Škaljić, *Turcizmi u srpskohrvatskom jeziku*, Svjetlost, Sarajevo, 1973, 122. i 158.

396 *Katastral Vermessungs Abtheilung*, Vermessungsjaler, 1882, Kreis Sarajevo, Bezirk Sarajevo, Gemeinde Korča.

397 A. Škaljić, *Turcizmi u srpskohrvatskom jeziku*, Svjetlost, Sarajevo, 1973, 164.

398 FGU BiH, Općina Hadžići, (KO Drozometva, k.č. 2330)

399 A. Škaljić, *Turcizmi u srpskohrvatskom jeziku*, Svjetlost, Sarajevo 1973, 174.

400 H. Šabanović, *Krajište Isa-bega Ishakovića*, Sarajevo 1964, 122.

401 FGU BiH, Općina Hadžići, (KO Resnik, k.č. 374, 843/1, 843/2, 843/3 +).

2. U selu Duranovići, 500 metara sjeverno od džamije (iznad lokalnog puta Tarčin – Korča) nalazi se toponim Čifluci.⁴⁰² Ovaj toponim javlja se na austrougarskoj katastarskoj mapi iz 1882. godine;⁴⁰³
3. Istočno od Raglja, sa istočne strane potoka Bjelašnica, nalazi se toponim Čiflukova kosa.⁴⁰⁴ Prema popisu iz 1604. godine Ragalj je evidentiran kao selo sa devet muslimana na baštinama.⁴⁰⁵ Vjerovatno je u njegovom zahvatu bilo i čifluka, pa otuda i ovaj toponim;
4. U Mehinoj Luci iznad Gornje Bioče, sa zapadne strane potoka Bjelašnica, nalazi se lokalitet koji nosi naziv Čifluk;⁴⁰⁶
5. Na planini Igman iznad Lokava, a u zahvatu Lokavskog brda, nalazi se toponim Čifluk.⁴⁰⁷

Harem

Toponim Harem se nalazi u selu Drozgometva preko puta Društvenog doma.⁴⁰⁸ Na ovom mjestu se je nalazila džamija do početka 20. vijeka, kada je prenesena u Griviće. Harem je arapska riječ koja ima više značenja. U konkretnom slučaju je to *ograđeno džamijsko dvorište, koje često, sadrži i muslimansko groblje*.⁴⁰⁹

Kula

To je naziv za toponim u selu Odžak kod Tarčina, koji se nalazi 100 metara istočno od sela.⁴¹⁰ Ovaj toponim korespondira sa ojkonomom Odžak jer je kula bila dio spahijskog dvora Mehmed-paše Korče,⁴¹¹ isto kao i sam odžak. Kula je građena od kamena da bi bila otpornija za odbranu, prizemlje je imalo samo ulazna vrata od željeza ili jake hrastovine i redovno manjih dimenzija radi teže provale, dok drugih otvora nije bilo. Na prvom spratu su bile puškarnice, ili kombinacija prozora i puškarnica. Na ostalim spratovima se živjelo. Kule su imale veoma skućen prostor za življenje, posebno manje kule na seoskim imanjima, pa su se zato pored njih gradili odžaci.⁴¹² Iako je toponim *Kula* vezan za osmanski period, nikako se ne može koristiti isključivo kao pojam iz tog doba. On ravnopravno pripada i srednjovjekovnim toponimima, jer se vrlo često koristi kao sinonim za *dvor*

402 FGU BiH, *Općina Hadžići*, (KO Duranovići, k.č. 633).

403 *Katastral Vermessungs Abtheilung*, Vermessungsjaler, 1882, Kreis Sarajevo, Bezirk Sarajevo, Gemeinde Korča.

404 Vojnogeografski institut Beograd, *Topografska karta 1.25 000*, sekcija Bradina, 1975.

405 A. Handžić, *Opširni popis Bosanskog sandžaka iz 1604*, 100.

406 FGU BiH, *Općina Hadžići*, (KO Budmolići, k.č. 1549, 1550, 1551).

407 FGU BiH, *Općina Hadžići*, (KO Lokve, k.č. 1544, 1546, 1584).

408 FGU BiH, *Općina Hadžići*, (KO Drozgometva, k.č. 2603).

409 I. Čedić, i dr., *Rječnik bosanskog jezika*, Institut za jezik Sarajevo, 2007, 194.

410 FGU BiH, *Općina Hadžići*, (KO Duranovići, k.č. 1194,1200 +).

411 M. Hadžijahić, *Razvoj ekonomskih, političkih i kulturnih centara u općini Hadžići do 1878. god.*, 86.

412 H. Kreševljaković, *Kule i odžaci u Bosni i hercegovini*, 71.

Slika br. 23: Izgled stare Halilbašića kule u Bačevu iz 17. vijeka
H. Kreševljaković, *Kule i Odžaci u BiH*, 74.

Slika br. 24: 'Mezetova kula' u Odžaku kod Turčina.
V. Aladžuz, *Monografija Hadžića*, 2013, 120.

odnosno *vilu*. To ćemo vidjeti na sljedećem primjeru u kojem su ukrštani imenica *kula* i pridjev *kraljevića*.

U selu Beganovi, odmah do lokaliteta Stublovi, nalazi se nekoliko parcela koje nose katastarski naziv *Kula*⁴¹³. Pored njih se nalaze parcele koje nose nazive *Kraljevića bašča* (k.č. 310+) i *Kraljevića štala* (k.č. 312+).

U gornjem (južnom) dijelu sela Žunovnica, sa zapadne strane potoka, kod današnjeg mlina, nalazi se lokalitet koji nosi naziv *Za kulom*.⁴¹⁴ Prema popisu bosanskih spahija iz 1711. godine, u Žunovnici je svoj timar imao spahija Mehmed sa prihodom od 2.300 akči.⁴¹⁵ Početkom 17. vijeka u Žunovnici su posjede imali sinovi Sinan-bega.⁴¹⁶ Možda je kula pripadala nekom od njih, ali treba imati na umu da su se kule gradile i u drugim vremenskim periodima osmanske vlasti za koje mi nemamo odgovarajuće popise, pa će pitanje postojanja kule ostati za sada neriješeno.

Prema usmenom predanju, u Donjim Hadžićima, nalazila se kula poznate sarajevske porodice Morići. To je ustvari bila kuća nešto većih dimenzija od ostalih, bila je na dva sprata, a u avliji je imala potrebne sadržaje. Dvorište kule je bilo ograđeno visokim drvenim tarabama koje su se zadržale zajedno sa kućom

413 FGU BiH, *Općina Hadžići*, (KO Pazarić, k.č.334 i 335).

414 FGU BiH, *Općina Hadžići*, (KO Žunovnica, k.č. 1269, 1268).

415 V. Skarić, *Popis bosanskih spahija 1711. god.*, 37.

416 A. Handžić, *Opširni popis Bosanskog sandžaka iz 1604. god.*, 225.

sve do 70-ih godina prošlog vijeka.⁴¹⁷ Početkom 20. vijeka tu kuću sa posjedom je otkupio Hrnjić Ahmed i izvršio njenu rekonstrukciju.

Na području Hadžića ima još toponima sa narodnim imenom kula. *Kulama* je narod nazivao kuće natprosječnih dimenzija i veličine, koje su, uz to, još i pripadale bogatijim ljudima tog vremena, najvjerovatnije agama, begovima, spahijama i drugim velikodostojnicima. Zidane su, uglavnom, od kamena, dok su ostale kuće zidane čerpićem ili pljeterom.

U Odžaku kod Tarčina nalazi se stara, od kamena zidana kuća, koju mještani po tradiciji zovu *Mezetova kula*. Ona je danas u jako lošem stanju, a po predaji, to je bila kula sa podrumskim prostorijama, jednim spratom i čardacima. Sada joj nedostaje jedan sprat koji je porušen zajedno sa krovim, nakon čega je izvršena nužna sanacija samo krova. Zidana je od kamena zidovima debelim oko pola metra. Porzori su zaštićeni demirima. U podrumu je Mezet spahija držao svog konja, a iz podruma se ulazilo na sprat.⁴¹⁸

U selu Mokrine postoji lokalitet koji se zove *Podkula*.⁴¹⁹ Nalazi se istočno

Slika br. 25: Zemljane cijevi kojima je dovedena voda Na Hasan-begovu kulu u Mokrinama V. Alađuz, juli 2016. godine (sa S. Čolom pronašao, otkopao i zbrinuo)

417 Sakib Rešidović iz D. Hadžića (12.3.2016. god.).

418 V. Alađuz, *Monografija Hadžića*, Hadžići, 2013, 120.

419 FGU BiH, *Općina Hadžići*, (KO Mokrine, k.č. 208,209,220+).

od sela oko 200 metara i pokriva površinu oko 20 dunuma kvalitetne obradive zemlje. Sam naziv upućuje da je iznad tog lokaliteta postojala kula. Iznad *Podkule* je lokalitet Bostan, a iznad Bostana Robovića bašča. Svi navedeni toponimi imaju veze jedan sa drugim. Robovića bašča se više ne vodi u katastarskim mapama pod tim imenom, ali se još u narodu zna za taj naziv, kao i zbog čega ga je dobila. Sada nosi naziv Gornja bašča. Usmeno predanje kaže da je na području Robovića bašče bila kula Hasan-age Robovića, sa desetak dunuma zemlje oko nje. Prema predanju, on je bio sarajevski trgovac ili zanatlija koji je ovdje kupio čifluk i na njemu sagradio kulu.⁴²⁰ Neki stariji mještani se sjećaju ostataka zidova te kule, a i danas se jasno na terenu raspoznaje prostor gdje se nalazila. U gornjem dijelu Robovića bašče su prilikom obrade zemlje iskopavane zemljane cijevi od vodovoda kojim je bila dovedena voda do kule.⁴²¹ Ispod se nalazio Hasan-agin bostan, po čemu taj lokalitet i danas nosi naziv. To je lokalitet sa najkvalitetnijom zemljom u Mokrinama. Vjerujemo da bi arheološka ispitivanja ovog lokaliteta potvrdila navedeno predanje.

Mejdan (Megdan)

Ravni plato na oko 500 metara zračne linije jugoistočno od sela Košćan nosi naziv *Mejdan*. Toponim *Mejdan* je turskog porijekla i označava: *polje, trg, raskršće, vašarište, sajmište kao i bojno polje, pa i sam boj ili borbu*.⁴²² *Mejdan* je ubilježen na katastarskoj mapi iz 1882. godine u KO Drozgometa.⁴²³ Jedan toponim *Mejdan* nalazi se u selu Ušivak.⁴²⁴ Jedan broj parcela nosi naziv *Mejdan*, a drugi *Megdan*. Pored njega, sa sjeverne strane, nalazi se toponim Nišani.

Meteriz

Toponim *Meteriz* se nalazi sjeverno od sela Budmolići sa lijeve strane potoka Petrača.⁴²⁵ Pokriva lokalitet uz sami potok i pruža se do na obližnje brdo koje se uzdiže zapadno od potoka. Pojam *meteriz* je perzijsko-turskog porijekla, a javlja se u oblicima: *metèriz, mitiriz, meterz*, što na bosanskom jeziku znači: 1. Jarak ili šanac, 2. zasjeda ili busija, 3. otvor na krovu kuće namjenjen za odbranu, 4. toponim.⁴²⁶ Pojam *meteriz* koristi i V. Karadžić, u *Srpskom rječniku*, kad piše o teškim puškama *meteriznjačama*. Pojam *meteris*, po njemu, je naziv za šanac-rov za topovsko oruđe.⁴²⁷

Može se zaključiti da je toponim *Meteriz* nastao u vrijeme osmanske vlasti

420 Čolo (Rasim) Smajo, r. 1941. g., iz Mokrina (zabilježio: V. Alađuz, 16.3.2016. god.).

421 Čolo Smajo i Čolo Vejsil iz Mokrina, (zabilježio: V. Alađuz, 6.3.2016. god.).

422 B. Klaić, *Rječnik stranih riječi*, Nakladni zavod MH Zagreb, 1986, 863.

423 *Katastral Vermefungs Abtheilung*, Vermefungsjalder, 1882, Kreis Sarajevo, Bezirk Sarajevo, Gemeinde Drozgometa.

424 FGU BiH, *Općina Hadžići*, (KO D. Hadžići, k.č. 745, 746, 756+).

425 FGU BiH, *Općina Hadžići*, (KO Budmolići, k.č. 1247, 1248, 1221+)

426 P. Skok, *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, JAZU, Zagreb, 1971, 416.

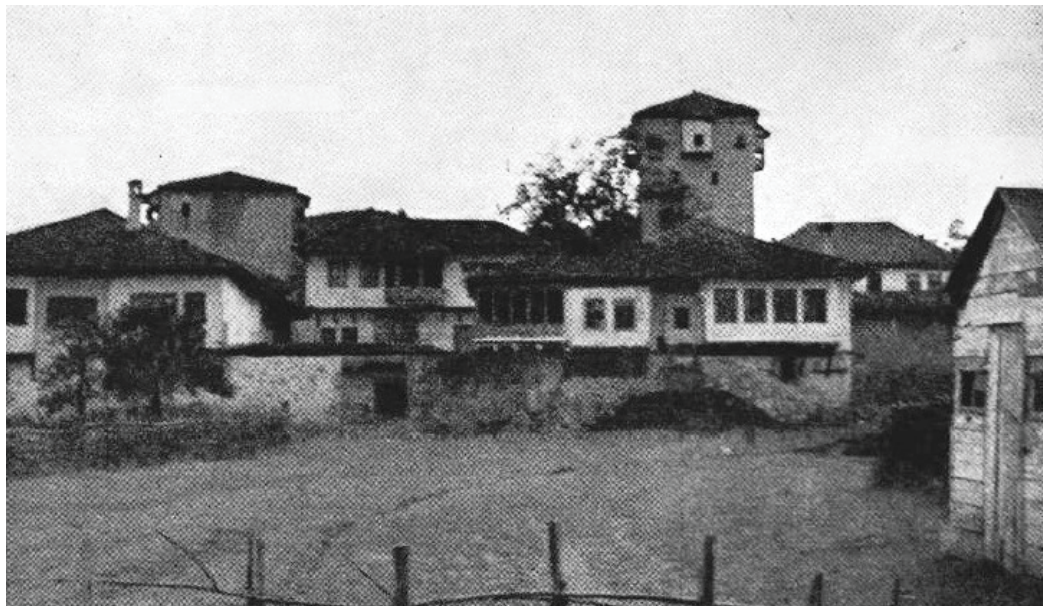
427 www.gunspedia.blogspot.ba, (Τα όπλα της Ελλάδας και των Βαλκανικών γειτόνων της κατά την Οθωμανική περίοδο, pristupljeno 21. juni 2011.)

u BiH, a ima veze, vjerovatno, sa uređenjem borbenih položaja osmanske vojske. Nastanak toponima može imati veze i sa njegovim geografskim položajem, kao i geografskim oblicima zemljišta.

Odžak

Odžak je turska riječ koja označava dvorove krupnije feudalne gospode. Izvorno je značenje riječi (tur.): *odžak* = 1. *ognjište, ložište, dimnjak*, 2. *dvor, kula*, 3. *familija, obitelj, rod, koljeno*, a *odžaklija* je soba koja ima ognjište sa zidanim dimnjakom.⁴²⁸ I danas se za dimnjak koristi riječ *odžak*, a od nje je dobilo naziv i zanatsko zanimanje *odžaćar*. *Odžak* kao građevinsko-stambeni objekat u osmansko doba je predstavljao jedan dio stambeno- odbrambene građevine jedne ugledne porodice. Kule su se dizale uvis, a odžaci su se sterali u širinu. Kula je uvijek građena na više spratova, a odžaci (konaci) su redovito jednospratne zgrade. Osnovica kule je s vrlo malom iznimkom kvadrat, rjeđe pravokutnik, a kod odžaka uvijek pravokutnik. Kule su građene od kamena, a odžaci od kamena, ćerpiča i drveta. Oko kula i odžaka je prostrano dvorište opasano ponegdje visokim zidom. U to se dvorište ulazilo kroz kapiju građenu na svod. U dvorištu je bilo još i drugih zgrada, te bunar, ako inače nije bila voda dovedena vodovodom.⁴²⁹

Na području hadžićke općine imamo tri lokaliteta koja nose naziv *Odžak*. Jedan je ujedno i naziv za selo kod Korče u Tarčinu, drugi u Deovićima (drugi

Slika br. 26: Kula sa odžakom u Ustikolini
H. Kreševljaković, *Kule i odžaci u BiH*, 81.

428 A. Škaljić, *Turcizmi u srpskohrvatskom jeziku*, Sarajevo, 1973, 499.

429 H. Kreševljaković, *Kule i odžaci u BiH*, Naše starine II, Sarajevo, 1954, 71.

naziv za Deoviće na austrougarskim katastarskim i geografskim mapama i kartama), a treći lokalitet je kod Sejdanovića u Pazariću, ili je to drugi naziv za same Sejdanoviće.⁴³⁰ Da bismo bili jasniji, na istoj katastarskoj austrougarskoj je upisan naziv *Odžak* i za Deoviće i za Sejdanoviće. Ranije je bilo poznato da je za Deoviće korišten alternativni naziv *Odžak*. *Odžak* po svom značenju, funkciji i sadržaju predstavlja vremenski i prostorni kontinuitet u odnosu na srednjovjekovne feudalne posjede i vile srednjovjekovne vlastele. Ovdje se sa značajnom sigurnošću može to i tvrditi.

Salavad luka

Salavät je posebna dova kod Muslimana kojom se poziva Božiji blagoslov na posljednjeg Božijeg poslanika Muhameda s.a.v.⁴³¹ Po tome bi ova luka imala naziv blagoslovljena luka. Ovdje je, vjerovatno, kod austrougarskog popisa geografskih pojmova došlo do greške pa je naziv Salavat napisan kao Salavad. Sam pojam salavad nema nikakvo značenje. Ovaj toponim je motiviran plodnošću zemlje zbog čega je ona hvaljena i blagosiljana. Toponim je mogao nastati u vrijeme osmanske vlasti u BiH, jer je taj pojam uvriježen i u turskom jeziku. Salavat luka se nalazi između Donje Bioče i Gornje Bioče.⁴³²

Suradžija

Surudžija (surugdžija) je pratilac, gonič konja, posebno pratilac menzildžija (tatara-poštara).⁴³³ Surudžije su imale zadatak da tjeraju konje da brže idu kako bi tatar i što prije dostavili poštu na odredište. Jedno vrijeme i same surudžije su bili poštar. Naziv je nastao od turske riječi *sürücü*, od inf. *sürmek* = *goniti, tjerati*.⁴³⁴ Toponim *Suradžija* nalazi se sjeverno od sela Korča prema Odžaku. Na austrougarskoj mapi ga je teško tačno pozicionirati zbog njene nepreciznosti. Vjerovatno se radi o mjestu gdje su u osmansko doba živjeli ili imali posjede surudžije, koji su za potrebe osmanske vlasti obavljali poslove goniča

Slika br. 27: Suradžija i tatar na zadatku
M. Ljiljak PTT u BiH, 1878-1918, Svjetlost
Sarajevo, 1981, 54.

430 *Katastral Vermessungs Abtheilung*, Vermessungsjaler, 1882, Kreis Sarajevo, Bezirk Sarajevo, Gemeinde Korča i Pazarić.

431 A. Škaljić, *Turcizmi u srpskohrvatskom jeziku*, Sarajevo, 1973, 545.

432 *Katastral Vermessungs Abtheilung*, Vermessungsjaler, 1882, Kreis Sarajevo, Bezirk Sarajevo, Gemeinde Korča.

433 A. Škaljić, *Turcizmi u srpskohrvatskom jeziku*, Svjetlost, Sarajevo, 1973, 576.

434 A. Škaljić, *Turcizmi u srpskohrvatskom jeziku*, Svjetlost, Sarajevo, 1973, 576.

konja na karavanskim osmanskim putevima. U Jeleču kod Pazarića je bila i menzilhana za izmjenu konja.

Šehitluci

To je toponim koji se javlja kao naziv za stara muslimanska ili turska (osmanska) groblja. Ponekad se javlja kao katastarski naziv, nekad kao narodni, a nekad i jedno i drugo.

Iznad Vrančićkog groblja, sa desne strane puta prema Ormanju, nalazi se staro muslimansko groblje koje nosi naziv *Šehitluci*.⁴³⁵ U narodu to groblje još zovu *Turski nišani*. Groblje je veoma zapušteno, a nišani porušeni i razbacani. Po njihovom obliku i stanju u kakvom se nalaze, reklo bi se da su veoma stari. Malo prije Šehitluka, a preko puta Vrančićkog groblja, nalazi se stari nišan sa plitko urezanim motivom sablje okrenute na dolje, a sa druge suprotne strane nalazi se

*Slika br. 28: Šehidski nišan s početka osmanske vlasti u BiH, Šehitluci, Vrančići. Sa jedne bočne strane je aplicirana plastika kijače, a sa druge mača.
Foto: V. Aladžuz, juli, 2016. godine*

435 FGU BiH, *Općina Hadžići*, (KO Drozgotva, k.č. 2941).

plastika koja izgleda kao štap. Nažalost, neki neodgovorni pojedinac je polomio ovu plastiku, pa je teže raspoznati njen pravi izgled. Ovaj nišan vjerovatno pripada starom groblju, ali ih je u međuvremenu razdvojio naknadno izgrađeni put koji vodi iz Grivića prema Ormanju.

Na lokalitetu Blaca u Grivićima, iznad kuće i imanja Ibrice Čovića, nalazi se staro muslimansko groblje. Vrlo je moguće da datira iz osmanskog doba. Lokalitet se zove *Šehitluci*. Tu se u ranijim vremenima učila kišna dova kada bi nastupile ljetne suše.⁴³⁶ Na jednom mezaru se nalaze nišani vrlo impozantnih dimenzija. Visoki su preko dva metra, a širina i debljina 40 x 30 cm. Na prednjem nišanu se nalazi završetak u obliku turbana, a zadnji slični na šehidski nišan. Na drugom mezaru su nišani nešto niži, široki oko 50 cm, a debeli približno 20 cm. Nemaju ukrasa na sebi. Prilikom popisa stećaka 2015. godine ovi nišani su bili u ispravnom stanju. Danas su u znatnoj mjeri nagnuti na različite strane i prijeti im opasnost od daljeg devastiranja. Ostali nišani su jako devastirani (polomljeni, porušeni i razbacani).

Slika br. 29: 'Šehitluci' u Grivićima
Foto: V. Aladžuz, juli 2016. godine

Vakuf

Vakuf je arapska riječ. Označava muslimansku zadužbinu koja služi islamskim vjerskim, kulturno-prosvjetnim i humanim ciljevima, a označava i muslimansku vjersku imovinu.⁴³⁷ Sada je to imovina Islamske vjerske zajednice u BiH. Jedan toponim *Vakuf* nalazi se istočno (preko puta) od džamije u Kahrimanima

436 Izo Koro iz Grivića, (zabilježio: V. Aladžuz, 5.6.2014. god.).

437 A. Škaljić, *Turcizmi u srpskohrvatskom jeziku*, Svjetlost, Sarajevo, 1973, 637.

(Pazarić) i pokriva površinu od 6.700 m².⁴³⁸ Odmah do nje nalazi se nekoliko parcela koje nose naziv Zahan i Nadzahan sa 6.500 m² zemljišta. Čini se da je ovo nekad bio jedinstven prostor na kome su se nalazili hanovi sa jedne strane, a džamija sa druge strane puta koji je vodio za Ljubovčice. Pojam *vakuf* je nastao od turske riječi *vakif*, odnosno arapske riječi *vaqf*, što znači *zaustaviti ili zadržati*.⁴³⁹ Drugi toponim *Vakuf* nalazi se južno iznad sela Vrančići, pored starog puta za Mejdan.⁴⁴⁰

Vrlo je lahko primijetiti da se u ovoj skupini nalaze toponimi uglavnom osmanske provenijencije. Oni su rezultat dugogodišnje osmanske vlasti u BiH. Nastali su od turskih riječi koje označavaju vlasništvo nad nekretninama, titule i zvanja u osmanskoj vlasti, zatim od termina koji se odnose na vrstu vlasničkih prava i sl. Zabilježili smo samo jedan toponim iz ove skupine koji se odnosi na romsku (cigansku) naciju. Interesantno, ali nismo uspjeli evidentirati nijedan toponim koji pripada drugim etničkim grupama i narodima. Možemo navesti samo nazive ulica koji u sebi sadrže etnička obilježja, a to su: ulica IV crnogorske brigade, koja se danas zove Tinohovska ulica, i ulica XII hercegovačke brigade.

1.6. TOPONIMI MOTIVIRANI IZGLEDOM I GEOMORFOLOGIJOM TLA

Banat

Banat je metaforički naziv za plodno zemljište. Jedan takav toponim javlja se zapadno od Raštelice, u području Medanovca (KO Raštelica, k.č. 1602), a drugi u blizini sela Trzanj (KO Duranovići, k.č. 595, 596, 568+).

Belegije

Belegija je kameni alat koji se još zove i brus, a služi za oštrenje noža, kose, britve i sl. U vrijeme kad je kosa predstavljala jedino sredstvo za košenje trave, belegije su kao sastavni dio kompleta alata zauzimale veoma značajno mjesto. Koševina je imala ratarsko-proizvodnu funkciju, ali su se organizovala i takmičenja u toj disciplini. U nekim krajevima BiH kao što je zapadna Hercegovina i danas se organizuju natjecanja u koševini trave s ciljem očuvanja tradicije naroda tog kraja. Za izradu belegija koristio se poseban kamen, a proizvodnjom su se bavile posebne zanatlije. Toponim *Belegije* označava lokaciju sjeverno od sela Grab kod Tarčina.⁴⁴¹ Toponim je nastao od turske riječi: *beleği* > *bilmek* > *oštriti*.⁴⁴²

438 FGU BiH, *Općina Hadžići*, (KO Pazarić, k.č. 47/1 i 47/3).

439 A. Škaljić, *Turcizmi u srpskohrvatskom jeziku*, Svjetlost, Sarajevo, 1973, 637.

440 FGU BiH, *Općina Hadžići*, (KO Drozgometa, k.č. 2749.).

441 Vojnogeografski institut Beograd, *Topografska karta 1:25 000*, sekcija Tarčin, III-1-3, Beograd, 1975.

442 A. Škaljić, *Turcizmi u srpskohrvatskom jeziku*, Sarajevo, 1973, 134.

Blaca

Blaca je toponim koji se na području Hadžića susreće na samo jednoj lokaciji, a to je područje sela Grivići. To je naziv za prostor koji se proteže od potoka Sajnica, odnosno zaseoka Kore, pa jugoistočno do toponima Brca i Bašče, u dužini od oko 300 metara.⁴⁴³ Na krajnjem jugoistočnom dijelu ovog lokaliteta, ispod Brca, nalazi se jedna barovita uvala urasla u barsko nisko rastinje. Za vrijeme proljetnih i jesenjih kišnih dana, kao i periodu otapanja snijega, stvori se jezerce iz kojeg voda otiče malim kanalom prema Krušu. Inače, lokalitet *Blaca* je pomalo barovit, tako da se obrisi jezerceta mogu vidjeti u toku čitave godine. Vjerovatno otuda i dolazi naziv za ovaj lokalitet. *Ojkonim Blace u hrvatskoj toponimiji načelno označuje 'prirodno nastale akumulacije, u pravilu pliče od jezera, sa znatno većim oscilacijama vode nego što je jezerska', a u obalnoj toponimiji isti naziv najčešće označuje pličak.*⁴⁴⁴ Sličan primjer je selo *Blace* u jugozapadnom dijelu planine Bjelašnice, iznad Konjica, koje je dobilo ime po malom jezeru *Blace*. Takvih ojkonima ima još u BiH, kao i u Hrvatskoj i u Srbiji. Predanje kaže da je potok Čivaševac (danas Sajnica) proticao kroz *Blaca* prema Krušu.⁴⁴⁵

Boca

Toponim *Boca* ili *Boce*, kako ga zove mjesno stanovništvo, prvi put se nalazi evidentiran na katastarskim mapama iz 1882. godine. Pokriva krajnji istočni dio Binježeva, između rijeke Zujevine i željezničke pruge. Na geografskim i topografskim kartama se ovaj toponim ne spominje. U katastarskim mapama se više katastarskih parcela vodi pod ovim imenom.⁴⁴⁶

Diljka

Kod diobe kolektivnog zemljišta vrlo često su parcele dobijale naziv diljka, dionica, podjela, a motivirane su načinom njihovog nastanka.⁴⁴⁷ *Diljka* može biti naziv i za dugu njivu. Na području hadžičke općine ima više ovakvih toponima (Vukovići, k.č. 2115 i 2166, Osenik, k.č. 295/2 i 292/1, Mokrine, k.č. 421/1, 421/2, 422/1, Vrančići, k.č. 2878, Vrbanja, Orahovica, Korča, Budmolići, Bare, itd.).

Glibuša

To je naziv za veći lokalitet kod sela Vrančići.⁴⁴⁸ Sam naziv asocira na baru ili glib, a od toga je najvjerovatnije i nastao ovaj toponim. Geomorfološka struktura tla odgovara ovom nazivu, istina njegov manji dio. Toponim *Glibavica* se nalazi

443 FGU BiH, *Općina Hadžići*, (KO Drozgometa, k.č. 134, 135, 136 +).

444 D. Brozović Rončević, *Nazivi za blatišta i njihovi toponimijski odrazi u hrvatskom jeziku*, Zagreb, 1999, 1–44.

445 Izo Koro, r. 1957. g., iz Grivića, (zabilježio: V. Alađuz 4.11.2015. g.).

446 FGU BiH, *Općina Hadžići*, (KO Binježeva, k.č. 302, 318, 333+).

447 F. Ibrahimpašić, *Srednjovjekovni tragovi u toponomastici zeničkog kraja*, Izdanja Muzeja grada Zenice, 1973, 433.

448 FGU BiH, *Općina Hadžići*, (KO Drozgometa, k.č. 2935, 2936, 2937).

u Barama, jugozapadno od sela Luke kod Tarčina.⁴⁴⁹

Grohoti

Peko puta džamije u Kahrimanima, a iza toponima Vakuf, nalazi se poveći prostor koji nosi naziv *Grohoti*. Ime je nastalo od sveslavenske riječi *grohot*, što znači: 1. *buka, lupa kod padanja, smijeha*, 2. *sitno kamenje*.⁴⁵⁰ Prema D. Vidoviću: *Grôti* < *grot* 'kamenito tlo' < *grohot*.⁴⁵¹ Vjerovatno se za naš lokalitet *Grohoti* može povezati značenje sitnog kamenja, posebno imajući u vidu da se prilikom obrade zemlje nailazi na sitni kamen i šljunak.

Gvozdac (Gvosca)

Prostor površine približno 500 x 200 metara, koji se proteže južno od Carine u Raštelici, pored sela Danići, zapadno od potoka Sirovci, nosi naziv *Gvozdac*. Prema tumačenju P. Skoka, pojam *gvozdac* se koristi kao deminutiv od riječi *gvozd*. *Gvozd* je praslavenska riječ koja znači: 1. *elavus, klinac (drveni), ekser, čavao (od gvozda)*, 2. *ferram, željezo (...)*. *Gvozd* označava i *gustu bukovu šumu*. Kad su drveni klinci zamijenjeni željeznima, *gvozd* je mogao po zakonu sinogdohe dobiti značenje 2, tj. postao je sinonim željezu. Veoma su rašireni toponimi *Gvozd, Gvozdac, Gvoznica, Gvozdansko, Zagvozd* po svim našim krajevima.⁴⁵²

Možda ovaj toponim nema nikakve veze sa rudarstvom i nalazištima željezne rude, ali i u tom kontekstu treba istaći nekoliko činjenica koje ne isključuju i tu mogućnost. U literaturi nije zabilježeno postojanje rudnika limonita na ovom području. Poznato je da se vadila ruda barita i cinabarita na području Velike šume iznad Raštelice. Međutim, V. Skarić u dva svoja istraživačka pohoda 1934. i 1935. godine nije istraživao ovo područje i to je vjerovatno razlog što podataka o nalazištima i rudnicima drugih ruda nema. On je istraživanje proveo na područjima oko Fojnice i Kreševa, sve do gornjeg toka Crne rijeke i padina planine Tmor. Zapisao je da ruda limonita, malahita, barita, azurita ima na širem području oko Kreševa i planine Tmor, te da se u gornjem toku Crne rijeke nalaze ostaci ruda barita i limonita.⁴⁵³ Rude o kojima piše V. Skarić su se na ovim prostorima vadile još od rimskog doba. Područje sa ostacima rudarskih rupa iznad Raštelice nije nikad naučno istraženo i ne može se tvrditi da se na tom području nije vadila i ruda limonita. Ne može se reći ni suprotno, ali u svakom slučaju stanje upućuje na takvu mogućnost. Na austrougaskim katastarskim mapama ovaj lokalitet se zove *Gvozdi*, a na topografskim kartama iz 1975. godine *Gvosca*. Toponim *Gvozdac* nalazimo i oko 500 metara sjeverno od sela Trzanj.⁴⁵⁴ *Ravni gvozd* se nalazi

449 FGU BiH, *Općina Hadžići*, (KO Luke, k.č. 1118, 1119).

450 P. Skok, *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, JAZU, Zagreb, 1971, 623.

451 D. Vidović, *Gradačka toponimija*, Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, Zagreb, 2010, 189.

452 P. Skok, *Etimološki rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, JAZU, Zagreb, 1971, 643.

453 V. Skarić, *Tragovi starog rudarstva u okolici Kreševa i Fojnice*, GZM BiH, 1935, 27.

454 FGU BiH, *Općina Hadžići*, (KODuranovići, k.č. 436, 437, 446+).

između Suhodola i Medvjedica.⁴⁵⁵

Prema drugom tumačenju, P. Skoka, riječ *gvozd* označava šumu, dubravu, goru. Pojam je nastao od njemačke riječi *Quaste* i znači *lišće i grane*, a po tome i šumu kao biljni kolektivitet. Toponimi Gvozd, Gvozdac danas u zapadnom dijelu Hrvatske označavaju bukove šume.⁴⁵⁶

Kašice

Nalazi se zapadno od sela Gornji Zovik pored Vinograda i Katunišća.⁴⁵⁷ Ime je nastalo od riječi kašan što znači blatnjav, prljav.⁴⁵⁸

Lopare

Toponim *Lopare* (*Lopari*) nastao je od slavenske riječi *lopar*, kojom se označava *zapušteno zemljište gdje je prije trsje raslo, uopće pusto zemljište*.⁴⁵⁹ Ovo tumačenje treba uzeti s rezervom kad su u pitanju hadžićki toponimi. Razlog tome je toponim *Lopari* iznad sela Doljani, koji pokriva područje sa vrlo kvalitetnom zemljom. Ovdje su u ranijem vremenu stanovnici Doljana imali svoje ljetne kolibe i štale.⁴⁶⁰ *Lopare* su vrlo zastupljen toponim na svim područjima u BiH. Na području Hadžića smo pronašli samo dva odnosno tri, ako i ovaj u Hadžićima uzmemo kao takav.

Toponimom *Lopari*⁴⁶¹ označava se veliki prostor između sela Doljani i Doljanskih stijena na planini Ormanj.⁴⁶²

Također, jugozapadno od sela Lokve, a iznad rijeke Krupe, pruža se kosa koja nosi naziv *Lopar*.⁴⁶³

U Hadžićima je, na katastarskoj mapi iz 1882. godine, upisan toponim *Lopate*.⁴⁶⁴ Obzirom na vrlo slabu čitljivost na dotrajaloj mapi može se desiti da toponim nosi ime i *Lopare*. Nalaze se ispod Kopišnja, prema rijeci Zujevini.

Luke / Luka

Luka ili *Luke* (u množini) je toponim koji najčešće označava područja sa najkvalitetnijim obradivim zemljištem. Područje gdje se sada nalazi centar grada Hadžići krajem 19. vijeka se zvalo *Luka*, i nije bilo naseljeno.⁴⁶⁵ Na području

455 Vojnogeografski institut Beograd, *Topografska karta 1:25 000*, sekcija Tarčin, III-1-3, 1975.

456 P. Skok, *Etimološki rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, JAZU, Zagreb, 1971, 643.

457 FGU BiH, Općina Hadžići, KO Zovik, k.č. 560+

458 Rječnik hrvatskog ili srpskog jezika, JAZU, Zagreb 1935, knj III, 885.

459 P. Skok, *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, JAZU, Zagreb, 1971, 270–271.

460 Kabulović (Ramiz) Nusret, r. 1962. g., iz Doljana, (zabilježio: V. Alađuz, 10.6.2016.g.).

461 Na katastarskoj mapi iz 1882. godine piše *Lopare*.

462 Vojnogeografski institut Beograd, *Topografska karta 1:25 000*, sekcija Hadžići, III-1-4, 1975.

463 Vojnogeografski institut Beograd, *Topografska karta 1:25 000*, sekcija Hadžići, III-1-4, 1975.

464 *Katastral Vermessungs Abtheilung*, Vermessungsjahr, 1882, Kreis Sarajevo, Bezirk Sarajevo, Gemeinde Hadžići.

465 *Katastral Vermessungs Abtheilung*, Vermessungsjahr, 1882, Sarajevo, Gemeinde Hadžići

općine Hadžići veliki broj sela u svom području ima ovaj toponim. (Luka u Ušivku, Luka u Mokrinama, Luka u Tarčinu itd.) Vrlo često javlja se i kao ojkonim, a na hadžićkom području samo jednom (selo *Luke* kod Tarčina).

Mlakve

Toponim Mlakva se nalazi sjeverno od sela Osenik i sela Luke prema Maloj Pandurici. Zahvata šumovito područje između Aleksića i Prekodojnice. Na području Mlakvi izvire i kroz nju protiče potok koji se spušta u selo Luke. Na potoku su se, nekad, nalazili mlinovi / vodenice, kojih danas više nema. Na području *Mlakvi* ima više izvorišta od kojih nastaju manji potoci, a neka izvorišta su kaptirana za napajanje okolnih sela. Toponim Mlakva predstavlja jezički raritet, jer je nastao od staroslavenskog neodređenog pojma *mlaka* > *mlākva* - *voda ili bara koja se zimi ne smrzava, lokva, mjesto odakle pišti voda, vlažan teren*.⁴⁶⁶ U jeziku ovog kraja zadržao se termin mlakva odnosno mlava koji označava mjesta na kojima se zadržava voda.

Mrkote

Brdo koje se nalazi između sela Bare i Vrančići nosi naziv *Mrkote*.⁴⁶⁷ Vjerojatno je naziv dobilo po boji zemlje, odnosno od opisnog pridjeva *mrko*, što znači *crno*.

Mrtvanje

Mrtvanje su bile katunsko stočarsko naselje (mahala) na Bjelašnici. Smješteno je u podnožju Hranisave, sa njene južne strane. Nekad je mahala brojala 17 koliba (katuna) u vlasništvu domaćina iz podbjelašničkih sela pazaričkog područja. Uz katune su bile štale i torovi. Ljeti bi se izgonila stoka na Bjelašnicu radi ispaše, a ovdje bi se vraćala na konak. Stoka bi se napajala na obližnjoj lokvi, a kad ona presuši, na Lokavskom jezeru. U mahali se nalaze dva izvora pitke vode. Na jednom je sagrađena kapitaža, česma i korito.⁴⁶⁸ Vjerojatno je mahala *Mrtvanje* ime dobila po tome što je ovdje život trajao od početka juna do kraja augusta mjeseca, dok preostali dio godine u njoj nije bilo života. Ovdje se nalazi veoma malo obradivog zemljišta za agrarnu proizvodnju. I danas mještani podbjelašničkih sela ovdje izgone stoku na ljetnu ispašu, istina u znatno manjem broju. Sada je ovdje izgrađeno vikend-naselje zbog čega su *Mrtvanje* izgubile svoju autohtonost.

Paločak (Palučak)

Toponim se javlja u nekoliko varijacija (*Palačak, Paločak, Palučak, Palč*) u zavisnosti od prilagodbe izgovoru mjesnog stanovništva. Toponim je slavenskog porijekla, a nastao je od riječi *palačaf* što znači 'barovita podvodna zeml-

466 P. Skok, *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, JAZU, Zagreb, 1971, 440.

467 Vojnogeografski institut Beograd, *Topografska karta 1:25 000*, sekcija Hadžići, 1975.

468 J. Popović, *Ljetni stanovi (mahale) na planini Bjelašnici*, GZM BiH, 1932, 64.

ja'⁴⁶⁹ Na području hadžičke općine javlja se na više mjesta, i to, kao po nekom pravilu, samo jednom na određenom širem području. Palčočak se nalazi u Grivićima pored potoka Čivaševac (KO Drozgometva, k.č. 149); u Hadžićima preko puta željezničke stanice Hadžići prema Tinovu brdu (KO Hadžići, k.č. 1723); u Dupovcima se nalazi sa desne strane rijeke Zujevine (KO Hadžići, k.č. 1271); u Gradcu na samom ulazu u selo iz pravca Hadžića, pored rijeke Zujevina (KO Zovik, k.č. 160); u Pazariću, preko puta Tolana (KO Pazarić, k.č. 11); Paločak se zove i ada na potoku Kradenik, iznad sela Lihovci (KO Pazarić, k.č. 2036, 2037, 2038); Paločak se nalazi i ispod Kapuće u Lučanskom polju, sa obje strane potoka (KO Luke, k.č. 1405, 1404); sjeverno od Gornje Bioče sa zapadne strane potoka (KO Budmolići, k.č. 800, 803, 804); uz potok Bioča, između Bioče i Mehine luke, sa lijeve strane potoka (KO Budmolići, 1624, 1625), te u selu Odžak kod Tarčina (KO Korča, k.č. 972, 973).

Rodovišće

Smješteno između Gornje i Donje Bioče sa desne strane potoka Bioča.⁴⁷⁰ Toponim bi mogao imati veze sa dobrim rodnom poljoprivrednih usjeva zasijanih na tom zemljištu.

Rudna kosa

Moglo bi se reći da ovaj naziv spada u oronime, ali ćemo ga obraditi na ovom mjestu zbog drugih toponima vezenih za njega. Naziv ovog oronima ima veze sa imenicom *ruida*, koja u ovom slučaju bi trebala označavati mjesto gdje se vadila, ili nalazila, neka ruda. S tim u vezi ćemo navesti da se ispod Rudne kose nalazi toponim *Rupe*. On bi trebao označavati mjesto gdje su se nalazile, ili se još uvijek nalaze rupe, iz kojih se vadila ruda. I *Rudna kosa* i *Rupe* se nalaze sa lijeve strane Mrkajinog (Previlskog) potoka na padinama Tmora, a iznad sela Opute kod Tarčina.⁴⁷¹

Slatina

Ovaj toponim se vrlo često susreće na područjima koje su naselili stari Slaveni. Češće ga ima na hrvatskom primorju i u Hrvatskoj uopće. Uporište za pojašnjenje ovog toponima nalazi se u njemačkoj riječi *Salz*, ili ruskoj *sólotb* koje označavaju *močvaru*.⁴⁷² *Slatinu* kao pojam možemo naći i u turskom jeziku (tuz = sol + batakligi = močvara / tuz batagi) ili u engleskom jeziku (salt = sol + marsh = močvara).

Toponim *Slatina*, jedini na području hadžičke općine, označava dolinu uz

469 P. Skok, *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, JAZU, Zagreb, 1971, 590.

470 *Katastral Vermessungs Abtheilung*, Vermessungsjahr, 1882, Kreis Sarajevo, Bezirk Sarajevo, Gemeinde Korča.

471 *Katastral Vermessungs Abtheilung*, Vermessungsjahr, 1882, Kreis Sarajevo, Bezirk Sarajevo, Gemeinde Korča.

472 P. Skok, *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, JAZU, Zagreb, 1971, 303.

istoimeni potok, koja se nalazi oko 500 metara jugozapadno od Gornjeg Zovika.⁴⁷³ Primjena ranije navedenog tumačenja pojma *slatina*, na ovaj toponim je upitna. Da li je ovo područje zbog samog potoka i vlage koja se širila oko njega, dobilo naziv Slatina, ne može se sa sigurnošću tvrditi.

Soce

Stotinjak metara prije *Dvora*, idući iz pravca Lokava prema Pratači, sa lijeve strane puta u dužinu oko 300 metara, pruža se lokalitet od približno 30 dunuma zemljišta koji se katastarski zove *Soce i Seoce*.⁴⁷⁴ Ovi toponimi predstavljaju jezički raritet ovog područja, koji je nastao od staroslavenskog pojma *seljn* = *njiva, polje*. Njen deminutiv *s(e)oce* se odnosi na malu njivu.⁴⁷⁵ Lokalitet koji obilježava toponim *Soce/Seoce* pokriva površinu oko 20 dunuma sa gornje strane puta, dok se sa donje strane puta nalazi nekoliko manjih livada sa ovim nazivom. Po svemu sudeći, da se navedeno pojašnjenje nastanka i značenja toponima može primjeniti na lokavska *Soca/Seoca*.

Sopot

Toponim *Sopot* je izveden iz korijena riječi *sop*, a ima daleku vezu sa oblikom *slp*, iz čega nastaje današnja riječ *slap*, s tim da *sop* ima daleko jaču onomatopejsku crtu. *Sopot* označava mjesto koje ima vodu, *slap*.⁴⁷⁶ Tu riječ su ukorijenili Slaveni pri dolasku na ove prostore. Toponim *Sopot* u selu Mokrine nalazi se na području gdje na više mjesta izvire voda.⁴⁷⁷ Nedaleko od njega se nalazi lokalitet *Korita*, što asocira na postojanje korita za vodu, u prošlosti, na tom području.

Drugi toponim *Sopot* nalazi se oko 500 metara zapadno od sela Ljubovčići.⁴⁷⁸ Na ovom mjestu se nalazi nekoliko manjih izvora pitke vode. Izvorište nosi naziv Vrela.⁴⁷⁹ Ulijevaju se u Ljubovača potok.

Suhodol

Toponim *Suhodol* (*Suvodol, Suhi do*) nalazi se oko 2,5 km sjeverno od naselja Tarčin. Naziv je dobio od riječi *do* ili *dol*, što ovo područje i jeste, ili bolje reći sutjeska između brda Ravni gvozd sa istoka i Mladeni sa zapada. Pridjev *suhi* dobio je po tome što na samom početku ove doline ponire potočić Jažve, koji izvire 500 metara sjeverno, ispod objekata u *Suhodolu*. Prostor između mjesta poniranja i ponovnog izviranja potoka naziva se *Suhi do* (*Suhodo*), što ima svoje

473 FGU BiH, *Općina Hadžići*, (KO Zovik, k.č. 805, 806, 779. +).

474 FGU BiH, *Općina Hadžići*, (KO Lokve, k.č. 1465, 1466, 1469+).

475 F. Šantić, *Ime je znak*, Bošnjaci.net, Beograd, 2012, 267.

476 Boris Krizmanić, <http://www.pregrada.info/list/skica-za-toponimiju-pregrade-i-okolice/>, 7.2.2016.

477 FGU BiH, *Općina Hadžići*, (KO Mokrine, k.č. 482. i 484).

478 *Katastral Vermessungs Abtheilung*, Vermessungsjaler, 1882, Kreis Sarajevo, Bezirk Sarajevo, Gemeinde Pazarić

479 Vojnogeografski institut Beograd, *Topografska karta 1:25 000*, sekcija Hadžići, III-1-4, 1975

logičko objašnjenje. Mjesto gdje potočić ponire i zove se Ponor, a u vrijeme proljetnih kiša i otapanja snijega ovdje se ponekad stvori jezero. *Suhodol* je poznat po tome što se ovdje za vrijeme socijalističke Jugoslavije nalazila *Bolnica za plućne bolesti*. Kažu da je ovo područje pored Velikog polja na Igmanu najbogatije ozonom u BiH. U toku odbrambeno-oslobodilačkog rata 1992–1995. godine ovdje se nalazila *Ratna bolnica Armije RBiH*. Sada se ovdje nalazi *Centar za obuku policije BiH*.

Tinjak

Toponim *Tinjak* može imati više značenja. Njegov nastanak može se vezati za dvije riječi koje mogu biti u korijenu toponima. Prema tumačenju P. Skoka, *tinjati* znači slabo gorjeti, prestajati gorjeti, (subjekt vatra).⁴⁸⁰ Isto tako, od riječi *tinja* (Kosmet, bug.), što znači *múlj*. Nalazi se još u staroslav. i rus. jeziku *tina*, u ukr. *tyna*, što znači *močvara*. Pridjev *tinjav* znači *mutan*.⁴⁸¹

Na području Hadžića nalazimo tri ovakva toponima. Jedan označava brdo koje se nalazi između Žunovnice i Kasatića. Brdo se uzdiže sjeverno iznad izvora potoka Žunovnica.⁴⁸² Možda je ovo brdo nekada gorjelo, tinjalo nakon paljevine, pa po tome dobilo naziv. Za isti lokalitet koristi se katastarski naziv Počivala, kako se zove i potok koji izvire u Kasatićima. (v. *Počivala*).

Drugi toponim pokriva preko 20 dunuma zemljišta, a nalazi se sjeverozapadno od škole u Lokvama, između starog i novog puta za Lokve.⁴⁸³ Treći se nalazi zapadno od Deovića. Za ovaj toponim je primjenjivo tumačenje nastanka od riječi *tinja* = *blato*, *močvara*, jer ovuda protiče mali potok. Vjerovatno je, dok se koristio stari put za Lokve, voda tekla kroz ove njive bez posebnog kanala te tako pravila vlažno tlo.

Na lokalitetu *Tinjak* u Lokvama nalazi se istoimena nekropola stećaka na kojoj su zadnjim popisom evidentirana četiri stećka.⁴⁸⁴

Tuhelj

Toponim *Tuhelj* označava područje koje ima dosta vlage, a nastao je od riječi *tuhljiv*, što znači *vlažan*. Apstraktum na *-ina* je *tuhlina*, a znači *vlaga*, a *tyhtelnõ* je izraz za *miris po vlazi*.⁴⁸⁵ Lokalitet Tuhelj kod Tarčina, u potpunosti odgovara značenju njegovog imena.

480 P. Skok, *Etimologijski rječnik*, 471–472.

481 P. Skok, *Etimologijski rječnik*, 471–472.

482 Vojnogeografski institut Beograd, *Topografska karta 1:25 000*, sekcija Hadžići, 1-III-4, 1975.

483 FGU BiH, *Općina Hadžići*, (KO Lokve, k.č. 7–19).

484 E. Bujak i drugi, *Izveštaj o popisu stećaka na području Hadžića 2015*, Nekropola Tinjak Lokve, 2.

485 P. Skok, *Etimologijski rječnik*, 520.

Vonjavke

U sjeverozapadnom dijelu Lokavskog polja nalaze se Vonjavke.⁴⁸⁶ Opisao ih je i E. Čolaković u poznatom romanu „Lokljani“. I tada, 1935. godine, su se zvale Vonjavke. Opisane su kao veoma plodno zemljište puno vlage.⁴⁸⁷ *Vonj je miris, težak ustajao i neugodan miris, zadah. Vonjavka je biljka koja ima jak miris, vrsta drače, titrica, lipica.*⁴⁸⁸

U ovoj skupini toponima izdvojili smo samo one koji, na neki način, nisu općepoznati, kao što su: Paločak, Slatina, Blaca, Diljka, Lopare, Sopot, Tinjak, Tuhelj i dr. Sve duge toponime sa općepoznatim značenjem smo ostavili na popisu toponima koji je sastavni dio ovog djela. Toponimi iz ove grupe su među najbrojnijim na području Hadžića.

1.7. TOPONIMI INSPIRIRANI GEOGRAFSKIM OZNAKAMA I OBLICIMA TLA

Brdo

To je toponim odnosno oronim koji, motiviran geografskim oblicima zemljišta, označava uzvišenja do 1.000 metara nadmorske visine. *Brdo* je geografski termin za brijeg, brežuljak.⁴⁸⁹ Ovakvih toponima ima više na području hadžićke općine. Javlja se i kao ojkonom, kao što je slučaj u zaseoku Buturovići kod Drozgomatve. *Brdo* je čest toponim koji označava mjesta gdje su se nalazile ili se nalaze nekropole stećaka. Takav je slučaj u Češću kod Tarčina. Na lokalitetu *Brdo* nalazi se nekropola stećaka na kojoj je prema zadnjem popisu evidentirano: dva sljemenjaka, jedan visoki sanduk i 11 sanduka.⁴⁹⁰ Toponim *Brdo* nalazimo u Mokrinama, zatim *Brdo* između Kovačevca i Gladnog polja, *Brdo* ispod Trzna, *Brdo* kod Tarčina, *Brdo Garovci* itd.

Čelopek

Toponim Čelopek je nastao od staroslavenske imenice čelo koja se odnosi na gornji dio lica – glave. Od nje su nastale mnoge izvedenice i sve one, u principu, označavaju nešto što je prvo, čelno, značajno, istureno ispred nečega itd. (čelnik, pročelnik, načelnik, čelovođa, čelo predmeta i stvari, čelo objekata, čelo geografskih oblika i sl.). Tako je nastao i pojam čelopek.⁴⁹¹ Prema A. Isakoviću čelopek je drugi naziv za žegu odnosno *zvizdan*.⁴⁹² Čelo + pek (od peći) = čelopek.

486 FGU BiH, Općina Hadžići, (KO Lokve, k.č. 822 +)

487 E. Čolaković, *Lokljani*, Islamska zajednica Zagreb, Zagreb, 1991, 86-100.

488 I. Čedić, i dr., *Rječnik bosanskog jezika*, Institut za jezik Sarajevo, 2007, 1228.

489 P. Skok, *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, JAZU, Zagreb, 1971, 204–205.

490 E. Bujak i drugi, *Izveštaj o popisu stećaka na području općine Hadžići 2015*, Nekropola Brdo, 2.

491 P. Skok, *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, JAZU, Zagreb, 1971, 305.

492 A. Isaković, *Rječnik bosanskog jezika*, Bosanska knjiga, Sarajevo, 1995, 41.

Naši toponimi Čelopek označavaju, upravo, lokalitete koji odgovaraju i jednom i drugom opisu, jer, zapravo, oni su međusobno uslovljeni. Jedan se nalazi u sjevernom dijelu Miševića iznad Gladnog polja⁴⁹³, a drugi u Drozgometvi iznad Društvenog doma.⁴⁹⁴

Hendek

To je Balkanski turcizam arapskog porijekla (ar. *handag* > perz. *händäk* > tur. *hendek*. To je sinonim za: *jarak*, *šanac*, *jaruga*, *rov*, *provalija*.⁴⁹⁵ Toponim Hendek se nalazi u Sejdanovićima kod Pazarića.

Jazovi ili Jazove

To je naziv za lokalitet oko rijeke Zujevine, između Hadžića i Donjih Hadžića te na području današnjeg sela Dupovci sa lijeve strane rijeke Zujevine. Spominju se na katastarskoj mapi iz 1882. godine, kada na ovom području nije bilo urbanih objekata.⁴⁹⁶ Danas takav naziv ne postoji. *Jazovi* se spominju u i Isa-begovoj vakufnami iz 1455.g. kao jedan od orijentira kod pozicioniranja kupljenih posjeda i mlina od porodice Kasatić.⁴⁹⁷ Naziv je dobijen od: *sveslavenskog i praslavenskog termina kojim se označava primitivna drenaža, kanal za odvođenje vode kroz branu za mlinove*.⁴⁹⁸ To je područje u kojem su se odvajali jazovi (kanali, jarkovi) od rijeke Zujevine, kojima je voda odvođena na mlinove na području današnjih Dupovaca, Garovaca i D. Hadžića.

Lazine

Prema D. Vidoviću *lazina* je *iskrčeno zemljište (krčevina)*, a *laza* je prolaz kroz koji ulaze ovce u obor.⁴⁹⁹ Prema tumačenju F. Ibrahimpašića, *laz* odnosno *loz* označava šumu, jer *Banloz* je toponim koji označava banovu šumu.⁵⁰⁰ V. Skračić, takođe, navodi da riječ *laz* može značiti *prolaz* ali i *obrađivi teren*.⁵⁰¹ Koristeći apelativ *laz* nastale su izvedenice *Zalazje*, *Laze*, *Lazine*, *Uzlazje* itd. Analizirajući geografski položaj navedenih toponima na hadžićkom području, te vrstu i oblik zemljišta koje oni pokrivaju, moglo bi se reći da su navedena tumačenja značenja

493 Vojnogeografski institut Beograd, *Topografska karta 1.25 000*, 1975., sekcija Hadžići, III-1-4.

494 FGU BiH, *Općina Hadžići*, (KO Drozgometva, k.č. 2331)

495 P. Skok, *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, JAZU, Zagreb, 1971, 664.

496 *Katastral Vermessungs Abtheilung*, Vermessungsjahr, 1882, Kreis Sarajevo, Bezirk Sarajevo, Gemeinde Hadžići

497 H. Šabanović, *Dvije najstarije vakufname u Bosni*, 1952, 21–22.

498 P. Skok, *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, JAZU, Zagreb, 1971, 763.

499 D. Vidović, *Gradačka toponimija*, Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, Zagreb, 2010, 197.

500 F. Ibrahimpašić, *Srednjovjekovni tragovi u toponomastici zeničkog kraja*, Izdanja Muzeja grada Zenice, 1973, 435.

501 V. Skračić, A. Jurić: Krški leksik zadarske regije, *Geoadria Zadar*, Vol. 9 No. 2 165, Zadar, 2004.

toponima primjenjiva i na njih.

Lokaliteti sa ovim kovanicama sreću se širom općine Hadžići (Vrančići, Lihovci, Tarčin, Orahovica, Osenik J-Z od Bastahe, Ragalj, Ušivak (Široki laz), Selimovići (Drozgometva), istočno od rijeke Krupe prema Lokvama, zapadno od Ljubovčića, itd.

U Mokrinama se jedan zaselak zove Laze. Predanje kaže da je početkom 19. vijeka, izvjesni Mulaga iz Sarajeva imao svoje posjede - čiftove pored rijeke Lepenice oko 500 metara zapadno od sela Mokrine. To je područje današnjeg toponima Luka.⁵⁰² Preljepi predjeli ovog kraja su Mulagu privukli pa se naselio nešto južnije od navedenih posjeda, odakle je imao bolji pogled niz lepeničku dolinu. To mjesto je dobilo ime Laze, kako se i danas zove. Ime je dobilo, vjerovatno, po tome što je Mulaga proširivao svoje posjede i stvarao obradivo zemljište oko porodičnog objekta – kule krčenjem šume i šikare.⁵⁰³ Tome u prilog ide i činjenica da se na austrougarskim kartama toponimom *Laze* označava prostor današnjih *Zagaja* kod sela *Laze*, kao i prostor sjeverozapadno od sela prema Koridoru Vc.⁵⁰⁴

Ledenica

Toponim *Ledenica* označava mjesto gdje se nalazi pećina, odnosno kraška jama, u kojoj se u toku čitave godine zadržava led. Usmeno predanje govori da su, nakon izgradnje željezničke pruge Sarajevo – Mostar, ovdje, u toku ljeta, dolazili sarajevski slastičari da vade led i nose ga u slastičarne u Sarajevo. Dolazili bi vozom iz Sarajeva, a od Tarčina do *Ledenice* konjima. Na konjima bi u noćnim satima, kad je znatno hladnije, dopremili led u Tarčin na željezničku stanicu, a odatle vozom u Sarajevo.⁵⁰⁵ *Ledenica* se nalazi jedan kilometar sjeverozapadno od katunskog naselja Opančak na Bjelašnici.⁵⁰⁶

Mrča jama

Mrča jama se nalazi 500 metara zapadno od sela Dragovići. Jama je promjera preko 10 metara, a dubina joj nije utvrđena. U njoj se nalazi voda. Predanje govori da su se u nju nekad davno prevrnula kola sa konjskom zapregom i potonula bez traga. Nekad je oko nje bilo čisto od rastinja, a nalazilo se samo zasađeno voće. Djeci je bilo strogo zabranjeno da se ovdje igraju i zabavljaju. Sada je jama obrasla šumskim rastinjem i većim drvećem.⁵⁰⁷ Ime je dobila po tome što se pogledom u jamu vidi samo velika crna rupa. Porijeklo toponima je od riječi *mrk* > *crn*, *crna* > *mrka* – *mrča*, *mrčja*. Prema drugom predanju, pored velike jame ovdje se nalazilo i nekoliko manjih jama, koje su nastale nešto kasnije zbog propadanja tla.

502 FGU BiH, Općina Hadžići, (KO Mokrine, k.č.320, 321, 322.)

503 Mulagić Elvedin, r. 1971.g. iz s. Mokrine

504 *Katastral Vermessungs Abtheilung*, Vermessungsjahr, 1882, Kreis Sarajevo, Bezirk Sarajevo, Gemeinde Kulieš.

505 Halid Maslo iz Budmolića, (zabilježio V. Alađuz, juli 2016. g.).

506 Vojnogeografski institut Beograd, *Topografska karta 1:25 000*, sekcija Bradina, 1975.

507 Munevera Beganović iz Pazarića, rođena u Dragovićima, (zabilježio V. Alađuz, 6.7.2016. g.).

Jedna takva se i danas nalazi u neposrednoj blizini velike jame. Velika *Mrča jama* je danas napunjena smećem, a voda u jami se više ne vidi. Po predanju, ne zna se kada je nastala velika *Mrča jama*, dok su ove manje kasnije nastajale i zatrpane su.⁵⁰⁸

Obadine

Toponim je ime dobio od riječi: “obad, gen. *-āda*, na *-ica obadica = muha bādalj (v.)*, *štrkalj, štrk*. Augmentativna *-ina obadina*. Denominal na *-ati obadati se, -am = bježati od obada*.”⁵⁰⁹ *Obadine* se nalaze između Suhodola i sela Luke kod Tarčina. Ovaj toponim označava obradivo zemljište na kome je Zemljoradnička zadruga *Tarčin* uzgajala žitarice. Na katastarskoj mapi iz 1882. godine na ovom mjestu se javlja toponim *Badine*. Po tome bi nastanak riječi i njeno značenje trebalo tražiti u riječi: “*Bād < bad* što označava *uzvišeni obradivi teren*.”⁵¹⁰ Predmetne *Obadine* upravo predstavljaju uzvišeni teren sa obradivim zemljištem. Desetina-ma godina Zemljoradnička zaruga Tarčin ovdje uzgaja žitarice.

Oštrik

Sjeverno od sela Drozgotetva u pravcu Lepenice nalazi se brdo Oštrik. On svojom visinom i oblikom dominira cijelim prostorom te pruža širok pogled na lepeničku kotlinu sa jedne i hadžićku kotlinu sa druge strane. Njegovo ime je odraz oblika brda. Oštrik je vrlo interesantno arheološko nalazište koje je otkrio P. Anđelić polovicom 20. vijeka. On predstavlja veliko prahistorijsko gradinsko naselje, jedno od najvećih u Bosni i Hercegovini.⁵¹¹ *Gradina* je elipsoidnog oblika čija je duža strana oko 500 m, a kraća oko 200 metara. *Gradinu* okružuje slabo pristupačan teren sa tri strane, dok je sa istoka iz pravca Batalova brda pristup nešto bolji. *Ostaci arhitekture su: bolje ili slabije očuvani dijelovi bedema u obliku terasa, te snažan vještački usjek sa tzv. 'limitnim tumulom', koji štiti prilaz gradini sa sje-*

Slika br.30: Fragmenti zemljanog posuda nađenog na gradini Oštrik
Foto: V. Aladžuz, juni, 2015. godine

508 Haris Turčinović, r. 1989. g., prenosi od djeda Šaćira, r. 1909. g., a on od svog amidže Osmana, r. 1851. g., (zabilježio: V. Aladžuz, 7.7.2016. god.).

509 P. Skok, *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, JAZU, Zagreb, 1971, 534.

510 D. Vidović, *Gradačka toponimija*, Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, Zagreb, 2010, 184.

511 P. Anđelić, *Arheološka ispitivanja*, Zbornik Lepenica, Naučno društvo BiH, 1963, 158.

verne strane. Svuda po gradini i njezinim padinama, sve do prevoja, nailazimo na ulomke zemljanog posuđa. Neki primjerci keramičkih proizvoda pokazuju karakteristike srednjeg brončanog doba. Ipak velika većina posuđa pripada tzv. gradinskoj keramici starijeg željeznog doba.⁵¹² Na ovoj lokaciji se i danas mogu pronaći ostaci zemljanog posuđa koje je izbilo na površinu prilikom kopanja rovova i tranšeja na prvoj liniji odbrane u proteklom ratu.⁵¹³

Plane

Oronim Plane nalazi se pri samom vrhu planine Ormanj.⁵¹⁴ Plana je stari naziv za gredu koja ide po zidu ispod krova kuće.⁵¹⁵ Položaj oronima Plane odgovara njegovom značenju. Pokriva prostor koji se pruža ispod vrha Ormanja.⁵¹⁶

Skladovi

Toponim skladovi nalazi se preko puta TRZ Hadžići prema Dupovcima.⁵¹⁷ Skladovi se nalaze i u Lučkom polju kod Tarčina pored magistralnog puta.⁵¹⁸ *Sklad je sloga. Skladovi predstavljaju ravnomjerno raspoređene određene elemente.*⁵¹⁹ U ovom slučaju se radi, vjerovatno o skladno ili ravnomjerno podjeljenim posjedima prilikom neke diobe, ili pak o nekom skladnom i harmoničnom životu na ovom području. Toponim Skladovi nalazimo još i u Smuckoj, Garovcima i Tarčinu. Toponim *Sklade*, koji, vjerovatno ima isto značenje i motivaciju njegovog nastanka, nalazi se na Trznu kod Žunovnice.

Spila

Prema P. Skoku *Spila* je drugi naziv za pećinu, stijenu ili jamu, a vrlo često se javlja i kao toponim. On navodi toponim Špila kod Risana u Hrvatskom primorju, koja označava lokalitet ruševina ispod *Gradine*.⁵²⁰ Naš toponim *Spila* nalazi se odmah uz nekropolu stećaka *Bastahe* na Oseniku, sa njegove jugozapadne strane.⁵²¹ Na ovom području ne postoji nikakva pećina, uvala, a ni stijena. Ako ovaj toponim može značiti i *ruševina ispod gradine* onda bi se na ovom području trebali tražiti ostaci ruševine malog *Jelen-grada* kojeg spominje I. Bojanovski.⁵²²

512 P. Anđelić, *Arheološka ispitivanja*, Zbornik Lepenica, Naučno društvo BiH, 1963, 158.

513 Primjerci komada zemljanog posuđa sa ove gradine nalaze se u prostoriji Komisije za istraživanje i dokumentovanje kulturno-historijskog naslijeđa Općine Hadžići u Hadžićima.

514 *Katastral Vermessungs Abtheilung*, Vermessungsjahr, 1882, Kreis Sarajevo, Bezirk Sarajevo, Gemeinde Hadžići.

515 P. Skok, *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, JAZU, Zagreb, 1971, 675.

516 Vojnogeografski institut Beograd, *Topografska karta 1:25 000*, sekcija Hadžići, III-1-4, 1975.

517 FGUBiH, *Općina Hadžići*, (KO Hadžići, k.č. 1165)

518 Općina Hadžići, Služba za katastar, *Katastarski plan za Osenik*.

519 I. Čedić, i dr., *Rječnik bosanskog jezika*, Institut za jezik Sarajevo, 2007, 1037.

520 P. Skok, *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, JAZU, Zagreb, 1971, 311.

521 FGUBiH, Općina Hadžići, (KO Osenik k.č.517, 518, 519)

522 I. Bojanovski, *Prilozi za topografiju rimskih i predrimskih komunikacija i naselja u rimskoj provinciji Dalmacija*, Godišnjak ANUBiH, Sarajevo, 1978, 104, fusnota 135.

Tinovo brdo

Toponim je nastao od praslavenske riječi *tynb (tin)*, što znači *pregrada, prijeboj*.⁵²³ *Tinovo brdo* je tromeda između naselja Hadžići, Kasatići i Lokve (tt 828).⁵²⁴ Vjerovatno je po tome i dobilo ime. U današnjim katastarskim mapama ovo područje nosi naziv *Brezovača*. Ispod vrha *Tinova brda* prema Hadžićima nalaze se toponimi: Borak, Jelovik i Krčevina.

Tulek

Tulek je čovjek malog rasta - čovječuljak.⁵²⁵ Po tome je nastao i ovaj toponim. Toponim se nalazi u samom selu Vrančići, uz desnu obalu potoka.⁵²⁶

Vilodor

Toponim *Vilodor* je naziv za pećinu koja se nalazi kod Trojana iznad sela Doljani. U pećinu se jedva moglo kroz manli otvor iza kojeg se, nekoliko metara od ulaza, nalazi poveća prostorija. Njene dimenzije su otprilike oko 4 metra dužine, dva širine i oko dva metra visine. U ovoj prostoriji se nalazi jedan veliki vertikalni crni kamen, koji po svemu odudara od svog okruženja. Ali, dalje od ove prostorije nije, do sada, niko išao.⁵²⁷ Ova pećina nije zabilježena ni na jednoj karti zbog čega, vjerovatno, nije bila predmet interesovanja speleologa.

Nastanak i značenje ovog toponima nije poznat stanovnicima najbližih Doljana. Pretpostavlja se da naziv ima veze sa vilama koje su tu živjele.⁵²⁸ Moguće da ime datira iz vremena austrougarske vlasti u BiH, kada su na širem prostoru Bosne arheološka i druga istraživanja vršili naučnici iz različitih krajeva svijeta a, vjerovatno, i iz Engleske. Naziv je mogao nastati kao kombinacija narodnog vjerovanja u vile i engleske riječi *door* koja označi vrata po čemu bi *Vilodor* značio što i *vilina vrata*. Nastanak i značenje ovog toponima nije poznat stanovnicima, najbližih, Doljana. Pretpostavlja se da naziv ima veze sa dobrim vilama koje su ovdje živjele.⁵²⁹ Možda se toponim *Vilodor* nekada izgovarao i pisao kao *Vilod(v) or*, pa je vremenom izgubio slovo ili glas *v*. U tom slučaju toponim bi se mogao posmatrati kao leksik slavenskog porijekla, odnosno kovanica nastala od apelativa *vila(o) + dvor = vilodvor* što bi označavalo vilin dvor odnos mjesto boravka vila. Takođe, toponim je mogao nastati od apelativa *vilai njemačkedor = bos. vrata* po čemu bi *Vilodor* značio što i *vilina vrata*. Podsjećanja radi, treba reći da su, po dolasku Austro-Ugarske vlasti u BiH, izvođena intenzivna arheološka, historijska, speleološka i druga istraživanja na ovom području pa je i ovaj naziv mogao tada dobiti svoje ime.

523 P. Skok, *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, JAZU, Zagreb, 1971, 471.

524 Vojnogeografski institut Beograd, *Topografska karta 1:25 000*, sekcija Hadžići, III-1-4, 1975.

525 I. Čedić, i dr., *Rječnik bosanskog jezika*, Institut za jezik Sarajevo, 2007, 1153.

526 FGU BiH, Općina Hadžići, (KO Drozgometa, k.č. 3048 +)

527 Nusret Kabulovbić, r. 1960, selo Doljani. (Zabilježio: V. Alađuz, 12.10.2016.g)

528 Haris Turčinović, r. 1989.g, iz Pazarića, (Zabilježio: V. Alađuz, 24.10.2016. g.)

529 Haris Turčinović, r. 1989.g, iz Pazarića, (Zabilježio: V. Alađuz, 24.10.2016. g.)

Veliki broj toponima, na području hadžićke općine, dobio je naziv na osnovu geografskih pojmova, te izgleda i oblika reljefnih objekata. Oni se vrlo često ponavljaju pod istim nazivom na više lokaliteta, zbog čega se broj različitih naziva znatno smanjuje. Mi smo ovdje obradili svega 16 toponima iz ove kategorije, čiji nazivi, vjerovatno, nisu potpuno razumljivi široj populaciji. Pored njih, u registru toponima, nalazi se veliki broj iz ove grupe.

1.8. TOPONIMI MOTIVIRANI NAZIVIMA BILJAKA (FITOTOPONIMI)

Boca

Toponim *Boca*, ili *Boce*– kako ga zove mjesno stanovništvo, prvi put se nalazi evidentiran na katastarskim mapama iz 1882. godine. Pokriva krajnji istočni dio Binježeva, između rijeke Zujevine i željezničke pruge. Na geografskim i topografskim kartama se ovaj toponim ne spominje. U katastarskim mapama se više katastarskih parcela vodi pod ovim imenom.⁵³⁰ Prema naglasku u narodnom govoru ovog kraja, toponim *Boce* ima veze sa pojmovima: *bosti*, *ubadati*, *bockati* i sl. Po tome bi *Boce* bio naziv za nešto što *bode*, *bocka*. U narodnom jeziku ovog kraja pojam *boca* se koristi upravo za biljke koje imaju svojstvo bockanja odnosno uboda. Tako se djeci ima običaj kazati *ne to dirati, to je boca*, upozoravajući ga da se može ubosti. Vjerovatno je na ovom lokalitetu raslo bilje koje je imalo navedena svojstva, po čemu je nastao i toponim.

Borovčine

Toponim *Borovčine* se nalaze zapadno od Gornjeg Zovika i predstavlja veću površinu livada i obradivog zemljišta.⁵³¹ Toponim je izveden od riječi *bor*. Prirodna staništa borovih šuma se nalaze na znatno većim nadmorskim visinama od ove na kojoj se nalazi ovaj lokalitet, ali ne treba isključiti mogućnost da se i ovdje nalazila borova šuma. Razlog više našoj pretpostavci je činjenica da se istočno do ovog toponima nalazi brdo Vrtić, koje je obraslo jelovom i borovom šumom, a spušta se sve do ravničarskog dijela zovičke kotline. Iznad sela Grivići kod Hadžića nalazimo toponim *Borovnice*. Toponim se odnosi na šumsku biljku borovnicu.

Heljdovišća

Toponim *Heljdovišća* se nalazi između Gornje i Donje Bioče kod Tarčina, 200 metara istočno od potoka Bioča.⁵³² Naziv je nastao od imena žitarice *heljda*.

530 FGU BiH, *Općina Hadžići*, (KO Binježevo, k.č. 302, 318, 333+).

531 *Katastral Vermessungs Abtheilung*, Vermessungsjaler, 1882, Kreis Sarajevo, Bezirk Sarajevo, Gemeinde Pazarić

532 FGU BiH, Katastarski plan za općinu Hadžići, (KO Budmolići, k.č. 718, 719, 729).

Heljda je u prošlosti bila veoma zastupljena u ratarskoj proizvodnji, a služila je za ishranu ljudi. Danas se proizvodi kao ekskluzivitet u ishrani. Vjerovatno je heljda dobro uspijevala na ovom lokalitetu, zbog čega je uzgajana duže vrijeme. Po njoj je ovo područje dobilo ime. Toponim *Heljdovina*, čiji je nastanak iste motivacije kao i toponima *Heljdovišća*, nalazi se u Donjim Hadžićima.⁵³³

Jabuka

Toponim *Jabuka* izveden je od staroslavenske riječi *jablko*, *jabloko*, kojom je označavana neka oblina. Odatle je nastalo značenje ove riječi u bosansko-kome jeziku, kao i susjednim zemljama gdje se terminom *jabuka* označava svaki oblik, odnosno svaka oblina.⁵³⁴ Toponim *Jabuka* je, zapravo, jedno malo brdo poluoblog geografskog oblika, koje se nalazi sa jugoistočne strane naselja Tarčin. Toponim *Jabuka* nalazimo i na Lokvama.

Jelašje

Između sela Trzanj i Duranovići nalazi se lokalitet koji nosi naziv Jelašje.⁵³⁵ Jelašje je nastalo od latinske riječi *irutices abietum* što označava stanište jelove šume.⁵³⁶ Prema drugom izvoru jelašje je naziv za područje koje pokriva jehova šuma, jer u staroslavenskom jeziku za drvo johu/jehu koristio se naziv jelša, od čega je nastao i toponim Jelašje. U Bosni se, sa istim značenjem, koristi toponim *Jelah*.⁵³⁷ Zbog svog geografskog položaja i geomorfoloških okolnosti toponim Jelašje kod Duranovića, je vjerovatno bio stanište jelove šume po čemu je i dobio ime. Na području hadžićke općine se javljaju još: *Jelah*, Duranovići; *Jelah*, istočni dio Bjelotina -Ušivak, *Jelaš* kod Bioče, *Jelašje* kod Sejdanovića – Pazarić.

Kruš

Kruš je naziv za izvor pitke vode u selu Grivići, kao i naziv potoka koji se ulijeva u Drozgometva potok. I lokalitet oko izvora nosi istoimeni naziv. Ne postoji predaja kako je nastao ovaj neobičan naziv. U dostupnoj literaturi, također, ne postoji njegovo precizno pojašnjenje. Naziv je mogao nastati od slavenskog naziva za vrstu voćke – kruška. Arhaični staroslavenski naziv za krušku je bio *kruša*. Od njenog korjena *kruš* + *ik* nastala je riječ *krušik* što označava mjesto zasađeno kruškama. Od istog korjena *kruš* + *iti* nastala je i riječ *krušiti*, što znači kruniti (kukuruz, žitarice i sl.)⁵³⁸ Izvor je mogao ime dobiti i po atributu *skrušen* što znači *ponizan*, *pokoran*, *odan vjeri*.⁵³⁹ Vrelo u odnosu na svoju okolinu ima najnižu tačku. Nalazi se u jednoj maloj depresiji. Po tome bi se moglo reći da je

533 FGU BiH, Općina Hadžići, (KO D. Hadžići, k.č. 1316/1).

534 F. Šantić, *Ime je znak*, Bošnjaci.net, Beograd, 2012, 206.

535 FGU BiH, Općina Hadžići, (KO Duranovići, k.č. 937+)

536 V. S. Karadžić, *Srpski rječnik*, Beč, 1818, 284.

537 F. Šantić, *Ime je znak*, Bošnjaci.net, Beograd, 2012, 207.

538 P. Skok, *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, JAZU, Zagreb, 1971, 216.

539 I. Čedić, i dr., *Rječnik bosanskog jezika*, Institut za jezik Sarajevo, 2007, 1039.

ono skrušeno (nisko, ponizno) vrelo. Po svemu sudeći, naš toponim i hidronim Kruš je nastao motivacijom na kruške čiji zasadi su se nalazili ovdje. Ovo vrelo se je nekada zvalo i Zlatino vrelo. To potvrđuje katastarska mapa iz 1882. godine.⁵⁴⁰ O tome postoji i narodno predanje koje prenosi da su, nekada davno, živjele dvije sestre Zlata i Fata, koje su umrle veoma mlade. Poslije njihove smrti, dva vrela su, u znak sjećanja na ove dvije mlade i vrijedne djevojke, dobila imena po njima. Ovo u Grivićima je dobilo ime po Zlati – *Zlatino vrelo*, a ono u Čabacima, oko 500 metara istočno od ovog prvog, ime je dobilo po Fati – *Fatino vrelo*.⁵⁴¹ Vremenom su se počeli koristiti drugi nazivi za ove izvore, ali se ne zaboravljaju ni njihova tradicionalna imena.

Lanište

Toponim *Lanište* se spominje na nekoliko mjesta na području hadžićke općine. On ima veze sa agrarnom proizvodnjom naših predaka. *Lanište* je toponim slavenskog porijekla i nastao je od riječi *lan*, što je sinonim za četen, leksemu koja ima rusko-arapsko porijeklo – od riječi *kettān*, što bi značilo konopljino sjeme (četen halva = *halva od zrna konoplje*), četenište = *lanište (lan + sufiks -ište)*.⁵⁴² *Lanište* označava mjesto gdje se uzgajala ova, u stara vremena veoma važna biljka, a može označavati i mjesto gdje se *lan* močio u vodi i vršila njegova prerada.⁵⁴³ Zato toponim *Lanište* ima veze sa toponimom Močila. Iznad sela Buturovići (Selimovići), u zahvatu potoka Močila, nalazi se toponim *Laništa*. Toponim Močila i *Lanište* su na maloj međusobnoj udaljenosti.⁵⁴⁴ Toponim *Lanište* bilježimo i na planini Bjelašnici, iznad Mehine luke i sela Korča, u gornjem toku potoka Kalašnica iznad Raštelice, te u selu Mokrine, u gornjem toku potoka *Lanište*.⁵⁴⁵

U južnom dijelu sela Luke kod Tarčina nalazi se toponim Četenija. Nastao je od turske riječi *keten* = *lan*.⁵⁴⁶ Pokriva oko 15 dunuma livade između željezničke pruge i lučkog potoka.⁵⁴⁷ *Lanište* se nalazi u selu Jažve – Suhodol kod Tarčina⁵⁴⁸, te između sela Lokve i rijeke Krupe.⁵⁴⁹ Nalazimo ga i u selu Grivići, jugozapadno od njega, uz potok Sajnica prema Ormanju.⁵⁵⁰ Iznad sela Urduk kod Pazarića se

540 *Katastral Vermessungs Abtheilung*, Vermessungsjaler, 1882, Kreis Sarajevo, Bezirk Sarajevo, Gemeinde, Hadžići.

541 N. Čović, r. 1959. g. iz Grivića, prenosi od Safije Čović, r. 1939.g. (zabilježio: V. Alađuz, 7.11.2016. godine)

542 P. Skok, *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, Zagreb, 1971, 356.

543 Predanje od rahmetli Hurema i Mehmeda Alađuza prenosi V. Alađuz.

544 *Katastral Vermessungs Abtheilung*, Vermessungsjaler, 1882, Kreis Sarajevo, Bezirk Sarajevo, Gemeinde Hadžići, područje Drozgometva.

545 FGU BiH, *Općina Hadžići*, (Mokrine, k.č. 189, 190, 537).

546 A. Škaljić, *Turcizmi u srpskohrvatskom-hrvatskosrpskom jeziku*, Svjetlost, Sarajevo, 1973, 191.

547 FGU BiH, *Općina Hadžići*, (KO Luke, k.č. 122, 1123, 1124).

548 FGU BiH, *Općina Hadžići*, (KO Luke, k.č. 860, 849, 864+).

549 FGU BiH, *Općina Hadžići*, (KO Lokve, k.č. 1446).

550 FGU BiH, *Općina Hadžići*, (KO Drozgometva, k.č. 3964, 3965, 3966).

nalazi toponim *Laništa*.⁵⁵¹

Orašak

Orašak je širi lokalitet na kojem se nalazi nekropola stećaka na Lokvama i pravoslavno groblje.⁵⁵² Toponim je nastao od imenice *orah*, kroz njen deminutiv *orašac*, odnosno sa sufiksom *ak* nastao je *orašak* što se odnosi na mali orah ili malo područje sa stablima oraha.⁵⁵³

Ovsine

Ovsine označavaju lokalitet iznad Kućica, a istočno od Stublova.⁵⁵⁴ *Ovas* je pojam nastao od latinske riječi *ovsi*, a naziv je za vrstu žirice, koja se još zove i *zob*.⁵⁵⁵ U prošlosti se koristila, uglavnom, kao hrana za konje.⁵⁵⁶ Po tome bi toponim Ovsine označavao lokalitet gdje se uzgajala zob. Prema B. Zlatar, pojam *ovasi* je turska riječ koja znači livadu ili polje. Sarajovasi je imalo značenje dvor u polju. Naš toponim Ovsine, upravo, pokriva veliku površinu ravnog dijela brda iznad Kućica.

Vinograd

Zapadno od sela Gornji Zovik, u njegovoj neposrednoj blizini, nalazi se prostor koji se zove *Vinograd*. To je zasad jedini ovakav toponim evidentiran na području Hadžića. Toponim *Vinograd* je naziv za prostor koji je zadržan i nakon uzgajanja vinove loze ili grožđa. Uzgoj vinove loze na ovim područjima odvijao se u srednjem vijeku, ali i osmanskim dobu. U članku V. V. Vukasovića navodi se podatak da Stjepan Kotromanić u darovnoj povelji, upućenoj porodici Ohmućević, poklanja između ostalog i vinograde: ...*Smuzku rieku i Selo Smuzka, s gniem mlinim i s vartlim i s vinogradim, kupnenimi i basctinimi*...⁵⁵⁷ Međutim, na području Tarčina nismo pronašli toponim koji sadrži riječ *vinograd*. Na sličan način se u popisu iz 1468/69. godine kao čifluk Husejina Bevaba navodi, između ostalog, i jedan *vinograd* u Kašetici i Gomici (Gomjenici),⁵⁵⁸ dok takav toponim danas ne postoji ni u Kasatićima niti u Gomjenici, pa ni Gradcu. S druge strane, na području Zovika se nalazi toponim *Vinogradi*, ali se on ne spominje u srednjovjekovnim poveljama i osmanskim popisima. Toponimi *Vinograd* nalaze se još i na području Deovića kod Pazarića,⁵⁵⁹ u gornjem dijelu sela Lokve,⁵⁶⁰ te u Donjim

551 FGU BiH, *Općina Hadžići*, (KO Resnik, k.č. 494, 495, 496).

552 FGU BiH, *Općina Hadžići*, (KO Lokve, k.č. 1317, 1318, 1320+)

553 P. Skok, *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, JAZU, Zagreb, 1971, 562.

554 FGU BiH, *Općina Hadžići*, (KO Hadžići, k.č. 345, 346, 347 +)

555 I. Čedić, i dr., *Rječnik bosanskog jezika*, Institut za jezik Sarajevo, 2007, 568.

556 I. Čedić, i dr., *Rječnik bosanskog jezika*, Institut za jezik Sarajevo, 2007, 1299.

557 V. V. Vukasović, *Stari nacrt župe Smučke usred Kraljeve Bosne*, GZM BiH, 1891, 277.

558 A. Aličić, *Sumarni popis sandžaka Bosna iz 1468/9. g.*, IKC Mostar, Mostar, 2008, 72.

559 FGU BiH, *Općina Hadžići*, (KO Osenik, k.č. 153, 1554, 1492 i 1494).

560 FGU BiH, *Općina Hadžići*, (KO Lokve, k.č. 131, 132, 133).

Hadžićima.⁵⁶¹

Toponimi biljne motivacije su najbrojniji na području općine Hadžići. Njihov nastanak i značenje su općepoznati i ne zahtjevaju nikakva posebna objašnjenja. Javljaju se u formi općih imenica kao što su: *Bukovina, Grabovina, Brezovina, Hrastovina, Jorgovan, Jasike, Drenovice, Zobišće, Vrbice* itd. Iz tog razloga, ovdje ih je obrađeno samo deset, ali u registru toponima će se vidjeti njihova brojnost.

1.9. TOPONIMI MOTIVIRANI NAZIVIMA ŽIVOTINJA (ZOOTOPONIMI)

Čelina

Toponim je nastao od imenice čela (pčela). U Bosni se javljaju toponimi Čelinac, Čelina.⁵⁶² Označava mjesto gdje su se uzgajale pčele. Čelinac se nalazi na području Ušivaka.

Legnja

Oronim *Legnja* pokriva područje površine preko deset hektara. Nalazi se nedaleko od sela Košćan istočno od lokalnog puta Košćan – Tarčin.⁵⁶³ Vjerovatno je nastao od riječi: *lēganj*, (genitiv- *lēgnja*), što je naziv za pticu šljuku.⁵⁶⁴ Možda je ovo područje bilo stanište navedene vrste ptica po čemu je dobilo svoje ime.

Orlovača

Orlovača je toponim za brdo (tt 672) iznad sela Kućice kod Hadžića.⁵⁶⁵ Ovo područje nije prirodno stanište orlova, ali jeste *jastrebova*. U narodu se vrlo često koristi naziv *orao* za obje vrste. Orao je praslavenska riječ. Izvorno se piše kao *орѡ*.⁵⁶⁶ U toponomastici se javlja u više oblika: Orlja, Orlova glava, Orlov dub, Orlovača, Orlovac itd.⁵⁶⁷ Toponim *Orlovača* bilježimo i južno od Tehničko-reмонтnog zavoda Hadžići, uz rezervoar za vodu,⁵⁶⁸ kao i zapadno od sela Vrančići preme Drozgometvi.⁵⁶⁹ *Orlovača* se nalazi i sjeverozapadno od sela Kućice kod Hadžića (tt 872).⁵⁷⁰

Orlovac je toponim koji obilježava lokalitet istočno od Mehine luke kod

561 FGU BiH, *Općina Hadžići*, (KO D. Hadžići, k.č. 1217, 1218, 1224).

562 P. Skok, *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, JAZU, Zagreb, 1971, 305.

563 Vojnogeografski institut Beograd, *Topografska karta 1:25 000*, sekcija Tarčin III-1-4, Beograd, 1975.

564 P. Skok, *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, JAZU, Zagreb, 1971, 285.

565 Vojnogeografski institut Beograd, *Topografska karta 1:25 000*, sekcija Hadžići, III-1-4.

566 P. Skok, *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, JAZU, Zagreb, 1971, 563.

567 P. Skok, *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, JAZU, Zagreb, 1971, 563.

568 FGU BiH, *Općina Hadžići*, (KO Hadžići, k.č. 1205).

569 FGU BiH, *Općina Hadžići*, (KO Drozgometva, k.č. 281, 282, 283+).

570 Vojnogeografski zavod Beograd, *Topografska karta 1:25 000*, sekcija Hadžići, III-1-4, 1975.

Tarčina.⁵⁷¹ Nastao je od istog korijena riječi kao i *Orlovača*.

Volujak

Označava lokalitet istočno od sela Ušivak, sada uglavnom pošumljeno područje prema Igmanu.⁵⁷² Nastanak toponima je motiviran nazivom za domaću životinju – *vo (vol)*. *Volujara* je zvijezda prema kojoj ratari idu tražiti volove.⁵⁷³ Toponim Volujak, uglavnom, označava brda i planine, kao i njihove dijelove, pa bi se mogao tretirati i kao oronim. Na Bjelašnici postoji toponim *Voluja jama*. Toponim *Volujak* se nalazi i iznad sela Ušivak, prema brdu Stupnik.⁵⁷⁴ Također, *Volujak* nosi naziv i brdo koje dijeli Lepenicu od Kreševa. Vjerovatno se radi o planinskim područjima na koja su se volovi, kao i druga stoka, izgonili na ispašu.

Vranci

To je brdo koje se uzdiže sjeverno iznad Tarčina prema Suhodolu.⁵⁷⁵ Ime je moglo dobiti po ptici *vrani* ili konju *vrancu*. U korijenu je svakako riječ *vrn*, što znači *crn*. Izvedenice od nje su *Vranduk*, *Vranjevina*, *Vranjače*, *Vrančići* itd. (v. *Vranduk*).

Vučine

Vučine se nalaze između sela Donji Hadžići i sela Breza.⁵⁷⁶ Naziv je nastao po divljoj životinji *vuku*. Katastarski naziv ovog brda je *Gaj*. U mjestu Musići na području Ušivaka nalazi se manji lokalitet koji nosi naziv *Vučinica*.

Vukuše

Vukuše se nalaze između sela Košćan i sela Dolac. Jedan dio *Vukuša* pripada općini Kiseljak, a drugi Hadžićima.⁵⁷⁷ Ime su dobili motivacijom od riječi *vuk*.

Zmijanice

Sjeverozapadno od sela Vračići, zapravo na prevoju između Vračića i Drozgotetve, nalazi se veći prostor koji nosi naziv *Zmijanice*.⁵⁷⁸ Prema predanju, ime su dobile po zmijama koje su često viđane na ovom lokalitetu.⁵⁷⁹ Sam lokalitet u katastarskim mapama nosi naziv Šipavice.

Toponimi motivirani životinjskim vrstama ne zauzimaju visoku poziciju po njihovoj brojnosti. Razlog tome je što je mnogo manje životinjskih vrsta od vrsta biljaka, ili, recimo, naziva gospodarskih objekata i djelatnosti i sl.

571 FGU BiH, *Općina Hadžići*, (KO Budmolići, k.č. 1344).

572 FGU BiH, *Općina Hadžići*, (KO D. Hadžići, k.č. 1142, 1152, 1153+).

573 P. Skok, *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, JAZU, Zagreb, 1971, 610.

574 FGU BiH, *Općina Hadžići*, (KO D. Hadžići, k.č. 1126, 1129, 11504+).

575 Vojnogeografski zavod Beograd, *Topografska karta 1:25 000*, sekcija Tarčin, III-1-3, 1975.

576 Vojnogeografski zavod Beograd, *Topografska karta 1:25 000*, sekcija Hadžići, III-1-4, 1975.

577 FGU BiH, *Općina Hadžići*, (KO Mokrine, k.č. 156).

578 Vojnogeografski zavod Beograd, *Topografska karta 1:25 000*, sekcija Hadžići, III-1-4, 1975.

579 Himzo (Alija) Drina, r. 1931. g., iz Vrančića, (zabilježio: V. Alađuz, 5.3.2016. g.).

Osim toga oni nemaju neki kulturni ili historijski značaj, niti se odnose na endemske životinjske vrste zbog čega bi bili posebno interesantni. Zbog toga je ovdje obrađeno samo njih desetak, ali su brojnije zastupljeni u registru toponima.

1.10. TOPONIMI MOTIVIRANI GOSPODARSKOM DJELATNOŠĆU

Badica

Toponim *Badica* se nalazi sjeveroistočno od Raštelice ispod lokaliteta Rebra. Ovuda protiče mali potok Bijela voda, koji nastaje od nekoliko izvorišta na području Gornje Raštelice. Nastanak toponima *Badica* mogao bi imati veze sa pojmom *badanj*. *Bādanj* je imenica muškog roda koja se odnosi na: 1. *drvenu posudu u kojoj se drži sir (kaca)*, 2. *u mlinu odnosno vodenici izdubljeni trupac kojim teče voda i pada na vodenički točak*.⁵⁸⁰ Ako je na potoku postojala vodenica čiji je obavezni sastavni dio *badanj*, tada je *Badica* mogla nastati kao denominativ riječi *badanj* (*badnjica*>*badica*) označavajući prostor oko vodenice. Prema A. Isakoviću toponim *badica* nastala od pojma *badac* koji označava onog *koji bdije, ali označava i uopšte stražara koji čuva zakonitost skrojenu protiv slobode mišljenja*.⁵⁸¹ *Badac* i *Badica* u osnovi imaju apelativ *bad* što je naziv za štap sa šiljkom.⁵⁸² Sa navedenim ima veze i toponim *Vojtnik* (vojnik) koji se nalazi iznad *Badice*. Možda se ovdje, zaista, nekad nalazila stražarnica ili je mjesto imalo veze sa čuvanjem njegove zaleđine. I jedno i drugo obrazloženje ima svoje argumente zbog čega se je teško opredjeliti za jedno. Narodnog predanje o tome nema.

Brdari (Brdarevi)

Toponim *Brdari* je vrlo rijedak u ovim krajevima. Vjerovatno označava mjesta gdje su se izrađivala *brda* koja su sastavni dio razboja (stana) za tkanje. Isti naziv se koristi i za zanatlije koji su se bavili izradom *brda*. Prema tumačenju P. Skoka, ovaj toponim je izvedenica, kao i mnoge druge, od riječi *brdo*, što označava *tkalački termin*. Baltoslavenskog je porijekla, a nastala je od riječi *birde* što znači *stan, razboj*.⁵⁸³ U ovom značenju koristi se u svim slavenskim jezicima. Razboj ili stan za tkanje je predstavljao veoma značajno proizvodno sredstvo na kome se vršilo tkanje ćilima, ponjava, prostirki razne vrste, lanenog platna – sukna i sl.

Toponim *Brdari* nalazi se jugozapadno od sela *Vrbanja*.⁵⁸⁴ Na katastarskim

580 I. Čedić, i dr., *Rječnik bosanskog jezika*, Institut za jezik Sarajevo, 2007, 22.

581 A. Isaković, *Rječnik bosanskog jezika*, Bosanska knjiga, Sarajevo, 1995, 14.

582 A. Isaković, *Rječnik bosanskog jezika*, Bosanska knjiga, Sarajevo, 1995, 14.

583 P. Skok, *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, JAZU, Zagreb, 1971, 204–205.

584 Vojnogeografski institut Beograd, *Topografska karta 1:25 000*, sekcija Tarčin, III-1-3, Beograd, 1975.

mapama iz 1882. godine nosi ime *Brdarevi*.⁵⁸⁵ Po ovom nazivu bi se radilo o posjedima koji su pripadali brdaru.

Buda

Ovaj toponim je jedinstven na području općine Hadžići, a nalazi se sjeverozapadno iznad sela Kućice kod Hadžića.⁵⁸⁶ Nastanak i značenje ovog toponima nije moguće sa sigurnošću utvrditi. Jedino uporište za njegovo tumačenje nalazimo kod P. Skoka, mada se ono čini neprimjerenim s obzirom na geografski položaj i karakteristike ovog toponima. “*Buda* je slavenska riječ koja znači *dućan za drvene sude*.”⁵⁸⁷ Narodno predanje o nastanku i značenju ovog toponima ne postoji.

Dramušići

To je lokalitet u Žunovnici koji se spominje na austrougarskim mapama iz 1882. godine. Danas je to katastarski naziv za lokalitet koji se nalazi sa obje strane regionalnog puta Hadžići – Igman, u zaseoku Gačanovići, u selu Žunovnica.⁵⁸⁸ Ispod Kopišnja prema rijeci Zujevini u Hadžićima nalazi se i toponim *Dramošće*. Toponimi su nepoznatog porijekla i značenja. Toponim je neutvrđenog porijekla i značenja.

Ćurik (Ćurak)

U sjevernom dijelu sela Bare kod Hadžića nalazi se nekoliko toponima Ćurik, *Curik* i Ćurak.⁵⁸⁹ Toponimi su nastali od turske riječi *kürk* > ćurak, što je naziv za muški kaput postavljen krznom, bunda odnosno kožuh. Kratki kaput se još zove i ćurčić.⁵⁹⁰ Ćurčić je pojam koji se često javlja u bosanskim narodnim pjesmama sevdalinkama. Prema tumačenju P. Skoka, to je balkanski turcizam “(tur. *kürk* = perz. *gurg* što znači *krzno*, odatle naziv za zanat *kürkçü* = krznar)”⁵⁹¹ Osmanska vlast je Vlasima stočarima naseljavala nenaseljena područja koja su imala dobre preduvjete za stočarsku proizvodnju. Vjerovatno je i ovo područje naseljeno na isti način. Važan odjevni predmet ovih stočara je bio kožuh, koji se pravio od janječeg krzna, dok je nešto svečaniji odjevni predmet kaput, sa unutrašnje strane postavljen krznom. Ova odjeća je imala turski naziv ćurak. Razlika između *gunja* i ćuraka je u tome što je *gunj* imao krzno sa vanjske strane, a ćurak sa unutrašnje, i bio je svečaniji. Vjerovatno su navedeni toponimi dobili naziv po ovoj vrsti odjevnih predmeta.

585 *Katastral Vermessungs Abtheilung*, Vermessungsjaler, 1882, Kreis Sarajevo, Bezirk Sarajevo, Gemeinde Tarčin.

586 FGU BiH, *Općina Hadžići*, (KO Hadžići, k.č.524, 540, 418+).

587 P. Skok, *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, JAZU, Zagreb, 1971, 226.

588 FGU BiH, *Općina Hadžići*, (KO Hadžići, k.č. 318, 326, 333+).

589 FGU BiH, *Općina Hadžići*, (KO Drozgometa, k.č. 2189, 2190, 2028+).

590 A. Škaljić, *Turcizmi u srpskohrvatskom jeziku*, Sarajevo, 1973, 200.

591 P. Skok, *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, JAZU, Zagreb, 1971, 365.

Gunjište

To je toponim koji označava lokalitet u centru sela Kućice kod Hadžića.⁵⁹² Nastao je od riječi *gunj*, koja označava ogrtač od janjeće kože sa koje se u potpunosti ne skida vuna. To je naziv i za prostirku pravljenju na isti način, koja je inače veoma topla. U hrvatskoj tradiciji *gunja* je naziv za: “1. haljina određene vrste, ženska odjeća (Sutomore), 2. (ŽK) bijelj, ćebe.”⁵⁹³ Zapadno od Tarčina nalazi se i selo *Gunjani* čiji naziv ima veze sa apelativom *gunj*.

Hambara

Toponim *Hambara* nalazi se u zapadnom dijelu Lokavskih polja.⁵⁹⁴ Ime je dobio po apelativu *hambar*. *Hambar* je arapsko-perzijska riječ koja označava ograđeno i uređeno spremište za žitarice i drugu zrnastu hranu. Isti naziv ima i drveni sanduk za brašno, koji se nekad koristio u kući.⁵⁹⁵ *Hambara* je naziv za lokalitet na kome su se nalazili stari hambari. *Hambarišće*, takođe, označava mjesto gdje se nalazio *hambar* ili više njih. Toponim *Hambarišć* se nalazi u Orahovici.

Lončar

Lokalitet koji se nalazi ispod Šišan brda kod Pazarića nosi naziv *Lončar*.⁵⁹⁶ To je narodni naziv za ovaj prostor koji se ne nalazi u katastarskom operatu niti se spominje na drugim dokumentima. Toponim *Lončar* je sinonim za pojam grnčar, a to je naziv za zanatliju koji proizvodi posuđe i druge proizvode od gline.⁵⁹⁷ Poznato je da se kod Šišana nalazila prahistorijska grnčarska radionica po čemu je i ovaj lokalitet dobio ime.

Kabalovo

To je lokalitet koji se nalazi sa istočne strane regionalnog puta Hadžići – Igman – Trnovo, na potezu od *Kabalova* do Malog polja.⁵⁹⁸ Pored ovog velikog lokaliteta, jedan kilometar istočno od njega, pored puta, nalaze se još dva manja lokaliteta koja nose isti naziv.⁵⁹⁹ Oko dva kilometra zapadno, pored Lokavskih čaira, nalazi se jedan proplanak koji također nosi naziv *Kabalovo*.⁶⁰⁰

Na *Kabalovu* kod Malog polja do zadnjeg rata se nalazila šumarska kuća, kasnije planinarski dom, a iznad njega štale sa *komorom* hadžićkog Šumarstva. Naziv *Kabalovo* vjerovatno je novijeg vremena jer se ne nalazi na starim kartama i katastarskim planovima. Sam naziv ne upućuje na nešto primjereno tom planinskom šumskom području. Toponim *Kabalovo* vjerovatno je turskog porijekla,

592 FGU BiH, *Općina Hadžići*, (KO Hadžići, k.č.476, 681, 685 i 684).

593 P. Skok, *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, JAZU, Zagreb, 1971, 634.

594 FGU BiH, *Općina Hadžići*, (KO Lokve, k.č. 1035, 1036, 1037 +)

595 I. Čedić, i dr., *Rječnik bosanskog jezika*, Institut za jezik Sarajevo, 2007, 193.

596 Haris Turčinović, r. 1989, iz Pazarića. (Zabilježio: V. Aladžuz, 16.11.2016.g.).

597 P. Skok, *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, JAZU, Zagreb, 1971, 654.

598 FGU BiH, *Općina Hadžići*, (KO Lokve, k.č. 1623.).

599 FGU BiH, *Općina Hadžići*, (KO Hrasnica, k.č. 3392 i 3393.).

600 FGU BiH, *Općina Hadžići*, (KO Lokve, k.č. 1622.).

a nastao je od riječi *kab*, što znači *sud* odnosno *posuda*.⁶⁰¹ Isto značenje ima i na hrvatskom području koje je bilo pod osmanskom vlašću: *kablić / kablica = drveni sud koji služi za crpanje vode ili pijeње vode*.⁶⁰² U Bosni se koristila riječ *kabla* za posudu za vodu. U skladu s tim, i danas kada pada jaka kiša, u narodu se kaže da *lije ko iz kabla*. Budući da je *Kabalovo* mjesto gdje se nalazila šumarska *Komora* i objekti za smještaj ljudi, gdje se lagerovala sječena jelova i borova šuma, možda su se tu pravili kablići, po čemu je to mjesto dobilo ime. Toponim *Kabalovo* je mogao nastati i od turske riječi *kabile*, što je balkanski turcizam arapskog porijekla, a označava *zadrugu pod upravom starješine*.⁶⁰³ Ovdje se zaista nalazila jedna radna jedinica Šumarstva Hadžići, koja je imala svog šefa (starješinu). Možda se nešto slično nalazilo i ranije, po čemu je mogao nastati ovaj naziv. Za eksploataciju šume iz Igmana je u 19. vijeku bila sagrađena i šumska pruga.⁶⁰⁴ Stotinu metara istočno od navedenih objekata nalazi se livada sa oko deset dunuma površine, koja se zove *Banjak*, što bi moglo imati direktne veze sa tumačenjem toponima *Kabalovo*. Toponim *Banjak* je nastao od riječi *bānj*, talijanski *bagno*, što označava: *kupalo, kupelj, kupanje u toploj vodi u rupi ili u kaci*.⁶⁰⁵ *Banj* označava i drvenu kućicu za kupanje. Od nje je nastala riječ *banja*, što je, ustvari, naziv za kupatilo ili kupaonicu.⁶⁰⁶

Klačine

Toponim je nastao od njemačke riječi *kläk*, što označava gašeno vapno, kreč, japno, klak.⁶⁰⁷ Južno iznad sela Ušivak, prema Igmanu, nalazi se više katastarskih parcela koje nose naziv *Klačine*.⁶⁰⁸ Na katastarskoj mapi iz 1882. godine toponimom *Klačine* je obilježeno isto ovo područje, ali i područje današnjih Šigala sjeverozapadno iznad sela Dupovci.⁶⁰⁹ To ukazuje da su se ovdje nalazile krečane u kojima se proizvodio (pekao) kreč. Do pojave industrijskih peći za proizvodnju vapna, ovaj način proizvodnje bio je u seoskim krečanama zapravo jedini način proizvodnje ovog, za građevinarstvo veoma važnog materijala.

Klanice

Klanica je isto što i pojata odnosno štala. U ovom slučaju to je naziv za lokalitet na Lokavskim čairima na Igmanu gdje su se nalazile štale – klanice.⁶¹⁰ Od

601 A. Kulender, *Mali tursko-bosanski rječnik*, Bemust, Sarajevo (reprint), 1999, 132.

602 P. Skok, *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, JAZU, Zagreb, 1971, 586.

603 B. Klaić, *Rječnik stranih riječi*, Zagreb, 1986, 639.

604 Dž. Juzbašić, *Izgradnja željeznica u BiH u svjetlu austrougarske politike*, ANU BiH, Djela XLVIII/28, Sarajevo, 1974, 247.

605 P. Skok, *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, JAZU, Zagreb, 1971, 108.

606 B. Klaić, *Rječnik stranih riječi*, Zagreb, 1986, 145.

607 P. Skok, *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, JAZU, Zagreb, 1971, 187–188.

608 FGU BiH, *Općina Hadžići*, (KO Hadžići, k.č. 1298, 1300, 1079+).

609 *Katastral Vermessungs Abtheilung*, Vermessungsjahr, 1882, Kreis Sarajevo, Bezirk Sarajevo, Gemeinde Drozgometa.

610 FGU BiH, *Općina Hadžići*, (KO Lokve, k.č. 1547 +)

imenice *klanica* nastao je toponim *Klaničište* koga nalazimo u Grivićima, kao i *Klančanica* u Selimovićima.

Kolibine

Ovaj toponim označava lokalitet koji se nalazi južno iznad sela Osredak između Odžaka i Budmolića. Ime je dobio po pastirskim kolibama koje su se nekad nalazile ovdje. U njima su obično boravili pastiri u vrijeme dok ovce nisu bile na ispaši nego u torovima.

Medanovac

To je šumski kompleks koji se nalazi zapadno od sela Raštelica.⁶¹¹ Nedaleko od njega nalaze se ostaci rudnika barita. Korijen riječi u izvedenicama kao što su mednica, medovina, kruška mednica, hrast medunjanin, ljekovita biljka medunika i sl. je riječ *med*. Po predanju, *Medanovac* kod Raštelice bio je vijekovima bogato lovište u kome se često viđao i medvjed.⁶¹² Vjerovatno je ovaj lokalitet svoje ime dobio po medvjedu – med, čije je to bilo stanište. *Medo* – *medan* od prisvojnog pridjeva *medanov* + sufiks *ovac*.

Meljine

Meljine nosi naziv lokalitet između Selimovića i Košćana u zahvatu potoka Lanište.⁶¹³ Toponim je dobio ime po mlinovima koji su se nalazili ovdje i u kojima se mljelo žito.

Milavke

Ovaj toponim nalazi se sjeverozapadno od sela Garovci kod Hadžića. Ne može se sa sigurnošću reći da li je nastanak toponima patronimičke motivacije ili je inspirisan agrarnim ili urbanim pojmovima. Možda je toponim nastao kao varijacija od riječi *mile* koja znači: 1. *nepokretno dobro*, 2. *pravna svojina*, 3. *zemljište*, 4. *temelj kuće* (...) Pojam *mulk* je pravni izraz iz turskog građanskog zakonika, a znači *vlasnik nad zemljom*, (arapski plural) *emlőe* na Kosovu označava *nepokretno dobro*.⁶¹⁴ Za pomoć u razumijevanju nastanka i značenja ovog toponima treba podsjetiti na to da se u neposrednoj blizini *Milavki* nalazi toponim *Ban brdo* i lokalitet *Stublovi*, koji vežu *Ban brdo* i *Milavke*, te toponim *Zagoni* u selu Garovci u podnožju *Milavki*. Zbog toga ne treba isključiti mogućnost da su *Milavke* dobile naziv po tome što su se ovdje nalazili posjedi, odnosno poljoprivredna dobra srednjovjekovne bosanske vlastele.

611 Vojnogeografski institut Beograd, *Topografska karta 1:25 000*, sekcija Hadžići, 1-III-4, 1975.

612 Pašan Husanović, r. 1936. g., iz Raštelice, (zabilježio: V. Alađuz, juni 2006. g.).

613 FGU BiH, *Općina Hadžići*, (KO Drozgometva, k.č. 351, 3502 +)

614 P. Skok, *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, JAZU, Zagreb, 1971, 423.

Milinjača

To je područje iznad Ušivka i Žunovnice, prema planini Igman, iznad regionalnog puta Hadžići – Igman.⁶¹⁵ Nastanak i značenje toponima *Milinjača* bi mogao imati veze sa nastankom i značenjem toponima Milavke.

Močila

Toponim koji pokriva prostor između rijeke Zujevine i željezničke pruge, od željezničke stanice do džamije u Binježevu.⁶¹⁶ Na samom kraju ovog lokaliteta, pored mosta, nalazi se i lokalitet Tzna. Toponim *Močila* je, prema narodnom predanju, dobio ime po tome što se na ovom mjestu u rijeci Zujevini močio (natapao) lan (konoplja) u vodi radi njegove prerade.⁶¹⁷ Toponim *Močila* srećemo i južno iznad sela Buturovići kod Drozgometve, u zahvatu potoka Lanište. Tu su stanovnici Buturovića močili lan (konoplju) radi prerade. O tome koliko je prerada lana, u prošlosti, bila zastupljena na selu, govori broj toponima, na hadžičkom području, koji podsjećaju na to. Sjeveroistočno od Gornje Raštelice, oko 500 metara, nalazi se lokalitet koji nosi katastarski naziv *Močila*.⁶¹⁸ Ovdje se nalazi izvor pitke vode. Sudeći po nazivima katastarskih parcela: Kupušnjak, Vrto, Kućište, Šalošiste, ovaj lokalitet je nekad bio naseljen. Danas ovdje nema sela. Izvor vode sa njegovom okolinom u selu Lokve nosi naziv *Močionik*.⁶¹⁹ Mještani ga zovu *Močovnik*. *Močila* se nalaze i u selu Luke kod Tarčina, sa njegove južne strane uz potok.⁶²⁰ Isto tako, u selu Trzanj⁶²¹ i Vrbanja⁶²² nalaze se toponimi *Močila*. Kod sela Dragovići, uz potok, nalaze se *Podmočila*,⁶²³ dok toponim *Močila* na tom području ne postoji. Vjerovatno je s vremenom lokalitet promijenio ime.

Oborište

Toponim *Oborište* obilježava livade u uvali između dvije kose, smješten uz mali potočić istočno od Mehine Luke, a preko puta Raglja.⁶²⁴ Naziv je dobio, vjerovatno, po tome što su se ovdje na livadama držali obori (torovi) za sitnu stoku.

Pojatište

Pazarić. Pojata je naziv za potkrovlje od štale gdje se skladišti sijeno. Koristi se i kao naziv za štalu. Pojatište označava prostor gdje se nalazila štala. Od

615 Vojnogeografski institut Beograd, *Topografska karta 1:25 000*, sekcija Hadžići, III-1-4, Beograd, 1975.

616 FGU BiH, *Općina Hadžići*, (KO Binježevo, 378, 379, 380+).

617 Sakib Rešidović iz D. Hadžića, (zabilježio: V. Alađuz, 29.3.2016. g.).

618 FGU BiH, *Općina Hadžići*, (KO Raštelica, k.č. 845, 1036, 850+).

619 FGU BiH, *Općina Hadžići*, (KO Lokve, k.č. 1400, 1399, 275).

620 FGU BiH, *Općina Hadžići*, (KO Luke, k.č. 279, 493, 495).

621 FGU BiH, *Općina Hadžići*, (KO Raštelica, k.č. 411, 414, 415).

622 FGU BiH, *Općina Hadžići*, (KO Tarčin, k.č. 1526, 1527, 1528).

623 FGU BiH, *Općina Hadžići*, (KO Pazarić, k.č. 859, 860).

624 Vojnogeografski institut Beograd, *Topografska karta 1:25 000*, sekcija Tarčin, III-1-3, 1975.

imenice pojata nastao je i toponim *Pojatnica* koji se nalazi u Rašteli. Označava mjesto gdje se nalazila pojata. Toponim *Pojatište* se nalazi u Pazariću, a *Pojatnica* u Rašteli. Takvih toponima ima još na području hadžićke općine.

Sasina

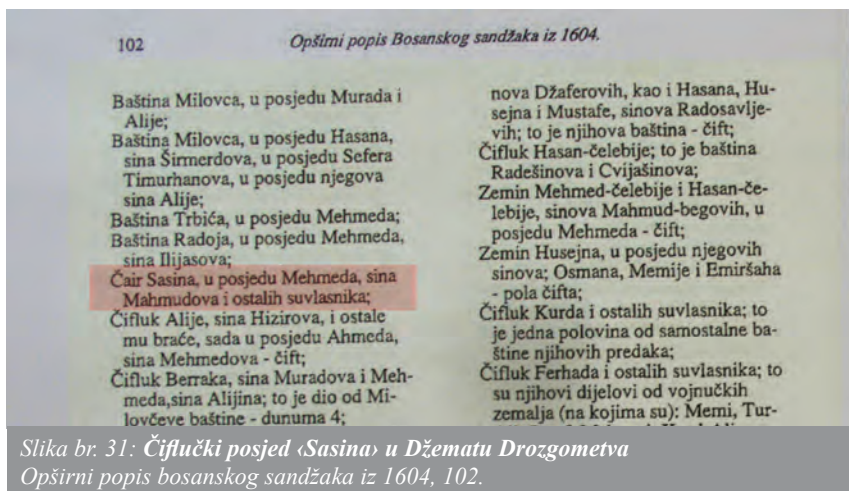
Toponim Sasina se javlja u osmanskom popisu 1406. godine kao čair Sasina. To, zapravo, popisano kao baština Radoja, u posjedu sina Mehmeda, sina Mahmudova i ostalih suvlasnika.⁶²⁵ Toponim *Sasina* je nastao od imenicesasi, kako

su se zvali rudari koji su, u srednjem vijeku, kao stručnjaci za rudarske poslove dovođeni, iz zapadne Evrope, u rudnike na području Bosne. Rudari su im dobili

po nazivu mjesta, na području današnje Njemačke, odakle su dolazili u Bosnu.⁶²⁶ Tako jedno od najpoznatijih rudišta u istočnobosanskoj rudarskoj oblasti, u srednjem vijeku, zvalo *Sase*.⁶²⁷

Solila

Toponim *Solila* označava mjesto na koje se iznosila *so* koja se davala stoci. Sipala se na jedno ili više mjesta na livadi ili u namjenska drvena korita. Solila su se posebno pravila za stada ovaca i koza koje kroz ispašu i redovnu ishranu travom i sijenom nisu imale odakle namiriti potrebe za solju. Također, solila su se pravila, a i danas se prave, za divlje životinje, posebno srneću divljač kojoj je so nužno potrebna za razvoj i rast rogova. Zbog toga se ovaj toponim često javlja na području hadžićke općine, kao i širom BiH. Toponim *Solila* se nalazi: iznad sela Ušivak (k.č. 840/1), *Solila* na Bjelašnici kod Opančaka, *Solila* sjeverno od

Slika br. 31: Čiflučki posjed «Sasina» u Džematu Drozgometva Opširni popis bosanskog sandžaka iz 1604, 102.

625 A. Handžić, *Opširni popis Bosanskog sandžaka iz 1604*, Sv. I/1, Bošnjački institut Zürich, Odjel Sarajevo i Orjentalni institut Sarajevo, 2000, 102.

626 V. Skarić, *Tragovi starog rudarstva u okolici Kreševa i Fojnice*, GZM BiH, 1935, 29.

627 A. Benac i drugi, *Kulturna istorija Bosne i Hercegovine*, Veselin Masleša, Sarajevo, 1966, 214.

Grivića,⁶²⁸ između Lokava i Laništa,⁶²⁹ te na Medvjedicama kod Tarčina.⁶³⁰ *Solila* nalazimo i blizu sela Korča.⁶³¹

Sutice

Toponim *Sutice* javlja se prvi put na katastarskim mapama 1882. godine i označava geografski ili katastarski prostor između brda Tinovo i sela Žunovnica. Jedini je toponim sa takvim nazivom na području hadžičke općine. Vjerovatno je greškom, pri unosu podataka na mape, pozicioniran zapadno od sela Žunovnica,⁶³² a danas je to prostor koji se nalazi sa istočne strane Žunovnice. Na istoj mapi se nalazi toponim *Sutino brdo*. Ubilježeno je u sjevernom dijelu brda Kopišanj, odnosno stotinjak metara sjeverno od groblja Kopišanj. Toponim *Sutice* vjerovatno je nastao od turske / osmanske riječi *süt*, što znači mlijeko.⁶³³ U lingvističkom tumačenju ove riječi, iz aspekta slavistike, nismo uspjeli naći odgovora. Ni u drugim jezičkim područjima se ne spominje. Ako ćemo prihvatiti navedeno tumačenje, onda bismo mogli pretpostaviti da je toponim *Sutice* označavao područje gdje su vjerovatno bili stanovi sa stadima ovaca radi bliže ispaše, a od njih se proizvodilo mlijeko za potrebe vlasnika, mještana, ali i za prodaju. Prema predanju prvih stanovnika ovog naselja, ono je nastalo šezdesetih godina dvadesetog vijeka. Tada se ovaj prostor zvao Ušivak, a vlasnici posjeda su bile porodice Hrnjić iz Donih Hadžića. Nije poznato kada i od čega je nastalo ime *Sutice*.⁶³⁴ Ostaje da vjerujemo jezičkom i onomastičkom tumačenju ovog toponima. Vjerovatno *Sutice* i *Sutino brdo* imaju veze sa stočarstvom i proizvodnjom ovčijeg mlijeka i mliječnih proizvoda, jer je to bilo jedno od osnovnih seljačkih zanimanja u to doba.

Šalošnica

To je lokalitet gdje se nalazio šaloš (saloš). Saloš je ostava gdje se skladištio ubrani kukuruz u klipu. Njeni zidovi su od pletenog pruća tako da ima provjetranje. Širine je do jednog metra, dužine nekoliko metara i visine po potrebi. Svakako da taj prostor bude natkriven i zaštićen od kiše i snijega. Toponim Šalošnica nalazi se u Gornjoj Raštelici.

Toviš

Toponim *Toviš* obilježava brdo smješteno zapadno od Gurevića u Bin-

628 FGU BiH, *Općina Hadžići*, (KO Drozgometa, k.č. 418, 419, 424 +).

629 FGU BiH, *Općina Hadžići*, (KO Lokve, k.č. 1393, 1395).

630 FGU BiH, *Općina Hadžići*, (KO Luke, k.č. 588/2 i 590).

631 FGU BiH, *Općina Hadžići*, (KO Korča, k.č. 1653, 1656).

632 *Katastral Vermessungs Abtheilung*, Vermessungsjaler, 1882, Kreis Sarajevo, Bezirk Sarajevo, Gemeinde Hadžići.

633 A. Škaljić, *Turcizmi u srpskohrvatskom jeziku*, Sarajevo, 1973, 576.

634 Musa Luca, r. 1930. g., iz sela Sutice (Ul. Brezovačka), (zabilježio: V. Alađuz, 15.3.2016.)

ježevu.⁶³⁵ Na Igmanu kod Lokavskih čaira nalazi se toponim *Tovišće*.⁶³⁶ Oba toponima, vjerovatno, imaju isto značenje. To su lokaliteti na kojima se vršio tovnj uzgoj (tov) domaćih životinja (v. *Lokve*).

Tovarnica

Tovarnica šumovito područje koje se nalazi zapadno od sela Duranovići. Ime je dobilo, vjerovatno, po tome što su se ovdje tovarila drva za transport. Od apelativa tovar je nastalo nekoliko izvedenica među kojima tovariti, tovarni, tovarište, tovarnica.⁶³⁷ Tovarnica se nalazi i u zahvatu izvorišta Hadžinog potoka istočno od sela Trzanj.⁶³⁸

Vaganj

Prema P. Skoku *vagan* /*vaganj* je riječ koja označava: 1. mjeru za žito (sadrži 60 kg), 2. drvenu posudu okruglu kao zdjela, sadržine 20-30 kg, a služi za mjerenje žita, 3. naziv za sirovu neobrađenu dugu.⁶³⁹

Na području hadžićke općine nalazi se nekoliko ovakvih toponima. *Vaganj* se nalazi u selu Luke, južno od željezničkog tunela. Pored njega protiče potok Podamlina (KO Luke, k.č. 1101, 1102.). Drugi toponim *Vaganj* nalazi se sjeveroistočno od Trzna, iznad Žunovnice (k.č. 820, 821). Nedaleko od njega nalazi se toponim *Vaganjci* (k.č. 816, 817, 818+). *Vaganj* se nalazi i u Raštelici pored potoka Kalašnica.⁶⁴⁰ Isti toponim nalazimo i u Pazariću pored potoka Zujevina iza benzinske pumpe *Viva*.⁶⁴¹ U Odžaku kod Tarčina, također, nalazimo toponim *Vaganji*.⁶⁴² *Vagani* se nalaze i u Raštelici pored potoka Kalašnica. Obzirom da navedeni toponimi označavaju lokalitete koji se, uglavnom, nalaze uz vodotoke, vjerovatno oni označavaju mjesta gdje su se nalazili mlinovi za mljevenje žitarica. Ostali toponimi iz ove vrste označavaju geografska područja (njive, brda, livade) koji imaju oblik zdjele, a na jednoj strani su širi, a na drugoj uži.⁶⁴³

Viganj

Toponim *Viganj* se rijetko u toj formi javlja na području hadžićke općine. Riječ je slavenskog porijekla, a koristi se u jezicima slavenskog jezičkog korpusa. *Viganj* znači što i *nakovanj*, odnosno *kovačnica*.⁶⁴⁴ Pored potoka Želebuje

635 Vojnogeografski institut Beograd, *Topografska karta 1:25 000*, sekcija Hadžići, 1-III-4, 1975.

636 FGU BiH, *Općina Hadžići*, (KO Lokve, k.č. 1519, 1520 i 1521).

637 I. Čedić, i dr., *Rječnik bosanskog jezika*, Institut za jezik Sarajevo, 2007, 1141.

638 *Katastral Vermessungs Abtheilung*, Vermessungsjaler, 1882, Kreis Sarajevo, Bezirk Sarajevo, Gemeinde Korča.

639 P. Skok, *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, JAZU, Zagreb, 1971, 550.

640 FGU BiH, *Općina Hadžići*, (KO Raštelica, k.č. 1060, 1061, 1012).

641 FGU BiH, *Općina Hadžići*, (KO Pazari, k.č. 1622, 1624).

642 FGU BiH, *Općina Hadžići*, (KO Korča, k.č. 984, 985, 990).

643 F. Šantić, *Ime je znak*, Bošnjaci.net, Beograd, 2012, 276.

644 P. Skok, *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, JAZU, Zagreb, 1971, 587.

kod Vrbanje nalazi se lokalitet koji nosi naziv *Podviganj*, što upućuje na to da je nekada ovdje postojala kovačka radionica (viganj). Drugi toponim koji ima veze sa apelativom *viganj* nalazi se zapadno od toponima Dvora u Lokvama i nosi naziv *Vignjište*.⁶⁴⁵ U centralnom dijelu starog dijela Žunovnice, između stare pruge i potoka Žunovnica, nalazi se lokalitet koji se zove *Vignjište*.⁶⁴⁶

Vojtnik (Votnjik)

Vojtnik je mađarska riječ koja znači *vojnika*. Otuda i *vojta* > *vota* = *neka igra na karte*.⁶⁴⁷ Toponim *Votnjik*⁶⁴⁸ je varijacija od *Vojtnik*, jer označava isti lokalitet. Nalazi se sjeverno iznad sela Raštelica.⁶⁴⁹ U junu mjesecu 1914. godine su na širem području Tarčina trupe 15. sarajevskog i 16. dubrovačkog korpusa austrougarske vojske, pod komandom Oskara Potioreka, izvodile manevre. Operativna komanda i logistička baza se nalazila u Tarčinu. Ovdje je u to vrijeme boravio i austrijski prijestolonasljednik Franc Ferdinand.⁶⁵⁰ Vrlo je moguće da je ovo brdo, koje svojim geografskim položajem dominira nad okolnim selima i putnim komunikacijama i može biti veoma dobro vojno uporište za odbranu, dobilo svoje ime u vrijeme navedenih manevara.

Zvižd

Toponim *Zvižd* potječe iz vremena starih Slavena i predstavlja mitološki pojam vezan za neku kraljicu. Njegov nastanak vezan je za kraljičin *zvižduk* kao vrstu glasovanja i ne može se vezati za drugi korijen riječi. Ovo mitsko vjerovanje je ostalo i do danas kod pravoslavnog stanovništva na području Srbije. Danas postoji mjesto u Vojvodini koje nosi naziv *Zvižd*, a u Kučevu egzistira RTV *Zvižd*, s tim da po Srbiji ima još mjesta koja nose isti naziv. Naš toponim *Zvižd* nalazi se na području Sejdanića kod Pazarića.⁶⁵¹ Sa njegove sjeverozapadne strane nalazi se lokalitet *Zgon*, a dvije stotine metara zapadno Stanci. Možda je toponim nastao i od riječi *zviždati*, *zviždjeti*, toponim koji obilježava mjesto s izvorom u kojem ljeti voda *zviždi*.⁶⁵²

U ovoj skupini se nalaze toponimi koji odražavaju sliku djelatnosti kojima su se bavili stanovnici ovog kraja u prošlosti, kao i objekata kojima su oni raspolagali. Ovdje smo izdvojili samo njih 17 najinteresantijih, koji nisu u današnjoj masovnoj upotrebi i manje su poznati.

645 FGU BiH, *Općina Hadžići*, (KO Lokve, k.č. 1438, 1439, 1440).

646 FGU BiH, *Općina Hadžići*, (KO Žunovnica, k.č. 1238)

647 P. Skok, *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, JAZU, Zagreb, 1971, 612.

648 Vojnogeografski institut Beograd, *Topografska karta 1:25 000*, sekcija Tarčin, III-1-3, 1975.

649 *Katastral Vermessungs Abtheilung*, Vermessungsjaler, 1882, Kreis Sarajevo, Bezirk Sarajevo, Gemeinde Korča.

650 V. Alađuz, *Hadžići od najstarijih vremena do agresije na BiH 1992. godine*, Hadžići, 2013, 147.

651 FGU BiH, *Općina Hadžići*, (KO Resnik, k.č. 604/1).

652 P. Skok, *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, JAZU, Zagreb, 1971, 667.

1.11. TOPONIMI ANTROPONIMNOG POSTANJA

Burino guvno

Nedaleko od sela Smucka, u pravcu juga, nalazi se lokalitet koji se zove *Burino guvno*.⁶⁵³ Pojam *guvno* je općepoznat u našem jeziku, a prisvojni pridjev *Burino* je vjerovatno nastao od imena ili prezimena vlasnika tog posjeda. U okolini Zenice i danas žive porodice koje nose prezime *Buro*.⁶⁵⁴

Biberagina bašča

Ovo je mali lokalitet u centru sela Kućice kod Hadžića.⁶⁵⁵ Istočno od njega je Salkića bašča i Gunjište. Vjerovatno se radi o posjedu nekoga osmanskog age (*Biber-age*) koji je s vremenom podijeljen na više dijelova u procesu urbanizacije sela, pa su tako nastali novi nazivi parcela kao što su bašče, kućište i sl. Možda je toponim nastao od nadimka *Biber-aga*.

Beganova ravan

Toponim *Beganova ravan* se nalazi sa desne strane puta Kazina bara – Osenik u pravcu Krbave.⁶⁵⁶ Na katastarskoj mapi nosi naziv Beganova ravanj što ne mijenja značenje riječi ni toponima. Ime je dobila po vlasniku posjeda Beganu Bajramoviću koji je živio Resniku. Nekad se je i resničko greblje, kome se izgubio svaki trag, zvalo Bajramovića greblje. Nalazilo se je nekad na lokalitetu gdje se sada nalazi resničko igralište kod džamije.⁶⁵⁷

Djevojačka kosa.

Zapadno od sela Orahovica prema Bitovinji, između nekoliko planinskih kosa različitih naziva, nalazi se i *Djevojačka kosa*.⁶⁵⁸ Prema geografskom obliku ovaj lokalitet i jeste *planinska kosa*, ali zašto je dobio pridjev *djevojačka*, nije poznato.

Kara Mustafina čaira

Kara Mustafina čaira se nalaze sjeverno od Velike Vlahinje na Bjelašnici u pravcu sela Lokve. Područje *Kara Mustafinih čaira* pokrivaju pašnjaci i livade okružene crnogoričnom šumom. Ovdje se nekad nalazila mahala (katunsko selo)

653 Vojnogeografski institut Beograd, *Topografska karta 1:25 000*, sekcija Tarčin, III-1-3, 1975.

654 Bujak Edin iz Zenice, viši asistent na Filozofskom fakultetu u Sarajevu, (zabilježio: V. Alađuz, maj, 2016. g.).

655 FGU BiH, *Općina Hadžići*, (KO Drozgometa, k.č. 689).

656 *Katastral Vermessungs Abtheilung*, Vermessungsjaler, 1882, Kreis Sarajevo, Bezirk Sarajevo, Gemeinde Pazarić.

657 Haris Turčinović, r 1989. godine, iz Pazarića. (Zabilježio: V. Alađuz, 16.1.2016. g.).

658 Vojnogeografski institut Beograd, *Topografska karta 1:25 000*, sekcija Tarčin, III-1-3, 1975.

u koju su stanovnici Lokava i Kasatića izgonili stoku preko ljeta na ispašu. Jedno vrijeme se ovdje nalazilo 15 koliba (katuna). Prema predanju koje je zabilježio J. Popović, ovo katunsko selo je nastalo krajem 19. vijeka, kao i ostala katunska sela na Bjelašnici.⁶⁵⁹ Selo je imalo izvor pitke vode, a stoku su napajali na lokvi zvanoj Mlava.⁶⁶⁰ Danas se ona na topografskim kartama, kao i planinarskim mapama, naziva Međeđa lokva. Udaljena je do 500 metara istočno od čaira. Izvor pitke vode nosi simbolički naziv Vreoce.⁶⁶¹ Danas se na ovom mjestu nalazi zidana čatrnja sa pitkom vodom.⁶⁶² Ime ovog područja vjerovatno ima veze sa nekim Kara Mustafom (crnim Mustafom), čiji su ovo bili posjedi (čairi) u vrijeme osmanske vlasti u BiH. Prema pisanom predanju koje bilježi Enver Čolaković, *Kara Mustafini čairi* su bili posjed bosanskog namjesnika Kara Mustafa-paše Lokljanina, čije je porijeklo iz sela Lokve.⁶⁶³ Historijski izvori su zabilježili da je sredinom 16. vijeka Kara Mustafa-beg bio bosanski namjesnik, ali se ne navodi da je njegovo porijeklo iz Lokava. U vezi nastanka imena Kara-Mustafina čaira Čolaković je, 1935. godine, zabilježio predanje koje je prenio Tifanaga Šehić iz Lokava. Prema tom predanju u nekom selu je živjela djevojka po imenu Hanka, koja je odmah nakon udaje izgubila muža, a potom je njene jetrve olajale da je rodila kopile te je familija i seljani protjerali iz sela. Nakon tri dana lutanja, zaustavila se sa sinom negdje podno Igmana, iznad današnjih Lokava. Tu se smjestila u jednu napuštenu kolibu, organizovala život i odgajala sina. Kad je sin imao sedam godina naišla ovuda velika vojska koju je predvodio neki paša. Njemu se svidio njen sin, pa je upitao Hanku da li bi bila voljna sina dati da ga povedu u Stambol na školovanje, što je ona i prihvatila. Nakon dvadeset godina to dijete pašaluk steče, a i na Beč je udarao. Na Igmanu je kupio velike posjede koji se i danas zovu *Kara Mustafina čaira*.⁶⁶⁴

Kazina bara

Toponim *Kazina bara* je toponim antroponimnog porijekla. Ime je dobila vjerovatno po ličnom imenu vlasnika posjeda na tom području. Označava područje oko pravoslavne crkve kod prevoja Osenik.

Martinovača

Lokalitet *Martinovača* nalazi se sa lijeve strane lokalnog puta Zovik – Lokve, pri izlasku na ravni dio puta u Lokvama.⁶⁶⁵ Toponim je nastao od lične imenice *Martin*, preko prisvojnog pridjeva *Martinov* kojem je dodan sufiks *-ača*.

659 J. Popović, *Ljetni stanovi (mahale) na planini Bjelašnici*, GZM BiH, 1932, 63.

660 J. Popović, *Ljetni stanovi (mahale) na planini Bjelašnici*, GZM BiH, 1932, 63.

661 Vojnogeografski institut Beograd, *Topografska karta 1:25 000*, sekcija Bjelašnica, zapad, 1975.

662 Kovačević Senad, sekretar PD "Bjelašnica", Pazarić, (zabilježio: V. Aladžuz, 12.7.2016. g.).

663 E. Čolaković, *Lokljani*, Islamska zajednica Zagreb, 1991, 36.

664 E. Čolaković, *Lokljani*, Islamska zajednica Zagreb, 1991, 27–35.

665 Vojnogeografski institut Beograd, *Topografska karta 1:25 000*, sekcija Hadžići, III-1-4, 1975.

Tu se nalazi i nekropola srednjovjekovnih nadgrobnih spomenika – stećaka. U nekropoli je evidentirano: jedan sljemenjak s postoljem, jedan sljemenjak, dva visoka sanduka, četiri sanduka, jedna ploča i jedan sanduk / ploča.⁶⁶⁶

Mlađeni

Ovo je naziv za prevoj koji se nalazi između Suhodola i rijeke Bijele, odnosno Tuhelja.⁶⁶⁷ Do polovice 20. vijeka ovdje se nalazilo selo *Mlađeni*, a ime je dobilo po prezimenu porodica koje su ovdje živjele.

Ramin greb

Ovaj toponim se nalazi oko 200 metara sjeveroistočno od mahale Mrtvanje na Bjelašnici. Po predanju, ime je dobio po nekom junaku Rami iz sela Lokve, koji je ovdje poginuo u borbi protiv hajduka pred kraj osmanske vlasti u BiH. Hajduci su tada pljačkali karavane, ali kad nije bilo karavana, pljačkali su sela. Tako su došli pljačkati stanovnike sela Lokve, a mještani se organizovali pa potjerali hajduke iz sela. Gonili su ih do pred Mrtvanje, gdje su ih sustigli, pa je nastala bitka. U toj bici poginuo je izvjesni Ramo. Mještani su ga tu ukopali i napravili nišane koji su se ovdje nalazili do pred kraj 19. vijeka.⁶⁶⁸

Vretino točilo

Iznad sela Ušivak, prema Golom brdu, nalazi se toponim *Vretino točilo*.⁶⁶⁹ Toponim je nastao od prezimena *Vreto*, koje je i danas prisutno u Rakovici, i geografskog pojma *točilo*. Na osnovu ovoga bi se moglo pretpostaviti da su porodice *Vreto* nekad živjele na području Ušivaka.

Toponimi antroponimnoga postanja u pravilu se dijele na toponime nastale od rodnih imena, toponime nastale od prezimena, toponime nastale od nadimaka i toponime nastale od osobnih imena. U našoj skupini su svi toponimi nastali od rodnih imena i prezimena. Obraden je relativno mali broj toponima iz ove grupe iz razloga što će ih budući čitalac, u registru toponima, lahko prepoznati i razumjeti njihovo značenje.

Turanjin gaj

Nalazi se između Malotine u Kukrike u Binježevu. Ime je dobio po begu Turaniji koji je imao konake u Malotini, a i ovaj gaj je bio njegov.⁶⁷⁰

666 E. Bujak i drugi, *Izvjestaj o popisu stećaka na području Hadžića 2015*, nekropola Martinovaca, Lokve, 2.

667 Vojnogeografski institut Beograd, *Topografska karta 1: 25 000*, sekcija Tarčin, 1975.

668 Mehmed Joldo, r. 1934. g., iz Lokava, (zabilježio: V. Alađuz, 5.5.2016. g.).

669 Vojnogeografski institut Beograd, *Topografska karta 1: 25 000*, sekcija Hadžići, III-1-4, 1975.

670 V. Trifković, *Sarajevska okolina – Sarajevsko polje*, Beograd, 1908, 194.

1.12. TOPONIMI ASTRALNE MOTIVACIJE

Mjesec

Mjesec je jedinstven toponim na području hadžičke općine, a nalazi se oko 500 metara jugoistočno od sela Donja Raštelica, prema selu Trzanj. Na ovom mjestu se u prošlosti nalazilo malo selo koje je danas ugašeno. *Mjesec kao nebesko tijelo je u praslavensko doba bio femininum, jer je predstavljao žensko božanstvo.*⁶⁷¹ Treba imati u vidu da se nedaleko od ovog lokaliteta nalazi selo Trzanj, koje je opisano kao značajan praslavenski toponim. Zbog njega i objašnjenje toponima *Mjesec* u njegovoj blizini ima svoj smisao.

1.13. TOPONIMI MOTIVIRANI PLEENITIM METALIMA I NOVCEM

Dukatnica

To je toponim koji se nalazi oko 200 metara sjeverozapadno od aktuelnog muslimanskog groblja u Kasatićima, u pravcu Tinova brda.⁶⁷² Pokriva oko 10 dunuma oranice. Toponim *Dukatnica* u svom korijenu ima riječ *dukat*, što je naziv za zlatni novac koji se koristio u stara vremena. U osmansko doba u Bosni su djevojke nosile na glavi ogru (vijenac) od dukata. Ovakve ogre su nosile i starije žene. Taj običaj je i danas zastupljen u bosanskim narodnim nošnjama, makar u kulturno-umjetničkim društvima. U bjelašničkim selima se ovi ukrasi mogu još uvijek vidjeti na glavama djevojaka kao ukras prilikom nekih svečanosti. Prema tumačenju P. Skoka, *dūcātus* označava duždevo vladanje, odnosno njegov teritorij. Odatle latinizam *dukat* m (14. v.), što označava: 1. zlatni ili srebrni mletački novac, 2. prezime.⁶⁷³ Narodno predanje o nastanku naziva sela Kasatići govori o nekim kasama punim dukata koje su čuvane u tom selu. Po tim dukatima možda i njihve dobiše svoje ime.⁶⁷⁴

Pored toponima *Dukatnica* na području Hadžića se nalazi još jedan toponim koji nosi naziv *Dukat*. Nalazi se oko dva kilometra južno od sela Gornje Bioče, prema Mehinoj Luci.⁶⁷⁵ Pokriva šumovit predio sa nekoliko livada.

Srebrenica

Ovaj toponim se nalazi sjeverno od sela Drozgometva, pored lokalnog

671 P. Skok, *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, JAZU, Zagreb, 1971, 437.

672 FGU BiH, *Općina Hadžići*, (KO Žunovnica, k.č. 189, 1490, 1491, 1492+).

673 P. Skok, *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, JAZU, Zagreb, 1971, 462–463.

674 Mirsad Sadiković, r. 1961. g., iz sela Kasatići, po predanju njegovog oca Muhameda Sadikovića, r. 1927. g., (zabilježio: V. Alađuz, 10.3.2016. g.).

675 Vojnogeografski institut Beograd, *Topografska karta 1:25 000*, sekcija Tarčin, 1-III-3, 1975.

puta Drozgometva – Batalovo brdo.⁶⁷⁶ Pokriva oko 15 dunuma zemljišta. Nalazi se nedaleko od lokaliteta Zlatarica, što upućuje na moguću rudarsku proizvodnju na ovom području (v. *Drozgometva*).

Zlatarice

Sjeveroistočno od Drozgometve, prema Barama, nalazi se nekoliko parcela koje čine jedan lokalitet pod nazivom *Zlatarice*.⁶⁷⁷ Predanje kaže da su se ovdje vršila neka geološka ispitivanja kojima je utvrđeno da se u brdu nalaze rude plemenitih metala, po čemu je i lokalitet dobio ime. Toponimi Zlatarice i Srebrenica se nalaze na istom području.(v. *Grivići*).

676 FGU BiH, *Općina Hadžići*, (KO Drozgometva, k.č. 1691, 1692, 1693).

677 FGU BiH, *Općina Hadžići*, (KO Drozgometva, k.č. 2344, 2345,2361,+).

2. OJKONIMI HADŽIĆA

Organizovani život u zajednici na području hadžićke općine bilježi se još iz vremena Ilira. Na brdu Oštrik se nalaze ostaci starog prahistorijskog naselja koje je P. Anđelić samo djelomično arheološki istražio.⁶⁷⁸ Na brdu Borak kod Tarčina se, također, nalazila prahistorijska gradina.⁶⁷⁹ Na području Hadžića nalaze se još tri toponima *Gradina*, a koji također upućuju na prehistorijska naselja. Raspoređene su tako da pokrivaju čitavo hadžićko područje: Bioča kod Tarčina, Borak kod Tarčina, Podgradina iznad Ljubovčića, Gradina iznad sela Gradac i ilirski grad Oštrik. O životu u srednjem vijeku nedvosmisleno govore srednjovjekovni nadgrobni spomenici. U 43 nekropole nalazi se 730 evidentiranih stećaka.⁶⁸⁰ Raspored nekropola otprilike prati raspored gradina, što potvrđuje kontinuitet života na ovom području iz prahistorijskog doba u srednji vijek. Nešto konkretnije evidentiranje naseljenih mjesta na području Hadžića događa se u osmanskome popisu iz 1455. godine. U njemu se, kao hasovi Isa-bega Ishakovića, navode sela Doljani, Brezna (Breza), Osojna (Osenik) i Pinježe (Binježevo).⁶⁸¹ Selo Stubla iz ovog popisa je ostalo neubicirano, a po svemu sudeći moglo bi se raditi o Stublovima kod Hadžića. Naravno, na području Hadžića je tada bilo više naselja, ali su popisana samo ona koja su ušla u has Isa-bega. Naredni popis iz 1469/69. evidentirao je 25 naselja na području hadžićke općine: Binežević, Dolča (Dolac), Dolna Izbavak, Doljani, Drozgometva, Dvorišta, Gonica, Gorna, Izjavak, Grab, Gradačac, Hobić, Izločut, Kalica, Kamavica, Kašetica, Korča, Lepugčić, Lokve, Luka, Mokrine, Orahovac, Radovine, Raštelica, Smučka, Sokolar.⁶⁸² Nije jasno zašto je u ovom popisu izostavljen Osenik jer je evidentiran u popisu prije ovog i poslije ovog popisa. Većina ojkonima navedenih u ovom popisu zadržala je svoj naziv do danas. Svakako da je kod nekih naziva dolazilo do određenih varijacija, kao što su: Pinježe – sada Binježevo, Kašetica – danas Kasatići, Lepugčić – danas Ljubovčići i sl., ali se time nije mijenjala suština. Kroz naredne osmanske popise javljali su se novi ojkonimi, neki ojkonimi se nisu pojavljivali u jednom, pa se pojave u narednom popisu, a neki ojkonimi su ostali neubicirani sve do danas. Značajan broj ojkonima je nastao u vrijeme osmanske vlasti u BiH. Jedan njihov broj u korijenu naziva nosi turske riječi, a drugi su patronimske motivacije u čijoj semantičkoj strukturi nalazimo muslimanska imena i prezimena. Krajem 19. vijeka došlo je do nagle urbanizacije hadžićkog područja, koja je uzrokovana izgradnjom željezničke pruge Sarajevo – Mostar i velikog broja pilana, zatim eksploatacijom šume i dr. Tako su popisom iz 1895. godine na području Hadžića evidentirana 52 naseljena mjesta.⁶⁸³ Na tarčinskom području ih je bilo 17, hadžićkom 15, a na

678 P. Anđelić, *Arheološka ispitivanja*, Zbornik Lepenica, Naučno društvo BiH, 1963, 158.

679 *Arheološki leksikon BiH*, Tom III, Sarajevo 1988, 39.

680 E. Bujak, V. Alađuz, A. Džemidžić, D. Jasika, *Izveštaj o popisu stećaka na području općine Hadžići*, br. 02/5-49-2992-4/16 – 2.3.2016.

681 H. Šabanović, *Krajište Isa-bega Ishakovića, Zbirni katastarski popis iz 1455. godine*, Sarajevo, 1964, 14–17.

682 A. Aličić, *Sumarni popis sandžaka Bosna iz 1468/69. godine*, IKC Mostar, Mostar, 2008, 51–51, 70–72, 104, 242–243.

683 *Glavni rezultati popisa u BiH*, od 22.4.1895, Sarajevo, 1896, 6–15.

pazaričkom 20. Sva naselja iz ovog popisa i danas nose svoja imena.

2.1. KULTURNO-HISTORIJSKI OJKONIMI

Gradac

Ojkonim *Gradac* svoje ime je dobio po starom gradu *Gradac* (*Gradina*), koji se nalazi sjeverno iznad njega. U historijskim izvorima spominje se pod imenom *Gradac* i *Gradčac*. Prvi organizovani život na području *Gradca* je uspostavljen još u prehistorijsko doba. To potvrđuju ostaci prehistorijske keramike na *Gradini*. U doba rimske vlasti ovdje su živjeli rimski vojnici koji su držali utvrdu na *Gradini*.⁶⁸⁴ Srednjovjekovna nekropola i toponim Kraljevi vrtovi upućuju na to da je u *Gradcu* postojala veća srednjovjekovna naseobina. *Gradac* je imao i svoj trg i carinu, a predstavljao je i centar župe, kasnije nahije *Gradčac*. *Gradac* kod Hadžića (*Gradčac*) spominje se 1355. i 1378. godine u vezi sa carinom i problemima nastalim u vezi s tim.⁶⁸⁵ U pismu koje su Dubrovčani uputili bosanskom banu Tvrtku 1355. godine, *Gradac* se prvi put, zajedno sa Drijevom, Dvorišćem i Ostružnicom, označava kao trg, čime se oni terminološki, ali i faktički, razlikuju od svoje agrarne sredine.⁶⁸⁶

Prema istom izvoru, samo je Drijeva prije *Gradca* imala svoj trg, dok su trgovi poslije nastali u Kreševu,

XXVI БАН И КРАЉ ТВРТКО 78

71

XXVI БАН И КРАЉ ТВРТКО

78. Одговара да је свезао Павла и Петра за дуг од царина како су му они и одобрили

(1355 пре 19 маја)

† ѿ гдѣна бана кнѣзѣ дѣрѣвничкоу и вичничкоу властѣи и оични како свои брати и приѣтелиа за смѣ вѣмъ и прѣе листѣ. Ѣдѣмъ подъ моѣмъ печатѣиоу како ви говорите симетѣ и рѣткѣ да ста она мѣни рекѣла свезати павѣла гижанѣка и пѣра и до смѣ те свезаѣ по нѣио рѣчи - а седа за вѣмъ говорѣ на мою вѣрѣ на гвѣноу сѣмъ рѣсѣмъ павѣла и пѣра свезаѣ по симетѣни рѣчи и по рѣткѣви ни ни ста она тога рекѣла ни смѣ нѣио свезаѣ за седани даѣгъ негѣли смѣ свезаѣ за прѣдѣни даѣгъ вѣда вѣше ниѣо мѣнѣтѣиѣ ѣ мене теда она дѣрѣжаѣта с мѣнѣомъ дѣрѣва и острѣжѣниѣ и градиѣ и двориѣи чѣтири трѣге мѣи и шѣда ни сѣ остѣли даѣни вѣнѣцѣмъ докѣтѣмъ за те смѣ свезаѣ а свезаѣ нѣсмъ по вѣшио рѣчи вѣ стѣ кѣ мѣнѣ прѣдѣниѣ по моѣмъ чѣвѣкѣ по краѣши и листѣ ни стѣ Ѣдали а говорѣи воѣи како говорѣиѣ к намъ шѣномъ даѣниѣи кѣи ти сѣ ѣ дѣрѣвничѣ да цѣи и прѣо гижанѣкѣ и павѣла за те намъ ни говорѣи ниѣарѣ неѣ она ста ѣ тѣи ѣ рѣкаѣѣ ти ста чѣни цѣи ти гѣди ѿ нѣио дѣио мѣи чѣвѣкѣ краѣши дѣио вѣшѣ листѣ а седани даѣгъ цѣи и за те ми шѣниѣиѣ рѣчѣи оичѣи ниѣдѣи ако и силѣи и рѣткѣ вѣнѣлѣ приѣлѣ к свои шѣчѣиѣ за те мѣни рѣкѣ даѣга за смѣ трѣге прѣдалѣ симетѣ и рѣткѣ за хѣкѣи ѿ нѣио плакѣниѣ а на мою вѣрѣ а на гѣвѣоѣскѣ ни ни и силѣи рекѣлѣ ни рѣткѣ свезата павѣла ни пѣра ни смѣ нѣио свезаѣ скрѣзи нѣио рѣзѣи за стари дѣвѣлѣ.

Препис Живете Пармезана у књизи Div. Sanc. 1354. л. 64 б. — П. II, 27.

Slika br. 32: Kopija pisma bosanskog bana i kralja Tvrtka Dubrovčanima, od 19. maja 1355. godine.

Ljubomir Stojanović, Stare srpske povelje i pisma – Dubrovnik i susedi njegovi, Srpska kraljevska akademija, Beograd, 1929, 71.

684 Đ. Mazalić, *Novi podaci o Gradcu kod Hadžića*, Naše starine, 1972, 79–83.

685 P. Anđelić, *Studije o teritorijalno-političkoj organizaciji srednjovjekovne Bosne*, Sarajevo, Svjetlost, 1982, 54.

686 D. K. Kovačević, *Gradska naselja srednjovjekovne bosanske države*, Sarajevo, V. Masleša, 1978, 133.

Fojnici, Foči, Goraždu itd.⁶⁸⁷ Kao dokaz intenzivnog srednjovjekovnog života, u *Gradcu* se nalazi najveća koncentracija srednjovjekovnog kulturnog naslijeđa općine Hadžići. Pored starog grada *Gradac*, prema zadnjem popisu stećaka, ovdje su evidentirane tri nekropole stećaka: 1) nekropola stećaka Orah sa 70 stećaka,⁶⁸⁸ 2) nekropola stećaka Gomjenica sa pet stećaka,⁶⁸⁹ 3) nekropola stećaka Krst sa četiri stećka.⁶⁹⁰ Pored navedenog, uz samu nekropolu stećaka Orah nalaze se ostaci srednjovjekovne crkve. Zapadno od sela Garadac nalazi se manje brdo koje nosi naziv Krst. Na njemu se je, prema Đ. Mazaliću, vjerovatno, nalazila se još jedna crkva.⁶⁹¹ Nabrajajući sve crkve od Blažuja do Pazarića, U. Dunjić, navodi i crkvu na brdu Krst kod Gradca.⁶⁹² Popisom iz 1468/69. god. selo *Gradac* se spominje kao centar nahije *Gradčac*, koja pokriva područje od Mostarskog raskršća do Ivana i od Sastavaka do Bjelašnice. Gradac je tada bio u hasu Isa-bega, sa deset kuća i dva mlina.⁶⁹³ Jačanjem Sarajeva kao političkog, vojnog i trgovačkog centra nahija *Gradčac* se gasi i pripaja sarajevskoj nahiji, a *Gradac* s vremenom gubi na svom značaju. Tako se više ne pojavljuje ni u jednom osmanskom popisu, kao ni u popisima austrougarske vlasti. Izgradnjom željezničke pruge 1890. godine nastupila je urbanizacija Hadžića, Pazarića i Tarčina, uglavnom oko željezničkih stanica. Izgradnja pruge je uzrokovala izgradnju nekoliko pilana na području Hadžića, Zovika i Tarčina. Time je počela eksploatacija šumskog bogatstva. Sve to je zahtijevalo radnu snagu, u značajnoj mjeri stručnu. Ona je dovođena sa drugih područja. I oko pilana su se počela razvijati naselja. Tako je *Gradac* ostao potpuno marginaliziran kao naselje. Na katastarskoj mapi iz 1882. godine *Gradac* je evidentiran kao selo sa koncentracijom malog broja kuća u podnožju brda Ormanj, dok je polje ispod sela bilo prazno.

Smucka

Današnji naziv sela Smucka u historijskim izvorima se spominje kao Smučka (župa Smučka, podgrađe grada Tuhelja, kao mala nahija Smučka, kao carina itd. Nastanak naziva nije poznat, čak ni u narodu ne postoji nikakva predaja o tome.

Smučka se prvi put spominje sredinom 15. vijeka. U pismu od 18. marta 1428. godine dubrovačka vlast se žali bosanskom kralju Tvrtku II Kotromaniću

687 D. K. Kovačević, *Gradska naselja srednjovjekovne bosanske države*, Sarajevo, V. Masleša, 1978, 52.

688 E. Bujak i drugi, *Izveštaj o popisu stećaka na području općine Hadžići 2015*, Nekropola Orah, Gradac, 2.

689 E. Bujak i drugi, *Izveštaj o popisu stećaka na području općine Hadžići 2015*, Nekropola Gomjenica, Gradac, 2.

690 E. Bujak i drugi, *Izveštaj o popisu stećaka na području općine Hadžići 2015*, Nekropola Krst, Gradac, 2.

691 Đ. Mazalić, *Gradac kod Hadžića*, Glasnik Hrvatskog zemaljskog muzeja, Sarajevo, 1942, 204.

692 U. Dunjić, *Hadžići u prošlosti*, NIK Svet knjige, Beograd, 2002, 44.

693 A. Aličić, *Sumarni popis sandžaka Bosna 1468/69*, 51.

Slika br. 33: Kopija pisma Dubrovačke vlasti upućeno bosanskom kralju Trtku II Kotromaniću, 1428. godine u kojem se žale na povećanje carina u Smučkoj, Konjicu i Dvorištima
Dubrovački arhiv, *Lettere di Levante* broj X, folija 42 verso.

na povećanje carina u Konjicu, Smučkoj i Dvorištima.⁶⁹⁴ Radi se zapravo o tome da se porez na kupljene robe plaćao u mjestima kupovanja, a to se posebno odnosilo na srebro. Dubrovčani su srebro uglavnom kupovali u Kreševu.⁶⁹⁵ Tamo se nalazila carina na kojoj je ono carinjeno, a nakon plaćanja poreza žigovano (bolano), što je značilo da može slobodno prolaziti sve carine do Dubrovnika. Međutim, njima su se ponovo naplaćivale carine na carinama navedenim u pismu, a između ostalog i Smučkoj. Njen naredni spomen je u poznatom nacrtu Župe Smučke iz 1688. godine.⁶⁹⁶

P. Anđelić, pozivajući se na H. Šabanovića, tvrdi da se na prostoru između Osenika i Ivana u srednjem vijeku nalazila jedna mala upravna jedinica (knežija) čiji je upravni i politički centar bio Tuhelj, a ekonomski u naselju Smučka.⁶⁹⁷ H. Šabanović joj također daje naziv *stara župa*, a kasnije *nahija Smučka*.⁶⁹⁸ V. Skarić također piše da se u jednom pro-

tokolu osmanske uprave iz 1565. godine spominje *Smučka* kao nahija u sastavu kadiluka Sarajevo.⁶⁹⁹ Na istom području su u 17. vijeku spominje posebna upravna

694 Državni arhiv u Dubrovniku, *Lettere di Levante*, X, folija 43–43 verso, 84, 18. mart. 1428. Kopija u arhivi Komisije za istraživanje i dokumentovanje – Općina Hadžići.

695 M. Vego, *Naselja srednjovjekovne bosanske države*, Svjetlost, Sarajevo, 1957, 64.

696 V. V. Vukasović, *Stari nacrt župe Smučke usred kralj. Bosne*, GZM BiH, 1891, knjiga III, 276.

697 P. Anđelić, *Arheološka ispitivanja*, Zbornik Lepenica, Sarajevo 1963, 190. i 191.

698 H. Šabanović, *Bosanski pašaluk*, Svjetlost, Sarajevo, 1958, 128.

699 V. Skarić, *Sarajevo i njegova okolina od najstarijih vremena do austrougarske okupacije*, Sarajevo 1930, 75.

jedinica – nahija koja se zvala *Smučka*.⁷⁰⁰ V. Radimsky upozorava na ubiciranje mjesta *Smučka* na specijalnoj karti Austro-Ugarske monarhije i okupiranih područja.⁷⁰¹ On smatra da je na području tarčinske kotline u to vrijeme postojala župa koja je mogla imati naziv *Smuska*, *Smusca*, *Smuzca*, ili u konačnici *Smučka*, kako se u prvim dokumentima navodi. M. Vego kaže da se župa *Smučka* nalazila kod Tarčina, a da se njeno glavno naselje zvalo *Smučica*. Tu su dolazili dubrovački trgovci da bi vršili razmjenu robe. U *Smučici* se nalazilo i odmaralište za karavane.⁷⁰² Ovdje se je 1871. godine nalazio mrkajin han koji je, upravo, služio toj namjeni.⁷⁰³

O postojanju *Smučke* kao župe ili kao naselja, kako god, svjedoči velika nekropola stećaka na Borku, na kojoj je, prema Hadžijahićevom mišljenju, bilo oko 100 stećaka.⁷⁰⁴ Nedaleko od Borka, ispod sela Do, nalazi se lokalitet koji nosi naziv Zagoni, sa oko 20 dunuma livade, što znači da je to bio srednjovjekovni feudalni posjed koji je pratio vlastelinski dvor. Iznad Dola se nalazi Gradac, a preko puta njega lokalitet Stublovi. U samom selu *Smucka* nalazi se lokalitet koji se i danas naziva Selište, što govori da je u današnjoj *Smuckoj* postojalo selo prije dolaska osmanske vlasti, ali je napušteno. Svakako treba reći da na području koje je činilo župu *Smučku* postoji veliki broj nekropola i toponima srednjovjekovne provenijencije, što nam daje puno pravo da vjerujemo da je tu zaista postojala srednjovjekovna župa.

Kontinuitet života u selu *Smučka*, po kome je ime nosila i čitava župa odnosno nahija, je nastavljen i u osmansko doba. U popisu iz 1468/69. god. spominje se mezra Kavica kao čifluk Alije Nanpeza, koja pripada *Smučkoj*, a nalazi se u nahiji Gradčac.⁷⁰⁵ Spomenuti Alija je selo dobio na tapiju i nije vlasnik posjeda, ali je zato imao obavezu da ide u rat kad bude pozvan. Po tome se može zaključiti da je on ustvari bio spahija, a selo njegov timar.⁷⁰⁶ *Smučka* se pod tim imenom ne spominje u narednim popisima: 1526, 1604. i 1711.

Veoma je značajno za ovo selo spomenuti i arheološke nalaze koji ukazuju da je kroz *Smucku* prolazio stari rimski put. Ivo Bojanovski kod opisivanja rimskih komunikacija na području Bosne i Hercegovine kao mjesto kuda je prolazio rimski put sa Ivana prema Sarajevu spominje i *Smucku*. *Između Raštelice i Tarčina prolazio je* (put, op. a.), *nešto bliže sela Smucka gdje se u vrtu Abida*

700 P. Anđelić, *Arheološka ispitavanja*, 1963, 191.

701 V. Radimsky, *Podor gradine Tuhelja u Bosni*, GZM BiH, 1891, 53; Austrougarska specijalna karta, 1:75 000, zona 90, com XVIII.

702 M. Vego, *Naselja srednjovjekovne bosanske države*, Svjetlost, Sarajevo, 1957, 195–196.

703 H. Kreševljaković, *Izabrana djela III*, V. Masleša, Sarajevo, 1991, 301–309.

704 M. Hadžijahić, *Razvoj ekonomskih, političkih i kulturnih centara u općini Hadžići do 1878. god.*, Prilozi za proučavanje istorije Sarajeva, Sarajevo, 1974, 81.

705 A. Aličić, *Sumarni popis sandžaka Bosna iz 1468/9*, Islamski kulturni centar, Mostar, 2008, 113.

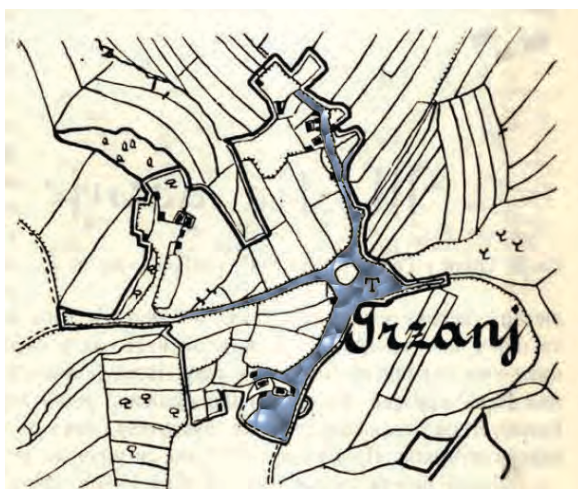
706 A. Aličić, *Sumarni popis sandžaka Bosna iz 1468/9*, Islamski kulturni centar, Mostar, 2008, 113.

*Ibrića izoravaju nagorjeli kamen i cigla (tu je, navodno, bila crkva) što bi bili prvi ali nesigurni ostaci antike sjeverno od Ivana.*⁷⁰⁷ Provjerom na terenu utvrdili smo da je Abid Ibrica (ne Ibrić) prilikom kopanja za temelje kuće naišao na ostatke zida od cigle. Tačno je da su se prilikom obrade zemlje iskopavali komadi nagorjele cigle i kamena na istom lokalitetu. U narodu ovog sela postoji predaja da je ovdje nekad postojala crkva.⁷⁰⁸ Arheološko istraživanje ovog lokaliteta nije vršeno, pa se zbog toga i ne zna ništa više od napisanog. Bojanovski navodi i to da se u *Smučkoj*, na raskršću puteva za Kreševo, Fojnicu i Sarajevo, nalazilo i odmaralište za karavane.⁷⁰⁹

Trzanj

Sam naziv ovog sela otkriva svoje porijeklo. Prema V. Skariću riječ *trizna* je staroruskog porijekla, koju je neko zalutalo pleme iz te grupacije zajedno sa starim slovenima donijelo na ovo područje. Zbog toga ova riječ ima ograničenu geografsku upotrebu samo na područje centralne Bosne „prave Bosne“.⁷¹⁰ Naziv sela Trzanj nedvosmisleno potvrđuje njegovo višestoljetno postojanje.⁷¹¹ Prema predanju, preko *Trzni* je u osmansko doba vodio karavanski put na Prehulju i spuštao se u Bradinu, a služio je karavanima kako bi izbjegli kontrole na glavnoj putnoj komunikaciji.⁷¹² Možda treba istaći da se na Trzni danas nalazi džamija, koja ima svoju dugu i interesantnu historiju. Prvobitno se je nalzila u Odžaku. Sagrađio ju je Abdi-beg Korča 1758/59. godinu. Prema nekim saznanjima džamija je prvobitno bila sagrađena u Gornjoj Korči, pa su je džematlije prenijele u Odžak. Iz Odžaka je 1966. prenesena u *Trzanj*. Danas je *Trzanj* selo i mjesna zajednica koja se nalazi jugozapadno od Tarčina.

Сл. 1. Махала Траањ у селу Корчи. Словом Т обележена је траан.

Slika br. 34: Mahala Trzanj u selu Korča
V. Skarić, 'Trzanj', GZM BiH, 1928, knj. II, 127.

707 I. Bojanovski, *Prilozi za topografiju rimskih i predrimskih komunikacija i naselja u rimskoj provinciji Dalmacija*, *Godišnjak ANUBiH*, Sarajevo, 1978, 104.

708 I. Bojanovski, *Godišnjak*, 102, fusnota 133.

709 I. Bojanovski, *Godišnjak*, 102, fusnota 133.

710 V. Skarić, *Trzan*, GZM BiH, knj. 2, 1928, 131-132.

711 Vidi toponim *Trzan / Trzno*.

712 Tufo Ekrem, r. 1957. s. Trzanj. (zabilježio: V. Alađuz, 17. juna 2016. godine)

2.2. OJKONIMI VEZANI ZA DUHOVNI ŽIVOT

Hadžići

Ojkonim *Hadžići* prvi put se spominje u historijskoj skici župe Smučke iz 1688. godine, a upisan je kao *Hagisci*.⁷¹³ Imajući u vidu sva osporavanja te skice, zajedno sa svim drugim dokumentima vezanim za dokazivanje kneževskog porijekla porodice Ohmućević, ne možemo biti baš sigurni u ovaj izvor. Neovisno od toga, činjenica je da su *Hadžići* (*Hagisci*) u to vrijeme postojali kao selo, bez obzira što su oni ucrtani na pogrešno mjesto na skici. U *Ljetopisu* za period 1746–1804. godine, prilikom popisa umrlih po godinama, navodi se umrli starac Zaim, spahija iz *Hadžića* (izvorno *Hacelli*), koji je imao 90 godina.⁷¹⁴ U osmanskome popisu iz 1841. godine ponovo se spominje selo *Hadželi* i istoimeni džemat koji je obuhvatao sela: Binježevo, Hadželi, Kasetići, Ibrići s Garovcima, Malotina, Kovačevac, Ušivak, Obrovac, Miševići i Žunovnica, sa ukupno 33 kuće i 102 muške glave.⁷¹⁵ Prvi put se pod imenom *Hadžići* pojavljuje u austrougarskom popisu iz 1879. godine. Tada je selo *Hadžići* imalo 51 kuću (sa 52 stana), u kojima je živjelo 312 stanovnika.⁷¹⁶ Na katastarskoj mapi iz 1882. godine selo *Hadžići* se nalazi na području današnjih *Donjih Hadžića*.⁷¹⁷ U njemu se nalazila i jedna džamija. Dolaskom austrougarske vlasti u Bosnu počela je gradnja željezničke pruge, što je podrazumijevalo i izgradnju željezničkih stanica. Jedna od njih sagrađena je u *Hadžićima*. Imala je i vodotoranj za snabdijevanje lokomotive vodom. One nisu bile uvijek građene u naseljenim mjestima – selima, ali su se oko njih stvarala nova naselja. Na njihovoj gradnji je angažovan veliki broj ljudi. Kasnije je i na samoj željeznici zaposlen značajan broj ljudi. Sve to uticalo je na opću urbanizaciju područja uz prugu i oko željezničkih stanica, što se odrazilo i na hadžićko područje. Većina uposlenih na poslovima gradnje, a kasnije i rada na željeznici, sagrađila je kuće u blizini radilišta, a posebno oko željezničke stanice u *Hadžićima*. Izgradnjom željezničke pruge počele su da se grade i pilane te vrši eksploatacija šuma. Za tu svrhu izgrađena je i šumska pruga *Hadžići – Igman*. Pilane su sa svojim pratećim djelatnostima zapošljavale veliki broj ljudi. Samo pilana *Giuseppe Feltrineli Hadžići* u 1907. godini je imala 230 zaposlenih. U odnosu na oko 500 stanovnika *Hadžića*, to je bio veliki procenat zaposlenosti.⁷¹⁸ Tako

713 M. Hadžijahić, *Razvoj ekonomskih, političkih i kulturnih centara na području Hadžića do 1878.*, 85, (u: GZM 1891, 275).

714 Mula M. Ševki Bašeskija, *Ljetopis (1746–1804)*, Sarajevo Publishing, Sarajevo, 1997, 204.

715 M. Hadžijahić, *Razvoj ekonomskih, političkih i kulturnih centara na području Hadžića do 1878.*, 70.

716 V. Alađuz, *Hadžići od najstarijih vremena do agresije na BiH 1992. godine*, Hadžići, 2013, 153, (prema: *Statistika mjesta i pučanstva BiH po popisu 16. juna 1879. g.*, Sarajevo, 1880, 9–10).

717 *Katastral Vermefungs Abtheilung*, Vermefungsjalder, 1882, Kreis Sarajevo, Bezirk Sarajevo, Gemeinde Hadžići.

718 V. Alađuz, *Monografija Hadžića*, Hadžići, 2013, 174, (u: Arhiv BiH, *Bosanski glasnik*, 1900, 433, 434; *Popis važnijih mjesta u BiH ispod 1.000 stanovnika.*).

je počelo nastajati jedno novo naselje, koje je zajedno sa ranijim selom *Hadželi* dobilo ime *Hadžići*. Popisom iz 1885. godine *Hadžići* imaju 47 kuća sa 277 stanovnika.⁷¹⁹ Očigledno je došlo do smanjenja i broja kuća i stanovnika, a to je rezultat iseljavanja muslimana pred austrougarskim vlastima. To potvrđuje i slika nacionalnog sastava stanovništva. Broj pravoslavnih se rapidno povećao, a broj muslimana smanjio. Već 1895. godine bilježi se devet napuštenih kuća, vjerovatno muslimanskih. Tada *Hadžići* broje 58 naseljenih kuća sa 339 stanovnika. Džemat *Hadžići* čine naselje *Hadžići* i selo Radova.⁷²⁰

Navedena demografska kretanja i pojava napuštenih kuća su rezultat iseljavanja stanovništva, posebno muslimanskog, nakon proglašenja Wehrgesetz 1881. godine, odnosno uvođenja vojne obaveze i s tim povezanog Hercegovačkog ustanka.⁷²¹ Krajem 19. vijeka, pored gradnje željezničke pruge, počela je intenzivna gradnja industrijskih objekata. Prva je izgrađena krečana u Dupovcima, koja je zapošljavala značajan broj domaćeg stanovništva. Početkom 20. vijeka sagrađene su i dvije pilane u *Hadžićima*: Nanića i Kašikovića pilana, zatim je izgrađena gostionica sa prenočištem odmah iza željezničke stanice, otvorene su prodavnice i zanatske radnje primjerene potrebama urbanog područja. Sagrađena je i zgrada žandarmerijske stanice, nešto kasnije i osnovna škola. Na austrougarskoj geografskoj karti iz 1885. godine prvi put je ubicirano selo *Hadžići*, gdje se danas nalazi grad *Hadžići*. Samo tri godine ranije, na austrougarskim katastarskim mapama iz 1882. godine na tom području nije bilo ništa.

Ojkonim *Hadžići* (*Hadželi*), po predanju, nastao je najvjerovatnije od riječi *hadž* > *hadžija*, koja predstavlja petu islamsku dužnost, ali i titulu i zvanje za ljude koji su obavili hadž. Prema tom predanju, početkom 17. vijeka na prostoru današnjih *Donjih Hadžića*, negdje pored drumu koji je vodio za Sarajevo, dvojica braće sagradili su han. Od prihoda koji su ostvarivali radom hana odvajali su dio halal-novca kako bi obavili hadž. Kad su hadž obavili, vratili su se u ovo mjesto, gdje su ih čekale njihove porodice. Po obavljenom hadžu i njihovom stečenom zvanju hadžije mjesto je dobilo svoje ime.⁷²² Predaja se historijski podudara sa nastankom *Starog nacarta Župe Smučke*, kada se oni prvi put spominju i u pisanim izvorima.

Na području *Hadžića* se do 1982. godine nalazila nekropola stećaka Margetino groblje, koja je zbog izgradnje stambene zgrade izmještena. Jedanaest stećaka nalazi se ispred OŠ “6. mart“ *Hadžići*, dok se za ostatak ne zna sudbina.⁷²³ U ulici Tinohovskoj u *Hadžićima*, prema zadnjem popisu stećaka, evidentirana je

719 *Statistika mjesta i žiteljstva Bosne i Hercegovine po popisu naroda od 1. maja 1885*, Zemaljska štamparija, 1886, 8–9.

720 *Glavni rezultati popisa u BiH*, od 22.4.1895, Sarajevo, 1896, 6–7.

721 V. Alađuz, *Hadžići od najstarijih vremena do agresije na BiH 1992. godine*, *Hadžići*, 2013, 145; (u: M. Imamović, *Historija Bošnjaka*, Sarajevo, BZK Preporod, 1998, 367).

722 Sakib Rešidović, r. 1956. g., iz D. *Hadžića*, (zabilježio: V. Alađuz, 12.3.2016. g.).

723 E. Bujak i drugi, *Izveštaj o popisu stećaka na području općine Hadžići 2015*, Nekropola Margetino groblje, *Hadžići*, 2.

Slika br. 35: Područje grada Hadžići, kada nije bilo ni jednog objekta
Katastral Vermessungs Abtheilung, Vermessungsjaler, 1882, Bezirk Sarajevo, Gemeinde Hadžići.

još jedna nekropola u kojoj se nalazi jedan visoki sanduk i jedan sanduk.⁷²⁴

Donji Hadžići

Donji Hadžići su zapravo stari *Hadželi* (*Hagisci*), kako smo vidjeli u ranijem opisu. Ime su dobili razdvajanjem naselja Hadžići na dva dijela, što je uzrokovano urbanizacijom i razvojem Hadžića sredinom 20. vijeka.

Područje današnjih *Donjih Hadžića* bilo je naseljeno mnogo prije nego što se, pod različitim imenima, spominje u historijskim izvorima. Na to ukazuje nekoliko nepobitnih činjenica.

⁷²⁴ E. Bujak i drugi, *Izveštaj o popisu stećaka na području općine Hadžići 2015*, Nekropola stećaka Tinovo, Hadžići, 2.

Prostor oko džamije, kao i zemljište sa oko 100 dunuma površine južno i jugoistočno od džamije, nosi naziv *Selište*. To je čitav prostor današnjih *Donjih Hadžića*, koji se nalazi sa lijeve strane potoka Ušivak, a između puteva Hadžići – Ušivak i D. Hadžići – Hadžići. Pojam *selište* spominje se u prvim osmanskim popisima, a označava pusto (iseljeno) selo, odnosno mjesto gdje se nalazilo selo. Taj naziv se i ovom prostoru dodijelio prilikom prvih osmanskih popisa.

Na području *Donjih Hadžića* nalaze se dva lokaliteta sa karakterističnim srednjovjekovnim toponimom koji nosi katastarski naziv *Dvorište* (KO Donji Hadžići, k.č. 469, 470, 480 i 482) Ovaj lokalitet je sada mali i nekompaktan, ali to je rezultat cijepanja zemljišta, pri čemu su tom prilikom davana nova imena novoformiranim parcelama. Ovaj toponim se u toponomastici uvijek veže za postojanje dvora srednjovjekovne bosanske vlastele na tom lokalitetu. Popisom iz 1604. godine ostalo je neubicirano selo Dvorište u nahiji Sarajevo, a defter ga smješta među sela za koja je nepobitno utvrđeno da se nalaze na području hadžičke općine. A. Handžić jedno Dvorište ubicira u današnjem selu Dvorište kod Pala. Drugo na području Hadžića nije uspio ubicirati. S obzirom na druge historijske činjenice vezane za područje današnjih *Donjih Hadžića*, moglo bi se sasvim osnovano pretpostaviti da se neubicirano Dvorište nalazilo na ovom lokalitetu.

Drugi lokalitet sa nazivom *Dvorište* nalazi se sa desne strane lokalnog puta Donji Hadžići – Hadžići, kod samog izlaza na stari put Hadžići – Sarajevo, i proteže se do mosta i desne obale rijeke Zujevine. Drugih toponima Dvorište na području općine Hadžići nema, tako da nema sumnje da se za jedan od njih dva treba vezati ubiciranje sela Dvorište iz popisa 1604. godine. Iz tog popisa se može vidjeti da je selo Dvorište u kategoriji srednje velikih sela, sa prihodom od 2.650 akči. U njemu se nalazi 11 baštinskih imanja. Od toga je devet nemuslimanskih i dvije muslimanske baštine. Sva baštinska imanja uživaju muslimanske porodice. Evidentirano je i pet čifluka, od kojih su tri čifluka vojnika. Jedan čifluk je Husejin-čelebije Vilića, sina Džafer-bega, i on predstavlja polovinu baštinske zemlje nevjernika Jondže iz Imotskog. Drugi čifluk je Iskender-čelebije Vilića, a to je drugi dio baštinske zemlje koju je uživao nevjernik Jondža iz Imotskog. Zemlju je, na osnovu kadijskog hudždžeta, u to vrijeme uživao Mehmed, čauš visoke Porte.⁷²⁵ Prema uživaocima čifluka, moglo bi se reći da je ovo selo imalo važan značaj u tom vremenu.

Posmatrajući popis iz 1468/69. god., bez obzira što se Hadžići ne spominju pod tim ili sličnim imenom, vidjet ćemo da se spominju neki toponimi koji se nalaze na njegovom području.

Ovdje, prije svega, mislimo na selo Sokolar (kasnije Garovce), koje se spominje 1468. god. sa čiflucima koji se nalaze i sa jedne i sa druge strane rijeke (Zujevine, op. a.). Naime, mezra Sokolar, sa lijeve strane rijeke, i mezra Olovik sa njivom Subotica, sa desne strane rijeke, su se nalazile u posjedu izvjesnog Osmana kao njegov čift, a tri mlina koja su se nalazila na rijeci (Zujevina, op. a.) uživao

725 A. Handžić, *Opširni popis Bosanskog sandžaka 1604. g.*, Sarajevo, 2002, 197–198.

je izvjesni Ibrahim-čauš.⁷²⁶ Poznato nam je da rijeka Zujevina protiče kroz *D. Hadžice*, pa bi se sa sigurnošću moglo tvrditi da se mezra Olovik, njiva Subotica, kao i tri mlina nalazili na području današnjih *D. Hadžića*. Isto tako, na području *D. Hadžića* je ubiciran lokalitet Ibrići kao jedno od sela na tom području. Ovaj lokalitet na austrougarskim kartama pokriva prostor od *D. Hadžića* do Ušivka.⁷²⁷

U *Donjim Hadžićima* se u 18. vijeku nalazila jedna džamija i dva mekteba.⁷²⁸ Iz tariha koji se nalazi na džamiji u *D. Hadžićima* vidi se da je tu sagrađena 1700. godine. Iz dokumenata i geografskih karata iz osmanskog i austrougarskog perioda vidi se da se džamija nije pomjerala sa tog mjesta. Prilikom izgradnje

Slika br. 36: Hadžići na mjestu današnjih *D. Hadžića*
Katastral Vermessungs Abtheilung, Vermessungsjaler, 1882, Bezirk Sarajevo, Gemeinde Hadžići.

nove džamije u *D. Hadžićima*, odnosno iskopavanja za temelje munare, naišlo se na dubini od oko dva metra na temelje nekadašnje drvene munare. To su tri velika kamena bloka na kojima se nastavlja zid od cigle. U tom koku je pronađena jedna stara turska kovanica (srebrna akča), koja će nam u narednom periodu vjerovatno

726 A. Handžić, *Opširni popis Bosanskog sandžaka 1604. g.*, Sarajevo, 2002, 208.

727 *Katastral Vermessungs Abtheilung, Vermessungsjaler, 1882, Kreis Sarajevo, Bezirk Sarajevo, Gemeinde Hadžići.*

728 Sakib Rešidović, r. 1956. g., iz *D. Hadžića*, (zabilježio: V. Alađuz, 12.3.2016. g.).

dati odgovor na vrijeme gradnje prve džamije na tom mjestu.⁷²⁹

Donji Hadžići imaju jednu veoma značajnu osobenost. U njima je ugledna sarajevska porodica Morići u 19. vijeku imala svoje posjede. Na njima su imali sagrađenu kulu.⁷³⁰ Po njima se i danas šehidsko groblje u *Donjim Hadžićima* zove Morića groblje. Kula se nalazila stotinjak metara sjeveroistočno od Morića groblja, sa desne strane puta za Ušivak. To je ustvari bila kuća malo većih dimenzija, koja se u narodu zvala Morića kula. Početkom 20. vijeka tu kuću sa posjedom je otkupio Hrnjić Ahmed,⁷³¹ pa je na njoj vršio neke prepravke. Dvorište kule je bilo ograđeno visokim drvenim tarabama koje su se zadržale zajedno sa kućom sve do 70-ih godina prošlog vijeka.⁷³² Sada je na tom mjestu kuća vlasnika Abdulaha (Hamid) Dervišagića.

2.3. OJKONIMI OD ETNIKA I ETNONIMA

Binježevo

Binježevo je mjesto koje se prvi put u dokumentima spominje 1455. godine, kada se u popisu evidentira pod imenom *Pinježe*. To je zapravo naziv za pustu mezru na području današnjeg Binježeva, koja je bila u hasu Isa-bega Ishakovića.⁷³³ U skladu sa strategijom Osmanske carevine prema kojoj je zemlja koja se ne obrađuje beskorisna zemlja, *Binježevo* je u narednih desetak godina naseljeno, a zemlja se počela obrađivati. Tako je u sljedećem popisu iz 1468. godine u selu *Binježević* evidentirano 10 domova sa ukupnim prihodom od 1.073 akči. *Binježević* je i dalje u hasu bosanskog sandžakbega. Poslije ovog popisa se *Binježevo* ne spominje. Zašto se ne spominje u popisu iz 1604. god. i popisu bosanskih spahija 1711. god., nije poznato. U popisu iz 1841. godine se pojavljuje kao *Binaževe* selo u Džematu Hadželi, sa sedam muslimanskih kuća i 28 muških članova porodica. U 19. vijeku su u *Binježevu* (na području Križanja, sada Mostarsko raskršće) postojala dva hana. Jedan je bio han Derve Isića a drugi Sulje Rešidovića. Treći, Čatin han, nalazio se nešto istočnije prema Blažuju. Već 1879. godine *Binježevo* je znatno ojačalo i broji 67 kuća sa 391 stanovnikom, od čega je 113 muslimana i 278 kršćana.⁷³⁴ U razdoblju između ova dva popisa, a to je 38 godina, evidentno

729 Sakib Rešidović, r. 1956. g., iz D. Hadžića, (zabilježio: V. Alađuz, 12.3.2016. g.).

730 Morići su ugledna sarajevska familija koja je početkom 19. vijeka uzela pod zakup Hadži Beširov han u Sarajevu. Od tada on nosi naziv Morića han. Prvi zakupac bio je Mustafaga Morić, a nakon njegove smrti, 1815. god., njegov sin Ibrahim-aga; (<http://vakuf-gazi.ba/index.php/objekti/osmanski-period/morica-han>).

731 Hrnjići su doselili iz sela Mrežice kod Rudog.

732 Sakib Rešidović iz D. Hadžića, (zabilježio: V. Alađuz, 12.3.2016. g.).

733 H. Šabanović, *Krajište Isa-bega Ishakovića, Zbirni katastarski popis 1455*, Sarajevo, 1964, 14.

734 *Statistika mjesta i pučanstva Bosne i Hercegovine po popisu 16. juna 1879. godine*, Sarajevo 1880, 9.

je došlo do naglog povećanja broja stanovnika ovog sela, prije svega kršćana. U narednim godinama došlo je do smanjenja broja kuća i stanovnika. Tako naredni popis bilježi 56 kuća sa 354 stanovnika, a 1895. godine se vodi 56 naseljenih kuća i četiri nenaseljene, sa 428 stanovnika. Početkom 20. vijeka Binježevu su pripadala mala sela: Malotina, Kukrika, Obrovac, Boljevići, Grab – Miševići, Kovačevac i Miševići a dvije ulice. Brojali su zajedno 58 kuća.⁷³⁵ Nenaseljene kuće rezultat su iseljavanja muslimanskog stanovništva sa ovog područja u Tursku i druge zemlje svijeta. Binježevo sa Malotinom i Miševićima pripadalo je džematu Hadžići.⁷³⁶ Petnaest godina kasnije u Binježevu je živjelo 29 slobodnih porodica sa 166 članova, kao i 32 kmetske porodice sa 195 članova. Kako se vidi na ovom području je jako slabo izvršen otkup kmetskog statusa jer ih je još uvijek bilo preko 60%. Ujedno, ovo selo je imalo najveći procenat kmetskog stanovništva na području današnje općine. Od 494 stanovnika poljoprivredom se je bavilo njih 482.⁷³⁷

Prema narodnoj usmenoj predaji, *Binježevo* je sa nekoliko kuća prvobitno postojalo u današnjem zaseoku Čate.⁷³⁸ Po drugima je to stari dio sela Rešidovići.⁷³⁹ Po trećima je to područje današnjeg zaseoka Isići Šunji.⁷⁴⁰ Izgradnjom željezničke pruge 1890. godine izgrađena je i željeznička stanica u *Binježevu*. Nakon toga je, kao i na drugim mjestima, počelo naseljavanje stanovništva oko željezničke stanice.

Naziv *Binježevo* je rezultat više varijacija i transformacija, čiji korijen nalazimo u turskoj riječi iz osmanskog perioda – *binjak*, što znači jahaći konj. *Binjedžija* je, prema tome, dobar odnosno vješt jahač. *Binjektaš* je kamen sa koga se uzjahivalo na konja.⁷⁴¹ Kako nemamo adekvatnih dokaza da je *Binježevo* bilo naseljeno prije dolaska Osmanlija, a vidimo da je do njegovog naseljavanja došlo odmah po njihovom dolasku, onda je izvjesno da je ime ovom području prvi put dodijeljeno u popisu 1455. godine. Poznato je da je Blažuj bio važan srednjovjekovni grad, pa je moguće da su se u južnom njegovom dijelu, koji sada pripada *Binježevu*, održavale konjske trke u to doba, a vjerovatno i kasnije, po čemu je to mjesto i dobilo svoje ime.⁷⁴² Predanje kaže da je Dervo Isić sredinom 19. vijeka, pred kraj osmanske vlasti, držao han na Mostarskom raskršću (tada Križanje), naslijeđen od oca. Dervo je držao dobre konje, jedan par za kola i jedan par za konjske trke. Trke su se održavale na području *Binježeva*, a učesnika je bilo iz svih krajeva. Drugi han su držali Rešidovići na području Gurovića (sada se tu nalazi

735 V. Trifković, Sarajevska okolina – Sarajevsko polje, Antropogeografska promatranja, Beograd, 1908, 193.

736 *Statistika mjesta i žiteljstva Bosne i Hercegovine po popisu naroda od 1. maja 1885*, Zemaljska štamparija, 1886, 5–6.

737 *Rezultati popisa žiteljstva u Bosni i Hercegovini od 27 septembra 1910*, Zemaljska vlada za BiH, Sarajevo, 1912, 412-413.

738 Čato Adem i Adil iz Binježeva, (zabilježio: V. Alađuz, 26.2.2016.)

739 Rešidović Sakib, r. 1956, s. D. Hadžići, (Zabilježio: V. Alađuz, 29.3.2016.)

740 Samir Isić, Mostarsko raskršće, (zabilježio: V. Alađuz, 8.3.2016. g.)

741 A. Škaljić, *Turcizmi u srpskohrvatskom jeziku*, Svjetlost, Sarajevo, 1973, 144.

742 Adem i Adil Čato iz Binježeva, (zabilježio: V. Alađuz, 26.2.2016. g.)

Akova).⁷⁴³ Po usmenom predanju, rijeka Zujevina u nekom ranijem vremenu, od zaseoka Čate pa nizvodno, nije tekla svojim današnjim tokom. Kaže se da je, radi izgradnje prve željezničke pruge, rijeka izmještena u novoiskopano korito kuda i danas teče.⁷⁴⁴ Analizirajući austrougarsku katastarsku mapu iz 1882. godine i geografsku kartu iz 1895. godine utvrdili smo da izmještanja korita rijeke nije bilo. Prema preciznim katastarskim mapama, teren u *Binježevu* omogućava mijenjanje toka rijeke⁷⁴⁵, ali se to moglo desiti vjerovatno mnogo prije. Da li je Zujevina tekla od Čata lijevo, preko polja kroz Isiče, ne možemo ni potvrditi ni demantovati.

Na jednoj austrougarskoj karti može se primijetiti postojanje velike ade (riječnog otoka) nizvodno od današnje džamije u *Binježevu*. pa je moguće da je na tom dijelu vršena korekcija korita radi izgradnje pruge.

Budmolići

Selo *Budmolići* udaljeno je oko 3 km južno od Tarčina. Sa njegove istočne strane nalazi se selo Gornja Bioča, koja je urbano povezana s njim. Sudeći po toponimima ovoga kraja te ostacima materijalne i duhovne kulture moglo bi se reći da je selo *Budmolići* bilo naseljeno od najstarijih vremena. Sjeverno od sela nalazi se veliki lokalitet koji nosi naziv *Igrišta*, što upućuje na postojanje života na ovom području i u predrimsko doba.⁷⁴⁶ Pored toga, treba imati u vidu da se nedaleko od ovog lokaliteta, sa istočne strane, nalazi toponim Gradina, a zapadno toponim Trzan.⁷⁴⁷ Prema V. V. Vukasoviću, u selu *Budmolićima*, lokaciji nekropole stećaka Bjelica, nalazila se i srednjovjekovna crkva.⁷⁴⁸ Po zadnjem popisu stećaka, na području *Budmolića* ubicirane su dvije nekropole stećaka: *Bjelica* i *Lijehe*. U nekropoli Bjelica evidentirano je 27 stećaka.⁷⁴⁹ U nekropoli Lijehe evidentirana su tri sanduka.⁷⁵⁰

Ne zna se precizno gdje se, osim u selu Ragalj, nalazilo neko drugo srednjovjekovno naselje na ovom području. Današnje selo *Budmolići* nastalo je relativno kasno, pred kraj osmanske vlasti u BiH. Po svoj prilici tada je došlo i do preseljenja stanovnika sela Ragalj u *Budmoliće*. Za nastanak sela vezana je jedna usmena predaja po kojoj je selo *Budmoliće* osnovao neki osmanski oficir (možda

743 Samir Isić, Mostarsko raskršće, 8.3.2016. g.; (Njegov pradjed je bio Derviš-aga, a predanje je slušao od svog oca i drugih starih ljudi.)

744 Samir Isić, Mostarsko raskršće, 8.3.2016. g.; (Pričao mu njegov otac, koji je to slušao od Dušana Čovića, r. 1890. g. u Rogačićima, gdje je i živio do smrti.)

745 *Katastarski plan općine Hadžići*, Općina Hadžići, Odsjek za Katastar; (visinske tačke analizirao je E. Hodžić, zabilježio V. Alađuz, april, 2016. g.).

746 Vidi *Igrišća*.

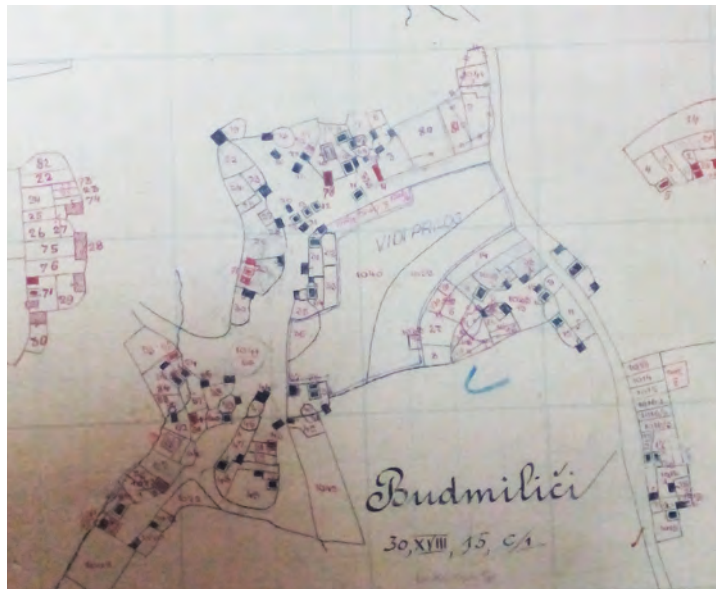
747 Vidi *Gradina* i *Trzan*.

748 V. V. Vukasović, *Dopisi*, Vjesnik arheološkog muzeja u Zagrebu, Vol. 13, No 1, 1891, 57.

749 E. Bujak i drugi, *Izveštaj o popisu stećaka na području općine Hadžići 2015. godine*, Nekropola Bjelica Budmolići, 2.

750 E. Bujak i drugi, *Izveštaj o popisu stećaka na području općine Hadžići 2015. godine*, Nekropola Bjelica Budmolići, 2.

spahija) koji je došao iz Budima sa porodicom i tu se nastanio. Selu je dao ime u znak sjećanja na njegov zavičaj Budim.⁷⁵¹ Prvi put se spominju u popisu 1879. godine pod imenom *Budmilići*, sa 67 kuća i 405 stanovnika. Prema ovim podacima, *Budmilići* su predstavljali najveće selo na području današnje općine Hadžići. Jedno je od rijetkih sela u kojem su živjeli i katolici i Jevreji. Katolika je bilo 30, a Jevreja tri.⁷⁵² Prema podacima narednog popisa, *Budmolići* su zadržali status najvećeg sela. U njima se nalazilo 86 kuća, sa 535 stanovnika. Od ukupno 29 obrtnika / trgovaca, od Binježeva do Ivana, u *Budmolićima* je živjelo njih 17.⁷⁵³ Deset godina kasnije, u *Budmolićima* je evidentirano šest praznih kuća. Vjerovatno je to rezultat muslimanskog iseljavanja u druge, prije svega islamske zemlje. Tada su *Budmolići* imali 101 kuću, u kojima je živjelo 588 stanovnika.⁷⁵⁴ I dalje je šest kuća nenastanjeno, što pokazuje to da se bivši stanovnici nisu vratili u njih, kao što se to dešavalo i u drugim mjestima. Stanovništvo su činili slobodni seljaci koji su se bavili zemljoradnjom (511 od 588 stanovnika). Iseljavanje stanovništva se nastavilo i u narednim godinama. To možemo vidjeti i primjeru Budmolića u kojima je 1910. godine evidentirano 22 porodice sa 134 člana manje nego 1895. godine. Preostalo stanovništvo su i dalje činili, uglavnom, slobodni seljaci i 7 porodica sa 49 stanovnika sa kmetovskim statusom.⁷⁵⁵

Slika br. 37: Ktastarski plan Budmilića 1882. godine
Općina Hadžići, Služba za katastar, Austrougarski katastarski planovi

Na austrougarskim katastarskim mapama iz 1882. godine koristi se ime *Budmilići*. V. V. Vukasović ih u svojim *Dopisima* 1891. g. naziva *Budimlići*. Vje-

751 Halid Maslo iz Budmolića prenosi od oca Sune, djeda Hilme, pradjeda Alije, (zabilježio: V. Alađuz, 21.3.2016. g.).

752 *Statistika mjesta i pučanstva BiH po popisu 16.6.1879*, Sarajevo, 1880, 9–10.

753 *Statistika mjesta i žiteljstva Bosne i Hercegovine po popisu naroda od 1. maja 1885*, Zemaljska štamparija, 1886, 10–11.

754 *Glavni rezultati popisa u BiH*, od 22.4.1895, Sarajevo, 1896, 10–11.

755 *Rezultati popisa žiteljstva u Bosni i Hercegovini od 27 septembra 1910*, Zemaljska vlada za BiH, Sarajevo, 1912, 412–413.

rovatno je prvi naziv bio *Budimlići*, posebno imajući u vidu predanje o njegovom nastanku.

Ostaje otvoreno pitanje zašto se *Budmolići* ne spominju u osmanskim popisima 1455, 1468/69, 1604, kao ni u popisu bosanskih spahija iz 1711. godine?

Džanići

Nastanak ojkonima *Džanići* ima veze sa turskom riječju *can*, odnosno perzijskom *ġān*, što znači *duša*.⁷⁵⁶ Od nje su nastala muslimanska muška imena Džano i Džanan. Možda se prvi stanovnik ovog sela, upravo, zvao Džano, po čemu su se njegovi potomci zvali Džanići, što se reflektiralo i na naziv samog sela. Na austrougarskim kartama ovog ojkonima nema upisanog, iako su ovdje ucrtane dvije kuće (dva objekta). Ovo selo se ponekad u narodu zvalo i Tuboci, po prezimenu ljudi koji su živjeli ovdje. Jedna porodica Tuboka je početkom 19. vijeka držala i han u Raštelici. Njegovo postojanje pod nazivom *Tubokov han* zabilježio je H. Kreševljaković 1928. godine. Istina Kreševljaković ne navodi preciznije gdje se han nalazio nego samo da se han nalazi na području općine Tarčin, srez Sarajevo.⁷⁵⁷

Japalaci

Selo *Japalaci* nastalo je vjerovatno u drugoj polovici 18. vijeka, kada se jedna porodica *Japalak* iz Sarajeva doselila i nastanila na ovom području. Naime, Mehmed-baša Japalak (Yapalakogli), bašeskija, bio je čovjek nesretne zvijezde. Iako je bio potomak jednog sarajevskog age, previše se zadužio pa je, u namjeri da se sakrije od proganjanja ljudi kojima je dugovao, pobjegao iz Sarajeva na područje današnjeg Tarčina gdje se i nastanio. *Tu je i umro 1780. godine kao siromah iz 52. džemata*.⁷⁵⁸ Mjesto gdje se je nastanio, osnovao porodicu i živio je današnje selo *Japalaci*, koje je dobilo ime po istoimenom prezimenu navedenog Mehmed-baše. Prezime i naziv sela bi mogli imati veze sa turskom riječi *yapalak*, što znači: drag, mio, prijatelj.⁷⁵⁹ Do upotrebe prezimena kao obavezne sastavnice imena dolazi nakon Tridentskog koncila (1545–1563), jer se od tada počinju voditi matične knjige rođenih, vjenčanih i umrlih. Taj proces je počeo da se provodi u zemljama gdje je bila mletačka vlast, a potom i u zemljama pod vlašću Austro-Ugarske. U BiH se prezimena masovnije javljaju krajem 18. i početkom 19. vijeka. Prezimena nastaju kao patronimi, ali i po etnomotivaciji, motivaciji na zanimanje, posebne ljudske osobine i dr.⁷⁶⁰ Prezime *Japalak* je očigledno nastalo relativno rano. To nije ni čudo jer se radilo o plemićkoj (aginskoj) porodici koja je

756 A. Škaljić, *Turcizmi u srpskohrvatskom jeziku*, Svjetlost, Sarajevo, 1973, 233.

757 H. Kreševljaković, *Izabrana djela III*, V. Masleša, Sarajevo, 1991, 309.

758 Mula Mustafa Ševki Bašeskija, *Ljetopis (1746 – 1804)*, III izdanje, Sarajevo Publishing, 1997, 206.

759 A. Škaljić, *Turcizmi u srpskohrvatskom jeziku*, Svjetlost, Sarajevo, 1973, 362.

760 Bosanskohercegovački portal za istraživanje rodoslova porodica, *O prezimenim*, <http://www.rodoslov.ba/Pages/view/5/1/> (pristupljeno, 1.5.2016. g.).

uživala sve privilegije, pa i privilegiju u dobijanju prezimena.

U Tarčinu su dvojica braće *Japalac* imali svoje hanove. Pred kraj 18. vijeka, tačnije 1871. godine, držali su dva hana. Posljednji handžija je bio Ago Japalac. Hanovi su se nalazili između Tarčina i Japalaka.⁷⁶¹

Odžak

Pored toponima odžak, o kojim je bilo govora, Naselje Odžak se nalazi između Budmolića i Korče i ima vjekovnu tradiciju. Ime je dobio po dvoru Mehmed-paše Korče, sina Mustaj-bega Korče,⁷⁶² a sagrađen je u drugoj polovici 17. vijeka.⁷⁶³ U njemu se i danas jedan lokalitet sa desne strane rječice Korče, udaljen oko 100 metara istočno, naziva *Kula*. Tamo je vjerovatno stajala građevina pašinog *odžaka* s kulom. Istina, tezu M. Hadžijahića da se ovdje nalazio dvor Mehmed-paše Korče ne nalazimo u drugim izvorima, što ne umanjuje naše vjerovanje u nju.

Područje Deovića je neko vrijeme nosilo ime Odžak. Sejdanovići i Trnčići su, takođe noosili ime Odžak.⁷⁶⁴

Slika br. 38: Odžak između Pazarića i Osenika
Katastral Vermessungs Abtheilung, Vermessungsjalet, 1882, Kreis Sarajevo, Bezirk Sarajevo, Gemeinde Pazarić.

761 Hasan Japalac, r. 1927. g., iz Tarčina, (zabilježio: V. Aladžuz, 20.11.2006. g.).

762 M. Hadžijahić, *Razvoj ekonomskih, političkih i kulturnih cenatara u Hadžićima do 1878. g.*, 86.

763 Naselje Odžak, u kojem je bila sagrađena džamija, moglo bi se dovesti u vezu sa izgradnjom kuće Odžaklije u tom mjestu, koju je sagradio Mehmed-paša Korča u drugoj polovici 17. stoljeća. (Predaja Hasana Japalaka iz Tarčina.)

764 *Katastral Vermessungs Abtheilung, Vermessungsjalet, 1882, Kreis Sarajevo, Bezirk Sarajevo, Gemeinde Pazarić.*

Ojkonim je nastao od turske riječi *ocak*, koja znači: 1. *ognjište, peć, kuća, porodica, centar, štab* itd; 2. plemićka *begovska kuća* čija su vrata uvijek otvorena za putnike namjernike i u kojoj se, zbog toga, vatra na ognjištu (odžaku) nikad ne trne; 3. *janjičarski odžak* ili štab; 4. *tabački odžak* (sve tabhane jednog mjesta).⁷⁶⁵ *Odžak* je pojam koji je imao široku primjenu u osmansko doba. U građevinskom smislu, *odžaci* su se gradili uz kule i bili su objekti za smještaj vlastelinske porodice, sa sadržajima koji su im osiguravali ugodan i raskošan život. Sadržavali su i prostore za smještaj musafira, banjicu (hamamdžik), zatim prostoriju za umivanje i kupanje, prostore za smještaj konja i druge potrebe. Kula sa *odžakom* je bila veoma često opasana visokim zidovima. Pojam *odžak* je od 16. vijeka korišten i za označavanje nasljednih timara.

Pazarić

Turska riječ *pàzâr*, od pers. *bâzâr*, što znači: 1. *pijaca, pijačni dan*; 2. *kupoprodaja, promet, trgovanje*, izved. *pazarište, pazarlija, pazarluk* itd. *Pazarište* je mjesto gdje se održava *pazar* odnosno pijaca.⁷⁶⁶ Među izvedenicama od riječi *pazar* u dostupnoj literaturi nismo našli ni jednu koja završava na *-ić*, što ni najmanje ne dovodi u pitanje stav o nastanku i značenju riječi *Pazarić*. Ona se identificira sa riječju i toponimom *pazarište* i imaju isto značenje.

Područje oko džamije u *Pazariću* (tada u Ljubočiću) se s vremenom razvijalo kao centralni trg nahije Gradčac, kasnije kao dio nahija kojim je pripadalo, gdje se stanovništvo okolnih mjesta okupljalo na sedmičnim pazarima radi trgovine, a petkom radi obavljanja džuma-namaza. Koliki je bio trgovački promet u *Pazariću*, najbolje pokazuje podatak da je tržni badž zajedno sa prihodima od baduhave i mlađarine 1604. god. iznosio 271 akču.⁷⁶⁷ Tržni badž je ustvari direktno naplaćivanje taksi na kupoprodaju većih količina robe, koje su upisane kao prihod spahiji. Geografski položaj *Pazarića* bio je određen logikom osmanske države da urbana naselja podiže na ravničarskom terenu, gdje su imali otvoren komunikacijski pristup i mogućnost za radijalno širenje kasabe.

Prvo spominjanje imena *Pazarić* nalazimo u defteru iz 1604. godine, u kome se imenu Ljubočić dodaje i ime *Pazarić*: “*sami Ljubočić ili drugim imenom Pazarić (...) To mjesto je skela od davnina preko koje vodi trgovački put.*”⁷⁶⁸ Ostaci tog mosta se i danas nalaze sa obje strane rječice Zujevine, ispod mezarja i džamije u Kahrimanima. U istom defteru su odjelito popisani džamijska mahala *Pazarića* sa 15 domaćinstava, hatibom i mujezinom od raje naselja Ljubočić. Zapravo, džamijsku mahalalu najvjerovatnije čini novodoseljeno zanatsko stanovništvo, grupisano oko džamije, koje se bavi zanatskom privredom, dok je ostalo stanovništvo bilo nastanjeno južno, prema današnjem selu Ljubovčići, kao i u njemu samom.⁷⁶⁹

765 A. Škaljić, *Turcizmi u srpskohrvatskom jeziku*, Svjetlost, Sarajevo, 1973, 499.

766 A. Škaljić, *Turcizmi u srpskohrvatskom jeziku*, Svjetlost, Sarajevo, 1973, 512.

767 A. Handžić, *Opširni popis 1604*, 223.

768 A. Handžić, *Opširni popis 1604*, 221.

769 A. Handžić, *Opširni popis 1604*, 221. i 223.

Pazarić je već tada imao svoju džamiju, koja se prvi put spominje 1565. godine. Oko džamije su sagrađeni hanovi, a nešto južnije, na području današnjeg sela Jeleč, menzilhana, te u Zoviku jedan han. *Pazarić*, sa džamijom i hanovima, je imao izgrađen vodovod kojim su se objekti i mahala snabdijevali pitkom vodom. Vodovodne cijevi kojim je dovedena voda odgovaraju opisu glinenih vodovodnih cijevi koje su se u 16. vijeku, ali i kasnije, proizvodile u Sarajevu.⁷⁷⁰ *Pazarić* se od tada počinje razvijati kao centar naselja koja gravitiraju toj kotlini i postaje centar istoimenog džemata.⁷⁷¹

U zapisima francuskog putopisca Kiklea (Quiclet) iz 1658. godine *Pazarić* je opisan kao mjesto gdje su se putnici mogli lijepo odmoriti, o čemu između ostalog piše: *Onda stigismo u Pazarić u vrlo lijep karavan saraj, odakle krenusmo, pošto smo se ogrijali na dobroj vatri*

*i osušili, sjutradan ujutro u utorak ujutro 26 marta.*⁷⁷² Nastavljajući put za Bosnu Saraj, on navodi da su prešli dvije pomanje rijeke i rijeku Bosnu, na kojima su bili drveni i kameni mostići. Zapravo su oni prešli rijeku Zujevinu dva puta, pa rijeku Bosnu, jer od *Pazarića* do Bosne nema druge rijeke osim nje. U jednoj naredbi Mehmed-paše Korče od 22. zul-kadeta 1106. (14. jula 1695. godine) bosanski valija nalaže kadijama u Birču i Knežini da pripreme komore koje će topove i municiju iz Beogradskog kadiluka prenijeti do džamije u *Pazariću*.⁷⁷³ Naredni podatak o postojanju *Pazarića* sa njegovim hanovima nalazimo na povijesnim kartama crtanim u Rimu 1689. godine,⁷⁷⁴ Nürnbergu 1750. godine⁷⁷⁵ i Beču (Wien) 1876.

Slika br. 39: Zemljana cijev od vodovoda kojim se napajala džamija u hanovi *Pazarić* u osmansko doba.
Prukupio i obradio: V. Aladžuz, 2013. godine.

770 H. Kreševljaković, *Izabrana djela III*, V. Masleša, Sarajevo, 1991, 106.

771 Opširnije o *Pazariću* u V. Aladžuz, *Hadžići od najstarijih vremena do agresije na BiH 1992. godine*, 2013, 109–116.

772 V. Skarić, *Sarajevo i njegova okolina od najstarijih vremena do austrougarske okupacije*, Sarajevo, 1930, 116.

773 F. Ademović, *Princ palikuća u Sarajevu*, Rabić, Sarajevo, 1997, 91.

774 Z. Šehić i I. Tepić, *Povijesni atlas BiH*, Sarajevo, 2002, 44; (Geografska karta, Roma, 1689, autor: Giacomina Cantelija da Vignole.)

775 Z. Šehić i I. Tepić, *Povijesni atlas BiH*, Sarajevo, 2002, 118. (Vojna karta BiH i dr., Nürnberg 1750, autor: Petr Conr. Monath, R: 1:1.300.000.)

godine. Na njima se ime *Pazarić* ispisuje kao *Pasarich* ili *Pasariš*.⁷⁷⁶ Otto Blau, opisujući karavanske puteve na ovom području, 1877. godine navodi Pazarić kao selo od koga su se mjerile udaljenosti drugih sela i objekata.

Pazarićko naselje ili selo koje se u austrougarskim geografskim kartama i osmanskim popisu iz 1604. godine spominje kao *Han Pazarić* nije obuhvatalo područje današnjeg *Pazarića*. Današnji *Pazarić* nastaje u austrougarsko doba izgradnjom stambenih objekata, prodavnica, kafana i gospodarskih objekata oko željezničke stanice, i to krajem 19. vijeka. To možemo utvrditi praćenjem geografskih karti, popisa stanovništva, katastarskih planova Austro-Ugarske monarhije i fotografija željezničke stanice Pazarić u vrijeme njene izgradnje. Iz austrougarskih popisa možemo zaključiti da se urbano područje današnjeg Pazarića vodi pod imenom Doljani. I tako je u svim popisima zaključno sa 1910. godinom.⁷⁷⁷

Pazarićko područje, u širem kontekstu, zbog svog geografskog položaja imalo je važnu ulogu mnogo prije nego se spominje u pisanim izvorima. O tome svjedoče ostaci materijalne kulture iz vremena Ilira, kao i antičke vlasti u Bosni i Hercegovini. Na brdu Šišan, sjeverno od željezničke stanice Pazarić, nalazila se radionica keramičkog posuđa u prehistorijsko doba. U neposrednoj blizini nalazi se lokalitet Trojan i predstavlja kulturno mjesto iz prehistorije i rimskog doba.⁷⁷⁸ Na tom mjestu se bilježe ostaci rimske građevine za koju se pretpostavlja da je predstavljala svetište, mauzolej ili hram.⁷⁷⁹ Rimski put koji je preko Ivana išao prema rimskom naselju na Ilidži i Švrakinu selu prolazio je kroz sam *Pazarić*. U Pazariću su pronađeni ostaci rimske kaldrme, koja bi trebala predstavljati ostatke tog rimskog puta. Sa desne strane ušća Ljubovača potoka u Zujevinu pronađena su dva rimska spomenika i ostaci zidova rimske građevine, crijepa i opeke, pa se pretpostavlja da se tu nalazila rimska vila. Ovdje se vjerovatno nalazila i etapna stanica za odmor konja i putnika na rimskom putu.⁷⁸⁰ I. Bojanovski *Pazarić* svrstava u red značajnih naselja u rimsko doba, zajedno sa Hodovom, Zaboranima, Borcima, Bijelom (Madeškovci, Podvrač i Polje) i Gradcom kod Hadžića.⁷⁸¹ Svakako da povećana nekropola stećaka kod željezničke stanice u Pazariću, koja je dosta devastirana izgradnjom željezničke pruge i stanice 1890. Godine, ukazuje na život na ovom području i u srednjem vijeku.

776 Z. Šehić i I. Tepić, *Povijesni atlas BiH*, 194; (Karta BiH i dr., Wiena 1876, autor: J. Schlacher, 1:1.200.000.)

777 *Rezultati popisa žiteljstva u Bosni i Hercegovini od 27 septembra 1910*, Zemaljska vlada za BiH, Sarajevo, 1912, 412-413.

778 K. Topolovac, *Arheološki leksikon*, Sarajevo, tom III, 1988, 57.

779 K. Topolovac, *Arheološki leksikon*, Sarajevo, tom III, 1988, 57; (Prilog: *Arheološka karta – regija XV, Doba rimske vladavine.*)

780 I. Bojanovski, *Prilozi za tipografiju rimskih i predrimskih komunikacija...*, Godišnjak, Sarajevo, 1978, 104. (v. *Arheološka karta – regija XV, Doba rimske vladavine.*)

781 I. Bojanovski, *Prilozi za tipografiju rimskih i predrimskih komunikacija...*, Godišnjak, Sarajevo, 1978, 63.

Šinici

Šinik je tursko-grčka riječ koja označava mjeru za žito različite težine prema različitim krajevima. Kod nas je iznosio oko 80 oka što je (102,56 kg).⁷⁸² Selo Šinici i lokalitet oko njega nalazi se jugoistočno od Kazine Bare kod Pazarića. Nastanak imena ovog sela, svakako, ima veze sa navedenom tuskom riječju. Kao i mnoga druga sela možda je i ovo dobilo ime po prezimenu njenih prvih stanovnika. Prezime Šinik, vjerovatno, je nastalo od osmanske riječi šinik i moglo se odnositi na čovjeka, ili više njih, čiji je posao, ili zanimanje, bilo vaganje žita. Vjerovatno je ovo selo osnovala neka doseljenička porodica koja je nosila navedeno prezime i od koje je nastalo selo.

2.4. OJKONIMI ANTROPONIMNOG POSTANJA

Beganovi

Beganovi su ojkonim koji se koristi i danas kao zvaničan naziv sela. Na austrougarskim mapama isto selo nosi naziv *Beganovići*. Naziv *Beganovi* nastao je vjerovatno od turske riječi *beg*, što znači gospodar, gospodin. U osmansko doba to je bila plemićka titula, naziv za upravne i vojne funkcionere, ali i titula za čast vođe plemena, sela i sl.⁷⁸³ *Beganovi*, kao selo, ne pojavljuje se sve do pred kraj osmanske vlasti, pa je vrlo izvjesno da je nastanak sela vezan za nekog bega koji je upravljao selom, ili bega koji je uživao posjede na tom mjestu, nastanio se sa porodicom i osnovao selo. Prvi put se spominju na katastarskoj mapi iz 1882. godine. Do tada se ovo selo, vjerovatno sa nekoliko kuća, vodilo u sastavu sela Doljani. Na istim mapama se spominju i *Beganske dolove* i *Beganske sieče*, koje se nalaze između Lupoglava i Kraljevca u zahvatu potoka. Nismo sigurni da li je toponim nastao od lične imenice (Began, Bego i sl.). Ako jeste onda bi pridjevski dio toponima trebao, ali ne i nužno, biti Beganov (a), ili Begin(a). Ovdje bi toponim mogao označavati *sieče* i *dolce* koji pripadaju Beganovima, kao što je slučaj sa toponimom *Doljanske stijene* iznad sela Doljani.

Iako se Beganovi ne spominju u pisanim izvorima prije austrougarskih dokumenata ne mora značiti da ovdje nije bilo života i prije austrougarske pa i osmanske vlasti. Na to ukazuje nekoliko činjenica. Na području *Beganova*, zapravo između njih i Lihovaca, nalazi se lokalitet koji nosi naziv Stublovi (Stubla).⁷⁸⁴ Od Stublova, bliže ka selu, nalazi se lokalitet Kula sa oko pet dunuma zemljišta.⁷⁸⁵ Pored Kule su dvije njive koje se zovu Kraljevića štala, a do njih lokalitet sa imenom Kraljevića bašča. Ispod Kraljevića bašče i Kraljevića štale pruža se

782 A. Škaljić, *Turcizmi u srpskohrvatskom jeziku*, Svjetlost, Sarajevo, 1973, 589; (Oka je stara turska mjera za težinu i zapreminu. Bosanska oka je iznosila 1,282, crnogorska od 1,5 litara.)

783 V. Bišćević, *Bosanski namjesnici osmanskog doba (1463.–1878.)*, Sarajevo, 2006, 496.

784 FGU BiH, *Općina Hadžići*, (KO Pazarić, k.č.351, 333, 336).

785 FGU BiH, *Općina Hadžići*, (KO Pazarić, k.č. 355, 334).

kompleks oranica površine oko 25 dunuma, koje se zovu jednim imenom Gnionice. Prema izloženom, moglo bi se sa velikom sigurnošću ustvrditi da se na ovom lokalitetu nalazio dvor nekog srednjovjekovnog vlastelina, što je svojstveno lokalitetima sa nazivom Stublovi.

Buturovići

Na području općine Hadžići danas imamo dva sela sa ovim imenom: Buturoviće kod Drozgotve i Buturoviće kod Osenika. *Buturovići* kod Drozgotve su u stvari Selimovići, a danas se koriste i jedan i dugi naziv. O nastanku i značenju toponima *Buturovići* ima više objašnjenja. Ovaj toponim bi mogao biti vezan za prezime *Buturović*, čiji nosioci i danas žive u Konjičkoj općini. *Buturović-polje* kod Konjica je po tom prezimenu dobilo svoj naziv. Očigledno je prvo nastalo prezime, a od njega i nazivi sela. O nastanku prezimena *Buturović* pisao je Ibro Hero iz Konjica: *Na hudžetu naiba nahije Neretve 1699. godine potpisan je između ostalih kao svjedok i Petrović (Poturović) Nuhbeg sin Mehmeda Čelebije. Iz timarsko-spahiskih isprava porodice Buturovića razabire se da je ovaj Nuh njen najstariji poznati predak za koga se zna da je bio spahija. Na njega je upisan timar od sela Podhuma i Orahovice 1674 godine. Prema ovome prezime Buturović nastalo je od imena Petar ili od riječi Potur (...)*⁷⁸⁶

Prema tumačenju N. Filipovića, porodica *Buturović* je imala u svom posjedu selo Obrinovac kod Konjica sve do 1919. godine.⁷⁸⁷ Nije poznato da li su dva hadžička sela koja nose naziv *Buturovići* dobila taj naziv po doseljenicima koji su imali prezime *Buturović*. Prema predanju najstarijih stanovnika ovih sela, nema ni spomena takvom prezimenu. Uporište za traženje izvora ovog ojkonima bi se moglo tražiti u turskoj riječ *butun* (*butum*), što znači *sav, čitav, cio, sasvim, potpuno*,⁷⁸⁸ ili riječ *butur / budur = ovo je*. P. Skok kaže da rumunska riječ *bütur* označava sinonim za *bijedu* odnosno *bolest*. Izvori govore da je u 18. vijeku harala kuga na ovom području, a nerijetko je pustošila čitava sela. Možda se takvo nešto desilo i sa našim *Buturovićima* kod Osenika. Osman Bužo kaže da su *Buturovići* kod Osenika nastali relativno kasno i da su njegovi prvi stanovnici (starosjedoci) bili porodica Sultanović. O nastanku naziva ili značenju ovog ojkonima nam nije mogao ništa više reći.⁷⁸⁹

U *Buturovićima* kod Osenika, u avliji džamije, nalazi se jedan stećak – visoki sljemjenjak sa postoljem.⁷⁹⁰

Buturovići kod Drozgotve predstavljaju ojkonim koji se koristi alternativno sa nazivom Selimovići. Nastao je relativno kasno jer se na austrougar-

786 I. Hero, *Tragom zaboravljene zemlje*, (<http://www.medzlis-konjic.com/>, 30.4.2016. g.).

787 N. Filipović, *Osvrt na položaj bosanskog seljaštva u prvoj deceniji osmanske vlasti*, Radovi Filozofskog fakulteta, III, Sarajevo, 1965, 63–75.

788 A. Škaljić, *Turcizmi u srpskohrvatskom jeziku*, Svjetlost, Sarajevo, 1973, 156.

789 Osman Bužo, r. 1932. g., iz Osenika, (zabilježio: V. Aladžuz, 29.2.2016. g.).

790 E. Bujak i drugi, *Izveštaj o popisu stećaka na području općine Hadžići 2015*, Nekropola Kamen, Buturovići, 2.

skim kartama s kraja 19. vijeka za područje *Buturovići* (Selimovići) koristi ime Gornja Drozgometva. Porodice Selimovići, po kojima se zove i selo, nisu njegovi starosjedioci. Prema usmenom narodnom predanju, Selimovići su porijeklom iz Vidosovića, Općina Kreševo. Predanje kaže da je izvjesni Sočo-aga iz Gornje Drozgometve u selu Zabrđe u Lepenici jednom nepoznatom djetetu ponudio jabuku, u znak pažnje, na što je dijete pružilo ruke prema njemu. Aga je uzeo dijete u naručje i donio ga svojoj kući. Poručio je da otac ovog djeteta dođe kod njega. Nedugo za njim, u aginu kuću je stigao otac tog djeteta u namjeri da ga vrati svojoj kući. Otac djeteta je bio neki Selimović iz Vidosovića kod Kreševa, a djetetu je bilo ime Mehmed. Aga je upitao Mehmedovog oca koliko on ima djece. Ovaj mu je odgovorio da ih ima šestero. Aga mu je na to kazao da on nema nijedno, te mu ponudio da mu dadne Mehmeda na sinovsko mjesto, tako da će mu ostati sve agino bogatstvo nakon njegove smrti. Otac je prihvatio ponudu. Kad je Mehmed porastao, oženio se iz porodice Koro iz Drozgometve i osnovao svoju porodicu zadržavši rođeno prezime. Tako je Mehmed postao *rodonačelnik loze Selimovića*, koji ovdje žive. Danas u ovom selu živi najviše stanovnika koji nose prezime Selimović.⁷⁹¹

Čičke

Ovo je selo kod Tarčina, između Japalaka i Bioče. Dobilo je ime po prezimenu njegovih stanovnika koji i danas tamo žive. Možda je prezime nastalo od vrste kose koju je imao neki rodonačelnik familije tog prezimena – čičkava kosa = čičko, a od njega nastao naziv sela.

Dupovci

Dupovci kao naseljeno mjesto prvi put se spominju na austrougarskoj geografskoj karti iz 1862. godine pod nazivom *Tupovci*.⁷⁹² Njihov nastanak se veže za sredinu 18. vijeka, kada se izvjesni *Dupovac* “Imočanin“, čije nam ime nije poznato, doselio na ovo područje. Njegov sin Did je prvi *Dupovac*, koji se bavio puškarskim zanatom, a unuk Ibrahim se spominje kao posljednji puškar. Od Dida su nastale tri loze prezimena *Dupovac* koje su nosile nadimke: *Ibilovići* po Didovom sinu Ibrahimu, zvanom Ibil, *Suljići* po sinu Sulejmanu i *Abidići* po sinu Abidu. Ibrahimov (Ibilov) sin Ahmed je bio aktivista i član Glavnog odbora “JMO“ Mehmeda Spahe.⁷⁹³ Kovački zanat u ovom selu postojao je sve do smrti posljednjeg kovača Nezira Dupovca. Ojkonim *Dupovci* je nastao od istoimenog prezimena koje dominira i danas u ovom selu. *Dupovci* su doselili iz Rakitnog polja, nekad Donja Bekija, Imotski kadiluk Kliške kapetanije. Tamo je do kraja prošlog vijeka postojalo selo *Dupovci*, ubilježeno na vojnoj topografskoj karti

791 Zaim Selimović, r. 1942. g., u Selimovićima, gdje i sada živi, (zabilježio: V. Aladžuz, 17.6.2016. g.).

792 Š. Zijad, *Povijesni atlas Bosne*, Sarajevo, Sejtarija, 2002, 182.

793 Ernad Dupovac, Sarajevo, (autorizovani rukopis u arhivi Komisije za historizaciju općine Hadžići).

JNA. Tako su rodonasljednici plemena *Dupovac* iz Imotskog donijeli sa sobom i ime svog starog sela u znak sjećanja na svoje porijeklo. *Dupovci* su svoje ime pronijeli na područje čitavog Balkana, i šire, zahvaljujući centru za proizvodnju puški koje su po selu dobile ime *dupovke*. Zbog njihovog značaja u historiji razvoja naoružanja, o njima ćemo kazati i nešto više.

Krajem 18. i početkom 19. vijeka osmanska vojska je prošla kroz brojne reforme koje su imale za cilj modernizaciju vojske i prilagođavanje njenog vojnog naoružanja evropskim savremenim armijama. Oružarski centri širom Carstva su bili u tom trendu. Na balkanskom dijelu Osmanskog carstva bilo je više takvih centara. *Najpoznatiji centar proizvodnje bedemskih pušaka na prostoru Balkana nalazio se u selu Dupovci kod Sarajeva, u Bosni.*⁷⁹⁴ *Najstariji spomen puškama dupovkama nalazi se – koliko znamo – u sarajevskom sidžilu br. XL od 1215/16. godine, tj. 1800/1801, gdje se na str. 114 spominje 'tufenkči čerkhana' tj. radionica za preradu metala. Radionica je postojala negdje do 1959/60. Međutim, posljednji puškar koji je izrađivao 'dupovke' umro je negdje oko 1884; zvao se Ibrahim Dupovac.*⁷⁹⁵

Neke puške su i izrađivane i ukrašavane u *Dupovcima*, a neke su samo ukrašavane. Za izradu ukrasa na kundaku ovih pušaka trebalo je imati dosta umijeća i strpljenja jer se radilo sveručno. Kreševljaković u svom djelu navodi alat koji je korišten za njihovu izradu: turpije, testera, ege, mendele (presa) i čekić. Kreševljaković navodi i sljedeće:

*U Dupovcima, nedaleko od Sarajeva, pravile su se puške koje su se zvale po ovome selu 'Dupovke', a bile su vrlo teške i pri pucanju nisu se mogle držati u rukama, nego ih je trebalo na što nasloniti.*⁷⁹⁶

Cijevi za duge puške 'dupovke' pravile su se u

*Slika br. 40: Tvrđavska puška 'Dupovka', proizvedena u Dupovcima kod Hadžića
Vuk Obradović, Vojne puške velikog kalibra, Vojni muzej Beograd, 2011, 45 i 46.*

794 V. Ćurčić, *Sarajevsko oružje u Bosni i Hercegovini*, GZM, LV, 1943, 174 –175.

795 V. Ćurčić, *Sarajevsko oružje u Bosni i Hercegovini*, GZM, LV, 1943, 174 –175. i H. Kreševljaković, *Esnafi i obrtnici u starom Sarajevu*, Sarajevo, 1958, 90.

796 H. Kreševljaković, *Esnafi i obrtnici u starom Sarajevu*, Sarajevo, 1958, 90.

*Fojnici a dijelovi pušaka uvozili.*⁷⁹⁷

Prema pisanju M. Hadžijahića: 'Dupovke' su se izrađivale samo u jednoj radionici. Usporedo sa čerkhanom, poznatom kao tufegdžinica (puškarska radiona), u Dupovcima je bilo i kovačnica poznatih pod nazivom 'viganj'. Koliko se pamti, tamo su bile tri kovačnice. I tufegdžinica i vignjevi bili su u rukama porodice Dupovac, koja je po tradiciji starosjedilačka (što potvrđuje i njen patronimički naziv).⁷⁹⁸ Dva primjerka poznate balkanske puške *dupovke* nalaze se u Vojnom muzeju na Kalemegdanu u Beogradu. Na izložbi pod nazivom *Vojne puške velikog kalibra*, organizovanoj u Vojnom muzeju u Beogradu u organizaciji Ministarstva odbrane Republike Srbije 2011. godine, *dupovke* su predstavljene sa dva njena primjerka različitih tehničkih karakteristika.⁷⁹⁹

Iako nema drugih naznaka da je na području *Dupovaca* bilo života u srednjem vijeku, ovdje je zadnjim popisom stećaka 2016. godine evidentirana jedna nekropola stećaka.⁸⁰⁰ Prema vlastitoj izjavi, stećke je iz korita rijeke Zujevine izvadio Ernad Dupovac i u avliji porodične kuće formirao nekropolu. Stećci su vjerovatno ovdje doneseni sa nekropole stećaka Margetino groblje, Hadžići, prilikom izgradnje jaza na rijeci Zujevini za odvod vode u Nanića pilanu u Hadžićima, čiji pogon je bio na vodu.⁸⁰¹

Đapići

Nepoznato je porijeklo i značenje ojkonima Đapići, izuzev ako je nastalo od imena odnosno prezimena Đapo, koje je vjerovatno nekada živjelo na tom prostoru. To je sada selo u jugozapadnom dijelu naselja Binježevo, sa desne strane rijeke Zujevine.

Ferhatlije

Ferhat (Ferhad) je perz. muško ime nastalo od *Ferhad* – junak perzijske nacionalne priče "Ferhad i Širin".⁸⁰² Prema usmenom predanju, *Ferhatlije* su dobile ime po izvjesnom Ferhat-agi koji je ovdje imao posjede. Njegov posjed je pokrivao čitavo područje današnjih Kučkovića.⁸⁰³ U *Ferhatlijama* se nalazila menzilhana i jedan kameni han koji je prestao raditi negdje oko 1878. godine, a definitivno je porušen 1972. godine.⁸⁰⁴ Ovdje se nalazi i nekropola srednjovjekovnih

797 H. Kreševljaković, *Esnafi i obrtnici u starom Sarajevu*, Sarajevo, 1958, 90.

798 M. Hadžijahić, *Razvoj ekonomskih, političkih i kulturnih centara u općini Hadžići do 1878. god.*, 88.

799 Vuk Obradadović, *Vojne puške velikog kalibra, Vojni muzej Beograd, 2011, 45 i 46.*

800 E. Bujak i drugi, *Izveštaj o popisu stećaka na području općine Hadžići 2015*, Nekropola Dupovci, Hadžići, 2.

801 Ernad Dupovac, r. 1960. g., iz Dupovaca, živi u Sarajevu, (zabilježio: V. Alađuz, oktobar 2015. g.).

802 A. Škaljić, *Turcizmi u srpskohrvatskom jeziku*, Svjetlost, Sarajevo, 1973, 280.

803 Agana Fejzić, r. 1929. g., iz Kučkovića, (zabilježio: Haris Turčinović iz Pazarića, 2016. g.).

804 M. Hadžijahić, *Razvoj ekonomskih i kulturnih centara...*, Sarajevo, 1974, 83.

nadgrobnih spomenika sa devet stećaka.⁸⁰⁵

Ibrići

Ovo je selo koje se spominje u popisu iz 1841. godine (*Ibrići* sa Garevićima), a koje raniji autori nisu mogli identificirati sa nekim postojećim toponimom na području hadžićke općine. Samo se pretpostavljalo da je na njenom području. Vjerovatno je razlog tome taj što se *Ibrići* spominju uz selo Garevići, koje je identificirano sa današnjim Garovcima. Tek na austrougarskoj katastarskoj mapi za područje Hadžića toponim *Ibrići* označava lokalitet između tadašnjih Hadžića (danas D. Hadžići) i Ušivaka.⁸⁰⁶ Čini se da je na ovaj način ubicirano selo *Ibrići* iz navedenog popisa. U

popisu iz 1468/69. god. se spominje mezra *Alubići* kao čifluk Hadži Mehmedije, sina Ibrijevog, zajedno sa čiflukom na mezri Sokolar, samo sa druge strane rijeke. *Alubići* se mogu čitati još i kao *Ilovići* odnosno *Olujići*.⁸⁰⁷ Da li su ovi nazivi do 1841. godine evoluirali u

Slika br. 41: Toponim 'Ibrići' između D. Hadžića i Ušivaka
Katastral Vermessungs Abtheilung, Vermessungsjaler, 1882, Kreis Sarajevo, Bezirk Sarajevo, Gemeinde Hadžići

naziv *Ibrići*? To zasad ne možemo utvrditi. Jedino što znamo je to da se i jedan i drugi toponim ubiciraju na desnoj strani rijeke Zujevine.

Kahrimani

Naziv sela vodi porijeklo od tur. *kāhriman*, pers. *qahrāman* = junak; *Mustaj-beže*, ako *Boga znadeš, izgiboše do dva kahrimana* (K. H. II, 378).⁸⁰⁸ Selo i prezime su vjerovatno dobili naziv po nekom junaku – ili možda više njih – iz osmanskog doba, koji je živio na ovom području. Prezime *Kahriman* je veoma rašireno u BiH, ali nazivi sela odnosno ojkonimi, koliko znamo, nisu.

805 E. Bujak i drugi, *Izveštaj o popisu stećaka na području općine Hadžići 2015*, Nekropola Garovci, Hadžići, 2.

806 *Katastral Vermessungs Abtheilung, Vermessungsjaler, 1882, Kreis Sarajevo, Bezirk Sarajevo, Gemeinde Hadžići*.

807 A. Aličić, *Sumarni popis sandžaka Bosna 1468/9*, 72.

808 A. Škaljić, *Turcizmi u srpskohrvatskom jeziku*, Svjetlost, Sarajevo, 1973, 381.

Karaosmanovići

Naziv je nastao integriranjem vlastitog imena *Osman* sa tur. riječju *kara* = *crno*, čemu je dodan odgovarajući sufiks, što je uobičajeno kod davanja naziva naselja. Na to upućuje naziv sela iz austrougarskog popisa 1895. godine kao *Kara-Osmanovići*.⁸⁰⁹ Selo *Karaosmanovići* se nalaze jugoistočno od Pazarića. Sa ovim nazivom javlja se na austrougarskim mapama iz 1882. godine. *Karaosmanovići*, zajedno sa današnjim selima Dub i Ferhatlije, su nekad predstavljali lokalitet koji je vjerovatno pokrivala hrastova šuma. Otuda je selo Dub i dobilo svoje ime, a u *Karaosmanovićima* je ostao jedan stari hrast koji svjedoči o prošlosti ovog kraja. On predstavlja historijsku, kulturološku i turističku atrakciju općine Hadžići. Njegova starost se procjenjuje na oko 500 godina. Visok je oko 20 metara, prečnik stabla na prsnoj visini je 226 cm, a promjer šupljine u stablu 155 cm. U šupljinu stabla može stati 8–13 odraslih osoba.⁸¹⁰ U kontekstu toponima Dub, koji nije daleko odavde, kao i starog hrasta (duba), treba istaći mitološko-religijski značaj duba u davnoj prošlosti. U staroslavenskoj paganskoj religiji hrast je zauzimao važno mjesto. *Staroslavenska mitologija obiluje mnogim pričama koje opisuju mistično, metafizičko i sakralno značenje hrasta. Prema jednom mitu slavenski bog Perun je stvorio prvog muškarca tako što je udahnuo život hrastu, dok je od daha boginje Mokoš nastala žena. Hrast je bio posvećen bogu Perunu... Postoji lokalno predanje koje govori da je mjesto na kojem se nalazi hrast nekada nosilo naziv Trebeč, što u prevodu znači sveto mjesto.*⁸¹¹ U staroslavenskom jeziku riječ *treb* znači žrtva, a *trebište* je mjesto gdje se prinose žrtve.⁸¹² Kod starih Slavena bio je razvijen i kult mrtvih, koji se uglavnom povezivao sa svetim drvećem. Tako je npr. bilo uvriježeno vjerovanje da u hrastu obitavaju duhovi predaka

koji štite mjesto od nesreće. Stari hrast u *Karaosmanovićima* vjerovatno nema nikakve veze sa navedenim narodnim vjerovanjima, jer ih dijeli velika vremens-

Slika br. 42: Hrast u Karaosmanovićima
www.n1info.com/a80602/Lifestyle/U-BiH-hrast (pristupljeno: novembar 2016.)

809 Glavni rezultati popisa u BiH, od 22.4.1895, Sarajevo, 1896, 14.

810 E. Kazarović, *Hrast u Karaosmanovićima*, Školske novine, "Svitanja", 2016, 33.

811 E. Kazarović, *Hrast u Karaosmanovićima*, Školske novine, "Svitanja", 2016, 33.

812 P. Anđelić, *Srednjevjekovna kulturna mjesta u okolini Konjica*, GZM BiH, 1957, 185.

ka distanca. Prema usmenom predanju, do pedesetih godina prošlog vijeka kod ovog hrasta nalazila se jedna ploča sa ćirilničnim natpisom. Na ovom mjestu bi se u vrijeme sezonskih ljetnih radova iskupljalo stanovništvo tog sela koje je radilo na obližnjim njivama, a žene bi im ovdje donosile kahvu i kolače koje su stavljali na tu ploču.⁸¹³

Korča

Naselje *Korča* predstavlja niz kuća i gospodarskih objekata smještenih u gornjem toku rječice Korče, regija Tarčin. Toponim *Korča* je albanskog porijekla, a riječ su Osmanlije usvojile u turski jezik i donijele na ove prostore. Nastala je od "arb. [albanski] *Korça* (preko tur. *Korça*), što znači *gora* (...) augmentativ *gorište* = *gorovito mjesto*."⁸¹⁴ U Albaniji postoji grad *Korča*, tridesetak kilometara od granice sa Grčkom. Smješten je na visoravni planine Epir, na nadmorskoj visini od 850 metara. Naša *Korča* je smještena ispod planine Bjelašnice, između brda Ragalj sa istočne i Rudnog brda sa zapadne strane. Njena nadmorska visina se kreće 760–850 metara. Moglo bi se slobodno reći da položaj *Korče* upravo odgovara njenom značenju.

Na osnovu ubikacije toponima Zagoni u Odžaku i Stup kod Odžaka, i za Češće možemo sa značajnom sigurnošću tvrditi da je bilo života u ovom području i prije dolaska osmanske vlasti. Zgon i Stup su srednjovjekovne vlastelinsko-gospodarske ustanove, dakle vlastelinski posjedi na kojima je obavezno postojao vlastelinski dvor.⁸¹⁵ Jedan takav dvor je vjerovatno bio na području današnjeg Odžaka, a drugi na području Češća. Na imanjima se vršila poljoprivredna proizvodnja, a u okviru dvora je postojala kula. Kula je bila manjih dimenzija, sa više spratova, a služila je za stanovanje i odbranu posjeda. U sastavu kompleksa su se nalazili posebni jednospratni objekti većih dimenzija (odžaci), kao dio stambenog prostora.⁸¹⁶ Postojanje vlastelinskih objekata korespondira sa postojanjem sličnih objekata u osmansko doba i predstavlja vremenski i prostorni kontinuitet iz srednjeg vijeka u osmanski period. Sam naziv Odžak kod *Korče* to potvrđuje. Srednjovjekovna *Korča* je vjerovatno podrazumijevala čitavo područje uz rječicu *Korču*. Dijelila se na *Donju* i *Gornju Korču*.⁸¹⁷ U historijskim izvorima nema evidentiranih drugih sela na tom području sve do 1752. godine. Tada se spominje selo Češće kao gvoždarski obrtni centar.⁸¹⁸ Tek na austrougarskim katastarskim mapama spominje se selo Odžak, Duranovići i Osredak.⁸¹⁹ Polazeći od te pretpostavke

813 E. Kazarović, *Hrast u Karaosmanovićima*, Školske novine, "Svitanja", 2016, 33.

814 P. Skok, *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, JAZU, Zagreb, 1971, 590.

815 M. Bradara, *Starohrvatska seoska zajednica*, Jugoslovenska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb, 1957, 133–137, 161.

816 H. Kreševljaković, *Kule i odžaci u BiH*, Naše starine II, Sarajevo, 1954, 71.

817 V. Skarić, *Popis bosanskih spahija 1711. godine*, GZM BiH, 1930, 36.

818 M. Hadžijahić, *Razvoj ekonomskih, političkih i kulturnih centara u općini Hadžići do 1878. god.*, 87.

819 *Katastral Vermessungs Abtheilung*, Vermessungsjaler, 1882, Kreis Sarajevo, Bezirk Sarajevo, Gemeinde Korča.

može se reći da su se na području srednjovjekovne *Korče* nalazile tri nekropole stećaka. Danas je to područje Češća. Prema broju stećaka na njima, reklo bi se da je selo imalo dosta stanovnika. Pred osmansku okupaciju Bosne stanovnici ovog sela su se nekud iselili. Zbog toga se u osmanskom popisu iz 1468/69. god. *Korča* spominje kao pusto selo. U njemu svoje čifluke, kupljene na tapiju od bosanskog sandžakbega Isa-bega, imaju: hadži Mehmedija, te Mustafa i Kasim, sinovi Mehmedijini. To je zemljište od 65 mutluka u siniru sela *Korča*, čifluk-timarnika Jusufa, sina Bokčinova, zatim je to zemljište od 25 dunuma mutluka u sinoru sela *Korča* kod Gradčaca.⁸²⁰ Jusuf Bokčinov bi se mogao dovesti u vezu sa Balabanom, sinom Bokčinovim, iz čega bi se moglo pretpostaviti da su njih dvojica braća. Balaban, sin Bokčinov, je posjedovao mulk imanje u Sarajevu, na ušću Koševskog potoka u Miljacku. Njihov otac Bokčin je pripadao nižem plemstvu ili vojno-feudalnom staležu, a njegov spomenik sa natpisom se nalazi u Kotorcu.⁸²¹ Dio *Korče* je jedno vrijeme bio napušten, o čemu svjedoči toponim *Selišta* koji označava jedan prostor sa desne strane rječice *Korče*. U popisu bosanske vojske pred bitku na Mohaču 1526. god. spominje se timar Iljasa, sina Vejsilovog, u selu *Korča*, nahija Sarajevo.⁸²²

Naredni spomen *Korče* veže se za sarajevski sidžil 1555–1558. god., kada je ona pripadala carskom hasu (krunskom posjedu) u majdanu Kreševo.⁸²³ Godine 1742. fra Pavo Dragičević u svom izvještaju navodi da *Korča* sa svoje tri katoličke porodice, u crkvenom pogledu, pripada župi Kreševo.⁸²⁴ Ove veze sa Kreševom bile su izraz njihove geografske blizine, ekonomske i trgovinske komplementarnosti.

Korča je po svoj prilici imala i komunikacijski značaj u osmanskom dobu. Vjerovatno je uz tok rječice *Korče* vodio još jedan kiridžijski put za Hercegovinu i Gabelu. Put je išao preko Prehulje dalje u Hercegovinu, zaobilazeći na taj način planinski prevoj Ivan.⁸²⁵

U Valijinoj bujrontiji od 8. muharema 1290. h. g. (1873. g.) piše da se sarajevskim trgovcima Hašim-agi Glođi i Salih-agi Softiću daje dozvola za vađenje željezne rudače u planini Tmor, Bate i Tuhelj u općini *Korča*, okrugu Sarajevo, koja graniči sa Fojničkim kotarom.⁸²⁶ Općina *Korča*, prema ovom dokumentu, pokrivala je područje od Tuhelja i Tmora do Ivana, a sjeverno do Osenika. Gdje se nalazilo mjesto Bate, nismo uspjeli utvrditi. Općina *Korča* je ostala u rangu katastarske općine i prilikom popisa koje su organizovale austrougarske vlasti.

820 A. Aličić, *Sumarni popis sandžaka Bosna iz 1468/69*, 55.

821 H. Šabanović, *Dvije najstarije vakufname u Bosni*, 22.

822 A. S. Aličić, *Popisu Bosanske vojske pred bitku na Mohaču 1526. godine*, Sarajevo, 1977, 190.

823 M. Hadžijahić, *Razvoj ekonomskih, političkih i kulturnih centara u općini Hadžići do 1878. god.*, 86.

824 M. Hadžijahić, *Razvoj ekonomskih, političkih i kulturnih centara u općini Hadžići do 1878. god.*, 86.

825 Muhibić Muharem r.s. *Korča*. (zabilježio: V. Alađuz, 15.4.2013. godine)

826 Riza ef. Muderizović, *Bosanski majdani za turske uprave*, GZM BiH, knj. XXX, 1918, 24.

Prilikom prvog austrougarskog popisa, *Korča* je brojala 37 kuća i 375 stanovnika.⁸²⁷ Nekoliko godina kasnije, evidentirano je 50 kuća sa 355 stanovnika.⁸²⁸ Pred kraj 19. vijeka u *Korči* je bilo 54 kuće sa 363 stanovnika.⁸²⁹ Zadnjim austrougarskim popisom u *Korči* je evidentirana 81 porodica sa 580 stanovnika što predstavlja enormno povećanje u zadnjih petnaest godina što predstavlja izuzetak na hadžićkom području.⁸³⁰ Preko 90% stanovništva *Korče* bavilo se je poljoprivredom.

Džamije su u osmanskom dobu predstavljale centralna mjesta džemata. I *Korča* je imala svoju džamiju. Ne zna se kada je sagrađena prva džamija u ovom mjestu, ali se zna da je bila smještena u *Gornjoj Korči*. Njeno mjesto postojanja se i danas zna u narodu ovog sela. U donjem dijelu *Korče*, tamo gdje je sada selo *Odžak*, na lokalitetu koji se i danas zove *Kula*, nalazio se u to vrijeme dvor Mehmed-paše *Korče*.⁸³¹ Temelje tog dvora zabilježio je Saliha H. Muvekit krajem 19. vijeka (prije 120 godina).⁸³² Vjerovatno su u znak sjećanja na njega njegovi unuci, braća Hasan-beg i Emir Abdi-beg (*Avdija-beg*) *Korča* po povratku iz ruskog zarobljeništva⁸³³ 1740. god. sagrađili džamiju ispod njegovog dvora, na parceli *Luka*, pokraj rječice *Korče*. *Avdija* i *Hasan Korča* zarobljeni su pod *Ozijom* u *Rusiji* 1737. god., i po ruskim tamnicama proveli tri godine.⁸³⁴ U znak sjećanja na ova dva bega, vakifa, ispisan je tarih na turskom jeziku koji se čuva u džamiji na *Trzni*. U istom tarihu stoji da su džamiju obnovile džematlije (mjesno stanovništvo), i to 'i bogati i siromašni i pojedinci timari'. Nije jasno iz teksta tariha, ali se može pretpostaviti da je *Abdi-beg Korča* sagrađio džamiju u *Gornjoj Korči*, a onda su je džematlije obnovile, prenijevši je u *Odžak*.

Ono po čemu je *Korča* primarno prepoznatljiva jeste ime bosanskog namjesnika, osmanskog paše i beglerbega Mehmed-paše *Korče*. U borbama protiv austrijskih pokušaja provala u *Bosnu*, kao čehaja (zamjenik) *Topal Husein-paše*, Mehmed-paša je pokazao sve svoje vrline, patriotizam i hrabrost. Zbog toga je nagrađen imenovanjem za beglerbega i bosanskog namjesnika 1691. god., a na toj dužnosti ostaje do svoje smrti 1697. godine.

827 *Statistika mjesta i pučanstva Bosne i Hercegovine po popisu 16. juna 1879. godine*, Sarajevo, 1880, 10.

828 *Statistika mjesta i žiteljstva Bosne i Hercegovine po popisu naroda od 1. maja 1885*, Zemaljska štamparija, 1886, 10–11.

829 *Glavni rezultati popisa u BiH*, od 22.4.1895, Sarajevo, 1896, 10–11.

830 *Relutati popisa žiteljstva u BiH iz 1910. godine*, Zemaljska vlada u BiH, Sarajevo 1912, 412/413.

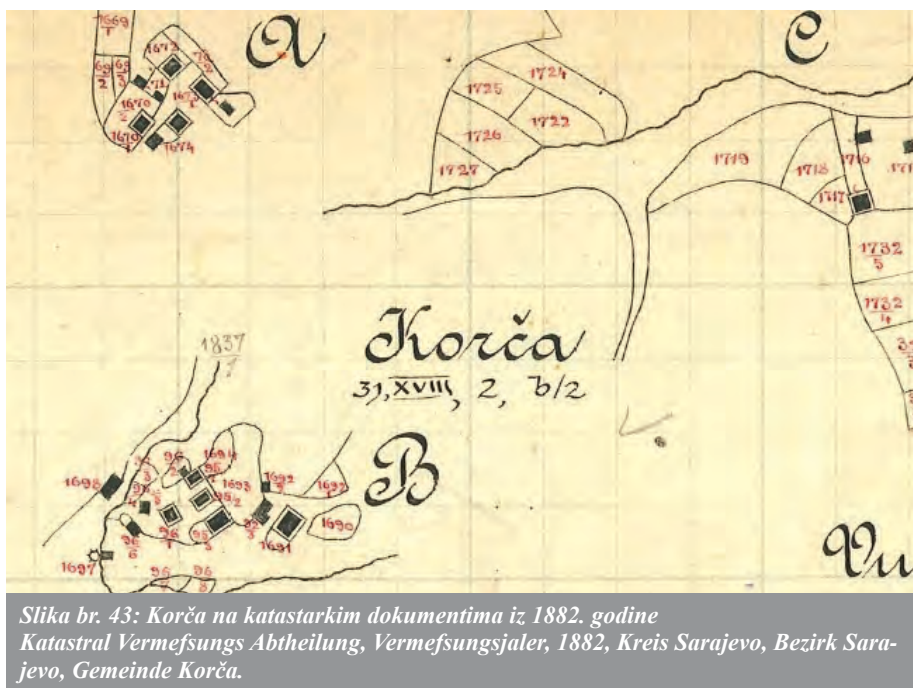
831 M. Hadžijahić, *Razvoj ekonomskih, političkih i kulturnih centara u općini Hadžići do 1878. god.*, 86.

832 V. Skarić, *Sarajevo i njegova okolina...*, Sarajevo, 1930, 127.

833 Unuci Mehmed-paše *Korče*, Hasan-beg i Abdi-beg *Korča*, su nakon osmansko-ruske bitke pod *Ozijom* 14. jula 1737. god. zarobljeni, i proveli su osam godina po tamnicama ruske carevine. (u: V. Bišćević, *Bosanski namjesnici osmanskog doba (1463.–1878.)*, Sarajevo, Connectum, 2006, 214.

834 V. Skarić, *Sarajevo i njegova okolina...*, Sarajevo, 1930, 136.

Mustaj-beg, otac Gazi Mehmed-paše Korče i Redžep-paše,⁸³⁵ nije ni slutio da će imena njegovih sinova, rođenih u malom selu podno Bjelašnice, postati i ostati zlatnim slovima ispisana u historiji Bosne. Navest ćemo još jednu važnu ličnost ovog sela, a to je spahija hadži Mehmed-beg Korča, koji je 1806. godine bio ćatib bosanske tefterhane i tajinski pomoćnik višeg činovnika osmanske uprave u Sarajevu.⁸³⁶

Slika br. 43: Korča na katastarskim dokumentima iz 1882. godine
Katastral Vermessungs Abtheilung, Vermessungsjaler, 1882, Kreis Sarajevo, Bezirk Sarajevo, Gemeinde Korča.

Pored pašinih dvora u *Korči*, zapravo u Odžaku, ovdje su se nalazile i dvije kule. Jedna se nalazila u Odžaku, neposredno iznad džamije, a bila je u vlasništvu Abdi-bega Korče. Druga, zvana *Mezetova kula*, prema predanju, pripadala porodici Muhibići, koji su inače predstavljali kategoriju slobodnih seljaka. Pored navedenog, Korča ima mnogo širu historijsku važnost.⁸³⁷

Ljubovčići

Nastanak ojkonima *Ljubovčići* ne možemo sa sigurnošću utvrditi. Za njegov korijen može se uzeti apelativ *ljub(av)* ili *ljubo* kao vlastita imenica. Prema tumačenju P. Skoka, pojam *ljub* je slavenska riječ iz koje je izvedeno dosta imenica, pridjeva, naziva mjesta, biljki i sl. Sve izvedenice iz korijena *ljub* su afirmativnog karaktera i označavaju: ljubav, ljepotu, ljubaznost, sreću itd. Kao iz-

835 V. Bišćević, *Bosanski namjesnici osmanskog doba*, 214.

836 V. Skarić, *Sarajevo i njegova okolina...*, Sarajevo, 1930, 188.

837 Više o Korči pogledati u: V. Aladžuz, *Hadžići od najstarijih vremena do agresije na BiH 1992. godine*, 2013, 119–124.

vedenice javljaju se lična imena: Ljubo, Ljubica; prezimena: Ljubović, Ljubunčić, Ljubibratić; nazivi gradova kao što su: Ljubljana, Ljubinja, Ljubogošće; biljke: ljubičica, ljubomor itd.⁸³⁸ U duhu veoma širokog spektra izvedenica koje navodi P. Skok, ne spominje se ni jedna koja bi se semantički slagala sa našim ojkonom *Ljubovčići*. Ipak, sa značajnom dozom sigurnosti može se pretpostaviti da je naziv *Ljubovčići* nastao od korijena riječi *ljub*, sa navedenim značenjima. Toj pretpostavci ide u prilog i izvedenica *ljubav*, koja se u nekim slavenskim jezicima javlja u liku *ljubov*, ali sa istim značenjem, što je vrlo blizu našem ojkonomu. Na njega se dodao sufiks -čić (Ljubov + čić), što bi u bukvalnom prevodu moglo značiti mala ljubav, jer sufiksi -čić i -ić u pravilu tvore deminutive riječi, kao što su npr.: *konjčić* ili *konjić* od riječi konj, *autić* od riječi auto, *zvončić* od riječi zvono itd. Na kraju, dodavanjem glasa -i označava se množina. Po tome bi *Ljubovčići* mogli imati značenje lijepog mjesta ili kraja, dragog mjesta, ugodnog mjesta i sl. Manji problem u tumačenju nastanka i značenja ovog ojkona se nalazi u tome što se *Ljubovčići* u izvorima javljaju kao *Lepugčić*, *Lubogovčić*, *Ljubočić*, i na kraju *Ljubovčići*, zbog čega se vrlo teško opredijeliti za naziv koji treba uzeti za osnovu tumačenja ovog ojkona. Mi smo se opredijelili za današnji naziv, što svakako ne mora biti i sasvim ispravno. Narodnog predanja o nastanku naziva sela i njegovom značenju, koliko znamo, nema. Svako nagađanje o tome bila bi improvizacija.

Pod nazivom *Lepugčić* (or. *Lubogovčić*) prvi put se spominje 1468. godine kao selo u sastavu nahije Gradčac, koje se nalazi u hasu bosanskog sandžakbega Isa-bega, sa jednom kućom, tri njive, jednom livadom i prihodom od 225 akči.⁸³⁹ Drugi put se spominje 1565. kao kasaba u kojoj je spahija Mehmed sagradio džamiju. U popisu iz 1604. godine već jasno se vidi da je došlo do dijeljenja sela *Ljubovčići* na: džamijsku mahalalu, u kojoj je bilo 15 domaćinstava, među kojima i domaćinstvo imama hatiba, te mujezina pazaričke džamije, i preostali rajinski dio sela.⁸⁴⁰ Mahala kod džamije i sam prostor oko nje su postali značajan trg odnosno pazarište, što je predstavljalo izdvojenu cjelinu koja dobija naziv Pazarić.⁸⁴¹

Stanovnici spomenutog mjesta su zanatlije, bave se zanatskom privredom te nisu zaduženi rajinskim porezima, njihove pristojbe baduhava i mlađarina zapisani su kao prihod njihovom spahiji. A ako obrađuju rajinsku zemlju daju vlasniku zemlje šerijatske pristojbe (ušrove). U spomenutom mjestu je katib Mahmud podigao karavan-saraj koji je prometan, te ga je potrebno popravljati i održavati. To mjesto je skela od davnina, preko koje vodi trgovački put. Budući da su stanovnici ovog mjesta popravljali i održavali spomenuti karavan-saraj, to su, oni – na osnovu carskog fermana od 3. zul-kadeta 1006. godine, koji su pokazali – oslobođeni od službi čerahorluka i učestvovanja u navalima, kao i od nameta avarizi divanije i tekalifi orfije. U smislu tog fermana oni su ubilježeni i u novi defter kao oslobođenici

838 P. Skok, *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, JAZU, Zagreb, 1971, 337–339.

839 A. Aličić, *Sumarni popis 1468/9*, 51.

840 A. Handžić, *Opširni popis Bosanskog sandžaka iz 1604.*, 222.

841 Vidi Pazarić.

od navedenih pristojbi, sve dok budu navedeni han popravljali i održavali i tu svoju službu bez prigovora vršili.⁸⁴² Ljubovčići kao naselje (selo) egzistiraju i u narednom periodu, tako da ćemo ih u popisu bosanskih spahija 1711. godine naći kao timar spahije Ibšira, sa prihodom od 2600 akči.

Posebnu ulogu u razvoju *Ljubovčića* u vrijeme osmanske vlasti u BiH svakako je imala džamija koja je ovdje sagrađena u prvoj polovici 16. vijeka. Polovicom 19. vijeka zabilježeno je da je pazarička džamija bila centar džemata Pazarić, u koji su spadala sela *Ljubovčići*, Luka, Doljani, Osenik, Lokve i Zovik. *Ljubovčići* prema tom popisu broje 10 kuća, od čega devet muslimanskih i jedna kršćanska, sa ukupno 22 muška člana domaćinstva.⁸⁴³ Ova džamija se prvi put spominje u jednoj sudskoj odluci iz 1565. godine, zabilježenoj u sidžilu sarajevskog kadije, kao džamija Mehmeda spahije u kasabi *Ljubovčići*. Početkom 17. vijeka dužnost hatiba u ovoj džamiji obavljao je Hasan-halifa, a dužnost džamijskog mujezina Veli Abdulah. Pored džamije, spominje se i Džamijska mahala sa 15 porodica, koja sa imamom hatibom i mujezinom pripada nahiji Sarajevo.⁸⁴⁴ Naredni spomen džamije u Pazariću nalazi se u jednoj osmanskoj ispravi od 26. rebiul-evvela 1176. h. g. (20. februar 1754. g.), kada se imamu džamije Salih-hodži stavlja na dužnost posredovanje kod realizacije određenih feudalnih davanja.⁸⁴⁵ Početkom 20. vijeka (1911. g.) džamija je potpuno renovirana i tom prilikom je njezin pokrov od šimle zamijenjen sa eternitom.⁸⁴⁶

Polovicom 19. vijeka *Ljubovčići* čine dio džemata Pazarić. U njima se nalazilo 10 kuća (devet muslimanskih i jedna kršćanska) i 22 muške glave.⁸⁴⁷ Očigledno je, zbog različitih okolnosti, s vremenom došlo do slabljenja ovog sela. Pred kraj osmanske vlasti u BiH i pred austrougarsku okupaciju bilježi se značajan urbani i demografski rast ovog sela,

Slika br. 44: Džamija u Ljubovčićima
Foto: V. Aladžuz, novembar 2016. godine

842 A. Handžić, *Opširni popis Bosanskog sandžaka iz 1604.*, 221–222.

843 M. Hadžijahić, *Razvoj ekonomskih, političkih i kulturnih centara u Hadžićima do 1878. g.*, 70.

844 A. Handžić, *Opširni popis Bosanskog sandžaka iz 1604. god.*, 222.

845 M. Hadžijahić, *Razvoj ekonomskih, političkih i kulturnih centara u Hadžićima do 1878. g.*, 83.

846 M. Mujezinović, *Islamska epigrafika Bosne i Hercegovine*, Sarajevo Publishing, Sarajevo, 1998, 24.

847 M. Hadžijahić, *Razvoj ekonomskih, političkih i kulturnih centara u općini Hadžići do 1878. god*, 1972, 70.

kao i drugih sela na području Hadžića. Prvi austrougarski popis u ovom selu bilježi 24 kuće sa 120 stanovnika. Svi se vode kao Muhamedanci (Muslimani).⁸⁴⁸ Šest godina kasnije, 1885. godine, u *Ljubovčićima* je evidentirano 19 kuća sa 68 muških i 64 ženska člana domaćinstva. I dalje su svi njegovi stanovnici Muslimani. Selo pripada džematu i katastarskoj općini Pazarić. Interesantan je podatak da je u selu bilo svega 47 oženjenih muškaraca, dok je njih 78 bilo neoženjenih. U selu je živjelo čak 39 težaka, a samo jedan kmet.⁸⁴⁹ Naredni popis iz 1895. godine u *Ljubovčićima* je zabilježio 25 kuća sa 88 muških i 63 ženska člana domaćinstva. Nacionalni sastav stanovništva je ostao isti. Zabilježeno je da se 147 stanovnika bavi poljoprivredom, dakle, svi njegovi stanovnici. *Ljubovčićima* je pripadao i Jeleč. Pazarićka džamija pripadala je tada Zoviku.⁸⁵⁰ Izgradnjom željezničke pruge te podizanjem pilana uz riječne tokove dolazi do određenih demografskih promjena, tako da jačaju Pazarić i Zovik, a slabe sela udaljenija od industrijskih objekata, među kojima su i *Ljubovčići*. Istina u *Ljubovčićima* se uticaj industrijalizacije manje osjetio u odnosu na druga sela. Vjerovatno zato što se kompletno ljubovačko stanovništvo bavilo poljoprivredom. Tako je popisom 1910. godine u *Ljubovčićima* evidentirano 28 kuća sa 161 stanovnikom što čini blagi porast u odnosu na prethodni popis. I pored toga *Ljubovčići* su, po ovom popisu, bili jedno od najmanjih sela na području današnje hadžićke općine. Samo su Mokrine imale manji broj stanovnika od njih (131).⁸⁵¹

Medići

Selo *Medići*, u kome su živjeli katolici sa istoimenim prezimenom, nalazi se oko 3 kilometra južno od sela Zabrdje – Lepenica. Selo sa nekoliko kuća bilo je smješteno u jednoj uvali, okruženo šumom i brdima, potpuno izolovano od ostalih naselja. Ojkonim *Medići* nastao je od imenice *medvjed*, *medo*, čije je ovo bilo stanište.

Sejdanovići

Vjerovatno kao i mnoga druga naselja, i ovo je dobilo ime po ličnom imenu nekog od njegovih uglednih stanovnika ili po imenu nekoga ko je prvi doselio i osnovao to selo.

Stanojevići

Selo *Stanojevići* se nalazi sjeverozapadno od Hadžića, na istom području gdje i selo Bare. Zapravo, ovo je jedan mali zaselak sa nekoliko kuća. Selo je dobilo naziv po istoimenom prezimenu koje su nosili njegovi stanovnici. U popisu

848 *Statistika mjesta i pučanstva u BiH po popisu 16. juna 1879*, Sarajevo, 1880, 9–10.

849 *Statistika mjesta i žiteljstva Bosne i Hercegovine po popisu naroda od 1. maja 1885*, Zemaljska štamparija, 1886, 10.

850 *Glavni rezultati popisa u BiH*, od 22.4.1895, Sarajevo, 1896, 14–15.

851 *Rezultati popisa žiteljstva u BiH od 27.9.1910*, Zemaljska vlada za BiH, Sarajevo, 1912, 412/413.

iz 1604. godine spominje se selo *Stanovići*, sa šest muslimana na svojim baštinama.⁸⁵² Nismo sigurni da li današnji *Stanojevići* korespondiraju sa *Stanovićima* iz 1604. godine. Drugih podataka o njima nemamo. Danas je to pusto selo.

2.5. OJKONIMI MOTIVIRANI GOSPODARSKOM DJELATNOŠĆU

Crepljani

To je malo selo u kojem je do posljednjeg rata živjelo isključivo pravoslavno stanovništvo. Selo je osnovano krajem 19. vijeka, kada su se ovdje doselile porodice Šarenaca i Jovovića, a kasnije i Zimolje iz Hercegovine.⁸⁵³ Ovaj lokalitet na austrougarskim katastarskim mapama nosi naziv *Baktušaiz* čega se može zaključiti da je naziv *Crepljani* nastao poslije 1882. godine.⁸⁵⁴ Ako su austrougarske mape precizno ucrtavale stambene objekte, onda su se ovdje nalazile dvije kuće. Na istoj karti je zabilježen toponim Določnica, koji bi, takođe, mogao imati veze sa nastankom naziva Crepljani. Ne postoji predanje o nastanku naziva ovog sela. Nalazi se jedan kilometar sjeveroistočno od *Lokava*. Iznad njega se uzdiže brdo Gradelj. Zapadno od sela se nalaze dvije nekropole stećaka: Dubić 1 i Dubić 2. Značenje imena je očigledno vezano za proizvode od gline, kojih ima više sa sličnom semantičkom slikom. Apelativ *Crijep* je domaći naziv za: *cigla*, *tugla*, *tikula*, ili lat. *tegula*.⁸⁵⁵ Na ekavskom govornom području se izgovara kao *crep*. Na Kosovu se *crepa* kaže za 'ulomak od ćeramide ili od kakva razbijena zemljana suda', a *crèpuljaje* naziv za 'od pečene zemlje plitki sud'.⁸⁵⁶ Ojkonim *Crepljani* je mogao nastati od apelativa *crijep/crep*, ali ne i nužno. On je mogao biti izveden od naziva za glinene posude koje su se mogle ovdje proizvoditi. Kao pretpostavka tome je činjenica da se ovdje nalazio izvor vode,⁸⁵⁷ dok je glina mogla biti dovožena sa druge lokacije, a možda se mogla naći i ovdje. Iznad sela je brdo Gradelj, čiji naziv također ima veze sa gradnjom, proizvodnjom i sl.

Drozgometva

Naziv *Drozgometva* je vjerovatno nastao od starsoslavenske riječi *drozga* = *što otpada od gvozda/gvožđa kad se kuje*, odnosno, od nje nastale riječi *troska* = *ono što ostane [kao otpad] kad se ruda topi*.⁸⁵⁸ Sinonim za drozgu/trosku je šljaka.

Naziv *Drozgometva* je vjerovatno nastao od riječi *drozga* ili *troska*, što

852 A. Handžić, *Opširni popis Bosanskog sandžaka iz 1604. g.*, sv. I/1, Bošnjački institut Zürich, Odjel Sarajevo i Orijentalni institut Sarajevo, Sarajevo 2000, 236.

853 MehmedJoldo, r. 1934. g., iz Lokava, (zabilježio: V. Aladžuz, 5.5.2016.g.).

854 *Katastral Vermessungs Abtheilung*, Vermessungsjahr, 1882, Kreis Sarajevo, Bezirk Sarajevo, Gemeinde Pazarić.

855 P. Skok, *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, JAZU, Zagreb, 1971, 274.

856 P. Skok, *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, JAZU, Zagreb, 1971, 274.

857 Vojnogeografski institut Beograd, *Topografska karta*, sekcija Hadžići, III-1-4, 1973.

858 P. Skok, *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, JAZU, Zagreb, 1971, 444.

je naziv za otpad od rudače prilikom topljenja željeza. U okolini *Drozgometve* kopala se rudača, ali slabog kvaliteta, odnosno sa velikom količinom jalovine i troske prilikom pretapanja. Za otpadni materijal prilikom topljenja željezne rude često se u narodu umjesto riječi *troska* koristi transformisana riječ *drozga*. Po riječi *drozga* vjerovatno je izveden toponim *Drozgometva*.⁸⁵⁹ *Drozgometva* je sa okolnim brdima bila krajnja istočna i jugoistočna granica rudonosnih područja Fojnice i Kreševa, pa i dijela hadžičke općine. Na rudarsku djelatnost ukazuje jedan lokalitet u blizini *Drozgometve* koji nosi naziv *Sasina*. Ovaj toponim je vrlo rasprostranjen na širem području Kreševa i Fojnice i vezan je za rudare *Sase*⁸⁶⁰, koje je rimska uprava u 5. i 6. vijeku angažovala za rad u rudnicima kao specijaliste za otkrivanje rudonosnih žila i vađenje rude. U prilog pretpostavci o postojanju rudarske privrede na području *Drozgometve* ide još jedan toponim koji ima veze s tim. Zapravo, na oko 700 metara od raskršća puta za Vrančiće, sa sjeveroistočne strane puta Hadžići – Mokrine, nalazi se lokalitet sa preko 50 dunuma zemljišta koji nosi naziv Zlatarice (KO Drozgometva, k.č. 2362, 2363, 2365/1/2/3/4, itd.). Ima li ovaj toponim veze sa zlatom, njegovim kopanjem, obradom, preradom i sl., to ne znamo, a do sada to niko nije uzimao u zvaničnu raspravu. Mi ovaj toponim bilježimo u kontekstu rudarske djelatnosti ovoga kraja, a nauka će naknadno to potvrditi ili demantovati. Treba istaći da se ovaj lokalitet i u narodu zove zlatice ili zlatarice. Za njega postoji i narodna predaja koja kaže: *Tu su dolazili neki Englizi da nešto istražuju. Našli su neke rude i minerale, a mještanima tog kraja rekli da nikome o tome ne pričaju. U povjerenju su im kazali da, ako dođe do eksploatacije ovih minerala, ovoga sela neće biti više ovdje*.⁸⁶¹ I na kraju priče o rudarstvu na području *Drozgometve* ističemo još jedan toponim, koji nosi naziv *Metalka*, a nalazi se sa istočne strane Željan potoka i puta Drozgometva – Danac.⁸⁶²

Kada je u pitanju djelatnost kojom se bavilo stanovništvo *Drozgometve* u stara vremena, onda ćemo istaći da se na ovom području najmanje tri lokaliteta zovu *Jarišće*, a naziv asocira na jare kao domaću životinju. To sugerira da se na ovom prostoru stanovništvo intenzivno bavilo stočarstvom, a primarno uzgojem koza.

Na ovom području nalazi se i nekoliko srednjovjekovnih toponima. Stotinjak metara sjeverno od regionalnog puta Hadžići – Mokrine – Lepenica, sa desne strane puta koji vodi u pravcu Plješevca i Batalovog brda, nalazi se manji lokalitet koji i danas nosi naziv *Kraljevo guvno*.⁸⁶³ Na području *Drozgometve* se nalazi

859 V. Alađuz, *Hadžići od najstarijih vremena do agresije na BiH 1992. godine*, 2013, 118, fusnota 289.

860 V. Alađuz, *Hadžići od najstarijih vremena do agresije na BiH 1992. godine*, 2013, 104; (u: *Opširni popis Bosanskog sandžaka 1604*, 102, 205. i 222).

861 Izo Koro iz Grivića prenosi predaju koju je čuo od starih ljudi, (zabilježio: V. Alađuz, 10.2.2016. g.).

862 *Katastral Vermefungs Abtheilung*, Vermefungsjalder, 1882, Kreis Sarajevo, Bezirk Sarajevo, Gemeinde Hadžići.

863 V. Skarić, *Sarajevo i okolina od najstarijih vremena do austrougarske okupacije*, Sarajevo, 1930, 50.

jedan lokalitet koji nosi naziv *Kraljica*, koji svojim nazivom asocira na kraljev ili kraljicin posjed u srednjem vijeku.

Drozgometva je imala kontinuitet življenja od tada, preko srednjeg vijeka, zatim osmanskog doba i sve do danas. Na srednjovjekovni život podsjeća veliki broj toponima koji imaju slavensko porijeklo, te tri nekropole stećaka: (Brce Grivići, Pravoslavno groblje i Jerkića groblje). *Drozgometvu* u njenom dugom periodu postojanja ne treba posmatrati u kontekstu njenog današnjeg područja. Ona je pokrivala područje od Hadžića do prevoja Koščan koji ju je dijelio od Lepenice. Dolaskom osmanske vlasti u Bosnu i njenim definitivnim učvršćivanjem do kraja 1463. godine *Drozgometva* je zatečena kao najveće naselje na području današnje općine Hadžići. Popisom iz 1468/69. godine je evidentirano da ona broji 35 domova sa prihodom od 2.451 akči. Ako uzmemo da je ukupan prihod nahije Gradčac bio 6.205 akči, vidimo da je *Drozgometva* ostvarivala oko 40% tog prihoda. Nahija je brojala ukupno 112 domova, od čega je na *Drozgometvu* otpadalo skoro 30%. U *Drozgometvi* je tada bilo čak 13 mlinova. Selo je bilo u ruci (u vlasti) ulufedži-baše, oca Sulejman-begova.⁸⁶⁴ Spominje se i Salih čeribaša (vojni starješina), koji je kao posjednik zemlin hasa imao prihod od 500 akči godišnje. *Drozgometva* se kao selo 'u kadiluku Sarajevo' spominje više puta u sarajevskom sidžilu 1555–1558.⁸⁶⁵ Nešto prije, zapravo 1526. godine, u popisu bosanske vojske pred bitku na Mohaču *Drozgometva* se spominje kao timar Mehmeda, sa timarskim prihodom od 8.299 akči. Spominju se i merdovi (vojnici koje spahija vodi u rat): Skender iz Bosne, Husein iz Filibe i Bahčajiš iz Edirne.⁸⁶⁶

Drozgometva je po popisu iz 1604. godine imala 80 muslimanskih porodica, uglavnom na vlastitim baštinama. Imala je prihod od 11.000 akči. Selo je, kako se vidi, već tada bilo potpuno islamizirano.⁸⁶⁷ U to vrijeme je već trebala postojati džamija u *Drozgometvi*.⁸⁶⁸ *Drozgometva* je u osmanskome popisu iz 1841. godine imala 35 domaćinstava i pokrivala sve od Hadžića do Lepenice.⁸⁶⁹

Poseban značaj *Drozgometve* je u tome što je u njoj krajem 15. vijeka rođen poznati osmanski vezir Gazi Ali-paša.⁸⁷⁰ Kao adžami-oglan otišao je na školovanje u Istanbul. Po završetku visokih škola obavljao je najznačajnije dužnosti u Osmanskom carstvu. U sidžilu iz 1565. godine se navode njegovi biografski podaci: Gazi Ali-paša je "sin Radešin, Radeša je sin Vućihne, a Vućihna sin Ostoje". U istom se zapisu za tužitelja Evliju navodi da je sin Milorada, ovaj Vućihne,

864 A. Aličić, *Sumarni popis 1468/9*, 107.

865 M. Hadžijahić, *Razvoj ekonomskih, političkih i kulturnih centara na području Hadžića do 1878. god.*, 85.

866 A. Aličić, *Popis bosanske vojske pred bitku na Mohaču 1256. godine*, Sarajevo, 1977, 200.

867 A. Handžić, *Opširni popis Bosanskog sandžaka iz 1604*, Sarajevo, 2000, 101.

868 M. Hadžijahić, *Razvoj ekonomskih, političkih i kulturnih centara u općini Hadžići do 1878. god.*, 85; (up. Regestu H. Šabanovića iz sarajevskog sidžila 1555–1558, br. 52, 300, 469, 747).

869 M. Hadžijahić, *Razvoj ekonomskih, političkih i kulturnih centara u Hadžićima do 1878. god.*, 70.

870 V. Bišćević, *Bosanski namjesnici osmanskog doba*, Sarajevo, 2006, 514; (Do polovine 16. vijeka paša je bio u rangu vezira.)

a Vučićna Ostoje (str. 120). Ali-paša je, dakle, direktno primio islam, a isto tako i njegov stričević.⁸⁷¹ Oko 500 metara južno od mjesta gdje je nekad bila džamija u *Drozgometvi*, prema Vrančićima, nalazi se jedan lokalitet koji nosi naziv Carevina. Očigledno se radi o turskom toponimu koji asocira na carske posjede odnosno posjede koji su bili carski hasovi.

Početakom 19. vijeka vjerovatno je došlo do podjele *Drozgometve* na nekoliko sela, pa tom prilikom nastaju Garevići i Vrančići, koji se u ranijim izvorima ne spominju. I dalje *Drozgometva* predstavlja centar istoimenog džemata. Po popisu iz 1841. godine sačinjavaju ga: Garevići, Vrančići, Drozgometva i Mokrinje. *Drozgometva* je brojala devet kuća sa 18 muških članova domaćinstava.⁸⁷² Već tada je selo Grivići gotovo dva puta veće od preostalog sela *Drozgometva*. Prvi austrougarski popis pokazuje da je *Drozgometva* doživjela znatan urbani i demografski rast. U 40 kuća živjelo je 242 stanovnika.⁸⁷³ Šest godina kasnije, *Drozgometva* broji 42 kuće sa 288 stanovnika.⁸⁷⁴ Popisom iz 1895. g. evidentirana je 51 kuća sa 332 stanovnika. Šest kuća je nenastanjeno. Vjerovatno su to kuće muslimana koji su izbjegli sa ovog područja. Nacionalni sastav se znatno promijenio od dolaska Austro-Ugarske monarhije. Evidentirano je: 94 muslimana, 225 pravoslavnih i 13 katolika. Stanovništvo se bavilo isključivo poljoprivredom. Iz ovog popisa se vidi da je džamija iz *Drozgometve* već izmještena u Griviće, a u *Drozgometvi* je ostao jedan mekteb koji je i ranije postojao.⁸⁷⁵ To potvrđuje i austrougarska geografska karta iz 1885. godine na kojoj se uočavaju ubilježena dva vjerska objekta. Jedan je u *Donjoj Drozgometvi*, otprilike gdje se sada nalazi društveni dom *Drozgometva*, a drugi u *Gornjoj Drozgometvi*, preko puta Đukina vrela. Oko ovog mekteba su stanovale porodice Koro, koje su kasnije odselile u Griviće i Košćan. Od ovog mekteba je kasnije Sretko Banduka napravio gospodarski objekat u kojem je držao drvene kace za kiseljenje šljiva i pečenje rakije. Mjesto gdje se nalazio mihrab vidjelo se sve dok je postojao taj objekat.⁸⁷⁶ Na kompletnom hadžićkom području tada je postojala džamija samo još u Hadžićima (D. Hadžići).⁸⁷⁷ Za vrijeme trajanja Austro-Ugarske vlasti u BiH, *Drozgometva* je slabila na svim poljima. Početkom 20. vijeka u *Drozgometvi* je živjelo svega 323 stanovnika u 41. porodici i svi su živjeli od poljoprivrede.⁸⁷⁸

871 M. Hadžijahić, *Razvoj ekonomskih, političkih i kulturnih centara u Hadžićima do 1878. g.*, 85.

872 M. Hadžijahić, *Razvoj ekonomskih, političkih i kulturnih centara u Hadžićima do 1878. g.*, 71.

873 *Statistika mjesta i pučanstva Bosne i Hercegovine po popisu 16. juna 1879. godine*, Sarajevo, 1880, 9.

874 *Statistika mjesta i žiteljstva Bosne i Hercegovine po popisu naroda od 1. maja 1885*, Zemaljska štamparija, 1886, 6–7.

875 *Glavni rezultati popisa u BiH*, od 22.4.1895, Sarajevo, 1896, 6–14.

876 Zaim Selimović (1932), iz Selimovića, *Drozgometva*, (zabilježio: V. Alađuz, 17.6.2016. godine).

877 Z. Šehić i I. Tepić, *Povijesni atlas BiH*, Sarajevo, 2002, 263.

878 *Rezultati popisa žiteljstva u BiH od 27.9.1910*, Zemaljska vlada za BiH, Sarajevo, 1912,

Od dolaska Austro-Ugarske u BiH do Drugog svjetskog rata *Drozgometva* je od većinskog muslimanskog postala, gotovo, većinsko pravoslavno selo, i tako je ostalo do agresije na BiH 1992. godine. Zadnji rat je učinio da su sa područja *Drozgometve* iselili svi Srbi, osim jedne ili dvije porodice. Tako je ona danas ponovo većinsko bošnjačko selo.

Dvorišta

Iako je toponim *Dvorišta* (*Dvorišća*) već obrađen u poglavlju o toponimima, ovdje se želi reći nešto više o lokaciji *Dvorišta* kod sela Luke zbog njegove specifične pozicije u historijskim dokumentima. U popisu iz 1468/69. god. spominje se selo *Dvorišća* dva puta. A. Aličić jedno selo bilježi kod Pala. Drugo selo *Dvorišta*, sa tri kuće i dvije njive, vodi se kao Isa-begov has u nahiji Gradčac.⁸⁷⁹ U popisu iz 1604. g., ali i svim narednim nama dostupnim prevodima popisa, to selo se više ne spominje. Opisujući stari rimski put od Neretve preko Ivana do Sarajevskog polja, I. Bojanovski nije bio siguran kuda je taj put prolazio od Tarčina do Pazarića. U svakom slučaju, jedna od mogućih varijanti je da je išao preko Luka i Osenika. Opisujući taj dio puta, on kaže da je prolazio kroz *Dvorišta* i nastavljao dalje prema Oseniku. Zatim nastavlja: *Ovdje bi lokalitet Dvorište (neispitan) mogao možda biti antički. Istočno od sela je mala razvalina malog srednjovjekovnog grada 'Jelen grad' (...) Pod gradom je i veća nekropola stećaka.*⁸⁸⁰ Prema ovome, naš toponim *Dvorišta* iz popisa iz 1468/69. g. mogao bi biti u zahvatu sela Luke ili Osenik. Iz razloga što se u popisu iz 1604. godine više ne spominju *Dvorišta*, a spominju Luke, moglo bi se raditi o istom mjestu.

Toponim *Dvorišta* je nastao od slavenske riječi *dvor*, koja se koristila u srednjovjekovnoj Bosni i označavala: aulu, dvorje, dvorište, objekte u kojima su živjeli banovi, kraljevi i druga visoka vlastela. *Dvorište* (*dvorišće*) znači što i dvor, mjesto gdje se dvor nalazi ili se može sagraditi.⁸⁸¹ Ako je tvrdnja I. Bojanovskog tačna, onda bismo na području Hadžićke općine imali još jedan veoma značajan srednjovjekovni lokalitet.

U samo centru sela Luke nalazi se jedan manji lokalitet koji nosi naziv Dvorište.⁸⁸² Pojam dvorište može biti naziv za okućnicu iz novijeg doba zbog čega ga je prviše smjelo vezati za dvorišta o kojima piše I. Bojanovski.

Jeleč

Toponim je nastao od turske riječi *yelek* = *prsluk*. Ženski jelek je posebno ukrašen, a kopča se samo jednim dugmetom na samom dnu. Može imati i više

412/413.

879 A. Aličić, *Sumarni popis Bosanskog sandžaka 1468/69*, 52.

880 I. Bojanovski, *Prilozi za topografiju rimskih i predrimskih komunikacija i naselja u rimskoj provinciji Dalmacija*, Godišnjak ANUBiH, Sarajevo, 1978, 104, fusnota 135.

881 V. Mažuranić, *Prinosi za hrvatski pravno-povjestni rječnik*, JAZU, Zagreb, 1908–1922, 293. i 295.

882 FGU BiH, *Općina Hadžići*, (KO Luke, k.č. 298)

dugmadi, ali su blizu jedno drugome.⁸⁸³ U narodnim pjesmama u Bosni i Hercegovini ravnopravno se koriste riječi *jelek* i deminutiv *jeleč(e)*. Selo *Jeleč* nesporno ima veze sa ovom turskom riječi, ali ne znamo zašto. Možda po tome što se u njemu proizvodio odjevni predmet *jelek* (*jeleče*).

Kasatići

Toponim *Kasatići*, kao i vlastito ime ili prezime, su slavenskog porijekla nastali, vjerovatno, od riječi „*kasati*, -a irnpf. (subjekt *konj*, 15. v., Vuk), »sinonimi: *drusati*, *trusati*«. Nalazi se u tom značenju još u slovenskom i gornjolужиčkosrpskom području.“⁸⁸⁴ To bi značilo da je nastanak toponima imao veze sa konjem, konjskim *kasom-* *kasati* (lagani konjski trk). Po tome bi *kasat* + *ići* (*kasatići*) značio *ići* laganim konjskim hodom. Ime je moglo nastati i od imenice slavenskog porijekla *kasa* što zači blagajna, a *kasatići* bi, po tome, bili ljudi koji rade u blagajni. Narodno predanje kaže da su se u tom selu u osmansko doba čuvale neke kase sa blagom.⁸⁸⁵ I danas, u zapadnom dijelu sela prema brdu Tonovu, nalaze se seoski posjedi od oko 20 dunuma zemljišta koji nose naziv *Dukatnica*.⁸⁸⁶

O historijskoj retrospektivi urbanog i kulturnog razvoja sela *Kasatići* najbolje govore toponimi i odgovarajući historijski dokumenti tog područja. Toponimi *Gromile* i *Trzno*⁸⁸⁷ podsjećaju na prisustvo čovjeka na ovom prostoru u predhistorijsko doba. Dvije nekropole stećaka potvrđuju kontinuitet života i u srednjem vijeku. Ovdje je zadnjim popisom evidentirano 69 stećaka. Na nekropoli *Brce* 67⁸⁸⁸, a u *Ćorkin*om dolu dva.⁸⁸⁹ Geografski položaj *Kasatića* je neminovno uslovio postojanje jednog srednjovjekovnog sela nedaleko od nekropola stećaka na ovom području. Prema dostupnoj literaturi i arhivskoj građi *Kasatići* su imali dugu i zanimljivu prošlost.

O prvom ubiciranju *Kasatića* pod tim imenom naučna stajališta su podijeljena. Toponim *Kasatići* prvi put se spominje u vakufnami iz 1462. godine u kojoj, *Gazi Isa-beg* uvakufjuje: *I mlin koji je kupio od Kasatića u Bolni, i jednu mezru ispod njega [mlina], a dvije mezre iznad nje [te mezre], koje graniče: s istoka do muslimanskog groblja i do V e l i k o g k a m e n a, što je više njega [groblja], a s jugoistočne strane do groblja K a s a t i ć a, a sa zapada je kako*

883 A. Škaljić, *Turcizmi u srpskohrvatskom jeziku*, Svjetlost, Sarajevo, 1973, 367.

884 P. Skok, *Etimološki rječnikhrvatskoga ili srpskoga jezika*, Zagreb, 1971.56..

885 Sadiković Mirsad (1961) iz sela *Kasatići*, po predanju njegovog oca Sadiković Muhameda (1927), (zabilježio: V. Alađuz 10.3.2016.godine)

886 FGU BiH, *Općina Hadžići*, (KO Žunovnica, k.č. 1481, 1486, 1492+)

887 vidi pod *Gromile* i *Trzno*

888 E. Bujak i drugi, *Izveštaj o popisu stećaka na području općine Hadžići 2015, nekropola Brce, Kasatići, 2.*

889 E. Bujak i drugi, *Izveštaj o popisu stećaka na području općine Hadžići 2015, nekropola Ćorkin do, Kasatići, 2.*

se turski kaže „sirti sira“ do Jaza, a to je jedno mjesto blizu sela B l a ž u j.⁸⁹⁰ Oko ubiciranja sela Bolna vodila se je, neka vrsta naučne debate, jer je to bitno uticalo na dokazivanje kontinuiteta razvoja sela Kasatići kod Hadžića. Prvi prevod i osvrt na vakufnamu uradio je Gliša Elezović. Poslije njega je vakufnamu preveo H. Šabanović, koji je otklonio neke dileme i pogreške svog prethodnika. Iz Šabanovićeve crtica izdvajamo sljedeće: *Selo Bolna spominje se u poznatoj Ninoslavovoj povelji iz XIII v. među selima bosanske biskupije. Danas mu nema spomena. Ovdje vidimo da je bilo kraj nekog potoka i da je u njemu živjela porodica Kasatići, kako se danas zove jedna mahala u selu Žunovnici, kod Hadžića u sarajevskom srezu. Bolna se spominje i u turskim dokumentima iz sredine XVI vijeka, pa je valjda kasnije promjenjeno u današnje Kasatiće po istoimenoj porodici koja je tamo stanovala.*⁸⁹¹ Ovakvom stavu H. Šabanovića potvrda se može naći u naučnom stajalištu K. Draganović (1941-1942. godine) po kojem se Bulino iz povelje mađarskog kralja Bele IV iz 1244. godine, nalazi u hadžićkim Kasatićima.⁸⁹² Ovoj tvrdnji usprotivio se M. Hadžijahić tvrdeći da se selo Bulino, iz navedene Vakufname, nalazilo u blažujskim Kasatićima na lokalitetu koji se i danas naziva vakufom. Kao potvrdu tome navodi i stanje na terenu koje odgovara opisu iz vakufname.⁸⁹³

Osim spornog ubiciranja sela Bolna, sve druge opisane elemente navedene u vakufnami imaju, uglavnom, i jedan i drugi lokalitet: oba lokaliteta imaju potok koji protiče kroz njih, i na kojima je mogao biti mlin; porodica Kasatići se spominje tada, i nikad više, dok u hadžićkim Kasatićima imamo njihovo nasljeđe u nazivu sela koje se u popisu 1468/9. godine javlja u semantičkom obliku *Kašetica*. Isto tako u jednom kontrolnom registru (joklama defteru) mustahafiza grada Hodidjeda od 26 juna 1565. godine se govori o osam mezri među kojima su tri u Krupoj, jedna u Debeliću i jedna u Kasetićima.⁸⁹⁴ Međutim ono što može imati specifičnu težinu u ovoj dilemi je to što Vakufnaspominje *Jaz*⁸⁹⁵, kao jedno *mjesto blizu sela Blažuj*. Toponim *Jazovi* se nalazi na području Hadžića, a spominje se u austrougarskim mapama iz 1882. godine.⁸⁹⁶ Možda u to vrijeme nije bilo drugih sela između Blažauja i Bolne na području današnjih Kasatića što se je odrazilo na geografski opis Bolne u odnosu na Blažuj. Sa ovom pretpostavkom ima veze i činjenica da nema ni jedne nekropole stećaka od Kasatića do Blažuja. Činjenica da se u Blažuju, na području današnje vojne kasarne, nalazi toponim Vakuf, ima svoju

890 H. Šabanović, *Dvije najstarije vakufname u Bosni*, 1952, 21-22.

891 H. Šabanović, *Dvije najstarije vakufname u Bosni*, 1952, 21.

892 M. Hadžijahić, *Razvoj ekonomskih, političkih i kulturnih centara na području Hadžića do 1878.*, 1972, 72.

893 M. Hadžijahić, *Razvoj ekonomskih, političkih i kulturnih centara na području Hadžića do 1878.*, 1972, 72.

894 V. Skarić, *Sarajevo i njegova okolina od najstarijih vremena do austrougarske okupacije*, Sarajevo, 1930, 97.

895 *Jaz* je prevod riječi koja u originalu piše *el-bend*.

896 *Katastral Vermessungs Abtheilung*, Vermessungsjaler, 1882, Kreis Sarajevo, Bezirk Sarajevo, Gemeinde Hadžići.

težinu, ali to ga ne mora primarno vezati za ubiciranje sela Bolna iz navedene Vakufname.

Naredni spomen ojkonima Kasatići u semantičkom obliku Kašetica, javlja se u popisu 1468/69. godine. Iz njega se može primijetiti prekid u kontinuitetu života u Kasatićima, navodeći da se ovdje nalazi *pustu zemlju krstjana*, koja je sa jednim mlinom i vinogradom dodjeljena kao ćifluk *Husejinu Bevabu (vrataru)*.⁸⁹⁷ Očigledno da su ovdje živjeli krstjani, ali nije jasno da li se radilo o izolovanim zajednicama krstajana koje su obuhvatale porodice vjernika ove sljedbe ili samo svećenike, koji su živjeli u hižama-casa. Za vinograd, koji se spominje u popisu danas se ne zna, dok se mlin nalazio na potoku Počivala gdje su se kontinuirano držali mlinovi sve do kraja 20. vijeka. Usput da kažemo da je zadnji mlin, ovdje, držala porodica Sadiković. Na katastarskim kartama i danas jedan broj katastarskih parcela nosi naziv *mlinski put* kuda je prolazio put do mlinova.⁸⁹⁸ Iako se čini potpuno tačnom i preciznom ubikacija sela Kašetica iz popisa 1468/69, treba se, ovdje, spomenuti i postojanje toponima *Košetica* koji se nalazi oko 300 metara sjeverno od sela Đanići.⁸⁹⁹ Ovo navodimo u kontekstu činjenice da se selo Raštelica, koje se spominje u popisu 1468/69. godinu nalazilo na lokalitetu današnje Gornje Raštelice, i nije obuhvatao područje na kome se nalazi toponim *Košetica*. Postoji li mogućnost greške kod ubikacije sela Kašetica i da li je na području današnjih Đanića postojalo selo na koncu srednjeg vijeka teško je povjerovati.

U popisu 1604. godine Kasatići se ne spominju, ali se u tom Sumarnom popisu ne spominje ni drugih 15 sela iz ranijeg popisa, tako da ne mora značiti da Kasatići nisu bili naseljeni u to vrijeme. U popisu 1841. Kasatići su upisani kao sastavni dio džemata Hadželi sa 10 kuća (3 muslimanske i 7 nemuslimanskih) te 25 muških članova.⁹⁰⁰ Treba napomenuti da se u osmanskim popisima vjerska pripadnost kategorisala u tri grupe: muslimani, nemuslimani (*gebr* ili *kafir*) i krstjani.⁹⁰¹ Kako vidimo krstjani su vođeni kao posebna vjerska skupina.

Slika br. 45: potok Počivala u Kasatićima ne kojem su nekad radili mlinovi
Foto: V. Aladžuz, maj, 2016. godine

897 A. Aličić, *Sumarni popis Sandžaka Bosna iz 1468/9.g.*, IKC Mostar, Mostar, 2008, 72.

898 FGU BiH, *Općina Hadžići*, (KO Žunovnica, k.č. 1697, 1699, 2115 +)

899 FGU BiH, *Općina Hadžići*, (KO Raštelica, k.č. 1255, 1256, 1259+)

900 M. Hadžijahić, *Razvoj ekonomskih, političkih i kulturnih centara na području Hadžića do 1878.*, 1972, 70.

901 A. Aličić, *Sumarni popis Sandžaka Bosna iz 1468/9.g.*, IKC Mostar, Mostar, 2008, (A. Aličić, Uvod XIX)

Na austrougarskim mapama 1882. godine selo Kasatići se ubicira na lokalitetu gdje se nalaze nekropole stećaka Brce Kasatići sa nekoliko kuća i isto toliko u zahvatu izvorišta potoka Počivala.⁹⁰² Kroz austrougarske popise od 1879. do 1910. godine Kasatići su tretirani kao sastavni dio Žunovnice.

Mutabdžije

To je zaselak ili malo selo na području Ušivka, a naziv je dobilo po prezimenu njegovih stanovnika *Mutabdžija*. Oni su prezime dobili po zanatu kojim su se bavili njegovi prvi stanovnici. Ojkonim *Mutabdžije* nastao je u osmansko doba i ima tursko-perzijsko porijeklo. Perz.: *myútāb* (*myú* = *dlaka* + *tāb* = *plesti, presti, sukati*) pokrovac i prostirač od kostrijeti; tur.: *mútāp, myútāb, mútāf, mútāv* ima isto značenje.⁹⁰³ Po tumačenju P. Skoka, *mutaf m = mutap, gen. -ápa, na -džija mutavdžija* = zanatlija koji izrađuje i prodaje čerge, vreće, pokrovce od kostrijeti.

Pušare

Naselje *Pušare* se nalazi između Donjih Hadžića i Igmana u sjeveroistočnom dijelu Ušivaka. Poznato je da se na ovom području, u prošlosti, proizvodio živi kreč. O tome svjedoče toponimi *Klačine* kojih ima na ovom području. Nastanak ojkonima Ušivak je motiviran, vjerovatno, time što se na tom području uvijek *pušio* dim iz krečana u kojima se pekao kreč.

Raštelica

Ojkonim *Raštelica* nastao je od talijanske riječi *cancello, raštelio* = *raštel* ili *rašteo*, što označava mjesto na tursko-bosansko-hrvatskoj granici na kojoj se vršila dozvoljena trgovačka izmjena robe, pa odatle toponim *Raštel*.⁹⁰⁴ S. Bakaršić, opisujući značaj Ivan-planine u komunikacijsko-trgovačkom smislu u prošlosti, posebno u drugoj polovici 18. vijeka, navodi sljedeće: *Posebno je značajan toponim Raštelica (selo u podnožju Ivan-planine na bosanskoj strani) koji nas upućuje na 'rašteo' (od tal. rastello) – trgovišće na granici.*⁹⁰⁵ Vjerovatno se u to vrijeme, a možda i ranije, ovdje nalazilo pogranično trgovište ili pazar, gdje se vršila trgovina ili razmjena roba. U to vrijeme u *Raštelici* su se nalazila i dva hana,⁹⁰⁶ a na Ivanu imamo toponim Karaula, što dodatno može biti potvrda pretpostavci o postojanju pazara na njenom području. U pisanim izvorima *Raštelica* se prvi put spominje u osmanskom popisu iz 1468/69. god. Sa svojih osam kuća, nalazila se u hasu Isa-bega, bosanskog sandžakbega, a od nje je imao prihod 407 akči.⁹⁰⁷

902 *Katastral Vermefungs Abtheilung*, Vermefungsjaler, 1882, Kreis Sarajevo, Bezirk Sarajevo, Gemeinde Hadžići.

903 P. Skok, *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, JAZU, Zagreb, 1971, 479.

904 P. Skok, *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, JAZU, Zagreb, 1971, 112.

905 S. Bakaršić, *Prevoj Ivan, geografski pregled I*, Sarajevo, 1957, 76.

906 S. Bakaršić, *Prevoj Ivan, geografski pregled I*, Sarajevo, 1957, 76.

907 *Sumarni popis sandžaka Bosna iz 1468/9*, Islamski kulturni centar, Mostar, 2008, 51–52.

Slika br. 46: Geografski položaj Raštelice pred kraj 19. vijeka i katastarski plan sela Katastral Vermessungs Abtheilung, Vermessungsjaler, 1882, Kreis Sarajevo, Bezirk Sarajevo, Gemeinde Korča.

Poslije toga se u izvorima ne javlja pod tim imenom. Tek u austrougarskom popisu iz 1895. godine spominje se *Hraštelica* kao jedno selo koje pripada Tarčinu, u džematu i katastarskoj općini Korča.⁹⁰⁸ *Raštelica* doživljava svoj razvoj u toku i nakon izgradnje željezničke pruge krajem 19. vijeka. Veliki broj stanovništva ovog kraja se zaposlio na izgradnji željeznice, a kasnije i na željeznici. U *Raštelici* je sagrađena i željeznička stanica, što je predstavljalo dodatnu motivaciju za naseljavanje ovog kraja. Sjeverozapadno od *Raštelice*, kod Medanovca, nalazi se jedan usamljeni stećak – visoki sanduk.⁹⁰⁹ Na području *Raštelice* nema evidentiranih drugih nekropola stećaka.

Tarčin

Naziv Tarčin je nastao relativno kasno i prvi put se spominje 1783. godine zajedno sa selom Korča kao naselja u kojima se pokazala kuga.⁹¹⁰ Obzirom da se njegov nastanak može vezati za osmanski period vlasti u BiH, čini se logičnim

908 Glavni rezultati popisa u BiH, od 22.4.1895, Sarajevo, 1896, 10–11. (Tarčinu, prema ovom popisu, pripadaju: Do, Grab, Hraštelica, Ivan-planina, Orahovica, Smucka, Vrbanja, Vukovići i Tarčin. Broje ukupno 78 kuća sa 541 stanovnikom.)

909 E. Bujak i drugi, *Izveštaj o popisu stećaka na području općine Hadžići 2015*, Nekropola Velike šume, Raštelica, 2.

910 M. Hadžijahić, *Razvoj ekonomskih, političkih i kulturnih centara u Hadžićima do 1878. god.*, 1972, 85; (u: Jorjo Tadić, *Kuga u Dalmaciji 1783–1784*, Prilozi za istoriju zdravstvene kulture, Miscellanea 3, Beograd, 1940).

vezati ga za tursku riječ *tarçin* što znači cimet,⁹¹¹ odnosno pridjev *tarçini* što znači smeđ kao cimet/cimetast.⁹¹² Vjerovatno se na ovom području uzgajao cimet, po čemu je i mjesto dobilo ime. Prema mišljenju P. Anđelića, naziv Tarčin je vjerovatno, nastao od stare slavenske riječi *tarča* što znači *štit*. Vjerovatno je ovdje postojala radionica koja se bavila izradom štitova/*tarči*.⁹¹³

Ovo područje se, vrlo rano, u historijskim izvorima javlja pod nazivom Župa Smučka, koja ima veoma bogatu prošlost. To potvrđuje činjenica da su ovdje pronađeni ostaci prehistorijske kulture, o kojoj I. Bojanovski piše: *U Tarčinu je nađen depo kopalja iz kasnijeg halštata (oko 500 g. pr. n. e.) (...) U samom Tarčinu, uz lijevu obalu Tuhelja, na Borku nalazilo se znatnije prahistorijsko naselje sa obiljem keramike.*⁹¹⁴ Depo kopalja je zapravo pronađen između stare željezničke stanice u Tarčinu i rijeke Bijele. U kupi se nalazilo osam kopalja različitih veličina. *Koplja tipološki pripadaju kasnijem halštatu (oko 500. g. pr. n. e.). Arheolog Zavoda odmah je ispitao mjesto nalaza, napravljena je i manja sonda, ali se nije našlo ni traga bilo kakvom kulturnom sloju, osim slabih tragova rđe od samih kopalja. Očito je da se radi o depou oružja, koje je zakopano na dubini od 1,20 do 1,50 m, vjerojatno pored neke prehistorijske komunikacije, koja je uz Crnu rijeku vodila prema Lepenici. Depoi iz željeznog doba inače su rijetki. – Od osam kopalja, koliko ih je bilo u nalazu, tri su raznijeli radnici prilikom nalaza, a pet komada je Zavod predao Zemaljskom muzeju u Sarajevu.*⁹¹⁵ Nekropole stećaka na Borku i Klanacu svjedoče o srednjovjekovnom životu na ovom području. Prema posljednjem popisu stećaka, na Borku je evidentirano: jedan sljemenjak s postoljem, jedan visoki sljemenjak i jedan sljemenjak.⁹¹⁶ Prema M. Hadžijahiću, ovdje se nekad nalazila nekropola sa oko 100 stećaka, ali su oni iskorišteni u gradnju infrastrukture.⁹¹⁷ Istočno od Borka, u nekropoli Klanac, evidentirana sa dva stećka (ploče).⁹¹⁸ Radi objektivnijeg sagledavanja historijske retrospektive tarčinske kotline, *Tarčin* se ne treba posmatrati u okvirima današnjeg naselja. Župa Smučka je pokrivala čitavo tarčinsko područje, a u samom današnjem Tarčinu se nalazilo važno raskršće trgovačkih i karavanskih puteva i carina. Selo Smučica nalazilo se blizu današnjeg Tarčina, a ne gdje se sada nalazi selo Smucka.⁹¹⁹ To potvrđuje

911 M. Edrenić i dr, *Tursko-bosanski džepni riječnik*, Kahraman ofset LTD ŞTI, Istanbul, 2005.

912 B. Klaić, *Rječnik stranih riječi*, Nakladni zavod MH, Zagreb, 1986, 1328.

913 P. Anđelić, *Studija o teritorijalnoj organizaciji srednjovjekovne Bosne*, Svjetlost, Sarajevo, 1982, 54.

914 I. Bojanovski, *Prilozi za topografiju rimskih i predrimskih komunikacija i naselja u rimskoj provinciji Dalmacija*, Godišnjak ANUBiH, Sarajevo, 1978, 104.

915 I. Bojanovski, *Bilješke iz arheologije I*, Naše starine, 195–196.

916 E. Bujak i drugi, *Izveštaj o popisu stećaka na području Hadžića 2015*, Nekropola Borak, Tarčin, 2.

917 M. Hadžijahić, *Razvoj ekonomskih, političkih i kulturnih centara u općini Hadžići do 1878. god.*, Prilozi za proučavanje historije Sarajeva, 1974, 80–81.

918 E. Bujak i drugi, *Izveštaj o popisu stećaka na području Hadžića 2015*, Nekropola Klanac, Tarčin, 2.

919 M. Vego, *Naselja srednjovjekovne bosanske države*, Sarajevo, 1957, 156.

raspored naselja na austrougarskoj karti iz 1910. godine, na kojoj se Smučka nalazi tamo gdje se sada nalazi selo Do. Na katastarskim planovima iz 1882. godine *Tarčin* je upisan tamo gdje se i danas nalazi. Međutim, nešto ranije, na geografskoj karti iz 1813. godine, toponimom *Tarčin* je obilježeno selo Grab na padinama planine Tmor. U austrougarskim popisima uz toponim *Tarčin* dodavao se i Grab, koji je, prema izvorima, starije naselje od *Tarčina*.

Ovo područje je krajem 18. vijeka opustošila kuga. Poslije kuge *Tarčin* se ponovo počeo intenzivnije naseljavati i razvijati pred kraj osmanske vlasti i dolaskom austrougarske vlasti u BiH. U to vrijeme evidentirano je nekoliko hanova na području općine Tarčin. Hanove su gradili imućni ljudi, što govori o ekonomskom snaženju ovog kraja. Prvi han je sagrađen na području današnje *Ekonomije*, a H. Kreševljaković ga naziva veliki han.⁹²⁰ Na austrougarskoj geografskoj karti

Slika br. 47: Geografski položaj urbanog dijela Tarčina pred kraj 19. vijeka
Katastral Vermessungs Abtheilung, Vermessungsjaler, 1882, Kreis Sarajewo, Bezirk Sarajewo, Gemeinde Korča.

iz 1910. godine nosi ime Kazića han.⁹²¹ H. Kreševljaković spominje i dva hana Japalaka. Zadnji je njima upravljao Ago Japalakov, a ugašeni su 1935. i 1945. god.⁹²² Mrkajića han se nalazio između Vrbanje i Smucke, a u Donjoj Raštelići 1871. godine bio je han Nikole Krstića. U općini Tarčin, srez Sarajevo, 1928. godine nalazio se Tubokov han.⁹²³ Na Ivanu se 1910. god. nalazio han Stjepana i Bobe

920 H. Kreševljaković, *Izabrana djela III*, V. Masleša, Sarajevo, 1991, 301.

921 Sagrađio ga je Hasan Kazić, a zbog sukoba sa sinom prodao ga je Ahmed-begu Brčkaliji. U vlasništvu Brčkaliji ostao je sve do nacionalizacije 1945. god.; (Hasan Japalakov, r. 1927. g., iz Tarčina, zabilježio: V. Alađuz, 20.11.2006. g.).

922 Hasan Japalakov, r. 1927. g., iz Tarčina, (zabilježio: V. Alađuz, 20.11.2006. g.).

923 H. Kreševljaković, *Izabrana djela III*, V. Masleša, Sarajevo, 1991, 309.

Franjičevića iz Kreševa.⁹²⁴

Poznato je da je na području Tarčina bilo razvijeno zanatstvo, naročito prerada metala. Trgovina koju je još župa Smučka ili nahija Smučka obavljala sa Kreševom i Fojnicom odnosila se na robnu razmjenu drveta iz Tarčina, a željeza iz Kreševa i Fojnice. Izgradnjom željezničke pruge Sarajevo – Mostar 1889–1891. god. počinje se stvarati naselje *Tarčin*. Nekoliko godina kasnije, izgrađena je, za to vrijeme savremena, pilana Rafael Z. Finci,⁹²⁵ koja je već 1907. godine imala više od 150 zaposlenih.⁹²⁶ Pilana je izgradila šinsku odnosno željezničku prugu od Tarčina preko Laništa do Hranisave, i to radi eksploatacije šume.⁹²⁷ To je neminovno rezultiralo izgradnjom stambenih objekata, prodavnica, kafana, prenočišta itd. Naselje se formiralo oko trase puta Sarajevo – Mostar i željezničke stanice u Tarčinu. Cesta je prolazila kroz *Tarčin*, penjala se preko Glavice (kasnije Klanac) i spuštala prema današnjoj *Ekonomiji*.⁹²⁸ Mnogo kasnije će biti napravljen usjek Klanac, koji je i danas ulazno-izlazni put u *Tarčin* iz pravca Mostara.

Prema prvom austrougarskom popisu, *Tarčin* je brojao 58 kuća sa 383 stanovnika. Najviše je bilo muslimana (Muhamedanaca), njih 281, a pravoslavaca 92.⁹²⁹ Nekoliko godina kasnije, u njemu je bilo 63 kuće sa 436 stanovnika. Prvi put je u *Tarčinu* popisano i 11 katolika.⁹³⁰ Deset godina kasnije, *Tarčin* je brojao 541 stanovnika i 87 kuća. Kao i u drugim selima, i u *Tarčinu* su evidentirane napuštene kuće. Ovdje ih je bilo devet. Ovaj put su navedena sva sela koja su pripadala *Tarčinu* i ulazila u zbirni popis. To su sela: Do, Grab, Hraštelica, Ivan-planina, Smucka, Tarčin, Vrbanja i Vukovići.⁹³¹ Imajući u vidu navedeni broj sela, ne čini se da je broj stanovnika i kuća iz popisa tako veliki, posebno ne u odnosu, recimo, na Žunovnicu, koja je sa Kasatićima brojala 630 stanovnika i 71 kuću.⁹³² Prema ovom popisu, na području katastarske općine *Tarčin* nema evidentiranih vjerskih objekata. Posljedni austrougarski popis je u Tarčinu zabilježio 108 porodica sa 916 članova. U Tarčinu su zabilježene i dvije porodice zemljoposjednika koje su imale kmetove. Tarčin je eklatantan primjer uticaja razvoja privrede na povećanje broja stanovnika i građevinske infrastrukture. Ovdje je između dva zadnja popisa povećan broj porodica sa 87 na 108, a broj stanovnika sa 541 na 916.⁹³³

924 H. Kreševljaković, *Izabrana djela III*, V. Masleša, Sarajevo, 1991, 301–309.

925 V. Aladžuz, *Hadžići od najstarijih vremena do agresije na BiH 1992. godine*, 2013, 174.

926 V. Aladžuz, *Hadžići od najstarijih vremena do agresije na BiH 1992. godine*, 2013, 176.

927 Arhiv BiH, *Bosanski glasnik za 1907. godinu*, 267.

928 *Austrougarska geografska karta 1910. god.*

929 *Statistika mjesta i pučanstva u BiH po popisu 16. juna 1879*, Sarajevo, 1880, 10.

930 *Statistika mjesta i žiteljstva Bosne i Hercegovine po popisu naroda od 1. maja 1885*, Zemaljska štamparija, 1886, 10–11.

931 *Glavni rezultati popisa u BiH*, od 22.4.1895, Sarajevo, 1896, 10–11.

932 *Glavni rezultati popisa u BiH*, od 22.4.1895, Sarajevo, 1896, 6–7.

933 *Rezultati popisa žiteljstva u BiH od 27.9.1910*, Zemaljska vlada za BiH, Sarajevo, 1912, 412/413.

Urduk

Urda (*hurda*) je slavenska riječ koja označava vrstu sira. Ova vrsta sira se pravi od mlaćenice nakon metenja masla. Mlaćenica se uzvari, a onda zakiseli. Kad uskisne, procijedi se, i ono što ostane, to je *urda* (*hurda*). Ovo je ustvari najslabija vrsta sira.⁹³⁴ U Bugarskoj se koristi riječ *urda* za *izvarak*.⁹³⁵ Vjerovatno je selo dobilo ime po proizvodnji ovog mliječnog proizvoda.

Žunovnica

I ovaj toponim, kao i mnogi drugi, javlja se u različitim varijetetima čiji je korijen isti (žrno). U većini slučajeva ovaj toponim je vezan za nazive rijeka, potoka, područja oko rijeka, gradova na rijekama i sl. U dostupnoj literaturi o toponimima primorskih krajeva nalazimo dosta toponima i hidronima Žrnovnica. Naše naselje Žunovnica leži sa obje strane potoka Žunovnica. Moguće da se na tom potoku nekad, kao i danas, nalazila vodenica ili više njih. Tamo gdje su se naselja nalazila uz potoke i rijeke, vodenice ili mlinovi bili su sastavni dio arhitekture skoro svakog sela. Vitalni dio svake vodenice je kamen za mljevenje žitarica, koji se zove i žrvanj. Majstori kamenoklesari su ih izrađivali od posebnog kamena. U jednom osmanskome dokumentu spominju se majstori klesari u selu Boljetine, koji kao porez imaju dati tri žrvnja.⁹³⁶ Sam izgovor toponima Žunovnica najviše asocira na ovu riječ koja je mogla biti osnova za nastanak toponima. U nekim krajevima u Srbiji i sama vodenica naziva se žrvanj. U prvim osmanskim popisima vrlo često se javljaju toponimi Žrnovnica, Žrnova, *Žunovnica* i sl. H. Šabanović također je mišljenja da korijen žrnovo upućuje na mjesta gdje su postojali mlinovi. U popisu iz 1455. godine navodi se selo *Brutuse – Žrnova*. *Valja spomenuti da drugi član ovog toponima upućuje na mjesto na kome su postojali mlinovi koji su se zaista nalazili u selu Brodcu na Miljacki*.⁹³⁷ Stari naziv Brodac, u Sarajevu pored Miljacke, u popisu iz 1468. god. vodi se kao Žrnova. Prema narodnom predanju koje još živi kod starijih stanovnika Žunovnice, njen naziv je nastao od imena ptice žune koja je imala svoja staništa na ovom području. Uvažavajući narodna predanja, mora se istaći i jedna važna činjenica – predanja ponekad i nisu rezultat dugogodišnjeg prenošenja s koljena na koljeno, nego vlastitih tumačenja pojmova i toponima ljudi iz našeg vremena. Ovdje se radi i tome da se toponim Žunovnica (od žuna = žunovnica) javlja prvi put u austrougarskim popisima. U popisima iz 1604. i 1711. godine upisana je kao Žrnovnica. Prema našem mišljenju, toponim je dobio svoj semantički oblik prije 1604. godine. To upućuje na njegovo promatranje isključivo kao naziv slavenskog porijekla.

Stanovnici Žunovnice prenose da je sredinom prošlog vijeka na Žunovačkom potoku postojalo četiri do pet mlinova, i svi su radili. U njima su se

934 J. Popović, *Ljetni stanovi (mahale) na planini Bjelašnici*, GZM BiH, 1932, sv. 1, 85.

935 P. Skok, *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, JAZU, Zagreb, 1971, 546.

936 H. Šabanović, *Krajište Isa-bega Ishakovića, Zbirni katastarski popis iz 1455. godine*, Sarajevo, 1964, 6.

937 H. Šabanović, *Krajište Isa-bega Ishakovića, Zbirni katastarski popis iz 1455. godine*, 63.

mljele žitarice za stanovnike ovog sela, zatim sela Ušivak, ali i drugih sela u okruženju. Žunovački potok je uvijek imao kapacitet vode za pokretanje mlinova bez obzira na sušna vremena. Čak se ljudi sjećaju da su, kad bi presušio njihov izvor Počivala, i stanovnici Kasatića dolazili po pitku vodu u Žunovnicu.⁹³⁸

Žrnovica je toponim koji se prvi put na području hadžićke općine spominje u popisu iz 1604. godine. A. Handžić ga je identifikovao sa današnjim selom Žunovnica kod Hadžića.⁹³⁹ Prema ovom popisu, Žrnovnica spada među najveća sela na području današnje općine Hadžići. Popisano je 60 muslimanskih domaćinstava koja su živjela na baštinama. Od tog broja, njih 55 je živjelo na vlastitim baštinama ili baštinama svojih očeva muslimana. Samo je nekoliko baština nemuslimana: Radakova, Radovanova i Mihovilova te baštine Milića i Trbića. Nama posebnu pažnju zaokuplja baština Tatar-Gostana Vukčeva.⁹⁴⁰ Moguće je da je Tatar-Gostan srednjovjekovni bogumilski vjerski dostojanstvenik – *gost* (Gostan od *gost*), jer se odmah do Žrnovnice nalazi selo Kašetica, koje je bilo selo krstjana i krstjanki (v. *Kasatići*). Po tome, u Žrnovnici je bilo vjerovatno još vjernika krstjanske sljedbe.

U popisu iz 1841. god. selo Žrnovnica sa 13 kuća i 35 stanovnika je zabilježeno kao dio džemata Hadželi.

Sudeći po nemuslimanskim baštinama, ovo područje je bilo naseljeno i prije dolaska osmanske vlasti. U prilog tome ide i nekropola stećaka (dva stećka) na lokalitetu koji *Kantonalni zavod za zaštitu kulturnog naslijeđa Sarajevo* naziva Merdžanovića konak (sada Tinohovska ulica). Oko 150 metara sjeverno od njih, a pedesetak metara istočno od pravoslavne crkve u Hadžićima, nalazila se nekropola stećaka Margetino groblje. Ova nekropola je vjerovatno bila groblje u kojem su se kopali stanovnici područja Žunovnice. Ovo ističemo iz razloga što na području današnjih Hadžića, a posebno oko same nekropole, nema ostataka srednjovjekovne kulture. Š. Bešlagić je na ovoj nekropoli zabilježio 26 stećaka, a nekropolu je svrstao se u red srednje velikih na području hadžićke općine.

Slika br. 48: Potok Žunovnica na kome su vjekovima radile vodenice (mlinovi)
Foto: V. Aladžuz, maj, 2016. godine

938 Reuf Sidran iz Žunovnice i dr., (zabilježio: V. Aladžuz, 11.3.2016. g.).

939 A. Handžić, *Opširni popis Bosanskog sandžaka iz 1604. god.*, 225.

940 A. Handžić, *Opširni popis Bosanskog sandžaka iz 1604. god.*, 225

Prvi austrougarski popis iz 1879. god. u Žunovnici je zabilježio 39 kuća sa 184 stanovnika, od čega je bilo 2/3 muslimana.⁹⁴¹ Naredni popis iz 1885. god. bilježi 55 kuća sa 368 stanovnika,⁹⁴² a 1895. god. 65 kuća sa 630 stanovnika.⁹⁴³ Ovaj popis bilježi i 104 katolika u Žunovnici, što predstavlja demografsku novost za ovo područje. Žunovnica je od 1841. god. u sastavu džemata Hadželi (Hadžići). Iz navedenih austrougarskih popisa se vidi da su sela Binježevo, Hadžići, Žunovnica i Drozgometa bila natpolovično kmetsko stanovništvo. Do promjene socijalne slike stanovništva je došlo do popisa 1910. godine, iz razlioga uvođenja fakultativnog otkupa kmetova odnosno kmetskog statusa. Tako je ovim popisom u Žunovnici zabilježeno 41 porodica sa 222 slobodna seljaka, dok je broj kmetovskih porodica smanjen na 22 sa 207 kmetova. Žunovnica je brojala ukupno 53 porodice sa 764 stanovnika, od čega je njih 500 živjelo od poljoprivrede, a 264 stanovnika su bili klasični civili koji nisu živjeli od poljoprivrede.⁹⁴⁴

2.6. OJKONIMI INSPIRISANI GEOGRAFSKIM OBLICIMA I POLOŽAJEM

Dolac

Selo *Dolac* se nalazi oko 500 metara jugozapadno od sela Košćan prema Lepenici. Ime je dobilo po geografskom pojmu *dol*, *dolac*, jer je selo smješteno u uvali (dolu) između dvije kose. To je bilo malo rodovsko selo sa tri kuće u kojima je živjelo nekoliko porodica sa prezimenom Proha. Sada je to selo bez stalnih stanovnika. Početkom 20. vijeka ovdje se nalazila samo jedna kuća sa pratećim objektima.⁹⁴⁵ Po popisu iz 1468/69. god. selo *Dolci* (orig. *Dolča*, pripada Lepenici) je pusta mezra sa prihodom od 60 akči, koju je izvjesni Hajrudin kupio tapijom od bosanskog sandžakbega Isa-bega. Na nju je davao jednu desetinu od prihoda, a drugih obaveza nije imao.⁹⁴⁶ U istom popisu se spominje selo *Dolča* koje pripada Lepenici. Ono je timar Ahmeda iz Skoplja, posadnika tvrđave Kreševo, sa pet domova i prihodom od 608 akči.⁹⁴⁷ Po svemu sudeći, ovo selo je u vrijeme popisa iz 1468/69. god. obuhvatalo šire područje od današnjeg. Oko 500 metara južno od *Dolca* nalazi se toponim Orah, koji pokriva preko 200 dunuma livade i obradivog zemljišta. Ovdje se i danas nalaze posjedi porodica Proha iz Doca.⁹⁴⁸

941 *Statistika mjesta i pučanstva Bosne i Hercegovine po popisu 16. juna 1879. godine*, Sarajevo, 1880, 9–10.

942 *Statistika mjesta i žiteljstva Bosne i Hercegovine po popisu naroda od 1. maja 1885*, Zemaljska štamparija, 1886, 8–9.

943 *Glavni rezultati popisa u BiH*, od 22.4.1895, Sarajevo, 1896, 6–7.

944 *Rezultati popisa žiteljstva u BiH od 27.9.1910*, Zemaljska vlada za BiH, Sarajevo, 1912, 412/413.

945 *Austrougarska geografska karta iz 1910. god.*, ustupio Ahmed Ramiz iz G. Zovika.

946 A. Aličić, *Sumarni popis sandžaka Bosna iz 1468/69*, 54.

947 A. Aličić, *Sumarni popis sandžaka Bosna iz 1468/69*, 172.

948 FGU BiH, *Općina Hadžići*, (KO Mokrine, k.č. 541, 562, 568+).

Doljani

Nastanak ojkonima *Doljani* ima veze sa slavenkom riječju *dol*, *dole*, *dolje*. Obično se ojkonimu koji obilježava dva mjesta dodaje odrednica u vidu pridjeva *gornji* i *donji*. U ovom slučaju imamo *Doljane*, koji vjerovatno označavaju nešto što je donje (dolje), ali nemamo njegovu suprotnost.

Na području današnjih *Doljana* jako je malo toponima koji ukazuju na prošlost ovog sela. Svi toponimi koji ukazuju na srednjovjekovni život ovog kraja nalaze se 500 metara zapadno od sela, na području Deovića. Vjerovatno su *Doljani* predstavljali urbani srednjovjekovni prostor, dok su se zapadno od njega obavljale kolektivne društvene aktivnosti o kojima svjedoče toponimi. Nesporno je da su *Doljani* bili naseljeni u to doba. To potvrđuje defter iz 1455. god. u kojem se navodi selo *Doljani* sa četiri rajinske kuće.⁹⁴⁹ Nekropola stećaka Vardište ispod *Doljana* to dodatno potvrđuje. Prema zadnjem popisu stećaka, ovdje su evidentirana tri sanduka i jedna ploča.⁹⁵⁰ Prema predanju, ovdje se nalazila velika nekropola stećaka. Većina njih je uništena i zatrpana zemljom prilikom izgradnje željezničke stanice u Pazariću krajem 19. vijeka.⁹⁵¹

Od 1463. godine selo *Doljani* bilo je u timaru nekog Hamze, a od 1485. godine je podijeljeno na više timara. Jedan dio Hamzinog timara je prenesen na Mustafu čelebiju. *Doljane* su izgleda sačinjavala dva dijela sela. Jedan dio sela je imao devet hrišćanskih i jednu muslimansku kuću, a plaćali su 1183 akče prihoda Mustafi čelebiji. Drugi dio sela *Doljani* 1485. god. spadao je u timar Muse, sina Hamzinog. Musa je vjerovatno bio sin prethodno spomenutog timarnika Hamze i naslijedio je njegov timar. Musin timar se sastojao od nekoliko kuća u selima *Doljani* i Radmanići.⁹⁵² Od *Doljana* je u njegov timar spadalo pet hrišćanskih i jedna muslimanska kuća, od kojih je imao prihod od 573 akče. Selo Radmanići se ne navodi nigdje više osim ovdje, pa bi se moglo pretpostaviti da se radi o nekom selu na području današnjeg Pazarića, možda Rad(h)manići ili Rahmanovići. Treći dio sela *Doljani*, sa devet muslimanskih i jednom hrišćanskom kućom te jednim hasom njive, spadao je u zajednički timar četverice posadnika tvrđave Hodidjed, od čega su imali prihod od 1076 akči. Četvrti dio sela je spadao u timar Mehmedija, sina Kara Nesuhova, sa pet muslimanskih i četiri hrišćanske kuće, od kojih je imao prihod od 440 akči.

Kako vidimo, 1485. godine selo *Doljani* ima 19 hrišćanskih i 16 muslimanskih kuća i plaćalo je 3.232 akče.⁹⁵³

949 H. Šabanović, *Bosansko krajište*, "Godišnjak" Istorijškog društva BiH, god. IX, 1958, 199.

950 E. Bujak i drugi, *Izveštaj o popisu stećaka na području općine Hadžići 2015*, Nekropola stećaka Vardište, Pazarić, 2.

951 Nusret Kabulović, r. 1962. g., iz *Doljana*. Predanje prenosi od starina; (zabilježio: V. Alađuz, 10.1.2016. g.).

952 H. Šabanović, *Bosansko krajište*, "Godišnjak" Istorijškog društva BiH, god. IX, Sarajevo, 1958, 199.

953 H. Šabanović, *Bosansko krajište*, "Godišnjak" Istorijškog društva BiH, god. IX, Sarajevo, 1958, 199.

Prema popisu iz 1468/69. god. na području *Doljana* nisu evidentirani posjedi ili druge nekretnine koje su bile u hasu bosanskog sandžakbega. Pored ostalih timara i čifluka, spominje se čifluk vojvode Hoškaderma: *To je dio-trećina sela Doljani, pusto, sa stavke krstjanina Radina.*⁹⁵⁴ Ovaj podatak budi interes iz dva razloga. Poznato je da je gost Radin, jedan od prvaka srednjovjekovne Bosanske crkve, imao velike posjede, pa je moguće da se dio njegovih posjeda nalazio i na ovom području. Druga važna činjenica odnosi se na to da se sjeveroistočno od *Doljana* (iza *Šišana* i *Trojana*) nalazi toponim *Gostinjac*. To je vjerovatno bio posjed *velikog gosta*, koji je mogao imati veze sa posjedima krstjanina Radina u selu *Doljani*. Možda se upravo radi o posjedima gosta Radina. Da se za posjede *gosta* koristi naziv *Gostinjac*, vidimo u knjizi M. Hadžijahića koji kaže: (...) *zemljište krstjanskih 'kuća', 'hiža', odnosno gostinjaca (domus patarenorum, domus christianorum, u dubrovačkim izvorima).*⁹⁵⁵ Ako je gost Radin imao posjede u *Doljanima* i ovaj poviše njih, onda bismo smjeli pretpostaviti da je u *Doljanima* živjelo više krstjana i krstjanki koji su se okupljali oko svog vođe – gosta Radina. Tada bi ovo, uz *Kasatiće*, bilo drugo krstjansko selo na području današnje općine *Hadžići*.

U istom popisu navode se posadnici tvrđava koji su imali svoje timare na području *Doljana*. Ibrahim Mevlana (imam tvrđave *Hodidjed*) i Alija Mažar, između ostalih timara, imali su svoj timar od jedne njive hasa u selu *Doljani* sa prihodom od 355.⁹⁵⁶ Posadnik tvrđave *Hodidjed Oruč*, sin *Karađoza* iz *Plovdiva*, i drugi *Karađoz* imali su timar od četiri kuće u *Doljanima*, sa prihodom od 710 akči. Zbog ovog drugog *Karađoza* su *Ajas-beg* i *dizdar* poslali pismo u *Carigrad*, u kojem napisali: *Ostavio je dužnost i otišao.* Zbog toga je prijestolnica njegov dio dala janjičaru po imenu *Mustafa*. (*Pisano u drugoj dekadi ševala, 876. godine u Konstantiniji.*)⁹⁵⁷

Godine 1565. spominju se *Mehmed* i *Hurem*, sinovi *Firduzovi*, pa *Memija*, *Husref* i *Ferhad*, sinovi *Husejnovi*, svi iz *Doljana* kod *Pazarića*, kao prekobrojni (rezervni) vojnuci koji su držali spahijske zemlje u timaru spahije *Mehmed-bega*.⁹⁵⁸ Vojnuci su inače imali zadatak vršenja komordžijske službe i čuvanja graničnih krajeva te odlaska u rat.

Po popisu iz 1604. godine u *Doljanima* je živjelo 55 muslimana na baštinama, sa prihodom od 3.500 akči.⁹⁵⁹ Pored toga, na području *Doljana* je živjelo i 38 vojnika muslimana na baštinama, sa prihodom od 2.450 akči. Čifluke su, po osnovu vojnukluka, posjedovali *Pir-Alija*, sin *Davudov*, zajedno sa četiri vojnika, te *Hamza* i *Hurem*.⁹⁶⁰ Može se primijetiti enormno povećanje broja vojnika u ovom selu u odnosu na 1565. godinu. U *Doljanima* su čifluke na tapiju posjedovali:

954 A. Aličić, *Sumarni popis Bosanskog sandžaka iz 1468/9. god.*, 72.

955 M. Hadžijahić, *Zemljišni posjed 'Crkve bosanske'*, HZ XXV–XXVI, 1972, 463.

956 A. Aličić, *Sumarni popis Bosanskog sandžaka iz 1468/9. god.*, 197.

957 A. Aličić, *Sumarni popis Bosanskog sandžaka iz 1468/9. god.*, 200.

958 V. Skarić, *Sarajevo i njegova okolina...*, Sarajevo, 1930, 68.

959 A. Handžić, *Opširni popis Bosanskog sandžaka iz 1604. god.*, 204.

960 A. Handžić, *Opširni popis Bosanskog sandžaka iz 1604. god.*, 206.

Hamza sin Ahmeda vojvode sa prihodom od 500 akči, te Mehmed sin Husejnov sa prinosom od 300 akči.⁹⁶¹ Iz popisa 1604. godine je vidljivo da je čitavo selo *Doljani* islamizirano.

U popisu bosanskih spahija iz 1711. godine Halil i Abdulkadir imali su spahijski timar u *Doljanima* sa prihodom od 8.600 akči.⁹⁶² Sredinom 19. vijeka, kada je osmanska vlast u BiH počela osjetno slabiti, a zapadni svijet počinje ostvarivati značajniji prodor na ovo područje, na čitavom području današnje općine Hadžići vidno se osjetio porast kršćanskog stanovništva. Tako je, prema neobjavljenim rezultatima popisa iz 1841. godine, u *Doljanima* bilo 25 muslimanskih i 12 kršćanskih kuća, sa 47 muslimana i 30 kršćana. Pripadali su džematu Pazarić.⁹⁶³ Nakon austrougarske okupacije došlo je do znatnog rasta ovog sela. Prvim austrougarskim popisom ovdje je evidentirano 68 kuća sa 296 stanovnika.⁹⁶⁴ Nekoliko godina kasnije, u istom selu je evidentirano 59 kuća sa 331 stanovnikom. U *Doljanima* je živio i jedan svećenik. Evidentirana je i jedna begovska vlastelinska porodica, 72 težaka, 17 kmetova i dva obrtnika.⁹⁶⁵ Deceniju kasnije, u *Doljanima* se nalazilo 67 nastanjenih i šest nenastanjenih kuća sa 376 stanovnika. Ovaj popis je pod *Doljanima* obuhvatio i sljedeća manja naselja: Beganovići, Dragovići i Karaosmanovići (Kara-Osmanovići). Selo *Doljani* je još uvijek obuhvatalo i područje današnjeg naselja Pazarić, a pripadali su džematu Pazarić. Tako se u *Doljanima* bilježi postojanje oružničke postaje, narodne osnovne škole, istočno-pravoslavne osnovne škole i željezničke stanice.⁹⁶⁶ Oko ovih objekata je kasnije nastao današnji Pazarić.

Do

To je selo čije se ime javlja tek početkom 20 vijeka. Smješteno je oko 500 metara zapadno od Tarčina. Ime je dobilo po konfiguraciji terena na kome se selo nalazi. Ispod sela se nalazi lokalitet Zagoni, a nedaleko od njega nekropola stećaka Borak. Iznad sela je brdo Gradac.

Lokve

Toponim *Lokve* mogao je nastati od slavenske riječi koja je i danas u upotrebi u Bosni i Hercegovini, a označava mjesta gdje se zadržava voda. Takva je i narodna predaja o nastanku naziva sela. Ispod sela, u polju na području Luke, nakon proljetnih kiša i topljenja snijega stvaralo bi se malo jezero ili velika lokva.

961 A. Handžić, *Opširni popis Bosanskog sandžaka iz 1604. god.*, 205.

962 V. Skarić, *Popis bosanskih spahija 1711. godine*, GZM BiH, 1930, 40.

963 M. Hadžijahić, *Razvoj ekonomskih centara na području Hadžića do 1878. god.*, 70–71; (Na bazi originalnih dokumenata koji se nalaze u Gazi Husrev-begovoj biblioteci tabelu sa podacima popisa sačinio je Mula Muhamed Mestvica 1841. god.).

964 *Statistika mjesta i pučanstva Bosne i Hercegovine po popisu 16. juna 1879. godine*, Sarajevo 1880, 10.

965 *Statistika mjesta i žiteljstva Bosne i Hercegovine po popisu naroda od 1. maja 1885*, Zemaljska štamparija, 1886, 10–11.

966 *Glavni rezultati popisa u BiH*, od 22.4.1895, Sarajevo, 1896, 14–15.

Po toj pojavi selo je u davna vremena dobilo svoje ime.⁹⁶⁷ U samom selu nalazi se lokalitet koji nosi naziv *Lokanj*⁹⁶⁸ i vjerovatno ima veze sa nazivom sela. Od mještana Lokava mogu se čuti i druga predanja o nastanku toponima, ali i nastanku samog sela *Lokve*. Radi se o istim predanjima koje ja zabilježio i Enver Čolaković u svom romanu *Lokljani* 1936/37. god. Prema jednom, istina neuvjerljivom, predanju lokavskog muhtara Uzeira Rizve, koje je 1935. godine, zabilježio Enver Čolaković kaže se: *Kad je jednom hazreti Hrzul, vječito živi svetac, koji obilazi svijet i dijeli blagoslove valjanima, a kazne nevaljalcima, pošao malo u planine, uhvati ga mrak baš ispod našeg sela. Onda ti je tu bila velika lokva, a u njoj neke osobite ribe 'beriketlije', koje kada pojedesh, u tvom drobu drže sitost, ni manje ni više nego godinu dana. Hrzul tu uze dvije ribe... pa ih ispeče, a jedna mu, onako, sa vatre progovori neka je ne peče i ne jede nego neka ih sve prenese u zemlju 'Uhud'..., jer su Bošnjaci uvidjeli njihovu hranjivost, pa da ih sada hvataju i jedu, a posao zanemarili, njive neposijane, a vočke nepokalemljene. Pa svetac poslušna ribu, isuši lokvu, a dvojici seljaka iz obližnjeg sela Kasatići naredi da ovdje selo osnuju, jer da će tu i zemlja biti berićetna. Tako se, eto, osnovalo selo Lokve.*⁹⁶⁹ Drugo predanje prenosi Alija Delić, jedan od najstarijih i najuglednijih Lokljana tog vremena. Prema njegovom mišljenju, *Lokve* je osnovao sam sultan Fatih Mehmed "kad je Bosnu fet učinio". Predanje kaže kako je sultan Mehmed imao vilena konja zekana, koji je pregazio Mramorno more, a krila je krio ispod rebara, pa je mogao poletjeti kad zatreba. Kada je sultan Fatih osvojio Bosnu, nije bio sretan zbog jednoga. Nigdje nije bilo trave pitomike, jedine koju je zekan pasao, pa su ga hranili žitom i pšenicom i pojili vodom sa sedam izvora, jer druge nije pio. Kada je sultan Mehmed prolazio putem uz rijeku Zujevinu, zekan je uzletio prema Bjelašnici te pao na Tinjak i počeo pasti pitomiku travu. Sultan zbog toga naredi da se ovdje osnuje selo, a zato što je njegov zekan sâm otišao da se napoji vode na izvoru Lokanj, selo je prozvao *Lokvama*. Alija Delić se kleo u to da je sve ovo u čitabima pohvatano i da je to *hak*.⁹⁷⁰ Iz svega navedenog može se zaključiti da je selo *Lokve* dobilo ime ili po velikoj lokvi koja se nalazila podno sela, ili po izvoru Lokanj koji je, opet, ime dobio po barskoj travi lokvanj odnosno lokanj, koja je rasla oko njega.

Ovo selo ima veoma dug kontinuitet života. *Lokve* su područje koje ima najveći broj nekropola na određenom prostoru. Prema zadnjem popisu stećaka, u njima se nalazi 114 stećaka, a bilo ih je i više. Nekropola Dubić I broji dva stećka, i to : jedan visoki sljemenjak i jedan visoki sanduk ili sljemenjak. Nekropola Dubić II broji 32 stećka, od čega: jedan sljemenjak, jedan visoki sanduk, 17 sanduka, 10 ploča, jedan sanduk / ploča, dva amorfna.

Nekropola Grepčine ima 44 stećka, od čega: jedan visoki sljemenjak sa

967 Mehmed Joldo, r. 1934. g., iz Lokava. Predaju prenosi od rahmetli Ahmeda Rizve, (zabilježio: V. Alađuz, 5.5. 2016. g.).

968 FGU BiH, *Općina Hadžići*, (KO Lokve, k.č. 125, 126, 127+).

969 E. Čolaković, *Lokljani*, Islamska zajednica, Zagreb, 1991, 25.

970 E. Čolaković, *Lokljani*, Islamska zajednica, Zagreb, 1991, 26.

postoljem, jedan sljemenjak na postolju, 19 sanduka, dvije ploče, 16 sanduka / ploča, četiri amorfnja, jedan nišan / stub. Nekropola stećaka Martinovača broji 10 stećaka, od čega: jedan sljemenjak s postoljem, jedan sljemenjak, dva visoka sanduka, četiri sanduka, jedna ploča i jedan sanduk / ploča. Nekropola Orašak ima 22 stećka, od čega: jedan sljemenjak s postoljem, jedan sljemenjak, 12 sanduka, šest ploča, dva sanduka / ploče. Nekropola Tinjak ima četiri stećka, od čega: jedan visoki sanduk i tri sanduka.⁹⁷¹ S obzirom na geografsku posebnost i odvojenost ovog prostora od drugih, a imajući u vidu navedeni broj stećaka, postavlja se pitanje: gdje je, i koliko je bilo srednjovjekovno selo na ovom području? Broj od 14 kuća evidentiranih popisom 1468/69. godine u Lokvama čini se nelogičnim. Neprirodno bi bilo da su se ovdje sahranjivali stanovnici drugih sela koja su od *Lokava* odijeljena brdima i rijekama. Vjerovatno bi se odgovor na ovo pitanje mogao naći u činjenici da se na 800–1000 m udaljenosti od *Lokava* prema Pratači nalaze dva lokaliteta koja imaju nazive Dvor i Seoca (Soca). Seoca se nalaze sa lijeve strane (iznad) puta i protežu se uz put u dužini do 300 metara, te pokrivaju teren sa oko 30 dunuma zemljišta. Kad se prođu Seoca, za pedeset metara dalje, sa desne strane puta, nalazi se lokalitet Dvora sa oko 25 dunuma zemlje. Oba lokaliteta su pogodna za urbani život, a imaju i obradivog zemljišta. Kako nigdje na području *Lokava* nema toponima koji ukazuju na postojanje naselja u srednjem vijeku, kao i činjenicu da su se srednjovjekovna sela i gradovi gradili na sklonutim područjima gdje se moglo lakše zaštititi od životinja i braniti od neprijatelja, ovaj lokalitet Dvora i Seoca je sasvim dobro mjesto za to. Selo je vjerovatno bilo veliko, sudeći barem po nekropolama i stećcima, pa je trebalo imati i nekoga ko je upravljao selom. Obično su to bili srednjovjekovni vlastelini. Ovdje je izgleda bio takav vlastelin koji je imao svoj dvor izdvojen od sela. Drugi vlastelinski dvor se nalazio na lokalitetu koji nosi naziv Zagoni. O tome M. Hadžijahić piše: *Za zgon u Lokvama smo u mogućnosti da navedemo i ime jednog njegova feudalnog gospodara, vjerojatno iz predturskog perioda. Zvao se knez Petar, a bio je sin Obrenov. Zgon i čifluk kneza Petra, sina Obrenova u Lokvama, spominje se, naime, u sidžilu od 1555-1558. kao 'zgon i čifluk kneza Petra sina Obrenova', i što je opet karakteristično uz njega još i jedna hassa njiva (njiva koju je eksploatirao spahija u vlastitoj režiji). Polovicu toga zemljišta tada je držao kao nasljedstvo iza oca neki Husejn, koji je pravo tesarrufa prodao nekom Hasanu, sinu Ilijasa. Spor je nastao, jer se kao kupac pojavio i Ahmed spahija, koji je to zemljište, navodno kupljeno za 1.200 akči, dalje ustupio za 1.400 akči nekom Timur-hanu, sinu Hizirovom.*⁹⁷²

Da su *Lokve* bile relativno veliko srednjovjekovno selo, govori podatak da je popisom iz 1468. godine u njemu evidentirano 14 kuća sa prihodom od 1.008 akči. Ovo ga svrstava u najveća sela u nahiji Gradčac. Samo je Drozgo-

971 E. Bujak i drugi, *Izveštaj o popisu stećaka na području općine Hadžići 2015*, navedene nekropole, 2.

972 M. Hadžijahić, *Razvoj ekonomskih, političkih i kulturnih centara u općini Hadžići do 1878. god.*, 1972, 80; (u: H. Šabanović, *Regesta iz sarajevskog sidžila od 1555–1558*, br. 659, 732. i 734).

va imala više kuća i stanovnika, kao i veći prihod od *Lokava*.⁹⁷³ *Lokve* su bile u hasu bosanskog sandžakbega Isa-bega. Nije jasno zašto *Lokava* nema u popisu iz 1455. jer je očigledno selo postojalo tada. Iz popisa 1604. godine se vidi da je ono u međuvremenu doživjelo urbani i ekonomski napredak. Pored baštinskih imanja evidentirani su i čifluci i zijameti. Jedan lokalitet je i do danas sačuvao svoje ime Čifluk. Nalazi se na Lokavskim čairima na planini Igman.⁹⁷⁴ Godine 1711. *Lokve* su bile timar spahije Jusufa, sa prihodom od 6300 akči.⁹⁷⁵ S vremenom se Sarajevo snažno razvijalo i postalo jako urbano područje, te ekonomski, politički i vojni centar. To se istim tempom negativno odražavalo na sela i džemate koji su se nalazili na periferiji. Tako se desilo i sa *Lokvama*. Od najjačeg sela u nahiji Gradčac postale su, istina za veoma dug period, prosječno selo već 1841. godine, i to sa 19 kuća. Pripadale su džematu Pazarić.⁹⁷⁶ U austrougarskom periodu *Lokve* zadržavaju status prosječnog sela. Prema popisu iz 1879. godine imale su 32 kuće sa 231 stanovnikom,⁹⁷⁷ 1885. godine 38 kuća sa 249 stanovnika,⁹⁷⁸ 1895. godine 42 kuće sa 301 stanovnikom,⁹⁷⁹ a 1910. godine *Lokve* su imale 50 domaćinstava sa 426 stanovnika.⁹⁸⁰

Osenik

Ojkonim *Osenik* u prošlosti se bilježio u nekoliko varijacija kao što su: *Osojna*, *Osojnik*, *Osonik* i *Pridvorica*. Međutim, nije u potpunosti rasvijetljen način nastanka ovog naziva, pa tako ni njihovo značenje. Ovaj ojkonim se vrlo rijetko javlja u Bosni i Hercegovini, pa čak i na Balkanu. Pored našeg *Osenika*, još jedan se nalazi u Istri, a drugi kod Dubrovnika. *Osojnik* kod Dubrovnika se spominje i u povelji kneza Miroslava, jer su se za prevlast nad njim vodile žestoke borbe 1413. godine.⁹⁸¹

Nastanak i značenje ojkonima *Osenik* ćemo sagledati kroz nekoliko etimoloških tumačenja. Između nekoliko naznaka koje bi, prema tumačenju P. Skoka, mogle imati dobar osnov za nastanak i značenje našeg toponima, izdvojit ćemo sljedeće: a) od riječi: *sjāti, sjâm*, nastala je riječ *òsoje*, što znači: 1. Strana koja nije prema suncu, 2. toponim (u sva tri roda). Također, pridjevi *òsojan*, *osòjna*,

973 A. Aličić, *Sumarni popis sandžaka Bosna iz 1468/69*, 51–52.

974 FGU BiH, *Općina Hadžići*, (KO Lokve, k.č. 1544, 1545, 1546+).

975 V. Skarić, *Popis spahija bosanskog sandžaka*, 1711, 37.

976 M. Hadžijahić, *Razvoj ekonomskih, političkih i kulturnih centara u općini Hadžići do 1878. god.*, 1972, 70.

977 *Statistika mjesta i pučanstva Bosne i Hercegovine po popisu 16. juna 1879. godine*, Sarajevo, 1880, 10.

978 *Statistika mjesta i žiteljstva Bosne i Hercegovine po popisu naroda od 1. maja 1885*, Zemaljska štamparija, 1886, 10–11.

979 *Glavni rezultati popisa u BiH*, od 22.4.1895, Sarajevo, 1896, 14–15.

980 *Rezultati popisa žiteljstva u BiH od 27.9.1910*, Zemaljska vlada za BiH, Sarajevo, 1912, 412/413.

981 M. Vego, *Gradska naselja srednjovjekovne Bosne*, Sarajevo, 1957, 87.

poimeničen na *-ik* nastao je *Osojnik* (toponim);^{982b}) od slovenske riječi *osel* /òsao, ruski *osěl*, ukrajinski *ose*, a znače: 1. magarac, tovar, 2. morska riba, tovar. Otuda i toponimu *Osaonik* = danas *Osojnik* selo kod Dubrovnika.⁹⁸³ Prema njegovom tumačenju, dubrovački *Osojnik* je toponim koji ima veze sa tovarom odnosno magarcem, koji je autohtona životinja ovog kraja. P. Skok pojašnjava da se ovaj pristup rješavanju toponima ne može primijeniti na druga područja gdje magarac nije autohtona životinja. Navest ćemo i mišljenje A. Lome, koji kod tumačenja ovog ojkonima za osnovu uzima slavensku riječ *soje* = sijati, *osoje* = strana kontra suncu, *prisoje* = strana pri suncu.⁹⁸⁴ Da bismo naš toponim *Osenik* doveli u vezu sa navedenim etimološkim tumačenjima, a radi bolje percepcije čitalaca, moramo kazati da se selo *Osenik* nalazi na prevoju koji je osunčan gotovo u toku cijelog dana. Po tome bi on prije mogao nositi denominalni naziv *Prisojnik*. Rješenje bi trebalo tražiti u originalnim osmanskim defterima, jer je moguća greška u prevodu.

To je prvo spominjanje naziva ovog sela. Tada je pripadalo nahiji Tilava, a ona zemlji Pavlovića u sastavu Bosanskog krajišta.⁹⁸⁵ H. Šabanović ga nije mogao precizno dešifrovati niti ubicirati, a opisuje ga ovako: *Zapisano je bez ijedne dijakritičke tačke, a njegova ligatura u tom slučaju daje mogućnost za različita dešifrovanja kao Osojna, Svinje, Svitnje i dr. Ja sam ga razriješio u Osojnu.*⁹⁸⁶ Kada je u pitanju eventualni naziv *svinje*, treba kazati da se jedan lokalitet između današnjeg *Osenika* i *Kapuće* i danas u katastru vodi po imenima *Okrmci* i *Podkrmci*,⁹⁸⁷ što bi moglo imati veze sa Šabanovićevim prevodom. *Krmci* je drugi naziv za *svinje*. *Okrmci* i *Podkrmci*⁹⁸⁸ su toponimi koji okružuju dominantan plato ovog područja koji se zove *Tjemenica*.⁹⁸⁹ I. Bojanovski spominje utvrđeni grad *Jelen-grad* na ovom području ispod koga se nalazi poveća nekropola stećaka. Možda se, *Jelen-grad* nalazio, upravo, na području *Tjemenice*. Oko 500 metara udaljenosti ispod *Tjemenice* nalazi se nekropola stećaka *Bastahe*. Srednjovjekovno selo na ovom području bilo je, vjerovatno, smješteno u osojnom dijelu oseničkog prevoja.

Opisujući rimske puteve na ovom području, I. Bojanovski spominje mali srednjovjekovni grad *Jelen-grad* iznad lokaliteta *Dvorišta* kod sela *Luke*. To je ustvari prostor između *Luka* i *Osenika*. Eventualno otkrivanje mjesta *Jelen-grad* bi nam vjerovatno pomoglo u razrješenju nastanka i značenja toponima *Osenik*. Nažalost, ostat će nerazjašnjeno gdje su se nalazili i *Jelen-grad* i *Dvorišta*.⁹⁹⁰

982 P. Skok, *Etimologijski rječnikhrvatskoga ili srpskoga jezika*, JAZU, Zagreb, 1971, 248.

983 P. Skok, *Etimologijski rječnikhrvatskoga ili srpskoga jezika*, JAZU, Zagreb, 1971, 569.

984 A. Loma, *Sloveni i Albanci do XII veka u svjetlu toponomastike*, Međunarodni naučni skup, Cetinje, Titograd, 1990, 293.

985 V. Mušeta-Aščerić, *Sarajevo i njegova okolina u XV stoljeću*, Sarajevo 2005, 18.

986 H. Šabanović, *Krajište Isa-bega Ishakovića, Zbirni katastarski popis iz 1455. godine*, Sarajevo, 1964, 17.

987 FGU BiH, Općina Hadžići, (KO *Osenik*, k.č. 588, 590, 603+)

988 FGU BiH, Općina Hadžići, (KO *Osenik*, k.č. 588, 590+)

989 FGU BiH, Općina Hadžići, (KO *Osenik*, k.č. 596, 597, 598+)

990 Vidi *Deovići*.

Imajući u vidu sve izloženo o pitanju nastanka i značenja ojkonima *Osenik*, moglo bi se reći da je on rezultat geografskog položaja sela. Nastanak naziva je as-tralne motivacije i odnosi se na sunce. Ima veze sa pridjevima *osojna* i njegovom denominacijom *prisojna*. *Osenik* je u srednjem vijeku predstavljao značajno mjes-to kroz koje je vodio glavni tranzitni put i u kome je, između ostalih, živjela i sred-njovjekovna vlastela. Na to upućuju neposredna blizina Deovića sa lokalitetom Stanak, nekropole stećaka Bastahe sa kneževskim stećcima, toponimi Stanak ispod *Osenika* prema Kazinoj bari te Zagoni i Zborište prema Sejdanovićima. Nekropola stećaka Bastahe predstavlja jednu od najljepših i arheološki najvredni-jih na području Hadžića. Prema posljednjem popisu ovdje je evidentirano: jedan visoki sljemenjak sa tri postolja, jedan visoki sljemenjak na postolju, četiri slje-menjaka sa postoljem, jedan sanduk sa postoljem, dva sanduka na postolju, jedan visoki sanduk i tri sanduka. Četiri stećka su sa ukrasima, a jedan sa natpisom.⁹⁹¹ U muslimanskom groblju se nalazi nekropola sa pet sanduka i jednom pločom.⁹⁹² U kontekstu navedenog treba dodati i sljedeće: jugozapadno od *Osenika* je 1604. go-dine evidentirano selo Kapuča (Gauča), koje je bilo baština krstjana sa prihodom od 2.450 akči. Selo Radonja odnosno Grbavica kod *Osenika* je također popisano 1604. godine kao napušteno selo. U popisu iz 1468/69. god. *Osenik* se ne spominje ni u jednoj varijaciji tog imena, a u popisima iz 1562.⁹⁹³ i 1604.⁹⁹⁴ godine, pored svog osnovnog naziva *Osojnik*, ima i drugi naziv – *Pridvorica*. *Toponim Pridvori-ca upućuje na sjedište vlastelina, kako sam objekat dvora, tako i zemlje oko njega koju je obrađivao u vlastitoj režiji.*⁹⁹⁵ A. Handžić ga je u popisu iz 1604. godine identifikovao sa današnjim *Osenikom* ne pojašnjavajući način na koji je došao do tog imena. U njemu su tada evidentirane 74 muslimanske porodice sa baštinama i sedam vojnika sa baštinama. Ukupan prihod sela je bio 7.300 akči.⁹⁹⁶ Početkom 18. vijeka u selu *Osonik* svoje timare su imali Ibrahim-spahija i Osman-spahija sa prihodom od 3.700 odnosno 4.200 akči.⁹⁹⁷ Prema popisu iz 1841. godine selo *Osjenik*, koje pripada džematu Pazarić, broji 23 kuće, od čega 14 muslimanskih i devet kršćanskih. U selu je 78 neoženjenih muškaraca, i to je najveći broj neožen-jenih na području džemata Pazarić, Hadžići i Drozgometva.

Austrougarskim popisom iz 1879. godine u *Oseniku* su se nalazile 52 kuće sa 250 stanovnika.⁹⁹⁸ Naredni popis iz 1885. godine bilježi manje kuća, a više

991 E. Bujak i drugi, *Izveštaj o popisu stećaka na području Hadžića 2015*, Nekropola Bastahe, *Osenik*, 2.

992 E. Bujak i drugi, *Izveštaj o popisu stećaka na području Hadžića 2015*, Nekropola Musli-mansko greblje, *Osenik*, 2.

993 H. Šabanović, *Krajište Isa-bega Ishakovića, Zbirni katastarski popis iz 1455. godine*, Sa-rajewo, 1964, 17.

994 A. Handžić, *Opširni popis 1604*, 109.

995 V. Mušeta-Aščerić, *Sarajevo i njegova okolina u XV stoljeću*, Sarajevo, 2005, 18. i 21.

996 A. Handžić, *Opširni popis 1604*, 109. i 110.

997 V. Skarić, *Popis bosanskih spahija 1711. god.*, 36. i 38.

998 *Statistika mjesta i pučanstva Bosne i Hercegovine po popisu 16. juna 1879. godine*, Sara-jevo, 1880, 10.

stanovnika. Nacionalnu strukturu činilo je pola muslimana i pola kršćana. Selo je imalo 58 težaka i 33 kmeta.⁹⁹⁹ Godine 1895. u selu je zabilježeno 58 kuća i 345 stanovnika. Ovom povećanju broja kuća i stanovnika doprinijela je izgradnja željezničke pruge na kojoj je značajan broj stanovnika našao posao. U selu se bilježi i šest obrtnika – vlasnika radnji, dok su ostatak sela činili slobodni seljaci i kmetovi, pola jednih i pola drugih. Seljaci su se bavili poljoprivredom čija se osnovna proizvodnja ogledala u proizvodnji žitarica.¹⁰⁰⁰ Zbog toga su stanovnici imali sagrađene vodenice odnosno mlinove. One su se nalazile zapadno od sela Buturovići, na potoku koji je izvirao ispod Prekodojnica i Mlakve i silazio u selo Luke. Izvorište je bilo toliko jako da je odmah ispod njega moglo pokretati vodicu. Bilo ih je četiri do pet u nizu.¹⁰⁰¹

Osredak

Nekad je to bilo selo koje se nalazilo na pola puta od sela Odžak prema Budmolićima.¹⁰⁰² Sada je to napušteno selo u kome se nalaze ostaci građevina. Kroz njega je vodio stari put koji je spajao navedena dva sela. Naziv potiče od toga što se selo nalazilo na sredini puta, između dva navedena, po broju stanovnika daleko veća sela; *Osredak – nešto (njiva, selo, objekat), što se nalazi u sredini između druga dva.*¹⁰⁰³

Potkraj

To je naseljeno mjesto u Binježevu, između zaselaka Đapići i Čate. Ime je dobilo po tome što je smješteno tik ispod brda, pri kraju ili potkraj ravnice. Čate i Đapići su dobili imena po prezimenima njihovih stanovnika.

Poratnice (Poratke)

Ojkonim koji označava zaselak u selu Mokrine. Našu pažnju privlači njegova leksika. Sličnog toponima na području hadžićke općine nema, a u hrvatskom primorju korijen ove riječi označava lučko pristanište: “porat, gen. *porta* m (Vuk, Perast, Dubrovnik, Mljet, Poljica, Rab, Božava, Šibenski otoci, Istra, Vrančić) = *porat* (Vrbnik) = (čist talijanizam u dočetu) *porto* ’1. luka, pristan, 2. toponim (Malínská)’. Od tal. *porto* < lat. *portus*.¹⁰⁰⁴ *Poratak* > *ratak* – uzvisina na spoju dvije doline.¹⁰⁰⁵ Ovo tumačenje odgovara položaju sela i područja.

999 *Statistika mjesta i žiteljstva Bosne i Hercegovine po popisu naroda od 1. maja 1885*, Zemaljska štamparija, 1886.

1000 *Statistika mjesta i žiteljstva Bosne i Hercegovine po popisu naroda 1885*, 1886, 10–11.

1001 Osman Bužo iz Osenika, (zabilježio: V. Alađuz, 29.2.2016. g.).

1002 *Katastral Vermefungs Abtheilung*, Vermefungsjaler, 1882, Kreis Sarajevo, Bezirk Sarajevo, Gemeinde Korča.

1003 D. Vidović, *Gradačka toponimija*, Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, Zagreb, 2010, 187.

1004 P. Skok, *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, JAZU, Zagreb, 1971, 10.

1005 D. Vidović, *Gradačka toponimija*, Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, Zagreb, 2010, 185..

Resnik

To je ojkonom smješten jugozapadno od Pazarića u zahvatu magistralnog puta Sarajevo – Mostar. Prvi put se spominje u austro-ugarskim dokumentima kao Riznik. Tako se označava i potok koji protiče ovuda. Naziv je nastao od staroslavenske riječi *réša* – *buket / kita, nakićen*. Ruska riječ *rjasav* znači *mokro mjesto*. U dalmatinskoj etnologiji *resnik je vrač, gatalac, prorok*. Resnik se javlja i kao toponim.¹⁰⁰⁶ Nastanak ojkonima Resnik kod Pazarića, imajući u vidu sva navedena pojašnjenja značenja i nastanka ovog pojma, vjerovatno je nastao od rusko-slavenske riječi *rjesav -mokro mjesto*, jer morfološki sastav tla i hidrologija područja odgovara tom značenju. U potok Resnik ovdje se ulijevaju Ramički potok, Broćanac potok, Lučica potok i još nekoliko manjih izvorišta. Resnik, kao ojkonom ili hidronim, se ne javlja u literaturi sve do austro-ugarskih popisa i mapiranja ovih područja.

2.7. OJKONIMI MOTIVIRANI ŽIVOTINJAMA

Grivići

Selo se nalazi 1,5 km zapadno od Hadžića. Sada ga čini područje sa puno zaselaka ili mjesnih ogranaka, a svi zajedno tvore Mjesnu zajednicu *Grivići*. Narodno predanje o nastanku imena *Grivići* je vezano za konjsku grivu. Kažu, tu se u vrijeme nastanka sela “provaljao“ neki konj sa prelijepom grivom, a ljudi, ne znajući kako selu nadjeti ime, dadoše ga po toj prelijepoj konjskoj grivi.¹⁰⁰⁷ I danas se može čuti kod grivičkog stanovništva da za *Griviće* kaže *Grive*. U tom slučaju je riječ *griva* korijen ili osnovaza nastanak naziva sela *Grivići*. Onomastičko tumačenje riječi *griva* najbolje je dao P. Skok: *griva je staroslavenska odnosno baltoslavenska riječ koja označava 'vlasi na konjskom vratu'*. Praslav. poimeničeni pridjev *grivna* znači: *'1. nakit oko vrata, 2. prsten za kosu i vijenac, 3. bracelette, 4. gvozden prsten, kolarska sprava, 5. novac'...*¹⁰⁰⁸ *Grivna* je drugi naziv za belenzuke, koje su muslimanske žene nosile kao ukrasne halke oko ruku ili nogu. S obzirom na to da je nastanak *Grivića* vezan za izdvajanje sela iz sastava Drozgomjetve, što podrazumijeva i neku vrstu razgraničenja između dva sela, onda bismo nastanak imena mogli posmatrati kao pravno-povijesni pojam: *'griva', f. juba, po Belost, znači i: međa među vinogradima, limes. Izvorno je značenje vrat. Stari sudbeni zapisnici u Zagrebu često spominju prisegu na grivu.*¹⁰⁰⁹ Međutim, treba imati na umu prvi naziv ovoga sela koji se javlja 1841. god. kao *Garevići*. Prema tome, trebali bismo tražiti tumačenje nastanka ovog toponima u vezi sa

1006 P. Skok, *Etimologijski rječnik hrvat. ili srpskoga jezika*, JAZU, Zagreb, 1971, 130-131.

1007 Izo Koro, r. 1957. g., iz Grivića, (zabilježio: V. Alađuz 4.11.2015. g.).

1008 P. Skok, *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, Zagreb, 1971, 620.

1009 V. Mažuranić, *Prinosi za hrvatski povijesni rječnik*, JAZU, Zagreb, 1908–1922, 359.

korijenom *gar*. On je očigledno slavenske provenijencije, pa može imati veze sa bilo čim što u osnovi ima taj korijen (*gara(e)v = crn*). Kod pokušaja utvrđivanja nastanka i značenja ovog ojkonima treba imati na umu da je ovo područje bilo naseljeno i prije dolaska osmanske vlasti u BiH, za koju se jednim dijelom veže nastanak imena. To svakako ne znači da današnji naziv ne nosi korijen iz tog perioda. Nekropola stećaka *Brc* *Grivići* sa 74 stećka,¹⁰¹⁰ Pravoslavno groblje *Grivići* sa 15¹⁰¹¹, Čairac¹⁰¹² sa četiri stećka te toponim Borak u starom dijelu sela, nedvosmisleno ukazuju na postojanje naselja na ovom području u srednjem vijeku. Nedostatak toponima Zgon i Stublovi na ovom području, kao i na području čitave kotline, sve do prevoja Koščan, mogao bi značiti da na tom prostoru nije bilo feudalnih posjeda ili možda feudalnih vila. Kad govorimo o srednjovjekovnoj epohi, pa dobrim dijelom i osmanskom dobu, onda *Griviće* ne trebamo posmatrati sa pozicije današnjeg sela *Grivići*. Današnji *Grivići* su nekada potpadali pod jedinstven naziv Drozgometva, koji je pokrivaio čitavu kotlinu od Hadžića do Koščana. Kao dokaz da je to bilo tako stoji činjenica da u današnjoj Drozgometvi nema nekropole stećaka, a ojkonim Drozgometva se javlja 1468. godine, i to je jedan od rijetkih naziva koji se nepromijenjen zadržao od prvog spomena do danas. Dakle, selo Drozgometva je postojalo i u srednjem vijeku. Iz toga proizlazi da je područje današnjih *Grivića*, zajedno sa širim područjem, nosilo naziv Drozgometva.

Kao selo koje ima vlastiti naziv, *Grivići* se prvi put spominju u osmanskom popisu iz 1841. god. pod imenom *Garevići*.¹⁰¹³ Pripadali su džematu Drozgometva i brojali 16 muslimanskih i 2 kršćanske porodice. Drozgometva je tada imala 9 muslimanskih i 19 kršćanskih domova.

U austrougarskom popisu iz 1879. god. *Grivići* pripadaju istom džematu i broje 54 kuće sa 56 stanova, u kojima je živjelo 376 stanovnika.¹⁰¹⁴ Nekoliko godina kasnije, *Grivići* su brojali 71 kuću sa 434 stanovnika, među kojima i dva svećenika (imama).¹⁰¹⁵ Popisom iz 1895. godine ovdje je evidentirao 78 kuća sa 483 stanovnika.¹⁰¹⁶ Zadnjim austrougarskim popisom u Grivićima je evidentirano 89 porodica sa 630 stanovnika od čega 70 porodica sa 404 slobodna seljaka. Njih 606 je živjelo od poljoprivrede, a u kmetskom položaju je živjelo 10 porodica

1010 E. Bujak i drugi, *Izveštaj o popisu stećaka na području općine Hadžići 2015*, Nekropola Brc, Grivići, 2; (u nekropoli je evid.: 1 sljemenjak, 1 visoki sanduk, 3 ploče i 27 ploča / sanduka).

1011 E. Bujak i drugi, *Izveštaj o popisu stećaka na području općine Hadžići 2015*, Nekropola Pravoslavno groblje, Grivići, 2; (u nekropoli je evidentirano: 1 sanduk sa postoljem, 2 visoka sanduka, 11 sanduka, 1 ploča).

1012 E. Bujak i drugi, *Izveštaj o popisu stećaka na području općine Hadžići 2015*, Nekropola Čairac, Grivići, 2; (u nekropoli su evidentirana 4 sanduka).

1013 M. Hadžijahić, *Razvoj ekonomskih, političkih i kulturnih centara na području Hadžića do 1878. god.*, 71.

1014 *Statistika mjesta i pučanstva Bosne i Hercegovine po popisu 16. juna 1879. godine*, Sarajevo, 1880, 9–10.

1015 *Statistika mjesta i žiteljstva Bosne i Hercegovine po popisu naroda od 1. maja 1885*, Zemaljska štamparija, 1886, 6–7.

1016 *Glavni rezultati popisa u BiH*, od 22.4.1895, Sarajevo, 1896, 6–14

sa 74 člana.¹⁰¹⁷ Upoređujući urbane i demografske podatke *Grivića* i Drozgotmetve, može se vidjeti da su *Grivići* imali znatno brži razvoj, tako da su na početkom 20. vijeka bili gotovo dva puta veći od nje. U *Grivićima* se tada nalazi džamija, dok je u Drozgotmetvi nije bilo. Džamija je iz Drozgotmetve prenesena na sadašnju lokaciju 1893. godine, a njena izgradnja je završena 1904. godine. Grivićka džamija je imala temeljitu rekonstrukciju 1937. godine. Tada je iz Sarajeva sa Pirinog brijega od džamije Prebjegulje prenesena kamena munara

i ozidana uz grivićku džamiju. U Drugom svjetskom ratu džamija je devastirana, pa se čekalo desetak godina na njenu sanaciju. Sanacija je izvršena 1956/57. godine, a svečano je otvorena 22. septembra 1957. godine.¹⁰¹⁸ Iz navedenog se može zaključiti da se *Grivići* formiraju kao zasebno selo, izdvojeno od Drozgotmetve, u prvoj polovici 19. vijeka. Na području *Grivića* danas susrećemo interesantan toponim *Blaca*,¹⁰¹⁹ što je zapravo naziv za prostor koji se proteže od potoka Sajnica (Čivaševac) i zaseoka Kore do Bašči i Brca. Toponim *Blaca* zapravo označava mjesta sa plitkom vodom, malim jezerom ili barom (v. *Blaca*). Narodno predanje o potoku Čivaševac moglo bi imati veze sa ovim toponimom. Po tom predanju, brdo koje *Griviće* dijeli na dva dijela i koje se proteže od nekropole stećaka Brce Grivići do potoka Sajnica bilo je spojeno sa pravoslavnim grobljem sa druge strane potoka, te je na taj način predstavljalo prirodnu branu potoku Čivaševac i usmjeravalo njegov tok kroz *Blaca*. Zbog konfiguracije terena, na području današnjeg zaseoka Kore bilo je jezero iz kojeg je voda oticala kroz *Blaca* prema Krušu. U prilog navedenom ide i činjenica da se oko 800 metara uzvodno uz potok nalazi lokalitet

Slika br. 49: Katastarski plan Grivića pred kraj 19. vijeka
Katastral Vermessungs Abtheilung, Vermessungsjaler, 1882,
Kreis Sarajevo, Bezirk Sarajevo, Gemeinde Hadžići.

1017 Rezultati popisa žiteljstva u BiH od 27.9.1910, Zemaljska vlada za BiH, Sarajevo, 1912, 412/413.

1018 <http://medzlis-sa.ba/grivici/>, (pristupljeno: 14.11.2016.)

1019 D. Brozović Rončević, *Nazivi za blatišta i njihovi toponimijski odrazi u hrvatskom jeziku*, Zagreb, 1999, 1–44, https://bib.irb.hr/lista-radova?sif_teme=02120104 (5.5.2016).

koji nosi naziv Jezerine.¹⁰²⁰ Ispod njih se nalazi toponim Mliništa, u kojem su se nekad nalazili mlinovi ili vodenice.¹⁰²¹ Predanje kaže i to da je nekad davno, dok je još postojalo jezero, padala kiša četrdeset i dva dana, pa je nabujala voda iz jezera provalila prirodnu branu i napravila korito kojim i danas potok teče.¹⁰²² Kao dokaz da je potok tekao kroz Blaca, mještani navode činjenicu da se pod zemljom, na dubini

Slika br. 50: Izmještanje toka potoka Čivaševac
FGU BiH, Geoportal, <http://www.katastar.ba/>, 2016.

od oko 30 cm, nalaze naslage riječnog šljunka. O debljini šljunčanog nanosa i njegovoj poroznosti govori i to da se nakon gašenja živog kreča iz krečana pojavljivala bijela voda na nekoliko desetaka metara uniže, i to na površini zemlje.¹⁰²³ Navedeno se svakako ne treba zanemariti. Međutim, konfiguracija terena ne ide u potpunosti na ruku ovoj predaji. Svakako da je bilo izmještanja korita ovog potoka u prošlosti, i to je jasno vidljivo na katastarskim mapama. Na njima su ostale oznake koje ukazuju da je u zaseoku Kore u Grivićima došlo do izmještanja korita potoka Čivaševac (Sajnica) zapadno za desetak do petnaest metara od njegovog prvobitnog toka. Ovo izmještanje je izvršeno u drugoj polovici 20. vijeka. To potvrđuje i toponim Mliništa koji označava dvije parcele između kojih je prolazio potok.¹⁰²⁴ Ovdje se nalazila brana koja je pravila malo jezero da bi voda iz njega dobijala veći pad i kapacitet za pokretanje mlinova koji su se nalazili nizvodno jedan do drugog.

1020 FGU BiH, *Općina Hadžići*, (KO Drozgozmetva, k.č. 3888, 3886, 3897+).

1021 FGU BiH, *Općina Hadžići*, (KO Drozgozmetva, k.č. 3910).

1022 Predanje prenosi Ramo (Zilke) Aladžuz, r. 1952. g., iz sela Grivići, (zabilježio: V. Aladžuz, 23.5.2016. g.).

1023 Izo Koro iz sela Grivići, (zabilježio: V. Aladžuz, 10.5.2014. g.).

1024 *Katastarski plan Federalne geodetske uprave BiH za područje Grivića*, (28.3.2016. g.).

Medići

Selo *Medići*, u kojem su živjeli katolici sa istoimenim prezimenom, nalazi se oko 3 kilometra južno od sela Zabrdje-Lepenica. Selo sa nekoliko kuća bilo je smješteno u jednoj uvali jugozapadno od Mokrina, okruženo šumom i brdima, potpuno izolovano od ostalih naselja. Naziv je dobilo po prezimenu porodica koje su tu živjele. Nastanak prezimena je motiviran vjerovatno *medom* od pčela ili *medom* (*medvjedom*).

Medvjedice

Selo *Medvjedice*, koje čini nekoliko kuća, nalazi se zapadno od sela Medići, jedan kilometar južno od Suhodola kod Tarčina. Ime je dobilo vjerovatno po istom osnovu kao i Medići. Na *Medvjedicama* se nalazi najveća nekropola stećaka na području Kantona Sarajevo, sa 152 stećka. U nekropoli nema ukrašenih stećaka koji bi ukazivali na visoki društveni status umrlog, ali ima stećaka imponantnih dimenzija i fine obrade, koje su sebi mogli priuštiti imućniji stanovnici. Prema zadnjem popisu iz 2016. god., u nekropoli je evidentirano: devet visokih sanduka, 125 sanduka, 13 ploča, jedna ploča sa postoljem i četiri amorfna.¹⁰²⁵ Gdje se nalazilo srednjovjekovno naselje vezano za ovu nekropolu, nije nam poznato, ali je prema tradiciji blizine sela i groblja ono moralo biti negdje na području *Medvjedica* ili Suhodola (Obadina). Preko *Medvjedica* je prolazio i srednjovjekovni put koji je povezivao Smučku sa Lepenicom, a srednjovjekovna groblja su se u pravilu postavljala u blizini puteva. Preko *Medvjedica* je išla granica srednjovjekovnih župa Lepenica i Smučka (Gradac), tako da nismo sigurni kojoj su župi one pripadale. P. Anđelić ih opisuje u *Zborniku Lepenica* kao nekropolu, pa bi se čak moglo reći da ih je on i svrstao u tu župu.

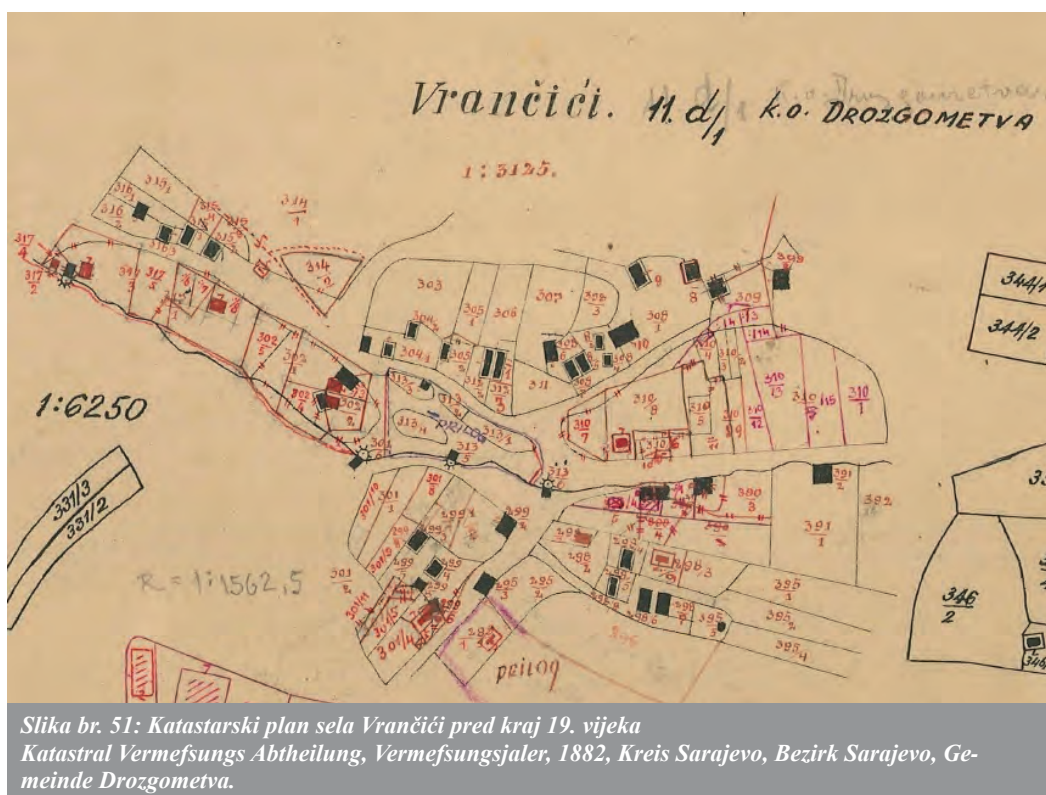
Na području *Medvjedica* se nalazi i lokalitet Agine njive, na osnovu čega bismo mogli pretpostaviti da su to bili posjedi nekog age iz vremena osmanske vlasti.

Vrančići

Selo *Vrančići* udaljeno je oko 2,5 km sjeverozapadno od Hadžića, a smješteno je u zahvatu donjeg toka Smrečanskog potoka. Naziv sela je slavenskog porijekla, a nastao je od riječ *vran* = *crn* (konji vrani = crni konji, vrane kose djevojačke = crne kose djevojačke, vrana = crna ptica itd). Po predanju, naziv sela *Vrančići* nastao je od naziva ptice *vrana*, ili po crnim konjima *vranima* (od vranci > mali konji vrančići).¹⁰²⁶ Kao još neka sela hadžićke općine, i *Vrančići* se prvi put spominju na austrougarskim katastarskim mapama iz 1882. godine. To ukazuje na činjenicu da je selo postojalo i ranije. Njegov nastanak bi se mogao vezati za nastanak i drugih sela, izuzev Drozgometve, na potezu od Hadžića do Koščana, a to je kraj osmanske vlasti u BiH i početak okupacije Austro-Ugarske. Ovu pret-

1025 E. Bujak i drugi, *Izvjestaj o popisu stećaka na području općine Hadžići 2015*, Nekropola Medvjedice kod Tarčina, 2.

1026 Himzo (Alija) Drina, r. 1931. g., iz Vrančića, (zabilježio: V. Alađuz, 5.3.2016. g.).

Slika br. 51: Katastarski plan sela Vrančići pred kraj 19. vijeka
Katastral Vermessungs Abtheilung, Vermessungsjaler, 1882, Kreis Sarajevo, Bezirk Sarajevo, Gemeinde Drozgometa.

postavku temeljimo na predanju o vremenu dolaska prvih stanovnika, današnjih familija Drina, Hodžić, Đelko i Fatić u ovo selo. Istina, prije njih, ne zna se koliko dugo, u *Vrančićima* su živjele porodice Delići i Kadići.¹⁰²⁷ Njih se ne sjećaju ni najstariji stanovnici sela, što govori da su te porodice odatle odselile prije više od stotinu godina. Jedna njiva u *Vrančićima* i danas se zove Delića bašča, a ona potvrđuje Himzinu priču.¹⁰²⁸

Analizom toponima koji gravitiraju ovom selu moglo bi se reći da je život u njemu kontinuirano ili sa prekidima trajao od najstarijih vremena do danas. Lokalitet Igrišća u novom naselju *Vrančići* je prehistorijski toponim, a označava mjesto održavanja igara, druženja i sastanaka stanovnika sela ili naselja iz tog vremena. Istina, ovaj lokalitet je do unazad pedesetak godina pripadao Drozgometi, dok selo *Vrančići* nije urbano pokrilo ovo područje. Oko jedan kilometar sjeverozapadno od starog dijela sela *Vrančići*, u rejonu Zmijanica, nalazi se jedan lokalitet koji nosi naziv *Više groblja*.¹⁰²⁹ Taj lokalitet se u narodu zove *Grčko greblje*. Na tom lokalitetu nije postojalo nikada nikakvo drugo groblje osim dva stećka koja je Redžo Hodžić 1965. godine iskoristio kao građevinski materijal za gradnju štale.

1027 Himzo (Alija) Drina, r. 1931. g., iz Vrančića, (zabilježio: V. Alađuz, 5.3.2016. g.).

1028 FGU BiH, *Općina Hadžići*, (KO Drozgometa, k.č. 2845).

1029 *Katastral Vermessungs Abtheilung*, Vermessungsjaler, 1882, Kreis Sarajevo, Bezirk Sarajevo, Gemeinde Drozgometa.

Vjerovatno se i danas mogu prepoznati 'čošetnjaci' u ostacima zida te štale.¹⁰³⁰ Ovo nam je potvrdio i Himzo Drina, koji nam priča: *Sjećam se da je bilo nekoliko stećaka na Grčkom groblju kod Mejdana. Jednog dana, tamo 60-ih godina, sa ženom sam kupio sijeno iznad sela, kad se odjednom naoblačilo i nastalo veliko nevrijeme. Nisam stigao ni zabaciti sijeno oko stožine kad je udarila krupa (grad) tolikom žestinom da su se u kumpjerišću između reda stvarale naslage krupe do iznad članaka. Ovo nevrijeme je napravilo veliku štetu na usjevima. Sutradan, u selu se pričalo da je Redžo Hodžić dovuko neko kamenje (kasnije smo saznali da su to stećci) i ugradio u zid štale i da je nevrijeme bilo samo opomena, a bit će i kazna zbog toga. Nedugo iza toga se Redžo razbolio i umro.*¹⁰³¹ Grčko groblje sa stećcima, kao i toponim *Borak* istočno iznad sela, ukazuje na srednjovjekovni život u ovom kraju. Istočno od *Borka* nalazi se livada na kojoj se nekad igralo lopte, a u narodu taj prostor zovu *Stubline*. I taj toponim, iako ga nema u katastarskim izvorima, pridružuje se pretpostavci o srednjovjekovnoj naseljenosti ovog područja. Iznad današnjeg muslimanskog groblja *Vračići* nalazi se lokalitet *Šehitluci*, u kojem se i danas mogu naći ostaci starih nišana, vjerovatno iz osmanskog doba.

Vukovići

Vukovići su smješteni u krajnjem jugozapadnom dijelu općine Hadžići. Graniče sa susjednom Bradinom. Ne znamo kada je selo nastalo, ali se prvi put u dokumentima spominje 1882. godine.¹⁰³² Na katastarskoj mapi su tada upisani kao *Bukovići*. Prema narodnom predanju, naziv su dobili po *vuku*. Kažu, u to vrijeme su svi iz domaćinstva morali ići obrađivati zemlju, pa tako i žene sa malom djecom. Jedna žena je tako ponijela dijete na njivu i stavila ga u dubak da bi ona mogla raditi. Zanijevši se poslom, nije obraćala pažnju na dijete, pa je vuk iskoristio njenu nepažnju i zgrabio dijete iz dupka. Bilo je i drugih ljudi na svojim njivama, pa kad su to vidjeli, zavikali su

Slika br. 52: Katastarski plan sela Vukovići 1882. godine

Katastral Vermessungs Abtheilung, Vermessungsjaler, 1882, Kreis Sarajevo, Bezirk Sarajevo, Gemeinde Korča.

1030 Nusret Hodžić iz Vrančića, (zabilježio: V. Alađuz, 5.8.2015. g.).

1031 Himzo (Alija) Drina, r. 1931. g., iz Vrančića, (zabilježio: V. Alađuz, 5.3.2016. g.).

1032 *Katastral Vermessungs Abtheilung*, *Vermessungsjaler*, 1882, Kreis Sarajevo, Bezirk Sarajevo, Gemeinde Korča.

vuk, vuk, kako bi upozorili majku djeteta. I od toga ostade da se, zbog sjećanja na taj nemio događaj, selo zove *Vukovići*.¹⁰³³ Izgradnjom željezničke pruge Sarajevo – Ploče 1890. godine ovo se selo počelo razvijati i jačati. Značajan broj stanovnika *Vukovića* zaposlio se na željeznici i ostao raditi do kraja radnog vijeka. Plate na željeznici su bile dobre i od njih se moglo lijepo živjeti. Jedan kilometar jugoistočno od *Vukovića* je probijen željeznički tunel ispod Ivana i izgrađena željeznička stanica koja je nosila naziv *Ivan*. Radovi na tunelu su trajali od proljeća 1889. do juna 1891. godine, a tunel je pušten u promet 10. novembra 1891. godine.¹⁰³⁴ Željeznička stanica je imala i ugostiteljski objekat. Od tada je Ivan postao omiljeno izletište Sarajlija, od čega su koristi imali i stanovnici sela *Vukovići*. *Vukovići* su poznati i po alimu Hilmi ef. Šariću, koji je rođen i živio u tom selu. Danas osnovna škola u Tarčinu nosi naziv po njemu. Vjerovatno su *Vukovići* bili naseljeni i prije vremena njihovog spomena u dokumentima koje navodimo. Odnos prema manjim selima prilikom popisa koje je obavljala Austro-Ugarska bio je takav da su ih vezali za veća sela, pa se zbog toga ona i ne spominju u tim popisima. Na području tarčinske regije, primjera radi, popisom su objedinjena sva sela u tri popisna mjesta: Tarčin, Korča i Budmolići.

2.8. OJKONIMI BILJNE MOTIVACIJE

Dub

Ojkonim *Dub* vjerovatno je dobio ime po bjelogoričnom drvetu hrastu (dubu). I danas prostor šehidskog mezarja, zatim mezarja u Pazariću te prostor oko džamije nosi katastarski naziv Hraștići, Hrast, Podhrasti.¹⁰³⁵ Istočno od sela *Dub* nalazi se nekoliko parcela koje nose nazive Hrast.¹⁰³⁶ Vjerovatno je u prošlosti šire područje sela *Dub* i Karaosmanovići predstavljalo stanište ovog bjelogoričnog drveta. U staroslavenskoj paganskoj religiji hrast je zauzimao važno mjesto. *Staroslavenska mitologija obiluje mnogim pričama koje opisuju mistično, metafizičko i sakralno značenje hrasta. Prema jednom mitu slavenski bog Perun je stvorio prvog muškarca tako što je udahnuo život hrastu, dok je od daha boginje Mokoš nastala žena. Hrast je bio posvećen bogu Perunu...*¹⁰³⁷ (Opširnije o tome vidi o ojkonimu *Karaosmanovići*.) U selu *Dub* nalazi se nekropola srednjovjekovnih nadgrobnih spomenika – stećaka u kojoj je prema zadnjem popisu 2016. god. evidentirano: jedan sljemenjak s postoljem, dva visoka sanduka, tri sanduka i šest sanduka / ploča.¹⁰³⁸

1033 Hajrija Čolo, r. 1937. g. u Vukovićima, iz Mokrina i Samir Šarić iz Vukovića.

1034 V. Alađuz, *Hadžići od najstarijih vremena do agresije na BiH 1992. godine*, 2013, 159.

1035 FGU BiH, *Općina Hadžići*, (KO Pazarić, k.č. 1641 i 1640, 1650, 1651+).

1036 FGU BiH, *Općina Hadžići*, (KO Pazarić, k.č. 528, 529, 530, 531+).

1037 E. Kazarović, *Hrast u Karaosmanovićima*, Školske novine, “Svitanja“, 2016, 33.

1038 E. Bujak i drugi, *Popis stećaka na području općine Hadžići 2015. god.*, Nehr. Dub, Pazarić.

Košćan

Selo *Košćan* nalazi se na prevoju između Drozgometve i Mokrina. Prema predanju javlja se tek u prvoj polovini 20. vijeka¹⁰³⁹. U osmanskim popisima se spominje selo Dolac koje pokriva čitavo područje današnjeg *Košćana* i Doca. Tako stoji i na prvim austrougarskim kartama. *Košćan* kao selo nastalo je nakon austrougarske okupacije BiH, kada je došlo do raseljavanja jednog broja muslimanskih porodica iz Drozgometve. Porodice prezimena Koro iselile su u Griviće i *Košćan*. To su bili prvi stanovnici (starosjedioci) *Košćana*. Iza njih, na *Košćan* su doselile porodice Aladžuz i Bećirević iz Borča te Keške iz Pazarića.¹⁰⁴⁰ Pred Drugi svjetski rat, 1936. ili 1937. godine, sagrađen je i mekteb u ovom selu, a selo je dobilo svoje ime. Do tada je *Košćan* pripadao džematu Kuliješ, općina Kiseljak.¹⁰⁴¹ *Košćan* je ime dobio motivacijom na bjelogorično drvo košćan. Ispod sela, prema Drozgometvi, nalazi se lokalitet koji nosi naziv Močila. Tamo su stanovnici sela močili lan u vodi prije njegove prerade. Iznad Močila je veliki prostor koji nosi naziv Vrela. U tom području je nekoliko vrela od kojih nastaje potok. Ispod Močila je toponim Meljine, prema Buturovićima.¹⁰⁴² Vjerovatno je dobio naziv po mlinovima koji su se tu nalazili; varijacije od mlin: mljevenje, mljevi ili melji (žitarice) > meljenje.

Kukrika

Kukrika je zaselak u Binježevu. Međutim, ovo područje čuva svoje ime mnogo duže nego je tu nastalo naselje. Nastanak toponima *Kukrika* je motiviran nazivom iz biljnog svijeta, i to od: “kükrica pored *kü-* i *-ica* f (Bosna, Vuk) ’1. pupoljak lisni na gori, 2. toponim’ (...) ’grm niskog, kržljavog drveća, niklog iz panja’, na *-ika kükrika* (Vuk, Dalmacija, Pavlinović) ’1. česta, ševarić’.”¹⁰⁴³ Na područje *Kukrike* su iz Bileće, polovicom 19. vijeka doslili Vujevići, koje su prozvali *Kukričari*. Po tome je nastalo i prezime *Kukričar*, koje su uzeli neki Vujevići.¹⁰⁴⁴

Orahovica

Selo je smješteno u gornjem toku rječice Orahovice, 800 metara sjeverozapadno od sela Gornja Raštelica. Prema arheološkim ostacima i toponimima, ne bi se moglo reći da je u njemu bilo života prije dolaska osmanske vlasti. Prvi put se spominje 1468. godine kao *Orahovac*, sa 12 kuća i prihodom od 775 akči. To selo je bilo timar Alije tobdžije, posadnika tvrđave Bobovac.¹⁰⁴⁵ U narednom popisu iz 1604. godine u selu *Orahovica* je evidentirano 28 muslimana na baštinama. Iz popisa se može zaključiti da je najveći broj muslimana na muslimanskim baština-

1039 Rasim Bećirević, 84 godine, iz sela Košćamn, (3.4.2016. g.)

1040 Rasim Bećirević, 84 godine, iz sela Košćamn, (3.4.2016. g.)

1041 *Glavni rezultati popisa u BiH*, od 22.4.1895, Sarajevo, 1896, 8.

1042 FGU BiH, *Općina Hadžići*, (KO Drozgometva, k.č. 3500, 3501, 3502 +).

1043 P. Skok, *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, JAZU, Zagreb, 1971, 227.

1044 V. Trifković, *Sarajevska okolina – Sarajevsko polje*, Beograd, 1908, 195.

1045 *Sumarni popis 1468/9*, 171.

ma, jedan broj muslimana je na baštinama kršćana, a baštinu nekoga Luke uživa Ivanov sin Alija. To govori da je islamizacija sela gotovo u potpunosti već tada bila završena. Početkom 18. vijeka *Orahovica* je bila timar spahija Ahmeda, Mustafe i Feriza, koji su na osnovu sela imali prihod od 12.509 + 9.000 + 11.000 akči, što čini ukupan prihod od 32.509 akči.¹⁰⁴⁶ Po prihodu koji spahije ostvaruju reklo bi se da je *Orahovica* tada bila jedno od većih sela na području današnje općine

Hadžići, pa i sarajevske nahije, kojoj je pripadala. A. Handžić je identificira sa današnjim selom *Orahovica* kod Hadžića. Ovaj se podatak na prvi pogled čini nevjerovatnim s obzirom na današnju percepciju ovoga sela. Sumnjali smo na postojanje neke druge *Orahovice*, kao i u to da je u popisu došlo do greške. Zbog toga smo izvršili dodatne analize popisa. Utvrdili smo da greške nema jer je ovo jedina *Orahovica* koja se spominje u nahiji Sarajevo, dok se *Orahovica* kod Konjica spominje u popisu nahije Neretva, a *Orahovica* kod Zenice u popisu nahije Brod.

Kako se *Orahovica* (*Orahovac*) spominje u pisanim dokumentima odmah po dolasku osmanske vlasti, može se zaključiti da je tu postojalo selo i prije njih, dakle u srednjem vijeku. Činjenica da na tom području nema ničega što ukazuje na srednjovjekovni život nas ne treba obeshrabriti. Činjenica je da na području od Ivana do *Orahovice*, *Smucke* i *Trzni* nema ni jednog stečka, a znamo da je bilo života u srednjem vijeku.

Naziv sela *Orahovica* nastao je vjerovatno od naziva voćke – *orah*. Predanje kaže da su na tom prostoru veoma dobro uspijevali orasi. U zahvatu ovog sela, na austrougarskim mapama, spominje se lokalitet *Orahovište* i *Orahovac*,¹⁰⁴⁷ što

Slika br. 53: Katastarski plan sela *Orahovica*, kraj 19. vijeka
Katastral Vermessungs Abtheilung, Vermessungsjaler, 1882, Kreis Sarajevo, Bezirk Sarajevo, Gemeinde Korča.

1046 V. Skarić, *Popis spahija bosanskog sandžaka 1711. god.*, GZM BiH, 1930, 35.

1047 *Katastral Vermessungs Abtheilung, Vermessungsjaler, 1882, Kreis Sarajevo, Bezirk Sarajevo, Gemeinde Korča-Ivan*

potvrđuje naše mišljenje u pogledu nastanka imena sela. Taj prostor se u današnjem katastru vodi kao *Orahovica*, isto kao i selo.

Trnčići

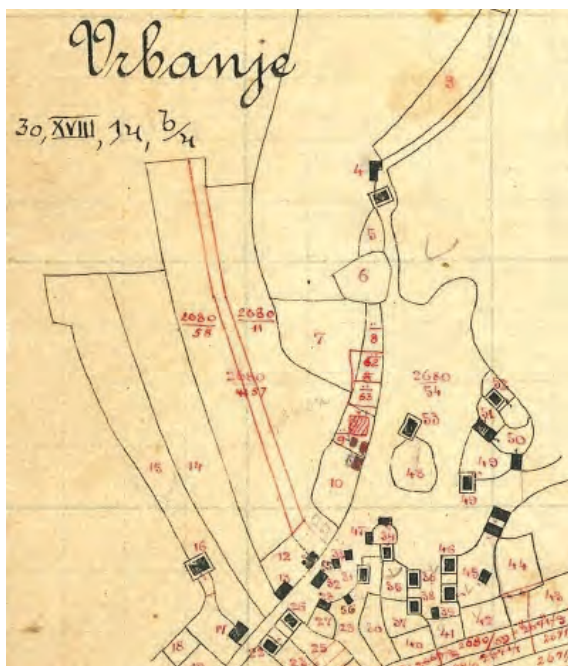
Trnčići su malo selo do Deovića. Nemaju neki historijski značaj. Selo je ime dobilo po trnovitom terenu još u vrijeme kada su se tu naselili njegovi prvi stanovnici.

Vrbanja

Ovo je selo kod Tarčina koje se danas sastoji iz dva dijela. *Gornja Vrbanja* (Želebuje), čiji se katastarski podaci vode pod tim nazivom, i *Donja Vrbanja*, sjevernije oko 200 metara, koja je izgrađena na lokalitetu Katunišće.¹⁰⁴⁸ Selo je nastalo relativno kasno jer se ne spominje u osmanskim popisima, a prvi put ga nalazimo na austrougarskoj katastarskoj mapi iz 1882. godine. Naziv sela *Vrbanja* vjerovatno je vezan za naziv drveta *vrba*, kojeg je bilo oko potoka Želebije koji tuda protiče. U *Gornjoj Vrbanji* (Želebuje) se nalazi lokalitet koji se zove *Podviganj*, što upućuje na to da je nekada ovdje postojala kovačka radionica. Imajući u vidu evidentan razvoj kovačke djelatnosti u selu Češću u 18. vijeku¹⁰⁴⁹ te to da je udaljenost Češća i Vrbanje oko 800 metara (šumskim putem koji se tada koristio), onda je najvjerojatnije i ovdje u *Vrbanji* postojalo u to doba jedna ili više kovačkih radionica.

Zovik

Naizgled se čini jednostavnim pretpostaviti porijeklo ovog ojkonima. Međutim, kako narodnog predanja nema, a u literaturi nema etimološkog objašnjenja, oslonit ćemo se na tradicionalni način davanja imena po imenima značajnih ličnosti, prezimenima, hidrografskim elementima, biljnim vrstama i sl. S obzirom na to da kroz *Zovik* protiče potok koji stvara uvjete za razvoj barskog drveta *zova* (*zoba*), vrlo je moguće da su zbog obilja ovog ljekovitog drveta dolina uz tok potoka kao i sam potok dobili naziv. Prvobitni nazivi *Izjavak*, *Izbavak*, *Zjavak* i *Bzo-*

Slika br. 54: Selo Vrbanja na katastarskoj mapi, kraj 19. vijeka
Katastral Vermessungs Abtheilung, Vermessungsja-
ler, 1882, Kreis Sarajevo, Bezirk Sarajevo, Gemeinde
Korča.

1048 Vidi *Katunišće*.

1049 M. Hadžijahić, *Razvoj ekonomskih, političkih i kulturnih centara u Hadžićima do 1878. god.*, 87.

vik su prevodi iz osmanskih dokumenata za koje nema potrebnog tumačenja, pa mogu predstavljati različite varijacije, svakako kao rezultat prilagođavanja lakšem izgovoru, do formiranja konačnog imena *Zovik*.

Zovik sa svojim izvornim imenom *Bzovik*, ubiciranim na području Hadžića, prvi put se spominje početkom 18. vijeka. Imajući u vidu to, kao i sličnost oblika *Izjavak – Zjavak (Zovik)*, usudujemo se kazati da se *Zovik (Gornji i Donji Zovik)* zapravo prvi put spominje 1468. godine u obliku *Gorna Izjavak i Dona Izbavak*, kako ih je preveo A. Aličić. Zapravo, u popisu ova dva sela pripadaju nahiji Gradčac, ali su ostala neubicirana. Na području tadašnje nahije Gradčac, a danas općine Hadžići, nema sličnijeg naziva sela od ovoga koje mi smatramo rješenjem ubikacije. U tom popisu se ova dva sela sa po jednom kućom nalaze u hasu bosanskog sandžakbega.¹⁰⁵⁰ U selu *Dolna Izbavak* u navedenom popisu se spominje i grupa od devet zidara - musellema: Milorad sin Balijev, Radić sin Milorada, Hrelja njegov brat, Radosav sin Milobradov, Radivoj sin Radosavov, Radun njegov brat, Ivko njihov brat, Radosav sin Dugonjin i Radin njegov brat.¹⁰⁵¹ Svi su bili krstjani ili eventualno katolici, jer pravoslavlja u to doba u Bosni nije bilo.¹⁰⁵² Oni su radili na opravkama tvrđava u kraljevoj zemlji, zemlji Pavlovića i Kovačevića, a za taj posao bili su oslobođenih svih vanrednih nameta, te ispendže i džizje. Davali su 1/10 prihoda sa zemlje koju obrađuju. U našoj historiografiji obično su se muselemi smatrali poluvojničkim redom. Ova grupa zanatlija zidara (svi iz jednog sela) je vjerovatno obavljala iste poslove za potrebe feudalne srednjovjekovne vlastele, pa su ih osmanske vlasti, kao dobre i iskusne zanatlje, angažovale i za svoje potrebe.

U narednom popisu iz 1604. A. Handžić naziv jednog sela u nahiji Sarajevu prevodi kao *Gornji Zjavak*, što je skoro identično onom prethodnom, s tim da samo nedostaje slovo "I" na početku imena. Selo je imalo prihod od 3000 akči.¹⁰⁵³ Većina stanovnika živjela je na krstjanskim baštinama. Iz porodičnih imena je vidljivo da je jedan broj popisanih posjednika baština tek primio islam jer su imena njihovih očeva kršćanska. Pored baština koje uglavnom uživaju muslimani, popisani su i čifluci: Marka Kostijanova u posjedu Petra te Marka, Martina i drugih suvlasnika.

Popisom bosanskih spahija iz 1711. godine *Bzovik (Zovik)* se vodi kao timar spahije Džafera, koji je muteferih bosanskog deftera, sa prihodom od 21.750 akči.¹⁰⁵⁴ Ovaj je prihod po svojoj veličini spadao u zijamet i najveći je pojedinačni prihod na ovom području.

Polovicom 19. vijeka u *Zoviku*, koji pripada džematu Pazarić, zabilježeno je 12 muslimanskih kuća sa 38 muških članova i osam kršćanskih kuća sa 21 muškim

1050 A. Aličić, *Sumarni popis sandžaka Bosna iz 1468/9*, 51.

1051 A. Aličić, *Sumarni popis sandžaka Bosna iz 1468/9*, 243.

1052 A. Aličić, *Sumarni popis sandžaka Bosna iz 1468/9*, 242.

1053 A. Handžić, *Opširni popis Bosanskog sandžaka iz 1604. god.*, 197.

1054 V. Skarić, *Popis spahija bosanskog sandžaka 1711*, 35.

članom.¹⁰⁵⁵

U austrougarskim popisima nije bilo velikih odstupanja između popisa. Tako je 1879. godine Zovik imao 60 kuća sa 259 stanovnika,¹⁰⁵⁶ 1885. godine 54 kuće sa 302 stanovnika,¹⁰⁵⁷ a 1895. godine 55 kuća sa 322 stanovnika. Zadnjim austrougarskim popisom u Zoviku je evidentirano 53 porodice sa 424 člana od čega je samo pet porodica imalo kmetski status. Od poljoprivrede je živjeo 371 stanovnik.¹⁰⁵⁸ Zovik je obuhvatao i sljedeća manja naselja: Ferhatlije, Gradac i Kučkoviće. Pazarićka džamija u Ferhatlijama vodi se kao dio Zovika, a u samom selu Zovik nalazio se mekteb.¹⁰⁵⁹

Nakon pokušaja utvrđivanja nastanka toponima Zovik i njegove ubikacije, smatramo veoma važnim iznijeti i neke činjenice koje ukazuju na život na ovom području od vremena rimske vlasti pa do osmanske okupacije. Kroz teritoriju Zovika, lijevom obalom rijeke Zujevine, prolazio je stari rimski put. Na ušću Ljubovačkog potoka u Zujevinu pronađena su dva spomenika

Slika br. 55: Zovik pred kraj 19. vijeka
Katastral Vermessungs Abtheilung, Vermessungsjahr, 1882,
Kreis Sarajevo, Bezirk Sarajevo, Gemeinde Pazarić.

1055 M. Hadžijahić, *Razvoj ekonomskih, političkih i kulturnih centara u Hadžićima do 1878. god.*, 70.

1056 *Statistika mjesta i pučanstva Bosne i Hercegovine po popisu 16. juna 1879. godine*, Sarajevo, 1880, 9–10.

1057 *Statistika mjesta i žiteljstva Bosne i Hercegovine po popisu naroda od 1. maja 1885*, Zemaljska štamparija, 1886, 8–11.

1058 *Rezultati popisa žiteljstva u BiH od 27.9.1910*, Zemaljska vlada za BiH, Sarajevo, 1912, 412/413.

1059 *Glavni rezultati popisa u BiH*, od 22.4.1895, Sarajevo, 1896, 6–14.

iz rimskog doba. Jedan epitaf je iz 3. st. n. e.¹⁰⁶⁰ To potvrđuje da je ovo područje bilo naseljeno u vrijeme rimske vlasti u BiH. Potvrdu tome daje i pisanje I. Bojanovskog, poznatog arheologa i istraživača, koji kaže: *Sa desne strane tog ušća* (op. a.: ušća Ljubovačkog potoka) *nalazili su se ostaci zidova i obilje fragmenata rimskog crijepa.*¹⁰⁶¹ Pojašnjavajući ovu tvrdnju, S. Mesihović je zapisao: *Znači na ovom prostoru se nalazila vila jedne ugledne porodice sa aurelijevskim gentilnim imenom.*¹⁰⁶² Sada je na tom lokalitetu kamenoklesarska radionica sa pratećim objektima. Inače, smatra se da su rimski legionari koji su posjeli stražarnicu i utvrdu na Gradini i Kiku kod sela Gradac, pored kuća i imanja koji su se nalazili ispod Gradine, imali posjede i zapadno od tog prostora prema današnjem Pazariću. *Njihovo imanje se nalazilo zapadno od urbanog i upravnog jezgra municipalne jedinice Akvisa. Po agnatskoj liniji oni su vrlo vjerojatno poticali iz redova domaće romanizirane elite koja je primila rimsko građanstvo u vrijeme vladavine Antonina Pija, Marka Aurelija, Komoda i zaključno sa Karakalom, koji je isto nosio nomen 'Aurelius', iako je bio iz dinastije Severa.*¹⁰⁶³ Na području Pazarića se spominje još jedna vila (vila urbana), ali nismo sigurni za lokalitet gdje se ona nalazila. Iako nema spomena ovom naselju u srednjem vijeku, to ne znači da ono nije postojalo i tada. Zapravo, popis iz 1468. govori da jeste. To potvrđuje i nekropola stećaka Hrast u Zoviku. Isto tako, moramo spomenuti još neke toponime koji bi mogli upućivati na srednjovjekovni život na području Zovika. Nešto više od 500 metara južno iznad sela Zovik, na samom izvorištu malog potoka (Stupnici potok), nalazi se lokalitet sa oko 500 dunuma zemljišta koji nosi naziv *Stupnice.*¹⁰⁶⁴ Ovaj toponim i hidronim je vjerovatno izveden od srednjovjekovnog toponima *Stup*. Sam lokalitet sa izvorskom vodom i lijepim livadama mogao je biti dobar izbor nekog srednjovjekovnog vlastelina za feudalni posjed, a možda i dvor ili nešto njemu slično. Toponim *Stupnice* mogao je nastati i od riječi *stupa* što je naziv za drvenu napravu kojom se, u prošlosti, vršila jedna faza prerade lana tzv. *nabijanje lana*. Lokalitet koji pokriva ovaj toponim je pogodio proizvodnji lana i njegovom močenju u potoku što je prethodilo nastavku njegove prerade. Međutim, ovaj pretpostavci nedostaje toponim *Močila* koji se redovno javlja kao oznaka mjesta gdje se močio lan. Pored *Stupnice*, toponimi *Selište*,¹⁰⁶⁵ *Takalo*,¹⁰⁶⁶ *Katunišće*¹⁰⁶⁷ i

1060 S. Mesihović, *Inscriptiones latinarum Saraevonensis*, Historijska traganja, Institut za historiju, Sarajevo, 2008, 36.

1061 *Arheološki leksikon*, Tom III, Sarajevo, 1988, 54.

1062 S. Mesihović, *Inscriptiones latinarum Saraevonensis*, Historijska traganja, Institut za historiju, Sarajevo, 2008, 36.

1063 S. Mesihović, *Inscriptiones latinarum Saraevonensis*, Historijska traganja, Institut za historiju, Sarajevo, 2008, 36.

1064 Općina Hadžići, *Katastral Vermessungs Abtheilung*, Vermessungsjaler, 1882, Kreis Sarajevo, Bezirk Sarajevo, Gemeinde Pazarić.

1065 FGU BiH, *Općina Hadžići*, (Ko Zovik, k.č. 781/1 i 781/2).

1066 FGU BiH, *Općina Hadžići*, (KO Zovik, k.č. 845, 846+).

1067 FGU BiH, *Općina Hadžići*, (KO Zovik, k.č. 763, 764, 765+).

Vinograd¹⁰⁶⁸ veoma ozbiljno ukazuju na to da je tu bilo života i prije dolaska osmanske vlasti. Uz ove lokalitete se nalaze i dvije katastarske parcele koje nose naziv okućnica, a zapravo se radi o lokalitetu sa visokom šumom na kojem su mogle postojati kuće veoma davno. Posebno je važno to što su ovi lokaliteti veoma blizu jedan drugome, a negdje su jedan uz drugi, čime prave jednu zaokruženu cjelinu. Svi navedeni lokaliteti su ubilježeni i u austrougarske katastarske mape.¹⁰⁶⁹

Na zapadnoj periferiji sela *Zovik* nalazi se nekropola stećaka *Hrast* u kojoj je zadnjim popisom evidentirano: 13 sanduka, četiri sanduka / ploče.¹⁰⁷⁰ Nešto dalje, u pravcu Pazarića, na potoku Ljubovača, nalazi se druga nekropola stećaka sa dva sanduka.¹⁰⁷¹

2.9. OJKONIMI MOTIVIRANI GEOMORFOLOŠKIM SASTAVOM TLA

Luke

Luke ili *Luka* je toponim koji se javlja vrlo često na području općine Hadžići. Označava uglavnom ravne površine sa obradivim zemljištem. Takav naziv nosi i selo *Luke* kod Tarčina. Naime, pored toga što I. Bojanovski spominje *Luke* u kontekstu pokušaja ubiciranja sela Dvorište (Idvorišta), gdje se vjerovatno nalazilo neko malo srednjovjekovno utvrđenje,¹⁰⁷² one se spominju i u jednom članku V. Radimskog iz 1891. godine. Pozivajući se na ranije pisanje Mavra Orbinija, on navodi da se u župi Smučka nalazi mjesto *Lucca* ili *Luca*, u selu *Luki* koje je od Tuhelja udaljeno oko 3,5 km.¹⁰⁷³ Lukarević iznosi da se Stefan, praotac Stefana Nemanje, rodio u *Luci* (Luka, villa di Tuchegl) i bio pop (diella chiesa di Tuchegl).¹⁰⁷⁴ Po svemu sudeći, porijeklo jednog od najznačajnijih srpskih vladara – Stefana Nemanje, rodonačelnika dinastije Nemanjića, te jednog od osnivača Srpske pravoslavne crkve, je iz sela *Luke* u župi Smučkoj.

U popisu iz 1468/69. god. spominje se kao čifluk Iljasa. (*To je baština Skopovića u sinoru sela Luka, u okolini Gradčaca, pusta zemlja, prihod 20 akči*).¹⁰⁷⁵ U popisu iz 1604. godine u selu *Luka* se bilježi 12 muslimana na baštinama. Ukupan prihod je 1.900 akči. U selu *Luka* se vodi još 26 muslimana na baštinama, i to u

1068 FGU BiH, *Općina Hadžići*, (KO Zovik, k.č. 753, 755, 756).

1069 Općina Hadžići, *Katastral Vermessungs Abtheilung*, Vermessungsjaler, 1882, Kreis Sarajevo, Bezirk Sarajevo, Gemeinde Pazarić.

1070 E. Bujak i drugi, *Izveštaj o popisu stećaka na području Hadžića 2015*, Nekropola *Hrast*, 2.

1071 E. Bujak i drugi, *Izveštaj o popisu stećaka na području općine Hadžići 2015*, Nekropola *Luka, Zovik*, 2.

1072 I. Bojanovski, *Prilozi za topografiju rimskih i predrimskih komunikacija i naselja u rimskoj provinciji Dalmacija*, Godišnjak ANUBiH, Sarajevo, 1978, 104, fusnota 135.

1073 V. Radimsky, *Podor gradine Tuhelja u Bosni*, GZM BiH, 1891, 53.

1074 I. Ruvarac, *O privileđijama kuće Ohmućevića-Grgurića*, GZM BiH, 1890, 267.

1075 A. Aličić, *Sumarni popis sandžaka Bosna 1468/69*, 72.

kategoriji vojnuka sa ukupnim prihodom od 2.500 akči.¹⁰⁷⁶ U opisu čifluka jedna zabilješka pojašnjava to da se ovaj čifluk spominje i kod popisa Osojnika (Osenika) u nahiji Sarajevo. To potvrđuje da se radi o hadžićkim *Lukama* kod Tarčina. Od tada pa sve do dolaska Austro-Ugarske u BiH ne postoje izvori koji govore o ovom selu. Prema prvom austrougarskom popisu, u *Lukama* je zabilježeno 35 kuća sa 151 stanovnikom. Od toga je bilo 68 muhamedanaca, 75 pravoslavnih i pet katolika.¹⁰⁷⁷ Nekoliko godina kasnije, broj kuća se smanjio na 30, a broj stanovnika povećao na 180. Nacionalni sastav je ostao približno isti, a evidentirano je čak 99 neoženjenih muškaraca prema 70 oženjenih. Većina stanovnika, njih 127, bavilo se poljoprivredom. Zabilježen je i jedan svećenik.¹⁰⁷⁸ Deset godina kasnije, *Luke* su imale 32 kuće sa 196 stanovnika. Nacionalni sastav je približno isti kao i u ranijem periodu. Čitavo selo se bavilo poljoprivredom. Selo *Luke* je obuhvatalo i manje selo Medvjedice.¹⁰⁷⁹

Ovo selo je veoma bogato izvorištima pitke vode. Kroz njega protiču dva potočića koja nastaju od izvorišta na padinama brda Ormanj, sjeverno od *Luka*. Poznato je da su stanovnici ovog sela na tim potocima u prošlosti gradili mlinove, zbog čega je selo imalo veliku prednost u odnosu na sela koja nisu imala tu mogućnost. Od toga su mještani imali višestruku korist.

Iznad sela *Luke* nalazi se i nekropola stećaka Kamen Aleksići sa dva sanduka.¹⁰⁸⁰ U traganju za srednjovjekovnim malim gradom Jelen-gradom,¹⁰⁸¹ za koji I. Bojanovski kaže da se nalazio kod Dvorišta odnosno sela *Luke*, zatražili smo pomoć Osmana Buže sa Osenika, najstarijeg stanovnika sela Osenik i *Luke*. On nam je pokazao mjesto koje se zove Pusto selo, gdje su se, koliko se on sjeća iz djetinjstva, nalazili ostaci nekih građevina. Utvrdili smo da je taj prostor prekriven novoizgrađenim vikendicama i nemoguće je identifikovati bilo šta iz Osmanove priče. Taj lokalitet se nalazi jugozapadno od sela *Luke*, udaljen je nešto više od jednog kilometra. Pusto selo se ustvari nalazi sa lijeve strane puta Tarčin – Suhodol, na udaljenosti od oko jednog kilometra od skretanja za Suhodol, odnosno oko 300 metara od željezničke pruge, sjeverozapadno prema Suhodolu. Taj lokalitet se u katastarskim planovima vodi kao Pusto selo, iako se u osmanskim popisima ne spominje. Bar ne u onim popisima koji su nama dostupni. S obzirom na to da I. Bojanovski za Jelen-grad kaže da se odmah ispod njega nalazi srednjovjekovna nekropola,¹⁰⁸² onda nam ovaj lokalitet ne može biti pretpostavka za njegovo ubici-

1076 *Opširni popis 1604*, 209. i 210.

1077 *Statistika mjesta i pučanstva u BiH po popisu 16. juna 1879*, Sarajevo, 1880, 10.

1078 *Statistika mjesta i žiteljstva Bosne i Hercegovine po popisu naroda od 1. maja 1885*, Zemaljska štamparija, 1886, 10–11.

1079 *Glavni rezultati popisa u BiH*, od 22.4.1895, Sarajevo, 1896, 14–15.

1080 E. Bujak i drugi, *Izveštaj o popisu stećaka na području općine Hadžići 2015*, Nekropola Kamen Aleksići, *Luke*, 2

1081 I. Bojanovski, *Prilozi za topografiju rimskih i predrimskih komunikacija i naselja u rimskoj provinciji Dalmacija*, Godišnjak ANUBiH, Sarajevo, 1978, 104, fusnota 135.

1082 I. Bojanovski, *Prilozi za topografiju rimskih i predrimskih komunikacija i naselja u rimskoj provinciji Dalmacija*, Godišnjak ANUBiH, Sarajevo, 1978, 104, fusnota 135.

ranje. Sjeverno od sela *Luke*, u mjestu Aleksići, nalazi se nekropola stećaka koju sačinjavaju dva sanduka.¹⁰⁸³

Mokrine

Selo *Mokrine* nalazi se u podnožju brda Ormanj prema lepeničkoj kotlini. Administrativno pripada općini Hadžići, a geografski Lepenici. Naziv sela je vezan za podvodno zemljište i veliki broj izvorišta pitke vode. Pored potoka Lanište nalazi se i živo blato čiju dubinu mještani nisu mogli izmjeriti. Selo *Mokrine* spominje se prvi put 1468. godine i pripada nahiji Dubrovnik. Tada je imalo osam kuća i tri neoženjena stanovnika, te jedan mlin, u kome je spahija imao jednu petinu, dok su ostale četiri petine pripadale stanovnicima sela. Selo je plaćalo feudalne daće u vrijednosti od 685 akči, računajući tu prihod od petine spomenutog mlina.¹⁰⁸⁴ Kasnije je ovo selo prešlo u timar nekog Hasana Čelebije, pa je 1485. godine upisano u zajednički timar kreševskog ćehaje Ahmeda buljubaše iz Sera u Grčkoj. Tada su u ovom selu bile četiri hrišćanske i osam muslimanskih kuća te mlin od koga je polovina spadala u has (posjed) spomenutog timarnika. Iznos feudalnih daća ovog sela procijenjen je tada na 1380 akči. Nakon četiri godine spahijski prihod od sela bio smanjen na 1196 akči. Razlog tome je što je mlin bio u kvaru, pa na njega nije išla pristojba. Tada su spahije sela bili kreševski ćehaja Isak i Dizdarov sin Alija. Do 1516. godine broj stanovnika u selu je porastao, bilježi se 21 kuća i tri neoženjena muškarca. Od toga su u svih 15 kuća i svi neoženjeni bili muslimani. Selo je spadalo u timar Hazira sina Jusufova i plaćalo mu je feudalne daće u iznosu od 1963 akče. Dvadeset godina kasnije, ovo selo je gotovo potpuno islamizirano, tako da je od 19 kuća bila samo jedna nemuslimanska. Osim toga, u selu je postojala akindžijska baština Alije sina Radivojeva, koju je tada držao Turhen sin Alijin, unuk Radivojev, a bila je opterećena daćama u vrijednosti od 154 akče. U selu su tada postojala dva čifluka na kojima se nalazila po jedna muslimanska rajinska kuća i po dva neoženjena stanovnika. Cijelo selo spadalo je tada u timar Mustafe, mujezina Careve džamije u Sarajevu, koji je od sela *Mokrine* dobijao dadžbine u vrijednosti od 1657 akči, od spomenute akindžijske baštine 154 akče, a od spomenutog čifluka 255 akči.¹⁰⁸⁵ Popisom iz 1604. godine u *Mokrinama* je bilo 30 muslimana na baštinama i tri neoženjena muškarca.

Stanovnici sela su imali rajinski status i bavili su se proizvodnjom pšenice, zobu, mješanca, lana, sijena, voća, povrća, kupusa, crvenog i bijelog luka i meda, a na to su plaćali desetinu. Na potoku su radila tri mlina.¹⁰⁸⁶

Posljednji spahija timarnik od sela je imao 2.066 akči prihoda. *Mokrine* kao selo spominju se u svim popisima kako osmanskim tako i austrougarskim, i to je jedno od rijetkih sela na području hadžičke općine koje ima neprekidan kon-

1083 E. Bujak i drugi, *Izvjestaj o popisu stećaka na području općine Hadžići 2015*, Nekropola Kamen Aleksići, 2.

1084 A. Aličić, *Sumarni popis 1468/9*, 104.

1085 A. Aličić, *Sumarni popis 1468/9*, 104.

1086 A. Handžić, *Opširni popis Bosanskog sandžaka iz 1604*, 353–355.

tinuitet postojanja preko 550 godina.

Dolaskom austrougarske vlasti u BiH i u ovom selu su se desile određene demografske promjene. Prema prvom austrougarskom popisu *Mokrine* pripadaju džematu Drozgotetva i broje 15 kuća sa 113 stanovnika. Selo je u potpunosti muslimansko.¹⁰⁸⁷ To je bilo vrijeme odmah nakon austrougarske okupacije. Za samo nekoliko godina demografska slika i nacionalni sastav stanovništva su se promijenili. Tako popis iz 1885. godine bilježi 19 kuća sa 106 stanovnika, od čega je 14 pravoslavnih i 10 katolika. Broj muslimana je smanjen na 84, što ukazuje na to da je za nekoliko godina iz sela iselilo skoro 30 muslimana. Deset godina kasnije, ovdje su bile 24 kuće sa 26 stanova u kojima je živio 131 stanovnik. Od toga je 98 muhamedanaca, devet pravoslavnih i 24 katolika.¹⁰⁸⁸ Posljednjim popisom austrougarske administracije u Mokrinama je zabilježeno 25 domaćinstava sa 131 članom, što ukazuje da u zadnjih petnaest godina nije bilo gotovo nikakvih

Slika br. 56: Raspored kuća u Mokrinama pred kraj 19. vijeka
Katastral Vermessungs Abtheilung, Vermessungsjaler, 1882, Kreis Sarajevo, Bezirk Sarajevo, Gemeinde Drozgotetva.

demografskih promjena. Stanovništvo je živjelo, isključivo, od poljoprivrede. U kmetskom statusu je bilo sedam porodica sa 28 članova.¹⁰⁸⁹

U *Mokrinama* srećemo nekoliko toponima koji imaju kulturni značaj. To-

1087 Statistika mjesta i pučanstva Bosne i Hercegovine po popisu 16. juna 1879. godine, Sarajevo, 1880, 9.

1088 Glavni rezultati popisa u BiH, od 22.4.1895, Sarajevo, 1896, 6–7.

1089 Rezultati popisa žiteljstva u BiH od 27.9.1910, Zemaljska vlada za BiH, Sarajevo, 1912, 412/413.

ponim Skuzmadanj je lokalitet na kome se nalazi nekropola stećaka, ali i mjesto gdje se u srednjem vijeku nalazila Crkva svetog Kuzme i Damjana.¹⁰⁹⁰ Toponim Potkula sa petnaestak dunuma zemlje nalazi se istočno od sela. Iznad nje je Bostan, a iznad Bostana Robovića bašča. Robovića bašča je dobila ime po Hasan-agi Roboviću, čiji je to bio posjed, a na njemu je bila kula. Do kule je zemljanim cijevima bila dovedena izvorska voda.¹⁰⁹¹ Bostan je naziv za natprosječno plodno zemljište.

Sivice

To je selo koje pokriva područje između Tarčina i sela Luke. Nastalo je urbanizacijom tog područja u drugoj polovici prošlog vijeka. Razlog koncentraciji stambenih objekata na ovom području je izgradnja željezničke stanice na ovom mjestu 1968. godine. Zvali su je željezničko pristanište jer nije posjedovalo više kolosijeka niti zgradu željezničke stanice. Ova željeznička stanica je bila najbliža za stanovništvo sa područja Tarčina, Luka, Lepenice, pa i Osenika. Željeznički saobraćaj je postao najatraktivniji za prevoz putnika i roba. Željeznička pruga normalnog kolosijeka, kako se tada zvala, Sarajevo – Ploče puštena je u promet 1. 10. 1968. godine, a već naredne godine je elektrificirana.¹⁰⁹² Nastanak naziva *Sivice* i njegovo značenje ne može se sa sigurnošću utvrditi. Starinski naziv za ovo područje je *Sivica*. Tako nosi naziv najveći broj katastarskih parcela na ovom području.¹⁰⁹³ Vjerovatno je nastao od slavenskih riječi *siv* i *ivica*. Sudeći po katastarskim nazivima *Sivica*, ime je nastalo vjerovatno od naziva za nijansu boje *siv – siva*, od toga *siva zemlja = sivica*.

Na području *Sivica* se nalazi toponim Pusto selo sa oko 3,5 dunuma zemljišta.¹⁰⁹⁴ Preko puta je toponim Vratnica.¹⁰⁹⁵

2.10. OSTALI OJKONIMI

Čičke

To je selo kod Tarčina, između Japalaka i Bioče. Dobilo je ime po prezimenu njegovih stanovnika koji i danas tamo žive. Možda je prezime nastalo od vrste kose koju je imao rodonačelnik familije tog prezimena (čičkava kosa = čičko), a od njega nastao naziv sela.

1090 M. Hadžijahić, *Razvoj ekonomskih, političkih i kulturnih centara u Hadžićima do 1878. god.*, 71–72.

1091 Smajo (Rasim) Čolo, r. 1941. g., (zabilježio: V. Alađuz, 11.5.2016. g.).

1092 V. Alađuz, *Hadžići od najstarijih vremena do agresije na BiH 1992. godine*, 2013, 284.

1093 FGU BiH, *Općina Hadžići*, (KO Luke, k.č. 1, 2, 3, 4, 95, 82+).

1094 FGU BiH, *Općina Hadžići*, (KO Luke, k.č. 19).

1095 FGU BiH, *Općina Hadžići*, (KO Luke, k.č. 31, 32, 33).

Češće

Selo Češće se nalazi oko dva kilometra južno od Tarčina. Nastanak i značenje nisu u potpunosti jasni. Nema ni narodne predaje o tome. Možda je naziv nastao od slavenske riječi čest, često, češće, koja je i danas u upotrebi, a zbog učestalosti neke prirodne ili društvene pojave na ovom području. Sudeći po toponimima i nekropolama stećaka na području Češća moglo bi se reći da ono ima veoma dug kontinuitet življenja. Lokaliteti Stubo i Stublić¹⁰⁹⁶ u polju preko puta nekropole stećaka Rogin potok upućuju na pretpostavku da se tu nalazilo imanje nekog srednjovjekovnog vlastelina. Takve posjede su redovno pratile i vlastelinske vile, pa je moguće da je ona postojala i na ovom prostoru. Da je to moguće, podsjećaju nas i tri nekropole stećaka na području Češća, što treba značiti da je u njihovoj blizini bilo srednjovjekovno naselje. Prema zadnjem popisu stećaka, u nekropoli Brdo evidentirano je 14 stećaka, od čega: dva sljemenjaka, jedan visoki sanduk i 11 sanduka;¹⁰⁹⁷ u nekropoli Rogin potok evidentirano je 49 stećaka: 30 sanduka, pet sljemenjaka, dva sljemenjaka sa postoljem, jedan visoki sljemenjak, dvije ploče, sedam sanduka ili ploča, jedan stub ili sanduk,¹⁰⁹⁸ a u nekropoli Ravne tri sanduka.¹⁰⁹⁹

U osmanskome popisu iz 1468/69. godine ovo selo odnosno selo pod ovim nazivom se ne spominje. Spominje se selo Korča, pa je moguće da je i područje današnjeg Češća pripadalo Korči. Zapravo je to i vrlo izvjesno zbog činjenice da drugih nekropola uz rječicu Korču više nema.

Sredinom 18. vijeka u selu Češće radilo je više kovačkih radionica. To saznajemo iz jednog teftera (popisa) gvoždarskog esnafa u Sarajevu od 15. zul-kadeta 1165. (24. septembar 1752), koji se sačuvao zahvaljujući orijentalisti Osmanu A. Sokoloviću iz Sarajeva. U tom defteru registrirala su se toga dana kao kalfe odnosno majstorski sinovi sljedeća lica iz sela Češće:

- Hajdar-paša Čolak, sin Husejnov, sa sinovima Salkom, Mehmedom, Mustafom i Osmanom;
- nalčadžija (proizvođač nalči i konjskih potkova) Mustafa sin Omerov;
- Ibrahim sin majstora Redžepa Maraškića;
- nalčadžija Osman Poturak sin Abdulahov;
- Mustafa, Omer i Ahmed, sinovi majstora Selima Turčanovića i
- dovadžija (duhovni ceremonijal-majstora) Husejn Busovača, Nurullahov.¹¹⁰⁰

Nismo u mogućnosti da iznesemo još neke podatke o gvoždarskom obrtu

1096 FGU BiH, *Općina Hadžići*, (KO Duranovići, k.č. 1044, 1039, 1041+).

1097 E. Bujak i drugi, *Izveštaj o popisu stećaka na području općine Hadžići 2015*, Nekropola Brdo, Češće, 2.

1098 E. Bujak i drugi, *Izveštaj o popisu stećaka na području općine Hadžići 2015*, Nekropola Rogin potok, Češće, 2.

1099 E. Bujak i drugi, *Izveštaj o popisu stećaka na području općine Hadžići 2015*, Nekropola Ravne, Češće, 2.

1100 M. Hadžijahić, *Razvoj ekonomskih, političkih i kulturnih centara u Hadžićima do 1878 god.*, 87.

u selu Češće, ali nas i ovaj izvor upućuje na zaključak da je sredinom 18. vijeka u Češću bilo najmanje šest kovačkih radiona.

U defteru od 24. 9. 1752. godine na području Češća se navodi šest kalifi koji su se bavili zanatom prerade metala, najčešće kovačkim poslom. To su: Hajdar-paša Čolak, sin Husejnov, sa sinovima Salkom, Mehmedom, Mustafom i Osmanom, Mustafa sin Omerov, Ibrahim sin Redžepa Maraškića, Osman Poturak sin Abdulahov i Husejin Busovača sin Nurullahov.¹¹⁰¹

Danac

Ovo je toponim koji je nastao od slavenske riječi *dan* > *danac* = *mali dan*. Nalazi se kod Drozgotve prema brdu Plješevac. Do posljednjeg rata u njemu je živjelo nekoliko pravoslavnih porodica, a sada je pusto selo.

Deovići (Dehovići)

Između Osenika i Resnika nalazi se malo selo koje nosi naziv *Deovići*. U izvorima se spominje i kao *Odžak*.¹¹⁰² Naučne potvrde o nastanku i značenju ojkonima *Deovići* nema. Područje Deovića i Urduka je bogato najplodnijom zemljom na Hadžićkoj općini.¹¹⁰³ Ono je svakako u srednjovjekovnoj Bosni predstavljalo važno mjesto, barem sudeći po toponimima koji se ovdje nalaze. U zahvatu ovog sela nalaze se toponimi: Stanci, Zagoni i Zborišta. Izrazom Stanak označava se državni sabor srednjovjekovne Bosne, pa bi mjesto Stanci u *Dehovićima* upućivalo na to da se ovdje održavao bosanski državni sabor. Kao što je to pokazao historičar Mihailo Dinić, sastanak se održavao u raznim mjestima, a spominju se: Mili, Milodraže, Bobovac, Jajce itd. *To su mjesta gdje inače nalazimo obično dvor vladaoca*.¹¹⁰⁴ *Mada nema izričite potvrde u pisanim izvorima, može se s razlogom uzeti da se Stanak držao i u Dehovićima, a ovo je tim vjerovatnije, što je kralj odsjedao u ovome kraju, imajući ovdje svoje gradove i zemljišne posjede*.¹¹⁰⁵ Ako se prihvati pretpostavka da je u Dehovićima, ili možda Oseniku, držan bosanski državni sabor, proizlazi da smo na današnjem hadžićkom općinskom području imali jedan centar od državnog značaja. Parcela Stanci predstavlja površinu od oko 65 dunuma, pa bi bila pogodna za održavanje državnog sabora sve Bosne.¹¹⁰⁶ S obzirom na veliku koncentraciju srednjovjekovnih toponima na ovom području, uključujući i impozantnu nekropolu stećaka Bastehe na Oseniku koja ima i kneževskih stećaka, vrlo je moguće da se ovdje nalazio kneževski dvor. Rezerva u tom pogledu treba postojati sve dok se ne izvrši ubikacija malog srednjovje-

1101 V. Alađuz, *Monografija Hadžići*, 2013, 127.

1102 *Katastral Vermessungs Abtheilung*, Vermessungsjaler, 1882, Kreis Sarajevo, Bezirk Sarajevo, Gemeinde Pazarić.

1103 Osman Bužo, r. 1930. g., iz Osenika, (zabilježio: V. Alađuz, 11.7.2016. g.).

1104 M. Dinić, *Državni sabor srednjovjekovne Bosne*, SANU, Beograd, 1955, 5.

1105 M. Hadžijahić, *Razvoj ekonomskih, političkih i kulturnih centara u Hadžićima do 1878. god.*, 75.

1106 M. Hadžijahić, *Razvoj ekonomskih, političkih i kulturnih centara u Hadžićima do 1878. god.*, 75.

kovnog grada Jelen-garad, o kojem piše I. Bojanovski. On se, prema njegovom mišljenju, nalazi negdje između sela Luke i sela Osenik.¹¹⁰⁷

U nekim izvorima, posebno je upečatljivo na topografskim kartama, *Deovićima* se dodjeljuje naziv *Odžak*. Ojkonim *Odžak* nastao je od turske riječi *odžak*. Ako se na području *Deovića* nalazio dvor srednjovjekovne visoke bosanske vlastele, vjerovatno je u duhu već potvrđene tradicije kontinuiteta dvorova i u vrijeme osmanske vlasti ovdje postojao spahijski dvor – kuća odžaklija, po čemu je taj lokalitet i dobio ime (v. *Odžak*). *Deovići* i *Odžak* se ne spominju ni u jednom osmanskome popisu.

Dobrijevac

To je naziv za selo koje se nalazi sa lijeve (zapadne) strane magistralnog puta Hadžići – Sarajevo, na samom ulazu u Binježevo. Ovaj naziv se prvi put javlja na katastarskim mapama iz 1882. godine. Bez obzira na to što se to selo zove *Dobrijevac*, u njemu se još uvijek nalazi značajan broj katastarskih parcela koje, pored naziva *Dobrijevac*, nose naziv *Duranovica*, a jedan broj njih nosi naziv *Konjic*. Možda imaju neku zajedničku odrednicu? *Dobrijevac* je pridjevski toponim nastao od slavenske riječi *dobar*, kao što su imena *Dobrinja*, *Dobrača*, *Dobre*, *Dobrojevo* i sl.¹¹⁰⁸

Garovci

Ovaj toponim se pominje tek u osmanskome popisu iz 1604. god. kao naziv za današnje *Garovce* kod Hadžića. Naime, popisom iz 1468/69. god. se navodi neubicirano mjesto *Sokolar*. U tom popisu se navodi čifluk Hadži Mehmedija sina Ibrijevog sa prihodom od 60 akči. To je dio mezre (puste zemlje) *Sokolar* gdje spada i jedna njiva *Sipovića*.¹¹⁰⁹ Navodi se i čifluk *Faruka* sina Hadži Mehmedija sa ¼ mezre *Sokolar*. S obzirom na to da se naziv *Sokolar* spominje u popisu iz 1468. god., neposredno nakon dolaska osmanske vlasti u Bosnu, nema sumnje da se on može vezati za sportsko-rekreativno sokolarenje i sokolarenje u svrhu lova u srednjem vijeku. Ne smijemo zaboraviti ni to da se odmah iznad *Garovaca* nalazi *Ban brdo* (prema V. Skariću posjedi bosanskog bana) i *Stublovi*, koji imaju veze sa srednjovjekovnom bosanskom vlastelom. Zbog toga je moguće da su u ovom selu ili na ovom području uzgajani sokolovi za lov i rekreaciju srednjovjekovne vlastele, pa možda i samog bana ili kralja. Selo *Sokolar* je, po svemu sudeći, bilo u toj funkciji i u vrijeme osmanske vlasti. Sokolarenje je bilo veoma popularno kod feudalne vlastele, ali i najviših velikodostojnika Osmanskog carstva. Sokolari (tur. *čakirdžije*) su imali povlašteni položaj u osmanskome društvu, isto kao i *derbedžije*, seoske zanatlije i dr. Čak je i sultan na svom dvoru imao sokolsku službu i svog glavnog sokolara – *čakirdžibašu*. *Ibrahim-paša Pargali*, prije nego što će postati

1107 I. Bojanovski, *Prilozi za topografiju rimskih i predrimskih komunikacija i naselja u rimskoj provinciji Dalmacija*, Godišnjak ANUBiH, Sarajevo, 1978, 104, fusnota 135.

1108 P. Skok, *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, JAZU, Zagreb, 1971, 421.

1109 A. Aličić, *Sumarni popis sandžaka Bosna 1468/9*, 72.

Slika br. 57: Garovci pred kraj 19. vijeka
Katastral Vermefungs Abtheilung, Vermefungsjaler, 1882, Kreis Sarajevo, Bezirk Sarajevo, Gemeinde Hadžići.

veliki vezir, bio je *čakardžibaša* Sultana Sulejmana Veličanstvenog.¹¹¹⁰

Početkom 17. vijeka ponovo se u popisu javlja selo Sokolar, i to pod drugim imenom *Garovica*. U njemu je 10 muslimana na baštinama sa prihodom od 2.000 akči.¹¹¹¹ Toponim *Garovica*, koji se ovdje javlja, najbliži je današnjem nazivu *Garovci*. A. Handžić, koji je obradio prevod ovog popisa, pojašnjava da se radi o današnjem selu *Garovci* kod Hadžića. Garovci se prvi put javljaju kao naseljeno mjesto pod nazivom *Garovice*. Pored baštinika, u njemu se pojavljuju još tri čifluka i četiri čifta. Kao uživalac čifluka spominje se izvjesni Jusuf, sin Hadži Mehmeda, koji je doselio iz Kratova. U njegovom vlasništvu je $\frac{1}{4}$ sela. Spominje

1110 H. Šabanović, *Krajište Isa-bega Ishakovića, Zbirni katastarski popis iz 1455. god.*, XXX-VIII (uvod).

1111 A. Handžić, *Opširni popis Bosanskog sandžaka iz 1604*, Sarajevo, 2000, 207.

se i jedna njiva Sitoča.¹¹¹² Čifluk uživa i izvjesni Husejin, koji je carski vojnik.¹¹¹³ U istom popisu spominje se *mezra Sokolar i mezra Olovik s drugu stranu vode, te polovina njive zvane Subotica u blizini spomenute mezre. Uživa je Osman-čift, kao i tri mlina što ih uživa Ibrahim-čajuš.*¹¹¹⁴ U blizini Sokolara nalazi se i čifluk Timura i Beraka, te zemin Večijovići koji uživaju Musa, Hasan i Husejn.

Početakom 18. vijeka i dalje se koristi toponim Sokolar, što vjerovatno znači da je u njemu još uvijek razvijeno sokolarenje. U to vrijeme selo Sokolar je timar spahije Husejina, koji sa njega ostvaruje prihod u iznosu od 2.100 akči. U popisu V. Skarić navodi da Sokolar nije uspio ubicirati. Kaže da se može čitati kao Sokolar ili Šekular.¹¹¹⁵ Podsjećamo da ga je A. Handžić 1604. identifikovao sa današnjim *Garovcima*, tako da nema sumnje da se o njima i radi.

U popisu iz 1841. godine naziv Sokolar se više ne spominje, nego se spominju samo *Garevići* (umjesto ranije *Garovice*), a u popisu stoji *Ibrići sa Garevićima*, što bi značilo da su Ibrići tada bili veće selo od *Garevića*.

Nastankom sela Hadželi (kasnije Hadžići) na području današnjih D. Hadžića odnosno izgradnjom džamije u njima oni postaju centar džemata Hadželi¹¹¹⁶ te centar društvenog i vjerskog života ovog područja. Vjerovatno se zbog toga u narednom periodu *Garovci* ne spominju kao zasebno selo. Možda su i Ibrići, koji su bili sasvim blizu Hadžića, zajedno sa *Garevićima* pripadali selu Hadžići.

Kad govorimo o toponimu *Garevići*, treba spomenuti i toponim *Gurevići*, koji se nalazi kod današnjih zaselaka Šunji i Isići u Binježevu. Ova dva toponima su semantički najslbližiji, zbog čega bi se moglo posumnjati da se radi o istom mjestu. Međutim, u blizini Gurevića nema lokaliteta koji nosi ime Ibrići, dok u blizini Garevića postoji (v. *Ibrići*).

Kapuča

Do posljednjeg rata *Kapuča* je predstavljala malo selo sa nekoliko kuća, udaljeno od Osenika oko 500 metara jugozapadno. U popisu iz 1604. godine spominje se *mezra Gauča* u blizini sela *Osojnik*.¹¹¹⁷ *Mezra Gauča* u navedenom popisu nije ubicirana, ali je prevodilac ovog deftera svrstava u područje nahije Sarajevo kojoj pripadalo i ovo područje. Da li se naziv *Gauča*, u dugom vremenskom periodu, mogao transformirati u naziv *Kapuča*, to ne znamo. Previše smjelo bi bilo to tvrditi, ali ne treba isključiti i takvu mogućnost.

Vlasnici baština u njemu, po ovom popisu, su nevjernici od kojih su neki

1112 A. Handžić, *Opširni popis Bosanskog sandžaka iz 1604*, Sarajevo, 2000, 207.

1113 *Vojnuk*, pl. *voynuan*, od slav. *vojn*ik, pl. *vojn*ici, poseban turski vojnički red na Balkanu, regrutovan iz domaćeg kršćanskog, pretežno vlaškog stanovništva. U toku rata išli su u vojne pohode, a u miru su čuvali gradove, i to pretežno u pograničnim tvrđavama; (prema: H. Šabanović, *Krajište Isa-bega Ishakovića*, Sarajevo, 1964, 145).

1114 A. Handžić, *Opširni popis Bosanskog sandžaka iz 1604*, Sarajevo, 2000, 208.

1115 V. Skarić, *Popis spahija bosanskog sandžaka iz 1711. godine*, GZM BiH, 1930, sv. 2, 37.

1116 M. Hadžijahić, *Razvoj ekonomskih, političkih i kulturnih centara na području Hadžića do 1878. god.*, 70.

1117 A. Handžić, *Opširni popis Bosanskog sandžaka 1604*, Sarajevo, 2002, 181. i 182.

primili islam, promijenili ime te ostali živjeti na svojoj baštini. Drugi su se iselili iz Gauče, a osmanska vlast zemlju je dodijelila drugima.

Kapuča ili *kapuca* od tal. riječi *cappuccio* je naziv za kapuljicu/kapuljaču ili šiljasto pokrivalo za glavu. U ovom slučaju toponim odgovara geografskom položaju i izgledu lokaliteta koji obilježava. Vjerovatno je ovuda prolazio stari rimski put od Tarčina preko Osenika u Pazarić, pa se otuda zadržao latinski naziv za ovaj lokalitet.

Malotina

Oronim Malotina je vjerovatno nastao od turske riječi *mal*, što označava imanje, imovinu, prije svega u stoci. Vjerovatno je mjesto dobilo ime po dobrim i imućnim domaćinima koji su tamo živjeli, a po selu je ime dobio dobar izvor pitke vode ispod brda Mekote. Predanje koje bilježi V. Trifković, još 1908. godine, kaže da je Malotina u Binježevu dobila ime po nekom knezu Mali u čijem vlasništvu je bilo ovo selo. Držao je silne pčele u pećini iznad Malotinskog vrela. U selu je bilo 7 kuća.¹¹¹⁸ Malotina se prvi put spominje u austrougarskim katastarskim mapama 1882. godine. Selo je sada sastavni dio Binježeva i nalazi se sa lijeve (zapadne) strane magistralnog puta Mostar – Sarajevo, na ulazu u Binježevu, a poslije sela Dobrijevac.

Ušivak

Nastanak i značenje ojkonima Ušivak bi mogao imati veze sa turskom riječju *ševak* odnosno *šefak* što znači odsjev, odsjaj, crvenilo na nebu pri izlasku sunca odnosno sjaj uopće.¹¹¹⁹ Na austrougarskoj mapi iz 1882. godine ovaj toponim je upisan kao *Uševak*, po čemu bi se moglo reći da su stanovnici Hadžića (danas Donjih Hadžića) u davnoj prošlosti ovom kraju dali ime, po tome što su se prve jutarnje sunčeve zrake javljale iznad Ušivka pri izviranju sunca iza brda Stupnik.

Na kraju ćemo spomenuti neubicirane ojkonime koji se spominju u osmanskim popisima, a koje prevodioci deftera nisu uspjeli preciznije ubicirati, osim što su ih smjestili na područje općine Hadžići. To su: Gomica, Hobić, Zloću (Izloćut), Kamavica, Radonje ili Radovine.

Selo *Gomica*¹¹²⁰ bi se moglo identificirati sa današnjim lokalitetom *Gomjenica* u selu Gradac. Na njemu se nalazi i nekropola stećaka, zbog čega bi se moglo pretpostaviti da je ovdje postojalo malo srednjovjekovno selo. Lokalitet *Komavice*, koji se nalazi jugozapadno od Mejdana, iznad sela Vrančići, mogao bi imati veze sa neubiciranim selom *Kamavica*.¹¹²¹ Nedaleko od ovog lokaliteta, iznad sela

1118 V. Trifković, Sarajevska okolina – Sarajevsko polje, Antropogeografska promatranja, beograd, 1908, 193/194.

1119 A. Škaljić, *Turcizmi u Srpkno-Hrvatskom jeziku*, Svjetlost, Sarajevo, 1973, 587.

1120 A. Aličić, *Sumarni popis sandžaka Bosna iz 1468/9*, 71.

1121 *Katastral Vermessungs Abtheilung*, Vermessungsjaler, 1882, Kreis Sarajevo, Bezirk Sarajevo, Gemeinde Drozometva.

Vrančići prema Mejdanu, nalazila se manja nekropola stećaka.¹¹²² U osmanskome popisu iz 1468/69. god. se kao čifluk tobdžije Alije navodi *polo mezre Kamavica koja pripada Gradčacu*.¹¹²³ Prihod od nje je svega 20 akči, što govori da se radilo o malom napuštenom selu ili možda samo jednoj kući sa posjedom.

Neubicirano selo *Radonje* ili *Radovine*¹¹²⁴ u nahiji Gradčac moglo bi korespondirati sa selom *Radova*, koje se spominje u austrougarskom popisu iz 1895. godine kao sastavni dio sela i džemata Hadžići. Na austrougarskoj katastarskoj mapi iz 1882. godine nalazi se lokalitet koji nosi naziv *Radova*. To je područje koje se danas zove *Radava voda*. Ovdje se nalazi izvor pitke vode. Katastarska sekcija za područje Igmana se također zove *Igman-Radova*.¹¹²⁵ Vjerovatno su se ovdje nalazili vlastelinski posjedi, a možda i kuće koje su napuštene prije osmanskog popisa. Osmanski popis navodi čifluk Jakubov kao baštinsku zemlju u sinoru sela Radovina u okolici Gradčaca, i to dva mutluka.¹¹²⁶

Selo *Zloćut* odnosno (*Izloćut*), kako piše u originalnom defteru, A. Aličić vodi u današnjem Kaknju jer je to područje pripadalo nahiji Brod. Kako na tom području nije pronašao sličan naziv u današnjem vremenu, Aličić je tražio sličan naziv na drugim područjima. Tako je pronašao selo *Zlotege* kod Hadžića i uspostavio moguću vezu između njega i sela *Zloćut*. Nama nije poznato mjesto *Zlotege* na području hadžićke općine, a i samo ubiciranje u popisu nije izvršeno sa sigurnošću, tako da se vjerovatno ne radi o selu sa područja Hadžića.

1122 Himzo (Alija) Drina, r. 1931. g., iz Vrančića, (zabilježio: V. Aladžuz, 5.3.2016. g.).

1123 A. Aličić, *Sumarni popis sandžaka Bosna iz 1468/9*, 72.

1124 A. Aličić, *Sumarni popis sandžaka Bosna iz 1468/9*, 72.

1125 *Katastral Vermessungs Abtheilung*, Vermessungsjaler, 1882, Kreis Sarajevo, Bezirk Sarajevo, Gemeinde Igman (Radova).

1126 A. Aličić, *Sumarni popis sandžaka Bosna iz 1468/9*, 72.

3. ORONIMIJA (NAZIVI BRDA I PLANINA) NA PODRUČJU HADŽIĆA

Bjelašnica

Bjelašnica je visoka kraška planina smještena u središnjem dijelu Bosne i Hercegovine. Pripada području Dinarida. Susjedne planine su joj Igman, Ivan-planina, Treskavica i Visočica. Od novembra do maja mjeseca prekrivena je snježnim prekrivačem. Neki dijelovi su pod snijegom i duže, a u dubokim sjenovitim vrtačama snijeg se zadržava u toku čitave godine. Posebnu sliku daju njeni osnježeni bijeli vrhovi, koji se mogu vidjeti sa svih strana, posebno iz Sarajeva. Po tome je planina i dobila ime. No, i kada nije pod snijegom, ona reflektuje svoju bjelinu zbog krečnjačkog kamena kojim je pokrivena. Dio Bjelašnice, sa najvišim vrhom Krvavac (tt 2082 mnv), administrativno pripada općini Hadžići. Na njoj se nalazilo nekoliko katunskih naselja: Mrtvanje, Stanine, Opančak, Krošnje i dr. Katunsko naselje Mrtvanje se spominje još u srednjem vijeku kao Mrtvagnie.¹¹²⁷ Danas je to urbanizirano vikend-naselje. U Mrtvanje i druge mahale na području Bjelašnice seljani podbjelašničkih sela su ljeti izgonili stoku na ispašu, gdje su se zadržavali čitavu ljetnu sezonu. Danas je malo stanovnika koji to čine. Na hadžićkom dijelu Bjelašnice nalazi se nekoliko ledničkih jezera od kojih je najveće Lokavsko jezero. Oko tog jezera se nalazi stanište endemske ljekovite biljke lincure.

Batalovo brdo

Ovaj oronim zavređuje posebnu pažnju i analizu. Nalazi se na granici između općina Hadžići i Kiseljak, oko pet kilometara sjeverno od grada Hadžići (tt 934).¹¹²⁸ Između *Batalovog brda* i Plješevca nalazi se veliki plato koji obiluje pašnjacima i livadama. Čitavo područje nosi naziv *Batalovo*. Ovdje se nekad nalazilo selo u kome su živjele porodice Kešelj i Janjić. Porodična zadruga Kešelj je, 1837. godine, brojala čak 50 članova.¹¹²⁹ Porodica Janjić je ovdje živjela sve do posljednjeg rata. Interesantno je navesti da ovaj toponim podsjeća na ime jednog visokog srednjovjekovnog plemića – tepčiju *Batala*, koji je zajedno sa ostalim velmožama bio među glavnim savjetnicima bosanskih vladara s kraja 14. vijeka. Obavljao je veoma važne funkcije na dvoru vladara kao što je raspodjela zemljišnih posjeda, odgoj omladine (paževa) na dvoru i dr. Obavljao je i važne vojne funkcije u kraljevoj vojsci. Koliko se zna, tepčija *Batalo* je imao svoje posjede na području srednjovjekovne župe Lašva. Za sada ne postoje materijalni dokazi da je *Batalovo brdo* bilo u posjedu navedenog plemića, što svakako ne znači da nije bilo. Međutim, ovo je, koliko znamo, jedini toponim u BiH sa ovim nazivom, što dodatno indicira na vezu sa tepčijom *Batalom*.

Čelebin vrh

Ojkonim koji se nalazi iznad sela Lokve, u području planine Igman (tt 1482 mnv).¹¹³⁰ Ime je vjerovatno dobio po ljekovitoj biljci čelebi grana, lat. *sol-*

1127 V. V. Vukasović, *Stari nacrt župe Smučke*, GZM BiH, 1891, 275.

1128 FGU BiH, *Općina Hadžići*, mart 2016, (KO Drozgometa, k.č. 1650).

1129 U. Dunjić, *Hadžići u prošlosti*, NIK *Svet knjige*, Beograd, 2002, 115.

1130 Vojnogeografski institut Beograd, *topogr. karta 1:25 000*, sekcija Hadžići, III-1-4, 1975.

dago virga-aurea, ljek. *herba solidaginis virga-aureae*, čije stanište je u suhim, svijetlim šumama, na šumskim čistinama i visokim planinskim stijenama. Naš toponim Čelebin vrh odgovara opisu staništa ove biljke.

Gunjčar

Brdo iznad sela Grivići je vijekovima služilo stanovnicima obližnjih sela za vađenje pijeska koji je korišten u građevinske svrhe.¹¹³¹ Čitavo brdo sastavljeno od krečnjačkih škriljaca – pijeska, tako da ga nije neophodno dodatno mljeti za upotrebu. Naziv brda se ne uklapa u geomorfološku strukturu brda i vjerovatno ima veze sa gunjem, koji je u stara vremena bio topao odjevni predmet, a pravio se od ovčije kože. Naziv je nastao od *grč.* riječi *guna = kožuh, čebe, pokrivač*, a u Srbiji se tako zove i kratki sukneni kaput koji nose seljaci.¹¹³² Treba naglasiti da se ovo brdo na austrougarskim dokumentima naziva *Grmčar*¹¹³³ zbog čega bi bilo potrebno i po tom osnovu posmatrati nastanak i njegovo značenje. Možda je ovo brdo, zbog posne zemlje pune krečnjaka, nekada bilo obraslo samo niskim rastinjem – grmljem, po čemu je moglo nastati njegovo ime.

Hranisava

Hranisava je planinski vijenac iznad sela Ljubovčići na planini Bjelašnici. Najviša tačka je 1964 metra nadmorske visine. Na *Hranisavi* se nalazila mahala odnosno Pazarički konak (stan) u koji su stanovnici podbjelašničkih sela dogonili stoku na ljetnu ispašu. Ova mahala je jedno vrijeme imala 13 koliba (katuna), a uz njih su bile štale za krupnu i torovi (obori) za sitnu stoku. Usred mahale su se nalazile dvije lokve za pojenje stoke. Vodu su pravili i topljenjem snijega koji su vadili iz dubokih jama te dogonili na konjima. Pitku vodu su dogonili na konjima iz Mrtvanja sa Izvora.¹¹³⁴ Na ovom prostoru postoje još uvijek Birdžine štale sa pratećim objektom za stanovanje. Porodica Birdžo iz Pazarića ovdje uzgaja bikove. Pored dvije lokve, ovdje se nalazi i jedan bunar, koji služi za sakupljanje vode za piće.¹¹³⁵ Ovdje se proizvodilo sir, hurda (urda), maslo, mlaćenica, a nakon toga su proizvodi prodavani. Moguće da je nastanak imena motiviran ispašom (ishranom) stoke te proizvodnjom mliječnih i drugih proizvoda koji se koriste u prehrani.

Hadži Hasanov vrh

Ovaj naziv, na austrougarskim kartama, nosi jedan od vrhova Hranisave na Bjelašnici.¹¹³⁶ Naziv je dobio, očigledno, po imenu i vjerskoj tituli čovjeka koji je

1131 Vojnogeografski institut Beograd, *topogr. karta 1:25 000*, sekcija Hadžići, 1-III-4, 1975.

1132 B. Klaić, *Rječnik stranih riječi*, Zagreb, 1986, 506.

1133 *Katastral Vermefungs Abtheilung*, Vermefungsjaler, 1882, Kreis Sarajevo, Bezirk Sarajevo, Gemeinde Drozometva.

1134 J. Popović, *Ljetni stanovi (mahale) na planini Bjelašnici*, GZM BiH, 1932, 63.

1135 Bajro Birdžo iz Pazarića, (zabilježio: V. Aladžuz, 17.6.2016. g.).

1136 *Katastral Vermefungs Abtheilung*, Vermefungsjahr, 1882, Kreis Sarajevo, Bezirk Sarajevo, Gemeinde Pazarić.

imao neku, nama nepoznatu, vezu sa tim planinskim vrhom. Možda je neki Hadži Hasan u osmansko doba imao svoje posjede (ćiftove ili čifluke) ovdje, po čemu je i nastao naziv.

Igman

Planina Igman pokriva prostor između Bjelašnice, Hadžića, Blažuja, Hrasnice i Krupca, sve do Velikog polja. O nastanku ovog oronima ne može se sa dovoljno sigurnosti govoriti. Zapravo, njegovo ime se ne susreće u historijskim izvorima sve do izrade austrougarskih mapa i austrougarskih popisa u BiH. U njima se prvi put spominje 1882. godine pod istim imenom koje nosi i danas. U etimologijskim rječnicima nema ništa slično ovom toponimu. Njoj najbližija riječ je *iguman*, koja je nastala od grčke riječi *hegemon*, što znači *vođa* ili *upravitelj*, u vjerskom pogledu *starješina pravoslavnog manastira*.¹¹³⁷ Mnogo šire tumačenje ovog termina daje i P. Skok ne dajući, pritom, nikakve naznake za mogućnost transformacije riječi *iguman* u toponim *igman*. Vjerovatno je s vremenom došlo do izostavljanja jednog slova iz riječi *iguman* te je tako nastao naš ojkonim. Igunani su crkveni vjerski službenici u pravoslavnoj crkvi. Njen pandan u srednjem vijeku je bila Crkva bosanska, čije su pristalice živjele i na području današnje općine Hadžići.¹¹³⁸ Iako dio Igmana pripada hadžićkoj općini, u rješavanju pitanja nastanka njegovog imena treba uzeti u obzir historijske činjenice vezane za šire područje. Poznata je činjenica da su se u njegovom okruženju nalazile četiri srednjovjekovne crkve. Ovaj podatak bi mogao imati važnu ulogu u rješavanju ovog pitanja. Jedna crkva se nalazila u Gradcu kod Hadžića, a druga, velika crkva (manastir) sa pet apsida, se nalazila blizu Mostarskog raskršća u mjestu Crkvine. Sada to pripada Rogaćićima. Treća i četvrta crkva su se nalazile ispod same planine *Igman*, u selu Vrutci, istočno od Vrela Bosne. One su bile pod okriljem vrhbosanskog biskupa.¹¹³⁹ U. Dunjić, pozivajući se na povelju Bele IV iz 1244. godine, navodi da su se u Vrutcima nalazili i posjedi vrhbosanskog biskupa.¹¹⁴⁰ U ljetopisu N. Lašvanina se navodi da je u Crkvinama bio samostan, a ne samo crkva.¹¹⁴¹ Po mjestu i ulozi crkve u tom vremenu, moglo bi se pretpostaviti da su crkve, a posebno samostan, imali svoje posjede na planini *Igman*. Njih su držali sveštenici igumani, pa je s vremenom i sama planina po njima dobila ime. Poznati sarajevski arhitekta i dobar poznavalac historije Sarajeva kaže, da se nekad davno na Igmanu nalazio jedan manastir na čijem čelu je stajao iguman.¹¹⁴² Istina ovo je samo predanje, koje nema historijsko uporište. *Igman* će u historiji ostati poznat po njegovom značaju u ratovima novijeg doba. Iz Drugog svjetskog rata je ostao zapamćen

1137 B. Klaić, *Rječnik stranih riječi*, Zagreb, 1986, 568.

1138 A. Aličić, *Sumarni popis Bosanskog sandžaka iz 1468/69*, 72.

1139 U. Dunjić, *Hadžići u prošlosti*, Beograd, 2002, 36, 37. i 44.

1140 U. Dunjić, *Hadžići u prošlosti*, Beograd, 2002, 44; (u: Povelja mađarskog kralja Bele IV iz 1244. g.).

1141 Fra. N. Lašvanin, *Ljetopis*, Sarajevo, 1981, 167. i 168.

1142 <http://www.ekapija.com/website/bih/page/291358/Kako-su-planine-u-BiH-dobile-imena> (15.10.2016.)

po Igmanskom maršu Prve proleterske brigade. Ostat će poznat i po tome da je za sve vrijeme trajanja tog rata bio utočište četničkih komandi i jedinica. Na vrelu Radava su 1943. godine sagradili i crkvu, a tu je bilo i sjedište četničke općine Hadžići u okviru sarajevskog četničkog sreza. Tu je bila i baza za obuku četničkih obavještajaca radi ubacivanja u Sarajevo...¹¹⁴³ U odbrambeno-oslobodilačkom ratu 1992–1995. godine *Igman* je imao strateški značaj za odbranu Sarajeva i države Bosne i Hercegovine.

Ivan planina

Nastanak toponima *Ivan-sedlo* odnosno *Ivan planina* nije u potpunosti poznat. Vjerovatno ima veze sa ličnim imenom Ivan, ali ko je bila ta historijska ličnost nije poznato. Sudeći po latinskim i talijanskim nazivima ove planine može se pretpostaviti da nastanak njenog imena seže u daleku prošlost. Sve do dolaska austrougarske vlasti u BiH on se zvao *Mons Ivan* (od latinske riječi *mons*=*planina* Ivan), *Monte Ivan* (talijanski monte = planina), *Berg Yivan* i sl.¹¹⁴⁴ Štaviše, i austrijski putopisci iz sredine 19. vijeka (Blau, Thoemmel i Roskiewicz) ne nazivaju ivanski prevoj sedlom. To potvrđuje i geografska karta iz 1875. godine na kojoj piše samo Ivan.¹¹⁴⁵ Naziv sedlo nastao je, nakon austrougarske okupacije Bosne, kao rezultat uvođenja njemačke geografske terminologije u karte i literaturu uopće. Tada se javlja naziv *der Sattel* – sedlo, a kasnije i *Satel Ivan*.¹¹⁴⁶

Ivan planina je smještena između planina Bjelašnica i Bitovinja. *Ivan-sedlo* je prevoj ili sedlo na najnižoj jugoistočnoj tački Ivan-planine. Preko njega su vjekovima vodili karavanski putevi. Svoj najveći značaj dobija izgradnjom željezničke pruge krajem 19. vijeka, kada se na bosanskoj strani, na ulazu u tunel, pravi željeznička stanica. Od tada *Ivan-sedlo* postaje

Slika br. 58: Željeznička stanica i tunel Ivan, 1895. godina
www.zeljeznice.net.forum.uskotračne.pruge.u.BiH,(juni,2013.g.)

1143 V. Alađuz, *Hadžići od najstarijih vremena do agresije na BiH 1992. godine*, Hadžići 2013, 228; (u: Savo Pređa, *Slom i rasulo četnika – Sarajevo u revoluciji*, Istorijski arhiv Sarajevo, 1981, 100).

1144 S. Bakaršić, *Prevoj Ivan*, Geografski pregled I, Sarajevo, 1957, 67–68.

1145 Z. Šehić i I. Tepić, *Povjesni atlas Bosne i Hercegovine*, Sajterija, Sarajevo, 2002, 188.

1146 S. Bakaršić, *Prevoj Ivan*, Geografski pregled I, Sarajevo, 1957, 67–68.

je omiljeno izletišta Sarajlija i Hercegovaca. Na prevoju Ivan, pored same ceste, jedan kilometar od stare željezničke stanice Ivan, Nijemci iz Južnog Tirola su sagradili malo naselje sa nekoliko kuća, gostionica i prenoćišta. U ljetnim danima su, uglavnom nedjeljom, od Sarajeva do Ivana saobraćala po tri turistička voza. U Glasniku Zemaljskog muzeja iz 1913. godine je zapisano: (...) *Tu je najveći tunel u Bosni, obljubljeno izletišta i ljetovališta, te spilja sige u šumi Preslica sa mnogobrojnim kostima pretpotopnog spiljskog medvjeda (...) Tu se nalazi hotel sa šest soba i dobrim konačištem. Tu je i Oružnička postaja, Šumarska kuća i ljetnikovac i pansion dra Bayera. Dobro je posjećivano, obljubljeno i vrlo zdravo ljetovališta Sarajlija.*¹¹⁴⁷ Izmještanjem pruge i Ivan-planina je postala manje interesantna.¹¹⁴⁸

Ivan-sedlo će ostati poznato po velikim oslobodilačkim borbama NOV-a Jugoslavije u proljeće 1945. godine, koje su vodili partizani u pohodu prema Sarajevu, kao i ulozu u odbrambeno-oslobodilačkom ratu 1992–1995. godine.

Komić

Oronim *Komić* nastao je od praslavenske riječi (pridjeva) *kom* što znači *strm odnosno okomit*. Pojam *kom* očuvan je samo u oronimiji i označava planine i planinske geografske oblike. Od apelativa *kom* nastalo je dosta izvedenica kao što su: *okomit (vertikalna), komica (vertikalna), okomka (nizbrdica)...* te deminutiv *komić* što je naziv za malo strmo brdo ili kosu.¹¹⁴⁹ Tako je nastao i oronim Komar kod Bugojna. Naš oronim *Komić*, nalazi se jugoistočno od Kasatića, i predstavlja veoma strmu planinsku kosu koja se pruža iz kasarne Žunovnica prema V. Omaru na Igmanu.¹¹⁵⁰

Kondilo

Ovo je vrlo rijedak toponim. Na području Hadžića se javlja kao oronim na sjevernoj padini brda Ormanj.¹¹⁵¹ Može se sresti i na područjima susjednih općina. Ovaj naziv nose, uglavnom, planinske kose, visovi i grebeni. Jedan ovakav toponim se nalazi jugozapadno od Kreševa prema Tarčinu.

Konđa je slavenska riječ koja se koristi još u Srbiji, a označava žensku podkapu ubrađaču / povezaču koju nose udate žene.¹¹⁵²

Pojam *Kòndžilo* je turskog projekla. *Kondža* od turske riječi *konç* označava gornji dio čizme koji ide od stopala uz nogu.¹¹⁵³

1147 Arhiv BiH, *Bosanski glasnik*, 1913, 445.

1148 S. Bakaršić, *Prevoj Ivan*, Geografski pregled I, Sarajevo, 1957, 67–68.

1149 P. Skok, *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, JAZU, Zagreb, 1971, 131.

1150 Vojnogeografski institut Beograd, *Topografska karta 1:25 000*, 1975., sekcija Hadžići, III-1-4.

1151 Vojnogeografski institut Beograd, *Topografska karta 1:25 000*, 1975, sekcija Hadžići, I-III-4.

1152 P. Skok, *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, JAZU, Zagreb, 1971, 138 i 196.

1153 Domagoj Vidović, *Toponimija sela Orahovi Do u Popovu*, Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje Zagreb, , knj. 37/2, Zagreb, 2011, 546.

Naš toponim *Kondila* nalazi se, gotovo, na samom vrhu brda Ormanj. Konfiguracija terena, njegov izgled i položaj, metaforički, asociraju na kapu. S toga bi se njegovo ime moglo vezati za pojam *konda*, slavenizam koji se još uvijek koristi u nekim područjima slavenskog jezičkog korpusa, posebno u Srbiji.

Kosmać

Toponim nastao od slavenske riječi *kosa*. “Na -*āč*: *kosmać*, gen. -*ača* (16. v., Istra) ‘1. kosmat čovjek, 2. toponim’.”¹¹⁵⁴ Toponimi *Kosmać* kod nas najčešće označavaju brdsko-planinske predjele, uglavnom planinske kose, pa naš toponim ima veze sa geografskim pojmom kosa, što predstavlja jednu stranu brda ili planinskog fragmenta. Kosa je isto što i strana.¹¹⁵⁵

Kremnik

Oronim *Kremnik* nalazi se oko 1,5 kilometar sjeveroistočno od sela Drozgometva, nešto bliže od Batalova brda.¹¹⁵⁶ Naziv je dobio po slavenskoj riječi *kremen* (*kamen*)¹¹⁵⁷, koji se može naći na tom području. Kremen je, po A. Isakoviću *kvarc*, *kresivac*.¹¹⁵⁸ U narodu je poznat i kao čakmak (tur. čakmmaktaši), pomoću kojeg su pušaći palili duhanske cigarete. Drugi toponim *Kremnik* se nalazi oko jedan kilometar istočno od prethodnog i veže se za naselje Miševići.¹¹⁵⁹ Geomorfologiju Oštrika, Batalova brda, Plješevca i čitavog područja do Rakovice, čini krečnjak kamen i pijesak. Kremnik, takođe, pripada tom vijencu.

Krvavac

Ovaj oronim označava najvisočiji planinski vrh Bjelašnice koji pripada hadžičkoj općini (2062 m.n.v.). Krvavac je, po A. Isakoviću, drugi naziv za krvnika odnosno ubicu.¹¹⁶⁰ Da li Krvavac ima neke veze sa krvnicima i ubicama, te da li se ovdje nekad vodile krvave bitke, to se ne zna.

Liševac

To je brdo koje se nalazi zapadno od sela Miševići, sa kotom tt 845 mnv.¹¹⁶¹ Dominantan je objekat sa koga se pruža pogled prema Hadžićima, Rakovici, Mostarskom raskršću i Ilidži. Naziv je nastao od riječi *lišaj*, praslavenski *lichen* što

1154 P. Skok, *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, JAZU, Zagreb, 1971, 161.

1155 D. Vidović, *Gradačka toponimija*, Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, Zagreb, 2010, 184.

1156 Vojnogeografski institut Beograd, *Topografska karta 1:25 000*, sekcija Hadžići, 1-III-4, 1975.

1157 P. Skok, *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, JAZU, Zagreb, 1971, 290.

1158 A. Isaković, *Rječnik bosanskog jezika*, Bosanska knjiga, Sarajevo, 1995, 149.

1159 FGU BiH, *Općina Hadžići*, (KO Binježevo, k.č. 2230).

1160 A. Isaković, *Rječnik bosanskog jezika*, Bosanska knjiga, Sarajevo, 1995, 153.

1161 Vojnogeografski institut Beograd, *Topografska karta 1:25 000*, sekcija Hadžići, 1-III-4, 1975.

je naziv za vrstu trave, ali se može odnositi i na kožnu bolest – *lišaj*.¹¹⁶²

Lupoglava

Jedan oronim *Lupoglava* nalazi se istočno od Gornje Bioče prema Bjelašnici. Njena najvišočija tačka je 1034 mnv.¹¹⁶³ Drugi ovakav toponim se nalazi sjeverozapadno iznad sela Garovci, sa nadmorskom visinom od 595 m. *Lupoglav* je naziv za brdo zapadno od Kraljevca čiji je vrh na 1034 mnv. Iznad Garovaca se, takođe, nalazi toponim *Lupoglava* čija je najveća visina 575 m. Naziv je vjerovatno nastao od latinske riječi *lupus* što znači *vuk*. Rumunska riječ *Lupul* nastao od *lup* na bosanskom jeziku znači *vuk*.¹¹⁶⁴ Navedeni oronimi, vjerovatno, označavaju područja koja su predstavljala staništa vukova.

Omar

Na području Igmana iznad sela Lokve nalaze se dva planinska vrha koji nose naziv Veliki i Mali Omar. Pojam *omar* nastao je neobjašnjivim nestankom sufiksa *ika*, a ima značenje: 1. *sitna gora smrčeva, gaj, dubrava opkoljena livadama*, 2. *toponim*.¹¹⁶⁵ Oba naša oronima pokrivaju područja jelove šume na Igmanu, a na području Malog Omara nalazi se dosta proplanaka i livada.

Opančak

Toponim *Opančak* označava bjelašnički plato ispod Masline planine, južno iznad Mehine Luke.¹¹⁶⁶ Ovdje se nalazilo katunsko naselje (mahala). Jovo Popović piše da se ovdje nalazilo pet koliba (katuna). U zahvatu mahale *Opančak* nalazi se lokva na kojoj se pojila stoka. Kad ona presuši, stoka bi se pojila na Kalajli jezeru. Pitku vodu su dopremali na konjima sa Zelenih njiva.¹¹⁶⁷ U mahali *Opančak* nalazio se bunar u kome se sakupljala kišnica i voda od otapanja snijega. Ovdje su stanovnici podbjelašničkih sela tarčinskog kraja izgonili stoku na ljetnju ispašu. Neki to i danas rade, istina, znatno manje. *Opančak* je naziv dobio po proizvodnji opanaka od opute (kože). Opančar (oputar) je zanatlija koji se bavio proizvodnjom opanaka (oputnjaka) raznih vrsta.¹¹⁶⁸

Ormanj

Oronim *Ormanj* je veoma rasprostranjen na području Balkana, a označava područje sa gustom šumom. Nastao je od turske riječi *orman*, što u bosanskom

1162 P. Skok, *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, Zagreb, 1971, 308.

1163 Vojnogeografski institut Beograd, *Topografska karta 1: 25 000*, sekcija Hadžići, I-III-4, 1975.

1164 P. Skok, *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, Zagreb, 1971, 332.

1165 P. Skok, *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, JAZU, Zagreb, 1971, 251 i 555.

1166 Vojnogeografski institut Beograd, *Topografska karta 1:25 000*, sekcija Bradina, 1975.

1167 J. Popović, *Ljetni stanovi (mahale) na planini Bjelašnici*, GZM BiH, 1932, 68–69.

1168 P. Skok, *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, JAZU, Zagreb, 1971, 561.

jeziku znači šuma.¹¹⁶⁹ I prema P. skoku to je balkanski turcizam (*tur.* 'orman') nastao iz šumarske terminologije.¹¹⁷⁰

Hadžićki *Ormanj* je šumom pokriveno brdo koje se nalazi u središnjem dijelu općine Hadžići, između Hadžića i Tarčina te Lepenice i Pazarića.

Interesantno je ovdje spomenuti da toponim *Ormanj* prvi put spominje Herceg Stjepan 1450. godine, kada je prijetio Dubrovčanima *da će ih iz Drijeva raseliti i premjestiti na Ormanj. To bi trebalo da znači da je herceg Stjepan imao u vlasti područje Ormanja, da je pod Ormanjom imao neki trg (inače gdje bi drugo premjestio dubrovačke trgovce) te da je taj trg mogao biti negdje na području Pazarića.*¹¹⁷¹

Drugi toponim *Ormanj* nalazi se 500 metara sjeveroistočno od sela Mokrine. Ovaj lokalitet nema važnih znamenitosti. Iznad sela Kućice, prema Barama, nalazi se također toponim *Ormanj*.¹¹⁷²

Rudno brdo

Između sela Korča i Vukovići nalazi se toponim *Rudno brdo*. Nastanak toponima ima veze sa rudom koja je eksploatisana na širem području Fojnice i Kreševa još od vremena rimske vlasti u Bosni i Hercegovini.¹¹⁷³ Za vrijeme istraživanja rudarstva na navedenim područjima 1934/35. god., V. Skarić nije obilazio područje oko Raštelice, Korče i Tarčina. Ostaci rudarskih rupa iznad sela Raštelica, te nazivi Gvozdac i *Rudno brdo*, ukazuju na to da se ruda, nekad, vadila i na ovim područjima. Nedostatak materijalnih dokaza, u ovom trenutku, da se na ovom području vadila ruda ne treba umanjiti opravdanost navedenoj pretpostavci. Razlog tome je što na Medanovcu imamo ostatke manjih i većih površinskih kopova iz kojih se vadio barit. Neki kopovi su danas skoro neprimjetni. Zarušeni su i zatrpani te zarasli u nisko i visoko šumsko rastinje. Možda i na drugim lokalitetima kakav je Rudno brdo i Gvozdac ima takvih tragova, ali niko, do sada, nije vršio tu vrstu istraživanja.

Na brdu Ormanj, oko 500 metara sjeverozapadno od njegove najviše tačke, nalazi se lokalitet koji nosi naziv *Rudina*. Poznato je da je ovo područje, kao i čitavo područje Ormanja, bogato nalazište granulata od kamena krečnjaka. I danas se na lokalitetu Pandurica, nedaleko od *Rudine*, nalaze površinski kopovi iz kojih se eksploatiše pijesak. Narodni naziv za sva mjesta gdje se nešto vadi iz zemlje je rudnik, pa je po tome, vjerovatno, i ovo mjesto dobilo ime.

Tjepavice

Sa istočne strane sela Grab kod Tarčina nalazi se brdo *Tjepavice* (tt 920

1169 A. Škaljić, *Turcizmi u srpskohrvatskom jeziku*, Svjetlost, Sarajevo, 1973, 503.

1170 P. Skok, *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, JAZU, Zagreb, 1971, 566.

1171 Đ. Mazalić, *Gradac kod Hadžića*, GZM BiH, Sarajevo, 1942, 194.

1172 FGU BiH, *Općina Hadžići*, (KO Drozgotetva, k.č. 402).

1173 V. Skarić, *Tragovi starog rudarstva u okolici Kreševa i Fojnice*, GZM BiH, 1935, 27.

mnv), čija se istočna strana velikim nagibom spušta prema rijeci Bijeloj.¹¹⁷⁴ Skoro da se nadvila nad koritom rijeke, pa je možda zbog toga i dobilo metaforički naziv *Tjepavica*, asociirajući na trepavicu.

Tmor

To je planina koja je smještena sjeverozapadno od Tarčina.¹¹⁷⁵ Najviša tačka je sam vrh planine sa 1315 mnv. U administrativnom pogledu, ravnomjerno ga dijele općine Hadžići i Kreševo. Nastanak toponima *Tmor* se može posmatrati na više načina.

Jedno od mogućih tumačenje ovoga oronima može se vezati za narodne varijacije riječi *tama* u oblicima *tamno*, *tmurno*. Na sličan način ovaj toponim pojašnjava i P. Skok: *tmora* znači što i *tmurno vrijeme*. U Srbiji se kaže da *ne ide kiša već tmora*.¹¹⁷⁶

U Liki je *timor* naziv za *goru - gustu i veliku šumu*. U književnosti se ovaj toponim također upotrebljava. Ivan Mažuranić u poznatom epu *Smrt Smailage Čengića* piše: *Oro gnijezdo vrh timora vije / Jer slobode u ravnici nije*.¹¹⁷⁷ Sva navedena pojašnjenja mogu biti atributi našeg oronima *Tmor*. On je gora, i stanište visoke guste šume, ali zna biti i vrlo taman – tmuran kada je oblačno i kad se sprema kiša.

1174 Vojnogeografski institut Beograd, *Topografska karta 1:25 000*, sekcija Tarčin, III-1-3, 1975.

1175 Vojnogeografski institut Beograd, *Topografska karta 1:25 000*, sekcija Tarčin, II-1-3, 1975.

1176 V. Mažuranić, *Prinosi za hrvatski pravno-povjestni rječnik*, JAZU, Zagreb, 1908–1922, 439.

1177 P. Skok, *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, JAZU, Zagreb, 1971, 470.

4. HIDRONIMIJA OPĆINE HADŽIĆI

4.1. RIJEKE I POTOCI

Bijela rijeka nastaje spajanjem rječice Bioče i Korče u selu Tarčin. U nekim izvorima se spominje i kao *Tuheljska rijeka*, ali rjeđe. Vjerovatno je njeno ime izvedeno od naziva rječice Bioče: bio(ča) > bio = bijel. Ova rijeka je još u srednjem vijeku nosila naziv *Biocica*.¹¹⁷⁸ Naziv *Bijela rijeka* je iz novijeg vremena i predstavlja vjerovatno antonim *Crnoj rijeci*, koja sa njom pravi rijeku Lepenicu.

Bioča ili Bjelašnica potok. Hidronim *Bioča* javlja se u *Starom nacrtu Župe Smučke*¹¹⁷⁹ kao jedna od dvije rijeke od kojih nastaje Tuheljska rijeka.¹¹⁸⁰ U toj raspravi Ilarion Ruvarac prenosi pisanje Lukarevića: (...) *tako da kroz oblast Tuheljsku protiče rječica Bioccia (da nije Biočica) et Osomciza*.¹¹⁸¹ Prepisujući podatke iz Dubrovačkog arhiva, Lukarević za potok *Bioča* piše *Bioccia*, a Ruvarac pojašnjava da je to rječica *Biočica* (v. ojkonom *Bioča*).

Bioča potok se spominje i na austrougarskoj karti iz 1888. godine, kao Bioča, a izvire u Mehinoj luci i ulijeva se u potok Korča, a zatim u Bijelu rijeku u Tarčinu. Potok Bioča se u nekim kartama vodi kao Bjelašnički potok. Bjelašnički je zato što izvire, ili nastaje od nekoliko manjih izvora u podnožju planine Bjelašnice u predjelu Mehine Luke.

Broćanac potok ili Brećak, kako ga mještani zovu, izvire pod Ormanjom i protiče između sela Doljani i Dragovići do Resnika, gdje se ulijeva u Resnički potok. Stanovnici okolnih sela su primijetili da se voda ovog potoka nikad nije zamrzla ni na najnižim zimskim temperaturama. Laboratorijska analiza vode pokazala je da ona u sebi sadrži značajan procenat sumpora, zbog čega ne može smrznuti.¹¹⁸² Hidronim *Broćanac* je nastao motivacijom na biljku *Broć* (lat. *Rubia tinctorum*). Od njenog korijena se proizvodila boja za bojenje tkanine i kože još od najstarijih vremena. Poznavali su je i stari Egipćani, Grci i Perzijanci. Prema P. Skoku “broć < slov. *broč*, steslav. i bug. *brošt* crvena boja kojom se uskrсна jaja (pirihi) crveno mažu”.¹¹⁸³

Duboki potok izvire ispod Ormanja i, protičući pored Mokrina, ulijeva se u Lepenicu. Naziv je dobio zbog dubine vode jer nabuja u proljeće i jesen. Na njemu su sve do poslije Drugog svjetskog rata bili mlinovi porodice Mulagić i Vulić iz Mokrina.

1178 V. V. Vukasović, *Stari nacrt župe Smučke*, GZM BiH, 1891, 275.

1179 V. V. Vukasović, *Stari nacrt župe Smučke*, GZM BiH, 1891, 275.

1180 V. V. Vukasović, *Stari nacrt smučke župe usred kraljeve Bosne*, GZM BiH, 1891, 274–275.

1181 I. Ruvarac, *O privileđijama kuće Ohmućevića-Grgurića*, GZM BiH, 1890, III, 263.

1182 Nusret (Ramiz) Kabulović, r. 1962. g., iz Doljana, (zabilježio: V. Aladžuz, 10.6.2016. g.).

1183 P. Skok, *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, JAZU, Zagreb, 1971, 215.

Garovački potok izvire ispod brda Lupoglava u sjeverozapadnom dijelu sela Garovci. Pored vodom bogatog izvora pitke vode, ovdje se nalazi i nekoliko manjih izvora. Od njih nastaje potok koji se ulijeva u rijeku Zujevinu. Pored njege prolazi pješačka staza koja vodi za sela Bare i Milavke. Ovdje, vjerovatno, izvire potok koji ponire u selu Bare iznad Garovaca

Slika br. 59: Izvor Garovačkog potoka
Foto: V. Aladuz, maj 2016. godine

Kalašnica nastaje u Raštelici spajanjem Sirovice i bezimenog potoka koji izvire ispod Plana koje se nalaze na sjevernom dijelu Ivan-planine. Uljiva se u Bijelu rijeku u Tarčinu. *Kalašnica* je, prema narodnom vjerovanju, dobila naziv iz razloga što je vrlo često bila zamučena zemljom od šumskih radova koji su se izvodili uzvodno uz nju. To se dešavalo dok se oko izvorišta potoka, njenih pritoka, vršila eksploatacija šume. Uz sami potok u Raštelici, preko puta željezničke stanice, bila je deponija drva i radilište, konjska komora i štale. Sve to je prljalo vodu potoka. Pored toga, zbog velike površine sliva ove rječice u proljeće, od kiša i topljenja snijega, on bude danima prljava bujica. Naziv je nastao od riječi *kal-kalo*, što znači blato, prljavo.

Kločevac. Zvuči kao da je nastao od riječi *klokočevac*, kao njena skraćena verzija radi bržeg i lakšeg izgovora. Obje riječi imaju veze sa slavenskom riječju *klokot*, koja je sinonim za *glojojati*, a znači skakutati, proizvoditi zvuk pri svom toku (voda).¹¹⁸⁴

Korča izvire iznad sela Korča. U početku je mali potok, ali ga pritoke nizvodno čine rječicom. Uljiva se u Kalašnicu u Tarčinu. Naziv je dobila po selu gdje joj se nalazi izvorište. (v. ojkonom *Korča*).

Košutin potok izvire na Grabu ispod Tmora. Protiče kroz selo Do i ulijeva se u Kalašnicu, a ona u Bijelu rijeku u Tarčinu. Ovo područje je stanište srneće divljači pa je i potok vjerovatno, dobio ime po imenici *košuta*. Iako je košuta naziv za mlado od jelena, u narodu se vrlo često koristi kao naziv i mlado od srndaća.

1184 P. Skok, *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, JAZU, Zagreb, 1971, 571–572.

Kradenik izvire ispod Djevojačkih stijena, jugoistočno od Kraljevca kod Pazarića. Protiče sa istočne strane Kraljevca kroz Lihovce i u Beganovima se spaja sa potokom Kločevac. Kločevac sa Ramićkim potokom se ulijeva u potok Resnik u Resniku. Odatle se formira rijeka Zujevina koja se ulijeva u rijeku Bosnu.

Prema V. Skariću, pojam kradenik signalizira na ognjište i vatru, *'a pod vatrom se ponajčešće podrazumijeva ona koja je namijenjena žrtvama i paljenju mrtvaca; ova se, dakle, značenja stječu oko religioznih i fumeralnih vatara'*.¹¹⁸⁵ U centru Pazarića nalazi se toponim Kradenik pored kojeg protiče istoimeni potok. Ovo podrazumjeva da je negdje, u Pazariću ili na izvoru, postojao žrtvenik. Možda je Potok i njegov izvor dobio ime po toponimu Kradenik u Pazariću, ili se desilo suprotno. (vidi pod toponim Kradenik)

Kršćan-potok. *Kršćan-potok* izvire ispod Male Hranisave na Bjelašnici, protiče između brda Dukat i Lupoglava i ulijeva se u rječicu Bjelašnicu (Bioča) kao njena desna pritoka.¹¹⁸⁶ Ušće je udaljeno oko 1,5 km južno od sela Gornja Bioča. Mora se ovdje naglasiti da se na oko 5,5 km sjeverno od ušća ovog potoka u rječicu Bjelašnicu, nalazi nekropola stećaka Metaljica na kojoj smo zabilježili predaju o postojanju crkve. Sjeverozapadno od ušća, na oko 3 km, su nekropole u Budmolićima, a za taj lokalitet također imamo zabilježeno kod V. Vukasovića da je nekad postojala stara crkva. Izvor *Kršćan-potoka* je nedaleko od izvora Kradenik. Toponim koji u sebi ima riječ *kršćanin*, *krstjanin* i njihove varijacije upućuje na *postojanje patarenske družbe* na tom području, koja je pripadala Crkvi bosanskoj.¹¹⁸⁷ Zbog toga naziv ovog potoka ima svoju specifičnu vrijednost i značaj jer se njegov naziv reflektuje na čitavu okolinu.

Krupa. Rijeka *Krupa* izvire u podnožju spoja Igmana i Bjelašnice, u KO Zovik. Ulijeva se u Zujevinu u Zoviku. Njeno ime se spominje na najstarijim osmanskim i austrougarskim kartama. Hidronim *Krupa* nastao je vjerovatno od sveslavenske riječi *krûp* (*krčp-* i *krup-*), a označava: 1. (sitan) grād, solika, su-gradica), 2. toponim (*Kru-*

Slika br. 60: Izvor rijeke Krupa
Foto: A. Čolo, maj 2013. godine

1185 V. Skarić, *O geografskoj nomenklaturi BiH*, Glasnik geografskog društva. sv. 13, Beograd, 1927, 42.

1186 Vojnogeografski institut Beograd, *Topografska karta 1:25 000*, sekcija 111-1-4, Hadžići, 1975.

1187 P. Anđelić, *Srednjovjekovna kulturna mjesta u okolini Konjica*, GZM BiH, 1957, 165 i 195.

pa) i hidronim (*Krupajd*).¹¹⁸⁸ Naziv ima veze i sa riječju *krupan*, koja je nastala od istog korijena riječi i ima isto ili slično značenje. Naziv *Krupa* ima veze i sa velikom količinom vode koja na jednom mjestu izvire i formira rijeku. *Krupa* < *krupan* (velik), velika količina, što svakako ima veze sa pojašnjenjem koje daje P. Skok. Po ovoj rijeci ime je dobila čitava kotlina kroz koju ona protiče. Oko 300 metara nizvodno od njenog izvora, sa njene desne strane, po dolasku Austro-Ugarske u Bosnu sagrađena je velika pilana čiji su gateri imali pogon na vodu. Prve ugovore o eksploataciji šume njen vlasnik je sa Zemaljskom vladom u Sarajevu sklopio 1902. godine.¹¹⁸⁹

Lanište. Ovaj potok izvire iznad sela Mokrine i ulijeva se u Lepenicu. Naziv je dobio po toponimu Lanište, koji se nalazi u gornjem toku potoka. (vidi pod toponim Lanište)

Lelenica. Ovaj potok izvire u Ormanju i protiče kroz selo Griviće, u pravcu Hadžića. Od izvora Kruš u Grivićima, koji se ulijeva u njega, potok nosi naziv *Kruš* sve do njegovog ušća. *Lelenica* je naziv koji ovaj potok nosi na austrougarskoj karti iz 1888. godine.¹¹⁹⁰ Njegovo značenje nam nije poznato. Ovaj naziv za potok stanovnicima Grivića nije poznat. Oni ga zovu jednostavno potok. Zbog evidentnih grešaka, koje su pravljene prilikom crtanja i pisanja austrougarskih mapa, možda se ovdje potkrala takva grešak, pa umjesto Lepenica, ili Ledenica upisano je Lelenica

Ljubovača (Ljubovački potok) nastaje spajanjem dva manja potoka odmah ispod sela Ljubovčići. Njegovo ime je očigledno nastalo od naziva sela u kojem on nastaje.

Malotina. Vrelo Malotina se nalazi u istoimenom dijelu naselja Binježevo. Izvire ispod samog brda, a od izvora nastaje manji potok koji ima veoma kratak tok do rijeke Zujevine u koju se ulijeva. Iznad samog izvora, u stjenovitom brdu, nalazi se pećina veoma malog ulaznog otvora. Usmena predanja kažu da je veoma duboka, iako nikad nije istraživana. (vidi pod ojkonom Malotina)

Mlavica potok nastaje od više izvorišta u Kazinoj bari i ulijeva se u Bijelu rijeku u Tarčinu. Ime je dobio od riječi *mlava* što označava manju i plitku vodenu površinu. Mlave nastaju, uglavnom, od kišnice, a rjeđe se koristi kao naziv za vodenu površinu tekućih voda. Možda je ovdje načinjen izuzetak.

Močil potok nastaje na području Gornje Rašteliće, a ulijeva se u rječicu

1188 P. Skok, *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, JAZU, Zagreb, 1971, 215.

1189 V. Alađuz, *Hadžići od najstarijih vremena do agresije na BiH 1992. godine*, 2013, 172.

1190 Austro-Ugarska geografska karta iz 1910. (Kartu ustupio Komisiji za istraživanje i dokumentovanje, Ramić Ahmed r. 1935. iz sela G. Zovik.)

Kalašnicu.¹¹⁹¹ Ime je dobio po toponimu Močila kroz koji protiče. (v. Močila)

Mrkajin potok izvire na planini Tmor, protiče kroz selo Mrkaje, po čemu je dobio i ime, i ulijeva se u Kalašnicu. Malo selo Mrkaje dobilo je ime po prezimenu stanovnika koji tu žive.

Petrača potok nastaje od više potočića koji izviru južno iznad sela Budmolići, ispod brda Ragalj. Jedan od njih zove se Potoci. Od sela Budmolići, pa do ušća u rječicu Korču, nosi naziv *Petrača*. Po nazivu potoka čitav lokalitet oko njega je dobio ime. Naziv potoka, kao i lokalitet oko njega, po nekima je nastao od vrste jabuke *petrovače*, koje je bilo u izobilju na tom području. To je jabuka koja prva sazrijeva (oko Petrovdana), po čemu je i dobila ime. Po drugima, naziv *Petrača* je nastao po nekom *Petru*, ali se ne zna zbog čega. Na njemu su bili sagrađeni mlinovi u vlasništvu stanovnika Budmolića (Masla, Bajrića, Mešanovića, Mrkonja). Neki od mlinova su tu egzistirali do unazad nekoliko godina.¹¹⁹²

Počivala je potok koji izvire ispod brda Gradelj u Kasatićima. Potok je svojim koritom prolazio kroz Kasatsko polje i spuštao se do izvora potoka Žunovnica, gdje se ulijevao u njega. Između Polja i vrela Žunovnica su i sada jasno prepoznatljivi ostaci kanjona koji je potok usjekao u kamenitom terenu. Korito potoka *Počivala* je izgradnjom stambenih objekata izmješteno nešto istočnije, tako da sada teče kroz Polje, u kojem na jednom mjestu i ponire. Ime *Počivala* potok je dobio po imenu šireg lokaliteta na zapadnim padinama brda Tinjak, prema Kasatićima, pored kojeg je potok proticao prema Žunovnici. Možda je taj lokalitet dobio ime po imenu potoka, to ne znamo. Prema D. Vidoviću, *počivala* predstavljaju naziv za *odmorilište na velikom usponu*.¹¹⁹³ Takvo tumačenje bi odgovaralo i našem toponimu.

Potoci Lučica, Klade, Badanj i Vukalice izviru u Šljemenima ispod Bitovinje, te oko sela Orahovica. Njihovim spajanjem nastaje rijeka *Jehovac*. Na austrougarskim mapama iz 1882. godine ona nosi naziv *Orahovica* potok. Ova rječica se ulijeva u Bijelu rijeku na području Tarčina.

Radonj je naziv za potok koji izvire ispod Rudnog brda, zapravo ispod brda Stup, a ulijeva se u Kalašnicu ispod sela Trzanj. Na katastarskim kartama nosi naziv *Radunj potok*, kao i područje sa desne strane, duž njegovog čitavog toka. Nastanak imena potoka nije poznat. Možda je nastao od ličnog imena Rade koji je ima posjede u zahvatu potoka.

1191 *Katastral Vermessungs Abtheilung, Vermessungsjahr, 1882, Kreis Sarajevo, Bezirk Sarajevo, Gemeinde Korča.*

1192 Halid (Suno) Maslo, r. 1967. g., iz Budmolića, (zabilježio: V. Alađuz, 11.3.2016. g.).

1193 D. Vidović, *Gradačka toponimija*, Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, Zagreb, 2010, 198.

Sajnica potok protiče sa zapadne strane sela Grivići. Izvire u Ormanju, a u njega se uljeva Javorski potok još u planinskom dijelu Ormanja. Sajnički potok se prvi put spominje na austrougarskim dokumentima.¹¹⁹⁴ Često se javlja i pod nazivom Čivaševac, po istomenom području na padinama Ormanja kroz koje protiče. Ime je dobio po prezimenu porodica (Sajnica) koje su ovdje doselile sa područja Han pijeska ili Sokoca. Kasnije su neki odselili u Mokrine, a drugi ostali u Kućicama.¹¹⁹⁵

Sirovica potok izvire ispod brda Sirovice, zapadno od Rudnog brda. Čini ga i izvorište sa istočne strane Malog Ivana. Protiče kroz Vukoviće, a u Raštelici se uljeva u Kalašnicu.

Šćocki potok izvire ispod Graba i uljeva se u Bijelu rijeku u Tuhelju. Toponim je nastao od: *scocchi* > *scoc*, u talijanskim dokumentima = *skok* > *uskok*, a znači isto što i skakati.¹¹⁹⁶ Ovaj potok skakuće sa kamena na kamen savladavajući tako veliku nizbrdicu dok se spusti u rijeku. Na nekim kartama se on naziva Šćoca potok što bi trebalo imati isto značenje.¹¹⁹⁷ Međutim, zapadno od Graba, a sa lijeve strane Šćoca potoka nalazi se oronim Seoca kosa. Na ovoj karti se ne spominje selo Grab, nego ovo područje nosi naziv Vasina česma. Na karti je vidljivo nekoliko raštrkanih kuća i drugih objekata na ovom području, pa je moguće da su nazivi *Seoca kosa* i *Šćoca (Seoca) potok* nastali od univerzalnog naziva *seoce* koji označava malo selo. Dodatni razlog ovoj pretpostavci je to što *Šćoca potok* izvire ispod ovog sela. Moguće da je greškom upisano Šćoca umjesto S(e)oca potok, kako nosi naziv i kosa iznad njega.

Vihrica je potok koji nastaje u Grivićima spajanjem potoka Drozgometva i potoka Čivaševac, koji se danas zove Sajnica potok. Čivaševac izvire na padinama Ormanja. Potok Drozgometva nastaje uzvodno od potoka Danac i Lanište, a zatim se u njega u Vrančićima uljeva i Smrečanski potok. Smrečanski potok je dobio ime po toponimu Smreke, kako se zove područje gdje on izvire. Potok Drozgometva je dobio ime po selu kroz koji protječe. *Vihrica* prolazi kroz Griviće i Kućice i uljeva se u Zujevinu. Njeno ime može imati veze sa nazivom vrtložnog vjetra koji se zove vihor. Poznato je kod naroda tog kraja da niz kotlinu od Košćana prema Hadžićima vrlo često pušu jaki vjetrovi koji dolaze sa juga, preko prevoja Košćan.

1194 *Katastral Vermefungs Abtheilung*, Vermefungsjahr, 1882, Kreis Sarajevo, Bezirk Sarajevo, Gemeinde Hadžići.

1195 Čolo (Rasim) Smajo, r. 1941, s. Mokrine (zabilježio: V. Aladžuz, 16.3.2016.)

1196 P. Skok, *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, JAZU, Zagreb, 1971, 263.

1197 *Katastral Vermefungs Abtheilung*, Vermefungsjahr, 1882, Kreis Sarajevo, Bezirk Sarajevo, Gemeinde Korča.

Zujevina se u osmanskim dokumentima naziva *Zuemnja* (*Zuenglja*). Nas-tanak njenog imena bi se mogao vezati za zvukove koje rijeka proizvodi prilikom njenog toka. Možda je Đ. Mazalić najbolje to opisao: *Hitajući od Pazarića svome ušću u rieku Bosnu, čas klokoćući preko kamenja, čas zujeći uslied strujanja preko bielog šljunka...*¹¹⁹⁸ *Zujevina* nastaje u mjestu Resnik spajanjem potoka Kradenik, odnosno Kločevac, i Resničkog potoka. Odatle se nizvodno u nju ulijevaju potoci: Broćanac, Ljubovača, Resnički potok, Vihrica, Žunovnica, Ušivak i rijeka Krupa. *Zujevina* se ulijeva u rijeku Bosnu u Osijeku kod Ilidže.

Žunovnica / Žunovački potok. Izvire u Žunovnici ispod brda Tinjak. Ovaj potok na svom izvorištu ima veliki kapacitet vode i odmah tako tvori potok. Na njemu su se uvijek nalazile vodenice odnosno mlinovi koji i danas rade. Ime potoka je vezano za selo, a ime sela vjerovatno za žrvnjeve (kamenje u mlinovima za mljevenje žitarica). Do zadnjeg rata, pa malo i poslije njega, na izvorištu ovog potoka bio je prelijep restoran, ribogojilište i izletišta za Sarajlije. Potoci koji su dobili imena po nazivima sela kroz koja prolaze ili na osnovu naziva mjesta njihovog nastanka su: *Drozgometva potok* po selu Drozgometva, *Smrečanski potok* po nazivu područja Smreke gdje potok izvire, *Sajnica potok* izvire u predjelu koji se zove Sajnica, *Danac potok* izvire na Dancu kod Drozgometve.

4.2. JEZERA

Lokavsko jezero je ledničko jezero, iako se puni sa malog izvorišta. Nalazi se na planini Bjelašnici, u zapadnom podnožju Velike Vlahinje (tt 2005). Ime je dobilo po nazivu sela *Lokve*, koje mu je najbliže. *Ono ima oblik elipse, promjera do 60 m, a u vrijeme proljetnog otapanja snijega njegova veličina se povećava na 100 m do 120 m. Najveća njegova dubina je oko jednog metra. Sa svih strana je obraslo šašom i drugim sitnim raslinjem. Stočari to jezero nazivaju 'jezero bez dna'.*¹¹⁹⁹ Jezero se puni otapanjem snijega, kišnicom, kao i vodom obližnjeg izvora pit-

Slika br. 61: 'Lokavsko jezero' u ljeto
Foto: N. Čiko, Hadžići

1198 Đ. Mazalić, *Gradac kod Hadžića*, GZM BiH, Sarajevo, 1942, 193.

1199 V. Alađuz, *Hadžići od najstarijih vremena do agresije na BiH 1992. godine*, Hadžići, 2013, 31.

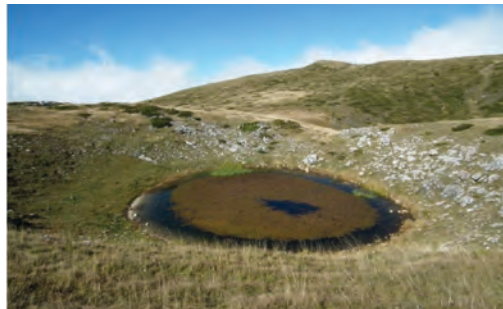
ke vode. Služi za napajanje stoke lokalnih stočara. Pored jezera se nalazi jedinstveno stanište ljekovite biljke lincure (*Gentiana lutea*) na području hadžičke općine.

Sitničko jezero se nalazi na planini Bjelašnici, oko 1,5 km jugoistočno od Mrtvanja i isto toliko jugozapadno od Lokavskog jezera. Pored nje ga se nalazi izvor pitke vode, a iznad izvora planinarski dom. *Sitničko jezero* je nastalo sredinom prošlog vijeka vještačkim pregrađivanjem udoline i zatvaranjem dna da voda ne otiče. Napaja se od kišnice i otapanjem snijega, zbog čega vrlo često ljeti presuši.¹²⁰⁰ Na *Sitničkom jezeru* napajala se stoka iz mahale *Stanine*, a ljudi su za svoje potrebe koristili vodu sa izvora *Sitnik*, koji se nalazi ispod planinarskog doma.¹²⁰¹ Danas je ovo jezero zaraslo barskom vegetacijom, tako da u toku ljeta izgleda više kao bara nego kao jezero. Iznad *Sitničkog jezera*, prema planinarskom domu, nalazi se nekropola stećaka koja je po zadnjem popisu brojala dvije ploče i jedan sanduk.¹²⁰²

Slika br. 62: 'Sitničko jezero', Bjelašnica
Foto: N. Čiko, Hadžići

Kalajli jezero. Ovo malo jezero nalazi se na Bjelašnici, između Mehine Luke i Opančaka. Nedaleko od nje ga, u pravcu zapada, nalazi se mahala Opančak.¹²⁰³ Na ovom jezeru su stanovnici mahale Opančak pojili stoku u vrijeme ljetnje ispaše. Ne može se sa sigurnošću reći odakle dolazi ovo ime. Možda se radi o nekoj karakteristici ovog jezera koja asocira na kalaj. Prema jednom predanju, ime je dobilo iz razloga što voda u jezeru uvijek reflek-

Slika br. 63: 'Kalajli jezero', Bjelašnica
Foto: N. Čiko, Hadžići

1200 B. Babić, *Planinska jezera BiH*, Sarajevo, 2011, (<http://www.zone-2000.net/arhiv/10/021jezera/doc14.htm>),

(<http://www.dinarskogorje.com/bjelascaronnica.html>); foto: Nihad Čiko.

1201 J. Popović, *Ljetni stanovi (mahale) na planini Bjelašnici*, GZM BiH 1932, 65.

1202 E. Bujak i drugi, *Izvjestaj o popisu stećaka na području općine Hadžići 2015*, Nekropola stećaka Sitnik, Bjelašnica, 2.

1203 Vojnogeografski institut Beograd, *Topografska karta 1:25 000*, 1975, sekcija Bjelašnica, zapad.

tuje blještavu boju kalaja.¹²⁰⁴

Cmiljevac. Lokva *Cmiljevac* se nalazi između Kalajli jezera i planinskog visa Crni vrh (tt 1908) na Bjelašnici, južno od Tarčina. Naziv je vjerovatno nastao po imenu ljekovitog i mirisnog bilja *cmilja*, čija su staništa na hercegovačkim kraškim područjima, ali ga je moguće naći i na ovom mjestu.

Slika br. 64: Lokva 'Cmiljevac' na Bjelašnici
Foto: N. Čiko, septembar, 2015.godine

Slika br. 65: Lokva Hranisava (Birdina lokva),
na Bjelašnici
Foto: N. Čiko, januar, 2016. godine

Lokva Opančak. Nedaleko od katunskog sela Opančak ispod Masline planine na Bjelašnici, nalazi se lokva, koja služi za pojenje stoke u toku ispaše. Ime je dobila po nazivu katunskog naselja.

Slika br. 66: Lokva Opančak na Bjelašnici
Foto: N. Čiko, Hadžići

Hadžićko područje je veoma bogato hidropotencijalom. To je rezultat njenog geografskog položaja i reljefnih karakteristika. Ispod planine Bjelašnice, od Rudnog brda do Igmana i Golog brda, izvire ili nastaje 11 potoka i jedna rijeka. Na padinama brda Ormanj izvire ili nastaje od manjih izvora desetak potoka. Iz Tmor-planine dolaze tri potoka, a ispod Šljemena, u podnožju Bitovinke i Ivan-planine, nalazi se puno manjih izvora od kojih nastaje rijeka Orahovica. Prevoj Osenik je vododjelnica dva sliva. Sav hidropotencijal od Osenika prema

1204 Safet Halebić, r. 1953. g., iz Hadžića, (zabilježio: V. Alađuz, 8.7.2016. g.).

Hadžićima čini sliv rijeke Zujevine, koja se ulijeva u rijeku Bosnu. Od Osenika do Ivan-planine je sliv Bijele rijeke, koja sa Crnom rijekom u sastavcima pravi rijeku Lepenicu, koja se opet ulijeva u Fojničku rijeku. Na području Hadžića nema većih jezera, a sva su skoncentrirana na plato Bjelašnice. Najveće je Lokavsko jezero. Lokavsko i Kalajli jezero imaju stalni izvor vode, zbog čega se zadržavaju u toku čitave godine. U njima su pronađeni primjerci vrlo rijetkog vodozemca *tritona*.¹²⁰⁵

1205 Nihad Čiko, r. 1962. g., i Safet Halebić, r. 1953., iz Hadžića, (zabilježio: V. Aladžuz, 8.7.2016. g.). *Triton* je rijetka vrsta vodozemaca iz porodice Salamandrida, koja se može naći u manjim i plićim planinskim jezerima u kojima nema ribe. U nekim zemljama to je zaštićena vrsta. Iz njenog roda je i Čovječija ribica, koja se može naći u Prokoškom jezeru kod Fojnice.

5. REGISTAR TOPONIMA OPĆINE HADŽIĆI

5.1. OBRADENI TOPONIMI

1.	<i>Ban brdo</i>	40.	<i>Šišan</i>
2.	<i>Banova</i>	41.	<i>Trojan</i>
3.	<i>Banjevac</i>	42.	<i>Djevojačko groblje</i>
4.	<i>Bojišće</i>	43.	<i>Djevojačke stijene</i>
5.	<i>Djedovača</i>	44.	<i>Gomornjača</i>
6.	<i>Gostinjac</i>	45.	<i>Greblje</i>
7.	<i>Han</i>	46.	<i>Hadžimovac</i>
8.	<i>Igrišće</i>	47.	<i>Križ / Krst</i>
9.	<i>Kaldrma</i>	48.	<i>Mesdžid</i>
10.	<i>Katarina</i>	49.	<i>Nišani</i>
11.	<i>Kopišanj</i>	50.	<i>Svatovsko greblje</i>
12.	<i>Kozo</i>	51.	<i>Vilića šuma</i>
13.	<i>Kradenik</i>	52.	<i>Vilovac</i>
14.	<i>Kraljevac</i>	53.	<i>Bašinske bare</i>
15.	<i>Kraljevi vrtovi</i>	54.	<i>Carina</i>
16.	<i>Kraljica</i>	55.	<i>Despotovac</i>
17.	<i>Kraljevo guvno</i>	56.	<i>Dvora</i>
18.	<i>Kraljevića bašča</i>	57.	<i>Dvorišta</i>
19.	<i>Kraljevića štala</i>	58.	<i>Glasinjac</i>
20.	<i>Megara, Kuvija</i>	59.	<i>Kamenica</i>
21.	<i>Stanci</i>	60.	<i>Karaula</i>
22.	<i>Strebinjača</i>	61.	<i>Katunišće</i>
23.	<i>Stup / Stub (Stublovi, Stubline
i sl.)</i>	62.	<i>Konak</i>
24.	<i>Trzan, Trizna, Trzno</i>	63.	<i>Kovačevac</i>
25.	<i>Tuhelj</i>	64.	<i>Kovačica</i>
26.	<i>Ujak</i>	65.	<i>Kratine</i>
27.	<i>Varda / Vardište</i>	66.	<i>Krbava</i>
28.	<i>Vranduk</i>	67.	<i>Lokavska čaira</i>
29.	<i>Sevid</i>	68.	<i>Menjici</i>
30.	<i>Zgon</i>	69.	<i>Mrdženovića ćuprija</i>
31.	<i>Bastahe, Osenik</i>	70.	<i>Padalište</i>
32.	<i>Borak</i>	71.	<i>Plandište</i>
33.	<i>Gomjenica</i>	72.	<i>Pralo</i>
34.	<i>Gradac</i>	73.	<i>Selište</i>
35.	<i>Gradina</i>	74.	<i>Sokak</i>
36.	<i>Gradelj</i>	75.	<i>Stanine</i>
37.	<i>Gromile / Gomile</i>	76.	<i>Šigalo</i>
38.	<i>Kuzmadanj</i>	77.	<i>Takalo</i>
39.	<i>Obrovac</i>	78.	<i>Teferič</i>
		79.	<i>Zborište</i>

80.	<i>Agine njive</i>	123.	<i>Lazine</i>
81.	<i>Bašinske bare</i>	124.	<i>Ledenica</i>
82.	<i>Begluk</i>	125.	<i>Meteriz</i>
83.	<i>Buljubašin do</i>	126.	<i>Mrča jama</i>
84.	<i>Ceribašin (Čeribašin) do</i>	127.	<i>Obadine</i>
85.	<i>Čardak</i>	128.	<i>Oštrik</i>
86.	<i>Čifluci</i>	129.	<i>Plane</i>
87.	<i>Harem</i>	130.	<i>Skladovi</i>
88.	<i>Kula</i>	131.	<i>Spila</i>
89.	<i>Mejdan (Megdan)</i>	132.	<i>Tinovo brdo</i>
90.	<i>Odžak</i>	133.	<i>Tulek</i>
91.	<i>Salavad luka</i>	134.	<i>Vilodor</i>
92.	<i>Suradžija</i>	135.	<i>Boca</i>
93.	<i>Šehitluci</i>	136.	<i>Borovčine</i>
94.	<i>Vakuf</i>	137.	<i>Heljdovišća</i>
95.	<i>Banat</i>	138.	<i>Jabuka</i>
96.	<i>Belegije</i>	139.	<i>Jelašje</i>
97.	<i>Blaca</i>	140.	<i>Kruš</i>
98.	<i>Boca</i>	141.	<i>Lanište</i>
99.	<i>Diljka</i>	142.	<i>Orašak</i>
100.	<i>Glibuša</i>	143.	<i>Ovsine</i>
101.	<i>Grohota</i>	144.	<i>Vinograd</i>
102.	<i>Gvozdac (Gvosca)</i>	145.	<i>Čelina</i>
103.	<i>Kašice</i>	146.	<i>Legnja</i>
104.	<i>Lopare</i>	147.	<i>Orlovača</i>
105.	<i>Luke / Luka</i>	148.	<i>Volujak</i>
106.	<i>Mlakve</i>	149.	<i>Vranci</i>
107.	<i>Mrkote</i>	150.	<i>Vučine</i>
108.	<i>Mrtvanje</i>	151.	<i>Vukuše</i>
109.	<i>Paločak (Palučak)</i>	152.	<i>Zmijanice</i>
110.	<i>Rodovišće</i>	153.	<i>Badica</i>
111.	<i>Rudna kosa</i>	154.	<i>Brdari (Brdarevi)</i>
112.	<i>Slatina</i>	155.	<i>Buda</i>
113.	<i>Soce</i>	156.	<i>Dramušići</i>
114.	<i>Sopot</i>	157.	<i>Ćurik (Ćurak)</i>
115.	<i>Suhodol</i>	158.	<i>Gunjište</i>
116.	<i>Tinjak</i>	159.	<i>Hambara</i>
117.	<i>Tuhelj</i>	160.	<i>Lončar</i>
118.	<i>Vonjavke</i>	161.	<i>Kabalovo</i>
119.	<i>Brdo</i>	162.	<i>Klačine</i>
120.	<i>Čelopek</i>	163.	<i>Klanice</i>
121.	<i>Hendek</i>	164.	<i>Kolibine</i>
122.	<i>Jazovi ili Jazove</i>	165.	<i>Medanovac</i>

166.	<i>Meljine</i>	209.	<i>Buturovići</i>
167.	<i>Milavke</i>	210.	<i>Čičke</i>
168.	<i>Milinjača</i>	211.	<i>Dupovci</i>
169.	<i>Močila</i>	212.	<i>Đapići</i>
170.	<i>Oborište</i>	213.	<i>Ferhatlije</i>
171.	<i>Pojatište</i>	214.	<i>Ibrići</i>
172.	<i>Sasina</i>	215.	<i>Kahrimani</i>
173.	<i>Solila</i>	216.	<i>Karaozmanovići</i>
174.	<i>Sutice</i>	217.	<i>Korča</i>
175.	<i>Šalošnica</i>	218.	<i>Ljubovčići</i>
176.	<i>Toviš</i>	219.	<i>Medići</i>
177.	<i>Tovarnica</i>	220.	<i>Sejdanovići</i>
178.	<i>Vaganj</i>	221.	<i>Stanojevići</i>
179.	<i>Viganj</i>	222.	<i>Crepljani</i>
180.	<i>Vojtnik (Votnjik)</i>	223.	<i>Drozgometva</i>
181.	<i>Zvižd</i>	224.	<i>Dvorišta</i>
182.	<i>Burino guvno</i>	225.	<i>Jeleč</i>
183.	<i>Beganova ravan</i>	226.	<i>Kasatići</i>
184.	<i>Djevojačka kosa.</i>	227.	<i>Mutabdžije</i>
185.	<i>Kara Mustafina čaira</i>	228.	<i>Pušare</i>
186.	<i>Kazina bara</i>	229.	<i>Raštelica</i>
187.	<i>Martinovača</i>	230.	<i>Tarčin</i>
188.	<i>Mlađeni</i>	231.	<i>Urđuk</i>
189.	<i>Ramin greb</i>	232.	<i>Žunovnica</i>
190.	<i>Biberagina bašča</i>	233.	<i>Dolac</i>
191.	<i>x točilo</i>	234.	<i>Doljani</i>
192.	<i>Mjesec</i>	235.	<i>Do</i>
193.	<i>Dukatnica</i>	236.	<i>Lokve</i>
194.	<i>Srebrenica</i>	237.	<i>Osenik</i>
195.	<i>Zlatarice</i>	238.	<i>Osredak</i>
196.	<i>Gradac</i>	239.	<i>Potkraj</i>
197.	<i>Smucka</i>	240.	<i>Poratnice (Poratke)</i>
198.	<i>Trzanj</i>	241.	<i>Resnik</i>
199.	<i>Hadžići</i>	242.	<i>Grivići</i>
200.	<i>Donji Hadžići</i>	243.	<i>Medići</i>
201.	<i>Binježevo</i>	244.	<i>Medvjedice</i>
202.	<i>Budmolići</i>	245.	<i>Vrančići</i>
203.	<i>Džanići</i>	246.	<i>Vukovići</i>
204.	<i>Japalaci</i>	247.	<i>Dub</i>
205.	<i>Odžak</i>	248.	<i>Košćan</i>
206.	<i>Pazarić</i>	249.	<i>Kukrika</i>
207.	<i>Šinici</i>	250.	<i>Orahovica</i>
208.	<i>Beganovi</i>	251.	<i>Trnčići</i>

252. *Vrbanja*
253. *Zovik*
254. *Luke*
255. *Mokrine*
256. *Sivice*
257. *Čičke*
258. *Češće*
259. *Danac*
260. *Deovići (Dehovići)*
261. *Dobrijevac*
262. *Garovci*
263. *Kapuča*
264. *Malotina*
265. *Bjelašnica*
266. *Batalovo brdo*
267. *Čelebin vrh*
268. *Gunjčar*
269. *Hranisava*
270. *Hadži Hasanov vrh*
271. *Igman*
272. *Ivan planina*
273. *Komić*
274. *Konđilo*
275. *Kosmać*
276. *Kremnik*
277. *Krvavac*
278. *Liševac*
279. *Lupoglava*
280. *Omar*
281. *Opančak*
282. *Ormanj*
283. *Rudno brdo*
284. *Tjepavice*
285. *Tmor*
286. *Bijela rijeka*
287. *Bioča ili Bjelašnica potok.*
288. *Broćanac potok ili Brećak,*
289. *Duboki potok*
290. *Garovački potok*
291. *Kalašnica*
292. *Kločevac.*
293. *Korča*
294. *Košutin potok*
295. *Kradenik*
296. *Kršćan-potok*
297. *Krupa.*
298. *Lanište.*
299. *Lelenica.*
300. *Ljubovača*
301. *Malotina.*
302. *Mlavica*
303. *Močil potok*
304. *Mrkajin potok*
305. *Petrača*
306. *Počivala*
307. *Radonj*
308. *Sajnica potok*
309. *Sirovica potok*
310. *Šćocki potok*
311. *Vihrica*
312. *Zujevina*
313. *Žunovnica / Žunovački pot.*
314. *Lokavsko jezero*
315. *Sitničko jezero*
316. *Kalajli jezero.*
317. *Cmiljevac.*

5.2. OSTALI TOPONIMI OPĆINE HADŽIĆI

A

1. Arnautov put, Korča
2. Ašlame, Drozgometva
3. Ašlamuša, Žunovnica

B

4. Babina njiva, Korča; Babina njiva; Sejdanovići, Pazarić
5. Baktuša, Crepljani, Lokve
6. Balića brijeg , kod Kovačevca, Miševići
7. Balića, Budmolići
8. Banjevac, Vilovac
9. Bara, između Brda i Glavičina, Miševići; Bara, s. Luke, kod Tarčina; Bare ispod sela , Do kod Tarčina; Bare iznad Voljevca, Grivići; Bare, Pazarić , čitavo naselje; Bare, uvala prema kasarni Ušivak; Bare, Mokrine; Bare, selo Bare
10. Barakovac, Doljani kod Pazarića;
11. Baretak, Vrančići
12. Barica na zapadnoj padini Gaja, kod Breze; Barica, Bioča; Barica, istočno od Breze; Barica, Mokrine; Barica, Ormanj, Grivići; itd.
13. Bašča, Tarčin; Tinohovska ulica, Hadžići; Bašča i Zabašča, Ušivak; Bašča, Binježevo; Bašča do Janjičara na Brezi; Bašča u D. Hadžićima, više toponima
14. Baščan do, s. Bare kod Hadžića
15. Bašća, više toponima na Trzni
16. Bašinska bara, s. Luke, kod Tarčina
17. Bazdak, Orahovica
18. Bečkov do, Vrbanja
19. Beganova ravan, Osenik
20. Beganov do, Lupoglava
21. Begina krčevina, Mokrine
22. Berkuša, Vrančići
23. Bisage, Lokve; Bisage, Žunovnica
24. Bjelica, Budmolići; Bjelica, Korča
25. Bjelobor, Lokve
26. Bjelotine, Ušivak
27. Blato kod Graba, Tarčin
28. Bokutovica, Opute kod Tarčina
29. Borić, istočno od Luke, Ušivak
30. Borija, Budmolići; Borija, Lokve
31. Borovac, Smucka
32. Borove glave, Vrančići

33. Borovnice, Vrančići
34. Borovnjak, Vukovići; i dr.
35. Bosnića polje, Hadžići;
36. Bostan, istočno do Bara, Ušivak; Bostan, zapadno od Zgona, Garovci; Bostan, Dupovci; Bostan, Mokrine; Bostan, Orahovica; Bostan, Vrančići
37. Božovac, pored Kovačevca, Miševići
38. Bratića njiva, Ušivak
39. Brda, Grivići i Lokve
40. Brdar, Vrbanja
41. Brdce, Grivići
42. Brdo, Mokrine
43. Brekalov do, Lokve
44. Breza, Čičke
45. Breza, Mehina Luka
46. Breza, najveći dio prostora oko sela Breze
47. Brezik, Sejdanovići, Pazarić
48. Brezišće, Vrbanja
49. Breznjače, Žunovnica
50. Brezova glava, Osenik
51. Brezovača, Tinovo brdo
52. Brezovača, plato iznad Dupovaca
53. Brezovina, iznad Ban brda, Hadžići
54. Brezovina, Košćan
55. Brežnjača, Lokve
56. Brijeg, do Borića, Ušivak
57. Brijeg, Lokve
58. Brijest, Mokrine
59. Brijest, Orahovica
60. Brijest, Ušivak
61. Brkljače, Ragalj
62. Brnjače, Lokve
63. Bucavac, Mokrine
64. Bugolaz, Mokrine
65. Bukovik, sjeverni Miševići
66. Bukovina, Medvjedice Tarčin
67. Bukovina, Ušivak
68. Bukovina, zapadno do Breze
69. Bulatovac u Ormanju iznad Grivića
70. Buljak, Drozgometva
71. Burlice, Mehina Luka
72. Butkovići, Doljani
73. Bužine bare, Osenik

C

74. Čigansko brdo, Tarčin
 75. Crvene šljive u Čatama
 76. Crvljivak, Lokve
Č
 77. Čair, Binježevo
 78. Čairac, Dupovci, sjeverno od dupovačkog
 79. Čairac, Grivići
 80. Čairi, Crepljani, Lokve
 81. Čairić, Mokrine
 82. Čairić, Žunovnica
 83. Čamuša, Trzanj
 84. Čamuše, sjeverno od Trzni
 85. Čatrnja, Musići
 86. Čaušova njiva, Sejdanovići, Pazarić
 87. Čelina, Ušivak
 88. Četenija, s. Luke, kod Tarčina
 89. Četovina, Košćan
 90. Čičkovo greblje, Budmolići
 91. Čivaševac livade, Grivići
 92. Čivaševac potok, Grivići
 93. Čorin do, nekropola stećaka, Kasatići
 94. Čorina njiva, Binježevo
 95. Čovina bašča, iznad Dupovaca
Ć
 96. Ćatin do, Osenik
 97. Ćerpić, sjeverno od Vrtlina, ispod Obrovca, Binježevo
 98. Ćukovo polje
D
 99. Deponija, s. Luke, kod Tarčina
 100. Dionice, Igman, istočno od Lokvanskog brda
 101. Djetelina, Žunovnica
 102. Do, selo kod Tarčina
 103. Do, više toponima na Trzni
 104. Do, zapadno od Dobrijevca, Binježevo
 105. Do, zapadno od Salihovog dola, Binježevo
 106. Dobra voda, Beganovi
 107. Dobrovlak, jugozapadno od Obrovca, Binježevo
 108. Dolac iznad Žunovnice prema Trznu,
 109. Dolac, Košćan
 110. Dolić, Crepljani, Lokve
 111. Doline, Mokrine
 112. Dolinica, Dupovci
 113. Dološnica, Crepljani, Lokve

114. Dolovi, Trzan
 115. Dolovi, iznad Kućica
 116. Dolovi, s. Luke, kod Tarčina
 117. Določnica u Crepljanima
 118. Drenovac, Drozgometa
 119. Drenovac, Grivići
 120. Drijenji, s. Bare kod Hadžića
 121. Drijenji, Tarčin
 122. Drum, s lijeve strane puta prema Miševićima, ravni dio
 123. Dub, Trzanj
 124. Dubić, Lokve
 125. Duboki potok, Mokrine
 126. Duboki potok, sjeverno od Petrovca, Miševići
 127. Dubrave, Mokrine
 128. Dubravica, Kasatići
 129. Dućanica, Lokve
 130. Duge njive, Odžak
 131. Duge njive, Raštelica
 132. Dugi do, zapadni dio Miševića
 133. Dugolaz, Vrbanja
 134. Dulebije, Igman
 135. Dupci, Ivan-sedlo
 136. Duranovica, Kukrika, Binježevo
 137. Durina kruška, Ormanj, Grivići
 138. Dusak, selo Do kod Tarčina
 139. Dužica, Opute
- Đ**
140. Đurđevača, ispod Stupnika, Ušivak
- E**
141. Ekonomija, Tarčin
- F**
142. Fatimine Ovsine, Kućice
 143. Ferhatov do, iznad Vrančića
 144. Ferhatovac, Dragovići, Pazarić
- G**
145. Gaj zapadno od Žege, Binježevo
 146. Gaj, Mujanov gaj, Doljani
 147. Gaj, sjeveroistočno od Ušivka
 148. Gaj, između Breze i Donjih Hadžića
 149. Gaj, između Breze i Ušivka
 150. Gaj, Koščan, Gaj Mokrine
 151. Gaj, Lokve
 152. Gaj, Sejdanovići, Pazarić

153. Gaj, Tinohovska ulica, Hadžići
154. Gaja, iznad Proha, Kasatići
155. Gajevi, Osenik
156. Gajevi, s. Luke, kod Tarčin
157. Gajice, Drozgometva
158. Gajić, istočno od Garovaca
159. Galovica, Ragalj
160. Gaz, Japalaci, Tarčin
161. Gladišika, Mokrine
162. Glavica kod kasarne, Kasatići
163. Glavica, Mokrine
164. Glavica, s. Luke, kod Tarčina
165. Glavica, Sejdanovići, Pazarić
166. Glavice južno od Mokrina
167. Glavičine, istočno od Rajčevog brda, Miševići
168. Glibavica, s. Luke, kod Tarčina
169. Glog, Doljani
170. Glošca, Lokve
171. Gnionica, Beganovi
172. Gnjat, Mokrine
173. Gojanica, Kasatići
174. Goleta, između Gurevića i Toviša, Binježevo
175. Golovi, Kod Budmolića
176. Golubija šuma, Crepljani, Lokve
177. Gornja bašča, Mokrine
178. Grab, iznad Ceribašinog dola, Hadžići
179. Grab, Tmor, zapadno od Tarčina
180. Grabik kod Žege, Binježevo
181. Grabovik, kod Lastavice, Ušivak
182. Grabovina, Odžak
183. Grabovina, s. Bare kod Hadžića
184. Grabovina, sjeverni Miševići
185. Gradelj, Kasatići
186. Gradilište zapadno od Krčevina, Binježevo
187. Grahorišće, Kasatići
188. Grahovina, Ušivak
189. Grahovišće, Duranovići
190. Grahovišće, Trzanj
191. Grahovišće, s. Luke, kod Tarčin
192. Grebčanica, Lokve; greblja
193. Grnčar/Kunjčar/Grmčar, Grivići
194. Grude, Pazarić
195. Gurevac, Osenik

196. Gurevići, Binježevo, područje današnjih zaselaka Isići i Šunji
 197. Gušća ispod Vranaka kod Tarčina
 198. Gušća, Kasatići
 199. Guvno do Mliništa, Kasatići
 200. Guvno u staroj Žunovnici;
 201. Guvno, Duranovići
 202. Guvno, do Klaničišta, Grivići
 203. Guvno, Drozgotetva
 204. Guvno, Dupovci
 205. Guvno, preko puta Dvorišta, D. Hadžići
 206. Guvno, Lokve (više njih) ;
 207. Guvno-Musići, Ušivak
 208. Gvosci, Raštelica
 209. Gvozd, Lokavsko brdo, Igman
 210. Gvozd, Ragalj
- H**
211. Hadrovica, Grivići
 212. Hadžina strana, Doljani
 213. Halvadžin do, Osenik
 214. Hambara, Lokve Jasenjok
 215. Hambarišće, Orahovica
 216. Hamzin do, Lokve
 217. Hasanovača, Kućice
 218. Hasin do, Ivan-sedlo
 219. Hasina njiva, Bioča
 220. Heljca, Lokve
 221. Heljića brdo, Pazarić
 222. Hendek, Sejdanovići, Pazarić
 223. Hiljadnik, Lokve
 224. Hodžin čair, Ormanj
 225. Hodžin čair, Ormanj, Grivići
 226. Horozova bašća, Doljani
 227. Hrast, Korča
 228. Hrastje, iznad Luka, Tarčin
 229. Hrastovina, kod Bara
 230. Hrenište (Renište, Drozgotetva)
 231. Hrenovača do Igrišća, Doljani
 232. Hrvatuša, Osenik
 233. Humine bašće, Grivići
 234. Hupina, kod Žege, Binježevo
- I**
235. Iglica kod Oputa, Tarčin
 236. Igrinje, Korča

237. Isići, Mostarsko raskršće, Binježevo
 238. Ive, Bioča
 239. Izme, prostor između Japalaka i škole, Tarčin
- J**
240. Jabuka, Lokve
 241. Jabuke, Košćan
 242. Jagodina luka, Budmolići
 243. Jagodina luka, Japalaci
 244. Jagodina luka u Odžaku
 245. Jahice, Mokrine
 246. Jahića šuma, Mokrine
 247. Jame, Japalaci kod Tarčina
 248. Janjičar iznad Musića, a zapadno od Nišana, Ušivak
 249. Jarčište, Drozgometa
 250. Jarkovišće, iznad Proha, Kasatići
 251. Jasen pored Dolca, Kasatići
 252. Jasike iznad Trzna, Kasatići
 253. Jasike, Vukovići
 254. Jasike, iznad Luka kod Tarčina
 255. Jasike, Osenik
 256. Jastrebić šuma južno iznad Korče Dubica šuma, zapadno od Vukovića
 257. Jašići, Tarčin
 258. Javor ispod Brezovače, Igman
 259. Javorovo vrelo, Ormanj
 260. Jaz, prostor muslimanskog groblja Donnji Hadžići (do Zujevine)
 261. Jazbine, Raštelica
 262. Jažve, kod Suhodola
 263. Jeha, Košćan
 264. Jehov gaj, Ormanj, Grivići
 265. Jehovac, Orahovica
 266. Jelah, Duranovići
 267. Jelah, istočni dio Bjelotina, Ušivak
 268. Jelovik, ispod Tinova
 269. Jergovan, Čate, Binježevo
 270. Jezerac, Vukovići
 271. Jezerine, Grivići
 272. Jezero, iznad Ban brda, Hadžići
 273. Jezero, Vrbanja
 274. Johovina, Vrančići
- K**
275. Kaćun, Drozgometa
 276. Kalac, Drozgometa
 277. Kalemi, Miševići

278. Kalemi, Košćan
279. Kalemova njiva, Doljani
280. Kamenolom, Lokve
281. Kamenjača, između magistralnog puta i Duranovice, Binježevo
282. Kamenjača, Binježevo, do toponima Boce
283. Kamenjača, Kasatići
284. Kamenjak, Medvjedice Tarčin
285. Kamenje, Kasatići
286. Kapućica, Igman
287. Karačina njiva, Miševići
288. Karina luka, Do kod Tarčina
289. Kazani, Drozgotetva
290. Kazin do kod Duranovića
291. Kečina Strana, Osenik
292. Kelecuša, Doljani
293. Kerina Strana, Osenik
294. Kitun ispod Trzna, Kasatići
295. Klanac, Korča
296. Klanac, Tarčin
297. Klanac, Drozgotetva
298. Klančanice, Buturovići, Drozgotetva
299. Klaničište, Grivići
300. Klašnice, kod Suhodola
301. Klek, Raštelica
302. Klinac, Budmolići
303. Klisura, Bioča
304. Klubka, iznad Vrančića
305. Ključ, Odžak
306. Knijeva istočna padina Tnova prema ribnjaku, Kasatići
307. Kod bunara, Miševići
308. Kokine njive, s. Luke, kod Tarčina
309. Kolibine, Odžak
310. Kolovoz, zapadno od Dola, Binježevo
311. Komarice, iznad Vrančića
312. Konovik, Doljani
313. Konjušine, Orahovica
314. Kopačina, Dolac, Košćan
315. Korijen, iznad Luka kod Tarčina
316. Korino brdo, iznad Žunovnice prema Trznu
317. Korita, Korča
318. Korita, Mokrine
319. Korita, Žunovnica (ispod puta za Igman, 200 m od Trzna)
320. Kosa, iznad Zvonića

321. Kosa, zapadno od Kolovoza, Binježevo
322. Koto, Drozometva
323. Kovačeva strana, Miševići
324. Kovačevac, pored Glavičina, ravni Miševići
325. Kovačica, Drozometva
326. Kovin do, Ormanj, Grivići
327. Koziji grm, Vrbanja
328. Kozjača, iznad Vrančića
329. Kozlovac, Vukovići
330. Krč, više parcela između Dobrijevca i Garovaca, Binježevo
331. Krčevi, Ragalj
332. Krčevina, zapadno od Ušivka
333. Krčevina, istočno od sela Breza
334. Krčevina, Mokrine
335. Krčevina, Žunovnica
336. Krčevine, iznad Grivića prema Ormanju
337. Krčevine, Medvjedice Tarčin
338. Krčevine, Crepljani, Lokve
339. Krčevine, Tinohovska ulica, Hadžići
340. Krčevine, zapadno od Boca, Binježevo
341. Krčevine, Žunovnica
342. Krčevine, Musići, Ušivak
343. Kriva trešnja, Lokve
344. Krivače, Budmolići
345. Krivače, Dragovići, Pazarić
346. Krivače, Grivići
347. Krivače, Koščan
348. Krivče, zapadno od Kućica
349. Kriviče, u Žunovnici
350. Krivodol, Raštelica
351. Krnjad, Gornja Bioča
352. Krš, iznad Malotine, Binježevo
353. Kruš, izvor pitke vode i livade nizvodno od njega s lijeve strane potoka,
Grivići
354. Kruščica, Trzanj
355. Kruščice, Drozometva
356. Kruščići, Mokrine
357. Kruščica, Žunovnica
358. Kruške, Bioča
359. Kruške, Vrančići
360. Kučišta, Lokve, više njih
361. Kućeri južno iznad sela Trzanj
362. Kućište, više toponima na Trzni

- 363. Kukavice, Medvjedice Tarčin više toponima na Trzni
- 364. Kula, Beganovi
- 365. Kumpjerišće, Trzanj
- 366. Kupušnjak u Gaju, kod Breze
- 367. Kupušnjak, Lokve
- 368. Kupušnjak, Mokrine
- 369. Kutlovi, Crepljani, Lokve

L

- 370. Lanci, Drozgometva
- 371. Lastavica brdo, Ušivak
- 372. Lastavica, do Gaja, Ušivak
- 373. Latica, kod Obrovca, Binježevo
- 374. Letve, Mokrine
- 375. Lije, (Nekropola Medvjedice)
- 376. Lijehe, Budmolići
- 377. Lijehe, Duranovići
- 378. Lijena Gorica, Lokve
- 379. Lijeska, Vrbanja
- 380. Lijeska, Mokrine
- 381. Lisac, kasarna Žunovnica
- 382. Lisičine, Smučka
- 383. Lisine, Dragovići, Pazarić
- 384. Lisine, Košćan
- 385. Livada, Ušivak
- 386. Livade, Tarčin
- 387. Lokanj, Lokve, više toponima
- 388. Lončić, južno od Breze a istočno od Vučina
- 389. Lopata, Košćan
- 390. Lopate, kod TRZ Hadžići, Grivići
- 391. Lošina bara, Vrbanja
- 392. Lučica, Vrbanja
- 393. Lučica, Donji Hadžići
- 394. Lučica, Grivići
- 395. Lučila, Korča
- 396. Lučila, Lokve
- 397. Lug, Donji Hadžići
- 398. Lug, između Ćata i Zujevine, Binježevo
- 399. Lugarnica, Raštelića
- 400. Lugovi, u Duranovićima
- 401. Lugovi, Pazarić

LJ

- 402. Ljeskova ravan, Ormanj, Grivići
- 403. Ljeskovača, zapadno od Ušivka

404. Ljeskovina i Orah, sjeverno do Glavičina, Miševići
405. Ljeskovina, Lokve
406. Ljeskovina, Žunovnica
407. Ljubice, Kopačanj, Žunovnica
M
408. Mačkovac, Korča
409. Mala njiva, u Gaju kod Breze
410. Maline, Musići, Ušivak
411. Malo jezero, Vukovići
412. Manjevac, Osenik
413. Markova njiva, iznad Luka kod Tarčina
414. Martin, Vrančići
415. Medija jama, Pazarić
416. Medijina bara, Deovići
417. Međe, između Kućica i Ceribašinoḡ dola
418. Mehina Luka, Tarčin
419. Mejtaš, Doljani
420. Mekote, Binježevo
421. Mekote, Budmolići
422. Mekote, Korča
423. Meljine, Drozgometva
424. Metalka, Rilj, sa istočne strane Źeljjan potoka u Drozgometvi
425. Metaljica, Beganovi
426. Miholje, Źunovnica
427. Milač, Lokve
428. Milakovac, Osenik
429. Miletovina, Mokrine
430. Milina krčevina, Dupovci
431. Milovica, Tarčin
432. Miljevača, Vrbanja
433. Miške, Zamiške
434. Mitrov do, zapadni dio Miševića
435. Mlakva, Grivići
436. Mlakve, Budmolići
437. Mlavica, Tarčin
438. Mlinčići, Koščan
439. Mlinište, u selu Vrančići
440. Mlinište, kod Opanka, Źunovnica
441. Mlinište, Grivići u Korama
442. Mlinski put, Kasatići
443. Modravci, Češće
444. Modruļja, Raštelića
445. Mosuljci, između Breze i Argete

446. Mravinjci, s. Luke, kod Tarčina
447. Mrdovina, istočno do Jelaha, Ušivak
448. Mrđanovići, polje uz Zujevinu, Donji Hadžići
449. Mrkote , kod Smreka, Vrančići
450. Mrkote, Grivići
N
451. Nadgrebnica, Doljani
452. Nadjabuke, Raštelica
453. Napodnica, Lokve
454. Napolja, Lokve
455. Niječavci, zapadni dio Dupovaca
456. Nispodnica (Nisputnica), kod Budmolića
457. Nisputnica, Budmolići
NJ
458. Njive, Tinohovska ulica, Hadžići
O
459. Obadovina, zapadno do Obrovca kod Miševića
460. Obješeni potok, sjeveroistočno od Trzni
461. Obješeni, Trzanj
462. Oglavak do Selišta, Kasatići
463. Oglavak, Doljani
464. Oglavak, istočni dio Žunovnice
465. Ogradak, u južnom dijelu Žunovnice
466. Okrmak, Budmolići
467. Okrmci, Osenik
468. Okućnica, Tinohovska ulica, Hadžići
469. Okućnica, više parcela, Binježevo
470. Okuka, Korča
471. Opanak, prostor uz Kasarnu, Kasatići
472. Oplatje, Mokrine
473. Opljetar, Mokrine
474. Opute, kod Tarčina
475. Orah, Košćan
476. Orasi, Musići, Ušivak
477. Orašak, Lokve
478. Orepak, s. Luke, kod Tarčina
479. Oskoruša , kod Balića brijega, Miševići
480. Osoje, iznad Dola kod Tarčina
481. Osojnice, Mokrine
482. Otavišće, južno od Donjih Hadžića uz željezničku prugu
483. Ovčen do, Ragalj
484. Ovčen kosa, Drozometva
485. Ovčevine, Trzan

486. Ovčija njiva, Kasatići
487. Ovčin do, Smucka
488. Ovrat, Crepljani, Lokve
489. Ovsine, iznad Kućica istočno od Stublova
- P**
490. Paklica, Pazarić
491. Palaćak, Binježevo uz rijeku Zujevinu
492. Palež, Korča
493. Paljika, Opute
494. Paljika, zapadni dio Miševića
495. Paljika, Crepljani, Lokve
496. Paljika, Koščan
497. Paljika, Mokrine
498. Paljika, Orah, Koščan
499. Pandurica, Mokrine
500. Papratine, Duranovići
501. Papratine, s. Bare kod Hadžića
502. Papratnice, Grivići
503. Pašića gaj, Korča
504. Pčeline (Ilijaševića krčevina), Mokrine
505. Pčeline, Vrančići
506. Petkov do, Kasatići
507. Petrovac, sjeverno od Toviša, Miševići
508. Piješće, Ušivak
509. Pirina voda, Drozgometva
510. Pirolaz, sjeverno od Drozgometve,
511. Piščarak, s. Bare kod Hadžića
512. Pišin, Trzanj
513. Pivnica, Japalaci kod Tarčina
514. Plac, Tarčin
515. Plane, Ormanj, Grivići
516. Planovo, Mokrine
517. Plastovi, Ragalj
518. Plošnica, Mokrine
519. Pobrnic, ispod puta za Igman, Kasatići
520. Podvoće, Duranovići
521. Podčesma, Mokrine
522. Podgajnica, Dupovci
523. Podhanom, kod greblja u Dupovcima
524. Podine, Vrbanja
525. Podjasenica, Osenik
526. Podjaz, između Močila i Obrovca, Binježevo
527. Podklanica, Korča

528. Podkraj , zaseok u Binježevu
 529. Podkrmci, Osenik
 530. Podkrstje, Vukovići
 531. Podkučnjače, zapadno od Makovca, Binježevu
 532. Podkučnjače, područje zaseoka Podkraj u Binježevu
 533. Podkuća, više toponima na Trzni
 534. Podkula, Mokrine
 535. Podmionica, Vrančići
 536. Podpojata, Osenik
 537. Podublje, Mokrine
 538. Podvihrica, Hadžići
 539. Podvoće, sjeverno od Duranovića
 540. Podvoda, Vrbanja
 541. Podvode, Japalaci kod Tarčina
 542. Pogled, Osenik
 543. Pogledala, Ormanj, Grivići
 544. Pohelj, čitavi Ramići, Pazarić
 545. Pojatište, Pazarić
 546. Pojatnica, Raštelica
 547. Poklinjače, lijevo od Vonjavke, Lokve
 548. Polom, Vrančići
 549. Polumatje, Raštelica
 550. Polje, Odžak
 551. Polje, Binježevu,
 552. Polje, Grivići
 553. Poljica, kod Bara
 554. Ponor, kod Suhodola
- Popis katastarskih naziva lokacija Općine Hadžići:?????
555. Poređa, ispod Crepljana
 556. Poređa, Lokve
 557. Poretak, Ragalj
 558. Porta, Kazina bara, Pazarić
 559. Posojnica kod Osredka, Odžak,
 560. Posojnice, Lokve, više toponima
 561. Potakiše, Sejdanovići, Pazarić
 562. Potoci, Vrbanja
 563. Potoci, Drozgometa
 564. Potok, sjeverno od Luka, Tarčin
 565. Potputnjača, Grivići
 566. Potrkuša, Drozgometa
 567. Pratuša, Vukovići
 568. Predamlini, s. Luke, kod Tarčina
 569. Pregače, kod Budmolića

- 570. Prehulja, Korča
- 571. Prekometica, Vrbanja
- 572. Preslica, s. Luke, kod Tarčina
- 573. Previla, Orahovica, Raštetica
- 574. Previla, Smucka
- 575. Prevrata, Lokve
- 576. Pribanjica, Raštetica
- 577. Prijeki čajir, južno od Kućica
- 578. Prijeki čajiri, današnji plato ispred ulaza u TRZ Hadžići
- 579. Prisade, Lokve
- 580. Prisoje, Korča
- 581. Prosnice, Vrbanja
- 582. Prostranje, preko puta TRZ Hadžići, kod trafo-stanice
- 583. Prugovnica, Lokve
- 584. Punica, Mokrine
- 585. Pusto selo, Sivice kod Tarčina
- 586. Pustolovina, između Breze i Krčevine

R

- 587. Radava voda, Igman
- 588. Ragalj, Korča
- 589. Rajčevo brdo, sjeverno od Obrovca, Miševići
- 590. Rajića brdo, (Rajićevo brdo), Miševići
- 591. Rakita, Tarčin
- 592. Rakite, Donji Hadžići
- 593. Rakite, pored pruge prema Tinovu
- 594. Ranjevac, jugoistočno od Budmolića
- 595. Rasovača, ispod Kopišnja prema Žunovnici
- 596. Ravan, Mokrine
- 597. Ravna vala, Lokve
- 598. Ravne (Aleksići), iznad Luka kod Tarčina
- 599. Ravne Češće, nekropola stećaka
- 600. Ravnice, iznad Vrančića
- 601. Ravno, Gvozdac
- 602. Raževina, Lihovci
- 603. Ražište, Duranovići
- 604. Ražište, Doljani
- 605. Ražište, Kasatići
- 606. Ražište, Korča
- 607. Rebra, Ragalj
- 608. Rebra, Raštetica
- 609. Redžepovina, Smucka
- 610. Repište, Medanovac, Raštetica
- 611. Ribnica, Mokrine

612. Rilj, Drozgometva
613. Ritko hrastie, istočno od Doljanskih stijena,
614. Rizvanova bašča, Žunovnica
615. Robinja, na Jabuci kod Tarčina
616. Rogin potok, Češće, nekropla stećaka
617. Rosulje, kod Trzni,
618. Rosulje, Doljani
619. Rosulje, Kopišanj, Žunovnica
620. Rosulje, Raštelica
621. Rosulje, Trzanj
622. Rovnjača, Mehina Luka
623. Rovovi, Osenik
624. Runjavi rep, Lokve
- S**
625. Safetovo liješće, Grivići
626. Sajnica potok
627. Sajin potok, Vrančići
628. Salčinova žega, Beganovi
629. Salihov do, Binježevo
630. Salkića bašča, Kućice
631. Saračuša, Korča
632. Sedlica, s. Luke, kod Tarčina
633. Selimovina, iznad Bara, Grivići
634. Seljani, u centru Žunovnice
635. Sijerak, Raštelica
636. Sijetlik, Drozgometva
637. Sklađe, kod Trzna, Žunovnica
638. Skok, Budmolići
639. Slatka kruška, Crepljani, Lokve
640. Slezingerova njiva, Sivice kod Tarčina
641. Smajlača, istočna padina Ban brda, Hadžići
642. Smodole, Kasatići
643. Smrča, Osenik
644. Smreke, Mokrine
645. Smreke, Vrančići
646. Sofa ispod Milinjače, Žunovnica
647. Sofa, Korča
648. Spahina njiva
649. Spasovnice, kod Breze
650. Srednica, Odžak
651. Stajići, kod Božovca, ravni dio Miševića
652. Stara pruga, Tarčin
653. Stara stanica, Tarčin

654. Starežine, Ušivak
 655. Staro Kućište, Lokve, više toponima
 656. Stjenice, Ivan-sedlo
 657. Stojkovac, Raštelica
 658. Stožine, Korča
 659. Strana, južno od Čata
 660. Strana, Lokve
 661. Strana, Mokrine
 662. Strana, zaseok sela Kućice
 663. Strana, Miševići
 664. Strana, Musići - Ušivak
 665. Strmenica, Lihovci
 666. Strmoglavac brdo, Smucka
 667. Strmoglavac, Korča
 668. Struga, u selu Bioča
 669. Studenac, Mokrine
 670. Studenac, Smucka
 671. Studenci, s. Luke, kod Tarčina
 672. Suho brdo, Igman
 673. Suljevita ravan, istočno od Doljanskih stijena,
 674. Suljino brdo, Ušivak
 675. Supragovac potok, ispod Ivana kroz Raštelicu
- Š**
676. Šamovina, Vrančići
 677. Šarulja, Smucka
 678. Šaša, s. Luke, kod Tarčina
 679. Šehin do, Drozgometva
 680. Šipovica, Vrančići
 681. Široki do, Mehina Luka
 682. Šljivice, Sejdanovići, Pazarić
 683. Šljivik, Odžak
 684. Šljivik, Garovci
 685. Šolin do, Doljani
 686. Šumice, Hadžići
 687. Šunji, Mostarsko raskršće
 688. Šušnja, iznad Vrančića
 689. Švrakin do, Osenik
- T**
690. Tanoga, Košćan
 691. Taraino Zabrdje, Vrančići
 692. Tepsije, istočno od Kara Mustafinih Čaira, Igman
 693. Tinohovača, Žunovnica
 694. Tirine njive, s. Luke, kod Tarčina

695. Tisovica, Korča
696. Tjemenica, Osenik
697. Točak, u Grivićima
698. Tor, Bioča
699. Torina, Košćan
700. Torišće, Osenik
701. Torišće, s. Luke, kod Tarčina
702. Trbuh, Medvjedice- Mokrine
703. Trbušnjaci, Raštelica
704. Trenica, Mehina Luka
705. Trešnjica, kod Klačina, Ušivak
706. Trnov do, Osenik
707. Trnovača, Mokrine
708. Trnjak, sjeverno od Začuprije
709. Trnje, ispod Kopišnja, Žunovnica
710. Tukovi, iznad Osenika
711. Tukovi, Mokrine
- U**
712. Ubišće, Vrbanja
713. Urvine, Vrbanja
714. Usjelina, Ormanj, Grivići
- V**
715. Veksel, Bioča
716. Veksel, Žunovnica
717. Velike šume, Raštelica
718. Vikala, Crepljani, Lokve
719. Vinica, od Garovaca prema Barama
720. Vis, iznad Čička
721. Vis, iznad Dupovaca
722. Više vrela, Ušivak
723. Višelač, iznad Bulatovca, Grivići
724. Višmlina, Vrančići
725. Vitin do, Osenik
726. Voćnjak, Tinohovska ulica, Hadžići
727. Vodica, Ragalj
728. Vojnin krč, Mokrine
729. Vojsovi, iznad Suhodola
730. Voljevac, u Korama, Grivići
731. Vrankovača, Vrančići
732. Vratnica, Sivice, kod Tarčina
733. Vratnica, Ormanj, Grivići
734. Vrbica, Grivići
735. Vrbica, Raskršće

736. Vrela, Drozgometva
 737. Vresina, Košćan
 738. Vretina njiva, ispod Stupnika, Ušivak
 739. Vretino brdo, Ušivak
 740. Vrtače, Mokrine
 741. Vrtače, oko Ujaka, Lokve
 742. Vrtla, Trzan, Doljani, Mokrine i Žunovnica
 743. Vrtline, više parcela pored puta za?????
 744. Vrtlovi, iznad Borka, Grivići
 745. Vrto, Čate –Binježevo i Vrančići
 746. Vrto, više toponima na Trzni
 747. Vučunica, Musići, Ušivak
 748. Vulića njiva, kod Kopišnja, Žunovnica
- Z**
749. Za kulom, sa desne strane puta za Kasatiće pored kasarne
 750. Zabašča, Vrančići
 751. Zaborak, Lokve
 752. Zabrdača, Lokve
 753. Zabrđe, Vrančići
 754. Zaćuprija, polje iza ambulante Binježevo
 755. Zadunica, Smucka
 756. Zagaji, Mokrine
 757. Zagorić, sjeverno od Brdce, Grivići
 758. Zagorsko, Igman
 759. Zagradnica, Deovići
 760. Zagreb, (nekropola stećaka Aleksići) , s. Luke, kod Tarčina
 761. Zagrebica, Lokve
 762. Zagrebljev do, Kasatići
 763. Zagrebica, Kasatići
 764. Zagrebnjača, Omladinska ulica i Drozgometva
 765. Zaklapača, centar Tarčina
 766. Zakrstje, Vukovići
 767. Zakršnica, Osenik
 768. Zakršnjača, Kasatići
 769. Založine, Ušivak
 770. Zalug, kod Ekonomije Tarčin, Luke
 771. Zamjena, Korča
 772. Zapojata, Vrbanja
 773. Zaptnjača, Binježevo
 774. Zariže, Medanovac, Raštelica
 775. Zavanjača, Kućice
 776. Zečija voda, Musići, Ušivak
 777. Zlatina njiva, Bioča

- 778. Zmijanice, iznad Vrančića
- 779. Zmijina glavica, Osenik
- 780. Zmijonjača, Drozgometa
- 781. Zobišće, Kasatići
- 782. Zurke, Košćan
- 783. Zvižd, Sejdanovići, Pazarić
- 784. Zvezdan, Mokrine
- 785. Zvonić, Grivići
- Ž**
- 786. Žalice, iznad Vrančića
- 787. Ždrioca, Lokve
- 788. Žega, južno od Kolovoza, Binježevo
- 789. Žege, ispod Stupnika, Ušivak
- 790. Želebuje, Vrbanja
- 791. Živa bara, selo Do kod Tarčina
- 792. Žižak, Osenik
- 793. Žuberak, južno iznad Korče
- 794. Žuberci, Osenik
- 795. Žutica, kod Klačina, Ušivak

6. LITERATURA:

Objavljeni izvori:

1. A. Benac, *Obre I - Neolitsko naselje starčevačko-impreso i kakanjske kulture na Raskršću*, GZM BiH, 1972.
2. A. Dabinović, *Hrvatska državna i pravna povijest*, Zagreb, 1940.
3. A. Handžić, *Opširni popis Bosanskog sandžaka iz 1604.g.*, Sv. I/1, Bošnjački institut Zürich, Odjel Sarajevo i Orjentalni institut Sarajevo, Sarajevo 2000.
4. A. Isaković, *Rječnik bosanskog jezika*, Bosanska knjiga, Sarajevo, 1995.
5. A. Kulender, *Mali Tursko-Bosanski rječnik*, Međunarodna trgovačka štamparija, Monastir, 1912.
6. A. Loma, *Sloveni i Albanci do XII veka u svjetlu toponomastike*, Zbornik radova, Međunarodni naučni skup, Cetinje, 1990, Titograd, 1990.
7. A. S. Aličić, *Pokret za autonomiju Bosne od 1831. do 1832.god.*, Orjentalni institut Sarajevo, Posebna izdanja, Sarajevo, 1996

8. A. S. Aličić, *Popis bosanske vojske pred bitku na Mohaču 1256. godine*, Sarajevo 1977.
9. A. S. Aličić, *Sumarni popis sandžaka Bosna iz 1468/69*. Islamski kulturni centar Mostar, Mostar 2008.
10. A. Škaljić, *Turcizmi u srpskohrvatskom jeziku*, Svjetlost, Sarajevo, 1973.
11. *Arheološki leksikon BiH*, Tom III, Zemaljski muzej R BiH, Sarajevo 1988.
12. Arhiv BiH, *Bosanski glasnik* za 1913. godinu.
13. Arhiv BiH, *Bosanski Glasnik*, 1900, *Popis važnijih mjesta u BiH ispod 1.000 stanovnika*)
14. B. Čović, *Uvod u stratigrafiju i hronologiju praistorijskih gradina u Bosni*, GZM BiH, 1965.
15. B. Klaić, *Rječnik stranih riječi*, Nakladni zavod MH, Zagreb, 1986.
16. *Bosanski glasnici*, Dvorska i Državna štamparija u Beču, 1900-1917.
17. D. Vidović, *Pogled u toponimiju makarskog primorja*, *Folija onomastika croatica* 21, 2012.g, Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, Zagreb, 2013.
18. D. Brozović Rončević, *Nazivi za blatišta i njihovi toponimijski odrazi u hrvatskom jeziku*, Zagreb, 1999.
19. D. K. Kovačević, *Gradska naselja srednjovjekovne Bosanske države*, Sarajevo, V. Masleša, 1978.
20. D. Nikolić, *Bosanski ujaci*, Franjevačka provincija Bosna Srebrena, Rim, 2012.
21. D. Sergejevski, *Iz rimske arheologije*, GZM BiH, 1935.
22. D. Vidović, *Gradačka toponimija*, Izvorni znanstveni članak, Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, UDK 811.163.42'373.21, Zagreb, 2010.
23. D. Vidović, *Pogled u toponimiju makarskog primorja*, Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, Zagreb, 2013.
24. Đ. Mazalić, *Gradac kod Hadžića*, Glasnik Hrvatskog zemaljskog muzeja, Sarajevo, 1942,
25. Đoko Mazalić, *Novi podaci o Gradcu kod Hadžića*, separat iz Godišnjaka *Naše strane XIII* 1972, Sarajevo, 1972.
26. Dž. Juzbašić, *Izgradnja željeznica u BiH u svjetlu austrougarske politike*, ANU BiH, Djela XLVIII/28, Sarajevo, 1974, 247.
27. E. Bujak, *Nastanak i značenje toponima Bastahe*, e-mail: od 30.3.2016. godine, Arhiva Komisije.
28. E. Bujak, V. Alađuz, A. Džemidžić, D. Jasika, *Izveštaj o popisu stećaka na području općine Hadžići br. 02/5-49-2992-4/16,- 2.3.2016.g*, Općina Hadžići i Društvo Stanak, Hadžići, 2016.
29. E. Kazazović, *Hrast u Karaosmanovićima*, Školske novine „Svitanja», 2016.

30. F. Ademović, *Princ palikuća u Sarajevu*, Rabic, Sarajevo, 1997.
31. F. Ibrahimpašić, *Srednjovjekovni tragovi u tponomastiizeničkog kraja*, Izdanja Muzeja grada Zenice, 1973.
32. Federalna geodetska uprava BiH, *Katastarski plan za Općinu Hadžići, mart, 2016.*
33. F. Šantić, *Ime je znak*, Bošnjaci.net, Beograd, 2012.
34. Fra. N. Lašvanin, *Ljetopis*, Sarajevo, 1981.
35. *Glavni rezultati popisa u BiH, od 22.4.1895.*, Sarajevo, 1896.
36. H. Kreševljaković, *Esnafi i obrtnici u starom Sarajevu*, Sarajevo, 1958.
37. H. Kreševljaković, *Hanovi i karavansaraji u BiH*, Izabrana djela III, V. Masleša, Sarajevo 1991.
38. H. Kreševljaković, *Izabrana djela III, V. Masleša*, Sarajevo, 1991.
39. H. Kreševljaković, *Kule i odžaci u Bosni i Hercegovini*, Naše starine II, Sarajevo, 1954.
40. H. Šabanović, *Bosansko krajište*, Godišnjak Istorijskog društva BiH, god IX, 1958.
41. H. Šabanović, *Bosnski pašaluk*, Svjetlost, Sarajevo, 1958.
1. H. Šabanović, *Dvije najstarije vakufname u Bosni*, Orientalni institut u Sarajevu, Sarajevo, 1952.
42. H. Šabanović, *Krajište Isa-bega Ishakovića, Zbirni katastarski popis iz 1455. godine*, Sarajevo, 1964.
43. I. Bojanovski, *Dolabelin sistem cesta u rimskoj provinciji Dalmacija*, ANU BiH, Djela, knj. XLII, Sarajevo, 1974.
44. Ivo Bojanovski, *Prilozi za topografiju rimskih i predrimskih komunikacija i naselja u rimskoj provinciji Dakllmacija*, Godišnjak ANU BiH, Sarajevo, 1978. (fus nota 135)
45. I. Čedić, i dr., *Rječnik bosanskog jezika*, Institut za jezik Sarajevo, 2007.
46. I. Ruvarac, *O privileđijama kuće Ohmućević-Grgurić*, GZM BiH, 1890
47. K. Topolčovac, *Arheološki leksikon*, Zemaljski muzej Sarajevo, Sarajevo 1988.
48. L. Fekeža, *Arheološka istraživanja srednjovjekovnog grada i crkve u selu Gradac kod Hadžića*, GZM BiH, sv. 42/43, 1987/88.
49. Lj. J. Mihić, *Bjelašnica i Igman - planine XIV Zimske olimpijade*, V. Masleša, Sarajevo, 1984.
50. M. Barada, *Starohrvatska seoska zajednica*, JAZU, Zagreb, 1957.
51. M. Dinić, *Državni sabor srednjovjekovne Bosne*. SAN, Beograd, 1955.
52. M. Drvodelić, *Englesko-hrvatski rječnik*, Školska knjiga, Zagreb, 1954.
53. M. Edrenić i dr, *Tursko-bosanski džepni riječnik*, Kahraman ofset LTD ŞTI, Istanbul, 2005.
54. M. Filipović, *Osvrt na položaj bosanskog seljaštva u prvoj deceniji osmanske vlasti*. Radovi Filozofskog fakulteta, III, Sarajevo, 1965.

55. M. Hadžijahić, *Zemljišni posjed*, „Crkve bosanske“, Historijski zbornik XXV – XXVI, 1972/73, Povjesno društvo Hrvatske, Zagreb.
56. M. Hadžijahić, *Razvoj ekonomskih, političkih i kulturnih centara u općini Hadžići do 1878. god.*, Prilozi za proučavanje istorije Sarajeva, Sarajevo, 1974.
57. M. Mandić, *Arheološke crtice iz Bosne*, *Starinar*, Beograd, 1926/27.
58. M. Mujezinović, *Islamska epigrafika Bosne i Hercegovine*. Sarajevo, Publishing, Sarajevo, 1998.
59. M. Vego, *Gradska naselja srednjovjekovne Bosne*, Svjetlost, Sarajevo, 1957.
60. M. Drmač, Župa Lepenica, *Historijska traganja*, Institut za historiju, Sarajevo, 2014.
61. M. Anto Molinar, *Katarina Kosača Kotromanić*, HKD Napredak, Kiseljak 2007.
62. N. Brozović Rončević, *Nazivi za blatišta i njihovi toponimijski odrazi u hrvatskom jeziku*, *Folia onomastica Croatica*, Knj. 8, Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, Zagreb, 1999.
63. N. Filipović, *Osvrt na položaj bosanskog seljaštva u prvoj deceniji osmanske vlasti*. Radovi Filozofskog fakulteta, III, Sarajevo, 1965.
64. N. Klaić, *Srednjovjekovna Bosna*, Grafički zavod Hrvatske, Zagreb, 1994.
65. N. Miletić, *Slovenska nekropola u Gomjenici kod Prijedora*, GZM BiH, 1967.
66. P. Anđelić, *Studija o teritorijalno-političkoj organizaciji srednjovjekovne Bosne*, Svjetlost, Sarajevo 1982.
67. P. Anđelić, *Arheološka ispitivanja*, Zbornik lepenica, Naučno društvo BiH, 1963.
68. P. Anđelić, *Srednjovjekovna kulturna mjesta u okolici Konjica*, GZM BiH, 1957.
69. P. Anđelić, *Visoko i okolina kroz historiju*, Opština Visoko, Visoko, 1984.
70. P. Skok: *Slavenstvo i romanstvo na Jadranskim otocima*, Zagreb, 1950,
71. P. Skok, *Etimološki rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, JAZU, Zagreb, 1971.
72. *Rezultati popisa žiteljstva u BiH od 27.9.1910*, Zemaljska vlada za BiH, Sarajevo, 1912.
73. Riza, ef. Muderizović, *Bosanski majdani za turske uprave*, GZM BIH, knjiga XXX, 1918.
74. R. Aleksić, *Rečnik sranih reči i izraza*, Prosveta Beograd, 1978.
75. S. Mesihović, *Inscriptiones latinarvm Saraevonensis*, Historijska traganja, Institut za historiju, Sarajevo, 2008.
76. S. Pređa, *Slom i rasulo četnika*, Zbornik Sarajevo u revoluciji, Istorijski arhiv Sarajevo, 1981.

77. S. Pulahu, *Defteri i regjistrimit te Skodres i itit 1485. god*, Institut za istoriju Tirana, 1974.
78. *Statistika mjesta i pučanstva BiH po popisu 16.juna 1879*. Sarajevo 1880.
79. U. Dunjić, *Hadžići u prošlosti*, NIK *Svet knjige*, Beograd, 2002.
80. V. Alađuz, *Dupovci i puške „Dupovke“*, Bilten Općine Hažići broj 24, Hadžići 2015.
81. V. Skarić, *O geografskoj nomeklaturi BiH*. Glasnik geografskog društva. Sv. 13. Beograd, 1927.
82. V. S. Karadžić, *Srpski rječnik*, Beč, 1818.
83. V. V. Vukasović, „*Dopisi*“, *Vjesnik arheološkog muzeja u Zagrebu*, Vol.12, No1, 1890.
84. V. Alađuz, Monografija, *Hadžići od najstarijih vremena do agresije na BiH 1992.g.*, Općina Hadžići, Hadžići, 2013.
85. V. Bišćević. *Bosanski namjesnici osmanskog doba (1463 – 1878)*, Sarajevo, 2006.
86. V. Ćurčić, *Sarajevsko oružje u Bosni i Hercegovini*, GZM BiH, 1926.
87. V. Mažuranić, *Prinos za hrvatski pravno-povjesni rječnik, Tom I*, Zagreb, 1908-1922.
88. V. Mušeta-Aščerić, *Sarajevo i njegova okolina u XV stoljeću*, Publishing, Sarajevo, 2005.
89. V. Radimski, *Podor grada Tuhelj*, GZM BiH, 1891.
90. V. Skarić, *Popis bosanskih spahija 1711. godine*, GZM BiH, 1930.
91. V. Skarić, *Sarajevo i njegova okolina od najstarijih vremena do austrougarske okupacije*, Izabrana djela, Veselin Masleša, Sarajevo, 1937.
92. V. Skarić, *Trzan*, GZM BiH, knj. 2, 1928.
93. V. Skračić i A. Jurić, *Krški leksik zadarske regije*, Geoadria Vol. 9, No. 2, Centar za Jadranska onomastička istraživanja Sveučilišta u Zadru, Zadar, 2004.
94. V. V. Vukasović, *Stari nacrt Župe Smučke*, GZM BiH, 1891.
95. V. Obradović, *Vojne puške velikog kalibra*, Vojni muzej Beograd, 2011.
96. V. Trifković i pop Stjepo, *Sarajevska okolina, Sarajevsko polje*, Antropogeografska promatranja, Zbornik, Beograd, 1908.
97. Z. Šehić i E. Tepić, *Povjesni atlas BiH*, Sejtarija, Sarajevo, 2002.
98. V. Trifković i pop Stjepo, *Sarajevska okolina, Sarajevsko polje*, Antropogeografska promatranja, Zbornik, Beograd, 1908.

Neobjavljeni izvori:

1. Državni arhiv u Dubrovniku, *Lettere di Levante*, X, folija 43-43 verso, 84, 18. mart. 1428.
2. Dupovac Ernad, r. 1960, Dupovci, sada Sarajevo (autorizovani rukopis u arhivi Komisije za historizaciju općine Hadžići)

3. Komisija za istraživanje i dokumentovanje kulturno-historijskog nasljeđa općine Hadžići, *Izveštaj br. 02/5-49-2992-sl/15, od 13.10.2015.* (Dr. E. Kurtović, Doc. E. Filipović, Mr. E. Bujak, V. Alađuz, prof.)
4. Komisija za istraživanje i dokumentovanje kulturno-historijskog nasljeđa općine Hadžići, *Izveštaj br. 02/5-49-2992-sl/15, od 13.10.2015.*
5. Komisija za istraživanje i dokumentovanje, Općina Hadžići, *Izveštaj sa terena od 12.11.2015. g.*
6. V. Alađuz, D. Jasika i Mr. E. Kazazović, *Izveštaj sa terena, septembar 2015.*

Narodna predanja - intervjui:

1. Alađuz Vahid (1958), Hadžići, (predanje prenosi od rahmetli Hurema Alađuza i Mehmeda Alađuza).
2. Bećirević Rasim, (1932), Koščan, (zabilježio: V. Alađuz, 3.4.2016. godine).
3. Bužo Osman, (1932), Osenik, (zabilježio: V. Alađuz, 29.2.2016. godine).
4. Čolo Smajo, (1941), Mokrine (zabilježio: V. Alađuz, 16.3.2016. godine).
5. Čović Nijaz (1959) Grivići, (zabilježio: V. Alađuz, 7.11.2016.godine).
6. Čović Alija (1933) Grivići, (zabilježio: V. Alađuz, 7.11.2016. godine).
7. Čović Safija (1939) Grivići, (zabilježio: V. Alađuz, 7.11.2016. godine).
8. Čato Adem i Adil, Binježevo, (zabilježio: V. Alađuz, 26.2.2016. godine).
9. Drina Himzo, (1931), Vrančići, (zabilježio: V. Alađuz, 5.3.2016. godine).
10. Dupovac Ernad, (1960), Dupovci, sada Sarajevo, (autorizovani rukopis u arhivi Komisije za historizaciju općine Hadžići).
11. Halebić Safet, (1953), Hadžići, Brezovačka ulica, (zabilježio: V. Alađuz 8.7.2016. godine).
12. Hamdija Fatić, (1955), Hadžići, (zabilježio: V. Alađuz, 7.11.2016. godine).
13. Hodžić Nusret, Vrančići, (zabilježio: V. Alađuz, 5.8.2015. godine).
14. Husanović Pašan, (1936), Raštelica, (zabilježio: V. Alađuz, juni 2006. godine).
15. Isić Samir, Mostarsko raskršće, (zabilježio: V. Alađuz, 8.3.2016. godine).
16. Jakopec Nada, (1955), Tarčin, (zabilježio: V. Alađuz, septembar 2015. godine).
17. Jamaković Suvad, (1963), Žunovnica, (zabilježio: V. Alađuz, 15.3.2016. godine).
18. Japalak Hasan (1927), Japalaci, (zabilježio: V. Alađuz, 20.11.2006. godine).
19. Joldo Mehmed (1934), Lokve, (zabilježio: V. Alađuz, 5.5.2016. godine).
20. Kabulović Nusret (1960), Doljani, predanje prenosi od starina, (zabilježio V. Alađuz, 10. januara 2016. godine).
21. Koro Izet (1957), Grivići, (zabilježio: V. Alađuz 4.11.2015. godine).
22. Maslo Halid, Budmolići, prenosi od oca Sune, djeda Hilme, pradjeda Alije, (zabilježio: V. Alađuz, 21.3.2016. godine).
23. Mešanović Šerif „Šera“ (1956), Pazarić, (zabilježio: V. Alađuz, 5.4.2016. godina).

24. Muhibić Admir, Tarčin, (zabilježio: V. Alađuz, 23.2.2016.godine).
25. Mulagić Elvedin (1971), Mokrine.
26. Musa Luca, (1930), Sutice, (zabilježio: V. Alađuz, 15.3.2016.godine).
27. Ramić Ahmed (1928), Gornji Zovik, (zabilježio: V. Alađuz, 16.5.2013. godine).
28. Rešidović Sakib (1956), Donji Hadžići, (zabilježio: V. Alađuz, 29.3.2016. godine).
29. Rizvo Izet (1955), Hadžići, (zabilježio: V. Alađuz, 17.10.2015.godine).
30. Sadiković Mirsad (1961), Kasatići, po predanju njegovog oca Sadiković Muhameda, (zabilježio: V. Alađuz 10.3.2016.godine).
31. Sejmenović Numo, Tarčin, (zabilježio: V. Alađuz, 20.11.2015. godine).
32. Sidran Reuf, Žunovnica, (zabilježio: V. Alađuz 11.3.2016. godine).
33. Tufo Ekrem (1957), Trzanj, (zabilježio: V. Alađuz, 17. juna 2016. godine).
34. Turčinović Haris (1989), Pazarić.

Internet:

1. BH portal za istraživanje rodoslova porodica, *O prezimenima*, <http://www.rodoslov.ba/Pages/view/5/1/>, (pristupljeno, 1.5.2016.godine);
2. B. Krizmanić, <http://www.pregrada.info/list/skica-za-toponimiju-pregrade-i-okolice/>, (pristupljeno, 7.2.2016. godine);
3. I. Hero, *Tragom zaboravljene zemlje*, (<http://www.medzlis-konjic.com/>, (pristupljeno, 30.4.2016.godine);
4. N. Radman, *Historija Grada Obrovac*, Web stranica Grada Obrovac, (<http://www.obrovac.hr/povijest.php>, (pristupljeno, 28.4.2016.godine);
5. V. Kakaševska, *Trojan*, <http://www.starisloveni.com/Trojan1.html>, (pristupljeno, 7.1.2016.godine).

Drugi izvori:

1. Austro-Ugarska geografska karta iz 1910. godine. Kartu ustupio *Komisji za istraživanje i dokumentovanje*, Ramić Ahmed (1935), Gornji Zovik;
2. Federalna geodetska uprava BiH, *Katastarski plan za Općinu Hadžići, mart, 2016.godine*;
3. Općina Hadžići, Odsjek za katastar, *Katastral Vermefungs Abtheilung, Vermefungsjaaler*, 1882, Kreis Sarajevo, Bezirk Sarajevo, Gemeinde Hadžići; Općinski katastarski odjel Hadžići, uvid: 3.2.2016.godine;
4. Vojnogeografski institut Beograd, *Topografska karta 1:25 000*, sekcije, Hadžići, Tarčin, Bradina, Bjelašnica zapad i Bjelašnica istok, 1975.godine;

RECENZIJE:

Doc. dr. Adnan Kaljanac
Filozofski fakultet Univerziteta u Sarajevu
Odsjek za historiju
Katedra za arheologiju

Recenzija rukopisa:

Hadžićka toponimija
(Vahid Aladžuz)

Promatrano iz perspektive XXI stoljeća i uvjetno nazvane moderne znanosti koja nikada nije istinski moderna već samo na trenutnom stupnju razvoja, evidentna je činjenica da ista u svom današnjem obliku postoji zahvaljujući fundamentima položenim od strane nekadašnjih brojnih ljubitelja prošlosti. Iako je u trenutnom vremenu globalni cilj cjelokupne bosanskohercegovačke znanosti, među kojima i arheološke i historiografske, modernizacija i uspostava najsuvremenijih evropskih i svjetskih standarda, ma koliko trenutno to apsurdno zvučalo, Bosna i Hercegovina u nekim sada već davnim vremenima XIX i XX stoljeća pred sebe nije imala potrebu postavljati ovakve ciljeve. Dok su svjetski entuzijasti, antikvari i začetnici buduće moderne znanosti polazili na svoje prve ekspedicije otkrivanja antičkog svijeta i dok je čovječanstvo spoznavalo pojam prahistorije i darvinizma, Bosnom i Hercegovinom su prolazili brojni putopisci i istraživači proučavajući i interesirajući se za njenu prošlost, jednako kao i veliki broj pripadnika lokalne populacije, bilo u smislu kolekcionarstva ili težnje za spoznajom prošlosti. Tok historijskih događaja od vremena prvih putopisaca, antikvara, Zakona o prikupljanju, istraživanju i čuvanju starina iz 1869. godine, održavanja Kongresa evropskih arheologa i antropologa *tokom 1894. godine i sličnih je utjecao na uspostavu perioda zlatnog doba bosanskohercegovačke znanosti tokom druge polovine XX stoljeća kada je, u okvirima tadašnjih mogućnosti, započeto jedno novo poglavlje interdisciplinarnih istraživanja, uspostave znanstvenih metodoloških koncepata i velikih otkrića bosanskohercegovačke prošlosti. Iz različitih uglova promatrano, bila su to najbolja vremena metodološkog i kognitivnog procvata o balkanskoj i bosanskohercegovačkoj prošlosti, uvođenja najmodernijih konzervatorskih metoda tog vremena, dugih terenskih istraživanja i „hodoloških“ pohoda za shvaćanjem i primjenom Siedlungsarchäologie i sličnih dostignuća. Istovremeno, promatrano iz druge perspektive, bila su to i najgora vremena uspostave snažnih autokrata koji su u najboljem svjetlu odražavali najgoru monopolističke težnje, a koje i u najnovijem vremenu nisu postale istinski samo prošlost, brojnih pojedinaca i institucija bosanskohercegovačke znanstvene scene. No, i najbolja, kao i najgora vremena, imaju apsolutnu tendenciju ka prolasku ostavljajući ponekada iza sebe nepremostive praznine, skrećući znanost sa*

njenog fundamentalnog cilja, progresa, vraćajući je na beskonačna ponavljanja davno izrečenih misli i ideja „starih autoriteta“. Upravo u ovu poziciju je završetak XX stoljeća postavio bosanskohercegovačku znanost u trenutku kada se u radovima tadašnjih znanstvenika, posebice na polju arheologije, javljala težnja ka napuštanju tautoloških ideja i „znanosti uskih, privilegiranih krugova“. Iznenadni nestanak najpoznatije generacije znanstvenika u periodu burnih vremena s kraja XX stoljeća je u krajnjoj instanci rezultirao hijatusom iz kojeg su nastale nove, mlađe generacije, koje nisu posjedovale direktnu vezu sa prethodnim periodom i idejama svojih prethodnika te su iste nastavile rad isključivo na, u znanstvenom smislu, rudimentalnim ostacima prethodnog vremena, prikupljanju, katalogiziranju, monopoliziranju i još snažnijem zatvaranju unutar sebe. Ideja da znanost služi svim ljudima i svim zajednicama, da svaki pripadnik čovječanstva ima neosporivo pravo doživjeti ostatke svoje prošlosti je netragom nestala i jedini način za njenu prisutnost je i njeno ponovno rođenje. Dok okovani teškim okovima prošlosti znanstvenici pokušavaju održati „znanstvenost isključivosti“ anatemizirajući nove tehnologije, razdvajajući „nauku uma“ kao primjerice historija i „nauku rada“ kao arheologija, pojedini istraživači u želji za znanjem i spoznajom bosanskohercegovačke prošlosti, a oslobođeni tereta znanstvene tradicije, donose viziju onoga što neumoljivo slijedi u, nadati se, što skorijoj budućnosti.

Među takvim pojedincima se izdvaja i autor ove knjige, Vahid Alađuz, autor i koautor ranijih djela koja se bave problematikom od prahistorije do najnovijeg perioda Hadžića, popisima stećaka i slično. Evidentno nakon dugogodišnjeg istraživačkog rada, autor Alađuz donosi pred čitateljstvo sveobuhvatno i cjelovito djelo strukturirano u četiri osnovna poglavlja: 1. Hadžićka toponimija; 2. Oronimi (nazivi brda i planina); 3. Hidronimi i 4. Ojkonimi. Prvo poglavlje, Hadžićka toponimija, istovremeno predstavlja i najveću cjelinu djela sačinjenu iz četrnaest dijelova poput kulturno-historijskih, arheoloških, geomorfoloških i sličnih, a kategoriziranih prema pretpostavljenom porijeklu toponima. Drugo, treće i četvrto poglavlje čine nešto manje cjeline sačinjene iz jednog, kao drugo poglavlje, iz dva, kao treće poglavlje i deset, kao četvrto poglavlje, dijelova. Pored spomenutih poglavlja autor u svom djelu donosi i veliki broj slikovnih prikaza obrađenih lokaliteta, kao i jednako značajan cjelokupni registar toponima Hadžića, čime djelo kao i njegov autor, Vahid Alađuz, postižu zavidan nivo znanstvene temeljitosti i sistematičnosti.

U tom smislu, neophodno je naglasiti, djelo autora Alađuza, Hadžićka toponimija, na bosanskohercegovačku znanstvenu scenu u punom sjaju donosi jedinstvenu i sveobuhvatnu toponomastiku određenog geografskog prostora, pri tome ukazujući na cjelokupan spektar različitih aspekata iz kojih su određeni toponimi mogli nastajati. Za razliku od svojih prethodnika autor minuciozno ukazuje na ulogu prošlosti jednog podneblja u procesu formiranja određene toponimije te na taj način u svom djelu izdvaja, tačnije rečeno definira, postojanje kulturno-historijskih i arheoloških toponima kao potpuno samostalnih kategorija. Pružajući detaljan uvid u pojedinačne toponime i njihovu potencijalnu historijsku pozadinu, bez

obzira da li se radilo o Ban brdu, Katarini, Sevidu, Gradini ili Vilića šumi, autor pruža jedinstven uvid u historijat istraživanja, različite hipoteze o porijeklu samog toponima, detaljnu analizu stvarnog stanja na terenu, kao i pojašnjenja značenja pojedinih toponima istovremeno prepuštajući finalnu determinaciju sudu čitateljstva. Na ovaj način, održavajući čitljivost, a istovremeno ne napuštajući primarnu znanstvenu strukturu, kroz brojna narodna sjećanja Alađuza u konačnici formira izuzetno zahtjevno znanstveno djelo istovremeno atraktivno širem, upravo onom čitateljstvu koje je generacijama obitavalo na lokalitetima obrađenim u ovom rukopisu. Neophodno je naglasiti i činjenicu da djelo Vahida Alađuza posjeduje dodatnu, pionirsku težinu otvarajući na bosanskohercegovačkom prostoru novi pristup, kako istraživanju prošlosti pojedinih predjela tako i znanstvenoj metodičnosti koju autor dosljedno primjenjuje do samog završetka rukopisa ne propuštajući temeljito argumentiranje svih navedenih podataka. U tom smislu, djelo autora Vahida Alađuza nadilazi pred njega postavljene ciljeve i na svojstven način istražujući prošlost otvara budućnost prelazeći iz popisa toponima Hadžića u okvire znanstvene metodologije krucijalne za bosanskohercegovačku historiografiju i arheologiju.

Prema svemu iznesenom, a na temelju detaljne analize rukopisa *Hadžička toponimija* autora Vahida Alađuza uz izrazito zadovoljstvo preporučujem isti za objavljivanje.

Sarajevo, 08.11.2016. godine
Doc. dr. Adnan Kaljanac, s.r.

Mr. Mehmed Kardaš
Filozofski fakultet Univerziteta u Sarajevu
Odsjek za Bosanski, Hrvatski i Srpski jezik

Recenzija rukopisa:

Hadžićka toponimija
(Vahid Alađuz)

Knjiga Vahida Alađuza *Hadžićki toponimi* rezultat je autorovog višegodišnjeg rada na prikupljanju i analizi toponima Hadžića i okoline te predstavlja, u svakom smislu, veoma značajan doprinos istraživanjima ove vrste. Inače, proučavanje toponima spada u red nasloženijih lingvističkih proučavanja, pri čemu je neophodan interdisciplinarni pristup, pa se može reći da zadanom problemu istraživanja autor pristupa vrlo smjelo, referirajući se najprije na rezultate do kojih su došla dosadašnja istraživanja. Budućim proučavateljima ove problematike zasigurno će biti veoma koristan ovakav pristup, jer se bogata jezička građa, i uz nju relevantna tumačenja, iznosi na jednom mjestu. Stoga ova knjiga predstavlja vrijedan doprinos ovoj izuzetnoj zanimljivoj i popularnoj grani istraživanja.

Knjiga je sačinjena od sljedećih poglavlja: *Predgovor, Uvod* te centralni dio knjige u kojem se klasificiraju toponimi, a čine ga ova poglavlja: 1. *Hadžićka toponimija (Kulturno-historijski toponimi, Arheološki toponimi, Toponimi vezani za duhovni život, Toponimi kao odraz društvenog života, Toponimi od etnika i etnonima, Toponimi motivirani izgledom i geomorfologijom tla, Toponimi inspirirani geografskim oznakama i oblicima tla, Toponimi motivirani nazivima biljaka, Toponimi motivirani nazivima životinja, Toponimi motivirani gospodarskom djelatnošću, Toponimi antroponimnog postanja, Toponimi astralne motivacije, Toponimi motivirani plemenitim metalima i novcem, Toponimi neutvrđene motivacije)*; 2. *Oronimi (nazivi brda i planina)*; 3. *Hidronimi (Rijeke i potoci, Jezera)*; 4. *Ojkonimi (Kulturno-historijski ojkonimi, Ojkonimi vezani za duhovni život, Ojkonimi od etnika i etnonima, Ojkonimi antroponimnog postanja, Ojkonimi motivirani gospodarskom djelatnošću, Ojkonimi inspirisani geografskim oblicima i položajem, Ojkonimi motivirani životinjama, Ojkonimi biljne motivacije, Ojkonimi motivirani geomorfološkim sastavom tla, Ojkonimi neutvrđene motivacije njihovog nastanka)*.

Već u predgovoru i uvodnom dijelu, pored razloga koji su autora naveli na proučavanje ove problematike, daju se i osnovne smjernice istraživanja, pri čemu autor ukazuje na nedostatak domaće literature iz oblasti koju proučava. Tu se definira i način prezentiranja sadržaja, pa se kao cilj istraživanja, pored tumačenja leksičke građe, navodi i istraživanje „porijekla i geneze naseljenih mjesta na području Hadžića“. To nagovještava interdisciplinarni pristup u koji su uključeni rezultati historijskih i arheoloških proučavanja, što je zapravo jedini mogući pristup istraživanjima ove vrste. Velika je vrijednost ovog pristupa u tome što su u

proučavanje uvedeni i brojni historijski izvori koji su bili dostupni autoru. O tome i sam autor govori u uvodu: „Pored pokušaja utvrđivanja značenja naziva sela (*ojkonima*) i vremena njegovog nastanka, trudili smo se o svakom selu sačiniti hronologiju njegovog života te urbanističke i demografske promjene koristeći se, prije svega, popisima iz 1455, 1468/9, 1526, 1562, 1604, 1711, 1841, 1879, 1885. i 1895. godine, kao i drugim izvorima.“ U skladu s tim, osnovni cilj je „o svakom toponimu napisati koliko je u ovom trenutku moguće“.

Centralni dio knjige može se tretirati i kao svojevrsan registar toponima Hadžića i okoline sa tumačenjima zasnovanim uglavnom na dosadašnjoj literaturi, ali se iznose i nova saznanja do kojih je došao autor. Iako poglavlja knjige čine integralni dio cjeline, svako od poglavlja, uključujući i tumačenje svakog toponima, može se smatrati zasebnim, pa se čitaocima pruža mogućnost da, u skladu sa vlastitim afinitetima, traže njima zanimljive toponime i njihova tumačenja. Kad je riječ o stilu, autor na veoma zanimljiv način pojašnjava inače vrlo složenu problematiku, ali ipak zadržava stanovitu opreznost, koja je u ovakvim proučavanjima neophodna. Knjiga će biti korisna svima onima koje zanima ova tematika, od stručnjaka do amatera, te, na samom kraju, izdavaču svesrdno preporučujem izdavanje ove knjige.

Mr. Mehmed Kardaš, s.r.

Mr. Enes Kazazović
Sarednjoškolski centar Hadžići
Profesor historije

Recenzija rukopisa:

Hadžićka toponimija
(Vahid Alađuz)

Knjiga *Hadžićka toponimija* prdstavlja veliki iskorak na polju istraživanja onomastike, ako se ima u vidu da je malo djela ove vrste napisano u okviru šire bosanskohercegovačke historiografije, etnologije i filologije. Toponimija je od posebnog značaja za mikrohistorijsko istraživanje koje na temelju proučavanja etimologije i jezičke evolucije područnih naziva može analizirati pitanja demogr-afskog, socio-ekonomskog i kulturno-civilizacijskog značaja na lokalnoj razini. Kada se uzmu u obzir sami ciljevi i metodologija koju je autor Vahid Alađuz koristio u veoma zahtjevnom istraživanju i pisanju ove knjige može se konstatovati da u velikoj mjeri zadovoljava naučne kriterije i standarde. Autor je zahvaljujući pravilnom odabiru izvora strukturalno dobro razradio zadatu temu, tako što je sve toponime razvrstao sukladno jezičkom porijeklu i značenju, te za svaki toponim pokušao objasniti povijesne okolnosti njihovog nastanka.

U ovoj knjizi su posebno interesantni za znanost toponimi osmanskog porijekla na području općine Hadžići, koji dokazuju da je domaće stanovništvo i njihovo kulturno naslijeđe iz predosmanskog doba poslužilo kao važan supstrat u stvaranju novog identiteta, prožetog vrijednostima islamske civilizacije. Nepobitna je činjenica da su se slavenski nazivi naselja na prostoru općine Hadžići, koji su nastali u bosanskom srednjovjekovlju, održali sve do danas, uprkos dugoj osmanskoj vladavini od 1463. do 1878. godine. Važno je naglasiti da su pomenuti toponimi ključni pokazatelji kako je stanovništvo hadžićkog kraja endogeno, što znači da tokom prvih stoljeća osmanske vladavine na ovom prostoru nije naseljavano vlaško stanovništvo, niti pripadnici neslavenskih etničkih skupina. Ova knjiga otkriva iznenađujuće mali broj lokacija koje nose osmanske nazive. Tako su naprimjer nazivi Ormanj, Šinici, Kapuča, Kara Mustafina čair, Hadžemovac rijetki osmanizmi na prostoru Hadžića u odnosu na apsolutnu većinu toponima slavenskog porijekla. To govori da je domicilno stanovništvo u svom kolektivnom sjećanju i jeziku očuvalo slavenske nazive u njihovom izvornom obliku. Također, spomenuti osmanizmi su se u izvjesnoj mjeri slaveni-zirali, tj. vremenom su prilagođeni izgovoru lokalnog stanovništva. Osmanska toponimija je ostala čvrsto ukorjenjena u nazivima centralnih naselja kao što su: Hadžići, Pazarić i Tarčin, koji su formirani nakon propasti bosanskog kraljevstva. Taj fenomen se može objasniti u kontekstu opšte osmanske politike koja je planski osnivala gradska naselja i trgove u cilju obezbjeđivanja čvrste administrativne kontrole nad ruralnim područjima, te poticanju privrednog progressa i širenja tekovina osmanske civilizacije. Mnogo

više osmanskih naziva je prisutno kod hadžičkih ojkonima, što pokazuju primjeri: Karaosmanovića, Ferhatlija, Sejdanovića, Beganova, Japalaka i drugih. Međutim ova naselja su najvjerojatnije formirana u poznom periodu osmanske vladavine kada se na prostor Hadžića doseljavalo stanovništvo iz drugih krajeva Bosne. Zapravo, ti nazivi su izvedeni iz ličnih imena ili prezimena porodica. Također i u ovom slučaju su orijentalni nazivi slavenizirani, što je još jedan dokaz koji potkrepljuje tvrdnju da osmanska vlast nije vodila politiku kulturne asimilacije na ovim prostorima. Samo proučavanje osmanskih deftera otkriva nam praksu osmanskog državnog katastra da su se precizno bilježili geografski pojmovi i lokalni toponimi, čime se održao kontinuitet njihovog postojanja. Sukladno razvoju jezika mijenjao se i jezički oblik pojedinih toponima, s tim da ta promjena bila neznatna, jer je korijen tih naziva ostao isti. Evidentna je i pojava da su mnogi toponimi slavenskog porijekla nastali tokom perioda osmanske vladavine, kao rezultat mikromigracijskih pomjeranja stanovništva. Proces naseljavanja zavisnog seljaštva-čifčija tokom 19. stoljeća u pojedinim područjima Hadžića će izmjeniti neke nazive lokaliteta, pa je tako nastao određen broj ojkonima i mikronima koji potiču iz pravoslavnog kulturno-civilizacijskog kruga.

Uopšteno gledajući toponimi predstavljaju tragove vjerskog, društvenog i kulturnog života određene zajednice u prošlosti. Pošto su ljudi kroz vrijeme i prostor uvijek bili emotivno, duhovno i povijesno vezani za lokalitete gdje su boravili, to je bio razlog što su se njihovi nazivi održali u pamćenju generacija koje su živjele u različitim historijskim periodima. Samo je ljudskoj civilizaciji svojstveno da imenuje mjesta u prirodnom okruženju, tako da se pored lokalnih predanja, i toponimi u određenoj mjeri mogu smatrati usmenim spomenicima prošlosti jednog kraja. Toponimi su u prošlosti nastajali kao izraz složenog dijalektičkog suodnosa između čovjeka i prirodnog okoliša, u kojem su životno iskustvo i tradicionalno-religijski pogled na svijet definirali prostor. Za istraživanje toponimije jednog kraja neophodan je interdisciplinarni pristup kako bi se u nedostatku pisanih i materijalnih izvora odgovorilo na brojna pitanja koja se nameću u okviru historijskog diskursa.

Mr. Enes Kazazović, s.r.

Neophodno je naglasiti, djelo autora Aladžuza, *Hadžička toponimija*, na bosanskohercegovačku znanstvenu scenu u punom sjaju donosi jedinstvenu i sveobuhvatnu toponomastiku određenog geografskog prostora, pri tome ukazujući na cjelokupan spektar različitih aspekata iz kojih su određeni toponimi mogli nastajati. Za razliku od svojih prethodnika autor minuciozno ukazuje na ulogu prošlosti jednog podneblja u procesu formiranja određene toponimije te na taj način u svom djelu izdvaja, tačnije rečeno definiira, postojanje kulturno-historijskih i arheoloških toponima kao potpuno samostalnih kategorija. Pružajući detaljan uvid u pojedinačne toponime i njihovu potencijalnu historijsku pozadinu, bez obzira da li se radilo o Ban brdu, Katarini, Sevidu, Gradini ili Vilića šumi, autor pruža jedinstven uvid u historijat istraživanja, različite hipoteze o porijeklu samog toponima, detaljnu analizu stvarnog stanja na terenu, kao i pojašnjenja značenja pojedinih toponima istovremeno prepuštajući finalnu determinaciju sudu čitateljstva. Na ovaj način, održavajući čitljivost, a istovremeno ne napuštajući primarnu znanstvenu strukturu, kroz brojna narodna sjećanja Aladžuz u konačnici formira izuzetno zahtjevno znanstveno djelo istovremeno atraktivno širem, upravo onom čitateljstvu koje je generacijama obitavalo na lokalitetima obrađenim u ovom rukopisu. Neophodno je naglasiti i činjenicu da djelo Vahida Aladžuza posjeduje dodatnu, pionirsku težinu otvarajući na bosanskohercegovačkom prostoru novi pristup, kako istraživanju prošlosti pojedinih predjela tako i znanstvenoj metodičnosti koju autor dosljedno primjenjuje do samog završetka rukopisa ne propuštajući temeljito argumentiranje svih navedenih podataka. U tom smislu, djelo autora Vahida Aladžuza nadilazi pred njega postavljene ciljeve i na svojstven način istražujući prošlost otvara budućnost prelazeći iz popisa toponima Hadžića u okvire znanstvene metodologije krucijalne za bosanskohercegovačku historiografiju i arheologiju.

Prema svemu iznesenom, a na temelju detaljne analize rukopisa *Hadžička toponimija* autora Vahida Aladžuza uz izrazito zadovoljstvo preporučujem isti za objavljivanje.